

p-ISSN 0033-202X
e-ISSN 2545-2487

STOWARZYSZENIE BIBLIOTEKARZY POLSKICH

WYDZIAŁ DZIENNIKARSTWA, INFORMACJI I BIBLIOLOGII
UNIwersytetu warszawskiego

przeгляд biblioteczny

Rok założenia 1927

ROCZNIK	93
<hr/>	
zeszyt	1

Warszawa 2025

prof. dr hab. Ewa Głowacka – przewodnicząca (Instytut Badań Informacji i Komunikacji, Wydział Filozofii i Nauk Społecznych, Uniwersytet Mikołaja Kopernika w Toruniu), prof. Mariola Antczak (Katedra Informatologii i Bibliologii, Uniwersytet Łódzki), prof. Shifra Baruchson-Arbib (Bar Ilan University, Israel), prof. Jolanta Chwastyk-Kowalczyk (Instytut Mediów, Dziennikarstwa i Komunikacji Społecznej, Uniwersytet Jana Kochanowskiego w Kielcach), John C. DeSantis (Dartmouth College Library, Hanover, NH, USA), prof. Dr. Ágnes Hajdu Barát (Association of Hungarian Librarians – President), prof. Artur Jazdon (Uniwersytet Adama Mickiewicza w Poznaniu), prof. Maria Juda (Instytut Nauk o Kulturze, UMCS w Lublinie), prof. Bożena Koredczuk (Instytut Informacji Naukowej i Bibliotekoznawstwa Uniwersytetu Wrocławskiego), prof. Dariusz Kuźmina (Wydział Dziennikarstwa, Informacji i Bibliologii, Uniwersytet Warszawski), dr Tomasz Makowski (Biblioteka Narodowa), prof. Krystyna Matusiak (University of Denver, USA), dr. Peter Organisciak (Morgridge College of Education, University of Denver, USA), prof. Maria Próchnicka (Instytut Studiów Informacyjnych, Uniwersytet Jagielloński), dr. Egbert John Sánchez Vanderkast (Instituto de Investigaciones Bibliotecológicas y de la Información, Universidad Nacional Autónoma de México), dr. Lynn Silipigni Connaway (Online Computer Library Center – OCLC, Dublin, USA), prof. Barbara Sosińska-Kalata (Wydział Dziennikarstwa, Informacji i Bibliologii, Uniwersytet Warszawski), Jolita Steponaitienė (Martynas Mažvydas National Library of Lithuania), prof. Anna Tokarska (Instytut Nauk o Kulturze, Uniwersytet Śląski w Katowicach), prof. Katalin Varga (National Educational Library and Museum, Hungary), prof. Grażyna Wrona (Instytut Nauk o Informacji, Uniwersytet Pedagogiczny w Krakowie), prof. Maja Žumer (University of Ljubljana, Slovenia)

**Dofinansowano ze środków Wydziału Dziennikarstwa, Informacji i Bibliologii
Uniwersytetu Warszawskiego**

REDAKCJA

Elżbieta Barbara ZYBERT – redaktor naczelna
Dorota GRABOWSKA – sekretarz redakcji
Dariusz GRYGROWSKI – redaktor tematyczny
Anna WOŁODKO – redaktor językowy
Anna GRZECZNOWSKA – redaktor statystyczny

Anna LIS – redakcja techniczna i korekta
Agnieszka KASPRZYK – tłumaczenie na język angielski

Adres redakcji i wydawcy:
Wydawnictwo Naukowe i Edukacyjne Stowarzyszenia Bibliotekarzy Polskich
00-335 Warszawa, ul. Konopczyńskiego 5/7
tel.: (+48 22) 827-52-96
e-mail: przeglad.biblioteczny@uw.edu.pl

Niniejsza wersja papierowa jest pierwotną wersją czasopisma

Przegląd Biblioteczny jest wykazywany w Europejskim Indeksie Referencyjnym ERIH+,
a zawartość kwartalnika indeksowana jest w bazach:
The Central European Journal of Social Sciences and Humanities,
Index Copernicus i Polska Bibliografia Bibliologiczna.

Pełne teksty roczników 1908, 1909, 1927-2023 dostępne są w Archiwum Cyfrowym SBP:
<https://ac.sbp.pl/index.php/kategorie/czasopisma/przeglad-biblioteczny>.

Pełne teksty roczników 1908, 1909, 1927-2020 dostępne są w Mediotecze Wydziału Dziennikarstwa,
Informacji i Bibliologii Uniwersytetu Warszawskiego:
<https://medioteka.omeka.net/przeglad-biblioteczny>;

Pełne teksty roczników 2009-2024 znajdują się na Platformie Czasopism Naukowych SBP:
<https://ojs.sbp.pl/index.php/pb/issue/archive>

PRZEGLĄD BIBLIOTECZNY

LIBRARY REVIEW

Rocznik 93

2025

zeszyt 1

Kwartalnik „Przeгляд Biblioteczny” jest wykazywany na liście czasopism punktowanych Ministerstwa Edukacji i Nauki z liczbą 70 punktów

Dofinansowano ze środków Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego
pochodzących z Funduszu Promocji Kultury

Ministerstwo Kultury
i Dziedzictwa Narodowego

TREŚĆ

ARTYKUŁY

- KATARZYNA MATERSKA: Ekosystemowe myślenie strategiczne o przyszłości bibliotek 3
- MAŁGORZATA KISIŁOWSKA-SZURMIŃSKA, NATALIA PAMUŁA, EWA GŁOWACKA:
Wykorzystanie zasobów naukowych Open Access: kompetencje i potrzeby szkoleniowe badaczy z obszaru nauk o komunikacji społecznej i mediach 18
- BARBARA GŁĘBICKA-GIZA, ADAM WYŻYŃSKI: Biblioteka Filmoteki Narodowej – Instytutu Audiowizualnego jako zbiorowy aktor społeczny w rozwoju badań filmoznawczych opartych o źródła? Kilka refleksji w związku z uzyskaniem przez bibliotekę FINA statusu biblioteki naukowej 36
- KRZYSZTOF STACHURA: Biblioteki publiczne jako przestrzenie wspierające rozwój dobrostanu 52
- MARIOŁA ANTCZAK, MONIKA WACHOWICZ: Podcasty *true crime* w serwisie YouTube jako narzędzia promocji książki i bibliotek (2015-2024) 73

ARTYKUŁY RECENZYJNE / RECENZJE I PRZEGLĄDY PIŚMIENICTWA

- Prezentacje multimedialne w wystąpieniach naukowych. Nauka – dydaktyka – praktyka, red. Mariola Antczak, Warszawa – Łódź 2023 (*Andrzej Wałkowski*) 103
- Przeгляд piśmiennictwa krajowego (*Barbara Koryś*) 111
- Z lektur zagranicznych (*Jacek Wojciechowski*) 116
- Z ŻYCIA SBP 125

WSPOMNIENIA

- Prof. zw. dr hab. Jacek Wojciechowski jako uczony w Uniwersytecie Jagiellońskim. Wspomnienie (*Paloma Korycińska*) 131

- WSKAZÓWKI DLA AUTORÓW 143

PRZEGLĄD BIBLIOTECZNY

LIBRARY REVIEW

Volume 93

2025

Issue 1

„The Library Review” was awarded 70 points in the official register of journals of Ministry of Education and Science

TABLE OF CONTENTS

ARTICLES

KATARZYNA MATERSKA: Ecosystemic Strategic Thinking on the Future of Libraries.....	3
MAŁGORZATA KISIŁOWSKA-SZURMIŃSKA, NATALIA PAMUŁA, EWA GŁOWACKA: The Use of Open Access Scientific Resources: Competences and Training Needs of Researchers in the Field of Social Communication and Media Sciences (NoKSiM).....	18
BARBARA GŁĘBICKA-GIZA, ADAM WYŻYŃSKI: The Library of the National Film Archive – Audiovisual Institute as a Collective Social Actor in the Development of Film Studies Based on Sources? Some Reflections on Granting the Library a Status of Research Library	36
KRZYSZTOF STACHURA: Public Libraries Becoming Places Supporting the Development of Well-Being	52
MARIOLA ANTCZAK, MONIKA WACHOWICZ: True Crime Podcasts on YouTube as Tools for Book and Library Promotion (2015–2024).....	73

REVIEW ARTICLES / REVIEWS AND LITERATURE SURVEYS

Prezentacje multimedialne w wystąpieniach naukowych. Nauka – dydaktyka – praktyka (Multimedia presentations in academic lectures. Science – Education – Practice). Ed. Mariola Antczak, Warszawa – Łódź 2023 (<i>Andrzej Wałkówski</i>).....	103
Polish literature survey (<i>Barbara Koryś</i>)	111
Foreign publications (<i>Jacek Wojciechowski</i>).....	116
NEWS FROM SBP (POLISH LIBRARIANS ASSOCIATION)	125

IN MEMORIAM

Professor Jacek Wojciechowski as an academic at the Jagiellonian University. A recollection (<i>Paloma Korycińska</i>)	131
--	-----

GUIDELINES FOR AUTHORS.....	148
-----------------------------	-----

KATARZYNA MATERSKA
Instytut Nauk o Kulturze
Uniwersytet Śląski w Katowicach
e-mail: katarzyna.materska@us.edu.pl
ORCID: 0000-0002-9194-380X

EKOSYSTEMOWE MYŚLENIE STRATEGICZNE O PRZYSZŁOŚCI BIBLIOTEK

Dr hab. Katarzyna Materska – profesor w Instytucie Nauk o Kulturze Uniwersytetu Śląskiego w Katowicach, lider Zespołu Badawczego Organizacji Wiedzy. Członek Rady Programowej CLARIN-PL (Common Language Resources & Technology Infrastructure), członek ISKO (International Society for Knowledge Organization), Polskiego Towarzystwa Informacji Naukowej oraz SBP; honorowy członek Iranian Public Libraries Advancement Association. Badaczka i nauczyciel akademicki w obszarze nauki o informacji; specjalizuje się w zagadnieniach zarządzania informacją i wiedzą, komunikacji w nauce i problemach otwartej nauki. Posiada 10-letnie doświadczenie w pracy na stanowisku wicedyrektora oraz dyrektora biblioteki naukowej i akademickiej.

SŁOWA KLUCZOWE: biblioteka, ekosystem biblioteczny, rozwój bibliotek, współpraca bibliotek, zarządzanie strategiczne biblioteką.

ABSTRAKT: Teza/cel artykułu – Artykuł przedstawia propozycję nowego myślenia o zarządzaniu strategicznym biblioteką w kontekście pojęcia ekosystemu, którego istotę stanowią wzajemne interakcje pomiędzy jego komponentami. **Metody badań** – Wykorzystano metodę analizy i krytyki piśmiennictwa bibliotekoznawczego oraz analizy pojęciowej. Dokonano systematycznego wyszukiwania w bazach Scopus, Web of Science, LISTA oraz wyszukiwarce zasobów naukowych Google Scholar. Ze względu na interdyscyplinarność podjętej tematyki,

uzupełniająco sięgnięto także do różnych teorii: teorii systemów, sieci społecznych, ekologii informacji, ekologii organizacji, prawa oraz zarządzania strategicznego. **Wyniki** – Analiza publikacji dotyczących wzajemnej relacji pojęć biblioteki i ekosystemu (które w tytule niniejszego artykułu objęto wspólnym określeniem myślenia ekosystemowego) daje się sprowadzić do następujących wariantów modelowych, które scharakteryzowano w tekście: biblioteka jako ekosystem, ekosystem bibliotek (różnych typów) oraz biblioteka jako element różnych innych ekosystemów. W każdym z tych systemów bibliotece przypadają inne role i zadania, inaczej też podchodzi się do kwestii zarządzania biblioteką. **Wnioski** – Dowiedziono, że koncepcja ekosystemu zyskuje i będzie zyskiwać coraz większe znaczenie w strategicznym zarządzaniu bibliotekami.

WPROWADZENIE

W naukach o zarządzaniu chętnie stosuje się metafory, które pełnią nie tylko funkcje poznawcze, ale również pragmatyczne, ematywne i perswazyjne¹. Od sposobu postrzegania organizacji zależy sposób działania jej członków (Sułkowski, 2011, s. 56-57). Przykładowo, w organizacji traktowanej jako żywy organizm powstały w toku ewolucji (rozwoju historycznego), gdzie jedne „gatunki” (typy organizacji) „wymierały” (upadały), inne podlegały „mutacjom” (zmianom) i przystosowywały się do otoczenia, podkreśla się, że organizacja jest zależna od otoczenia, zmienna, nie może być rozpatrywana w czysto deterministycznych kategoriach (Sułkowski, 2004, s. 8). Opisane przez Garetha Morgana w 1986 r. metafory organizacji (maszyna, żywy organizm, system polityczny, kultura) (Morgan, 1997) nie uwzględniają już w wystarczającym stopniu zależności zachodzących we współczesnych organizacjach. W naukach o zarządzaniu pojawia się więc wiele innych metafor, które akcentują różnorodne podejścia do odbierania i kreowania rzeczywistości organizacyjnej (Sułkowski, 2004). W niniejszym artykule uwagę skierowano na metaforę ekosystemu zastosowaną do opisu funkcjonowania organizacji, jaką jest biblioteka.

Zasadniczym celem badań jest szukanie odpowiedzi, czy metafora ekosystemu może służyć jako narzędzie diagnozowania biblioteki oraz źródło nowych sposobów jej postrzegania i zarządzania, a więc czy ekosystemowe myślenie o bibliotekach może wspomóc biblioteki w zarządzaniu strategicznym tymi instytucjami w XXI w.

W tym sensie chodzi o przybliżenie polskiemu czytelnikowi pojęcia ekosystemu w kontekście analizy zagadnień związanych z biblioteką.

W pracy badawczej zastosowano kilka uzupełniających się metod – metodę analizy i krytyki piśmiennictwa (literatury przedmiotu i dokumentów źródłowych) odniesiono głównie do literatury anglojęzycznej

¹ Więcej na temat różnych funkcji metafor w naukach społecznych zob. np. Czykwin (2021).

nej powstałej w XXI w., gdyż ten okres uznano za najbardziej ciekawy. W pierwszej kolejności w międzynarodowych bazach danych Scopus, Web of Science, a także LISTA oraz Google Scholar, poszukiwano literatury z lat 2000-2024 wiążącej zagadnienia bibliotek i ekosystemów. W celu odnalezienia najważniejszych tekstów w polach tytuł, abstrakt lub słowa kluczowe wprowadzono terminy odnoszące się do dwóch grup pojęciowych – pierwszej, związanej z ekosystemem i ekologią oraz drugiej grupy, odnoszącej się do biblioteki, różnych jej typów oraz organizacji jako takiej. Z uwagi na wciąż niedostateczną reprezentację opracowań w podjętym zakresie, wykorzystano również technikę kuli śnieżnej (ang. *snowball sampling*), w której przeglądanie bibliografii załącznikowych oraz analiza cytowań, doprowadziły do kilku kolejnych relewantnych publikacji powiązanych z tematem badań. W celu doprecyzowania pojęć: ekosystemu bibliotecznego, ekosystemu bibliotek oraz biblioteki jako ekosystemu, posłużono się metodą analizy pojęciowej. Ze względu na interdyscyplinarność podjętej tematyki, uzupełniająco sięgnięto także do różnych teorii: teorii systemów, sieci społecznych, ekologii informacji, ekologii organizacji, prawa oraz zarządzania strategicznego, próbując dostrzec ich obecność na przecięciu zagadnień bibliotek i ekosystemów. Krytyczna analiza literatury pozwoliła na stworzenie holistycznej koncepcji ekosystemowej, którą można wykorzystać w zarządzaniu strategicznym biblioteką lub bibliotekami.

OD POJĘCIA EKOSYSTEMU DO IDEI EKOSYSTEMÓW BIBLIOTECZNYCH

Etymologia pojęcia *ekosystem* sięga do nauk biologicznych, gdzie jest on fragmentem przyrody, w którym zachodzi wymiana między częścią żywą (biocenozą), a nieożywioną (biotopem). Organizmy żywe występują w populacjach, pomiędzy którymi dochodzi do interakcji bardziej lub mniej korzystnych dla każdej ze stron. Złożone i wielorakie interakcje między organizmami w ekosystemie (Skubała, 2015) dowodzą ich ogromnego potencjału w kształtowaniu najbardziej pożądaných środowisk.

Odwołując się m.in. do koncepcji Herberta Spencera², w drugiej połowie XX w. w naukach o zarządzaniu zaadaptowano systemowe podejście organicystyczne wprowadzając pojęcie „ekosystem biznesowy” (Moore, 1993), rozumiany jako sieć różnych organizacji, zaangażowanych w dostarczanie określonego produktu lub usługi, zarówno w formie konkuren-

---

² Herbert Spencer jako pierwszy w socjologii XIX w. zaczął używać metafory organicznej, która zakłada, że społeczeństwo z jego różnymi elementami, aspektami i typami przypomina żywy organizm, w którym wszystko działa wspólnie i zależnie od siebie. Określając społeczeństwo jako organizm Spencer traktował je jako ogniwo w ewolucji przyrody.

cji, jak i współpracy, jako wspólnotę organizmów adaptujących się i ewoluujących po to, by przetrwać (zob. np. Stańczyk, 2017a). Na przełomie XX i XXI w. w literaturze anglojęzycznej widać rosnące zainteresowanie obszarem określanym jako „ekologia organizacji” i ściśle powiązanej z nim perspektywy ewolucyjnej (Stańczyk, 2017b).

Nawiązanie do metafory ekosystemu przeniknęło do wielu obszarów nauki, prawa, także na grunt bibliotekoznawstwa i informacji naukowej, co widać chociażby w coraz popularniejszej koncepcji ekosystemów informacji i wiedzy różnych typów (np. Jaime et al., 2021; Kuehn, 2022; Kuehn, 2023; Materska, 2021c; Scherer et al., 2020; United Nations Development Programme & UNESCO, 2020). Każdy indywidualny ekosystem ma swoje własne konwencje korzystania z informacji (Walton, 2015). Uwagę autorów przykuwają także biblioteki różnych typów na tle rozmaitych ekosystemów oraz zagadnienia prawne istotne dla badania pogranicza funkcjonowania ekosystemów i bibliotek (Chapman, 2020; Elrich, 2021; Katz, 2016; Rainie, 2010; Soumei, 2010).

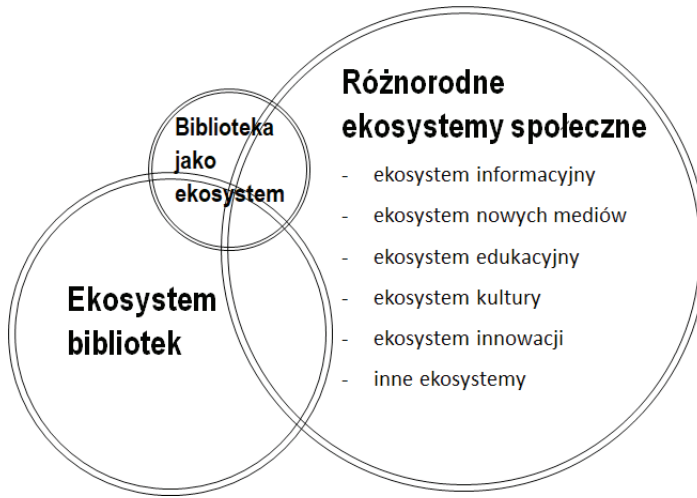
Pojęcie ekosystemu bibliotecznego³ wydaje się nieco podobne do pojęcia środowiska bibliotecznego, nie są one jednak tożsame. Analiza literatury z obszaru LIS (ang. *library and information science*) z lat 2000-2023 pokazuje, że środowisko bibliteczne w większości publikacji nie jest definiowane, lecz kreślone intuicyjnie, najczęściej jako fizyczne i cyfrowe/sięciowe otoczenie (kontekst), które wpływa na działania i rozwój bibliotek(i). W środowisku znajdujemy więc bardzo różnorodne elementy, m.in. przestrzeń, zasoby, ludzi, regulacje organizacyjne, warunki ekonomiczne i prawne. Istotą pojęcia ekosystemu bibliotecznego jest z kolei uwypuklenie znaczenia sieci powiązań pomiędzy różnymi uczestnikami środowiska i specjalnie dobranymi składnikami otoczenia dla realizacji określonych celów, co zostanie przybliżone poniżej.

Analiza publikacji dotyczących wzajemnego usytuowania biblioteki i ekosystemu (które w tytule niniejszego artykułu objęto wspólnym określeniem myślenia ekosystemowego), daje się sprowadzić do następujących wariantów: biblioteka jako ekosystem, ekosystem bibliotek (różnych typów) oraz biblioteka jako element różnych innych ekosystemów.

W każdym przypadku biblioteka realizuje specyficzne zadania i odgrywa różne role (nie zawsze wiodące), inaczej też podchodzi do kwestii zarządzania biblioteką, w tym zarządzania strategicznego. Poniżej prezentowana jest krótka charakterystyka trzech wymienionych modelowych obszarów współzależności ekosystemów i organizmów biblitecznych, ze wskazaniem kluczowych atrybutów poszczególnych koncepcji.

---

³ Na tym etapie nie rozróżniam ekosystemu bibliotecznego od ekosystemu bibliotek. Jest nim każdy ekosystem, który powiązany jest z biblioteką lub bibliotekami.

Rys. 1. Obszary współzależności biblioteki i ekosystemu

Źródło: oprac. własne.

BIBLIOTEKA JAKO EKOSYSTEM

Spojrzenie na bibliotekę w kategoriach ekosystemu w 2000 r. zaproponowały Bonnie Nardi oraz Vicki O'Day, chociaż w swojej książce (Nardi & O'Day, 2000) badaczki nie używają nazwy „ekosystem”. Jego odpowiednikiem jest termin „ekologie informacyjne” (ang. *information ecologies*), stosowany w liczbie mnogiej. Autorki podkreślają, że z biologicznymi ekologiami łączy je takie wspólne cechy jak różnorodność, lokalność, szeroki system relacji, gatunki kluczowe oraz koewolucja (Nardi & O'Day, 2000, s. 211). To, co odróżnia poszczególne ekologie informacyjne, to wartości wnoszone przez człowieka do rozwoju praktyk i technologii konkretnej ekologii (rozumianej tu jako lokalne środowisko). Każda osoba i jej działania (praktyki), jak też wykorzystywane narzędzia są zależne od innych komponentów ekologii informacyjnej (Nardi & O'Day, 2000, s. 74). Autorki, wywodzące się ze środowisk operujących nowoczesnymi technologiami, za najważniejsze w ekologii bibliotecznej uważają różnorodność i komplementarność zasobów technologicznych i zasobów ludzkich (Nardi & O'Day, 2000, s. 102). Specjalne miejsce w swoich rozważaniach poświęcają bibliotekarzom jako kluczowemu gatunkowi biblioteki (ang. *keystone species*), czyli takiemu, który istotnie wpływa na kształt i stabilność systemu, przyczynia się do jego sukcesu rozumianego nie tylko jako przetrwanie, ale i dalszy rozwój (Nardi & O'Day, 2000, s. 79). Podkreślają rolę bibliotekarzy jako pośredników między zasobami i użytkownikami, a rozpoznanie, zrozumienie i zaspokojenie potrzeb informacyjnych użyt-

kownika nazywają rodzajem informacyjnej terapii, kreatywnym i interaktywnym procesem, w którym każda ze stron wnosi swoje doświadczenie i wiedzę (Nardi & O'Day, 2000, s. 85-92).

Nieco inną perspektywę proponuje Scott Walter (Walter, 2008) sugerując, że biblioteka jako organizacja może być uważana za szczególny ekosystem, tj. „organizację biologiczną”, w której wiele bytujących w niej „gatunków” musi wchodzić w interakcje, zarówno między sobą, jak i ze swoim środowiskiem. Zaproponowana przez niego w 2008 r. metafora biblioteki jako ekosystemu, ograniczona została do rozważań dotyczących biblioteki akademickiej. Stwierdził, że biblioteka jest domem dla wielu gatunków, a wzajemne relacje stają się coraz bardziej złożone każdego dnia (Walter, 2008, s. 28). Metaforę ekosystemu odnosi nie tylko do interakcji między bibliotekarzami, ale także do interakcji pomiędzy bibliotekarzami a użytkownikami biblioteki i innymi podmiotami współpracującymi z biblioteką. Biblioteka jako ekosystem powinna być definiowana przez mutualizm⁴ i koewolucję⁵, które przynoszą korzyści wszystkim uczestniczącym gatunkom. Tak więc uzupełniające się role i zawody ewoluują razem, z korzyścią dla wszystkich, a różnorodność środowisk zawodowych i umiejętności tworzy siłę akademickiej biblioteki umożliwiając lepszą obsługę swoim użytkownikom (Walter, 2008).

W tym kontekście zarządzanie biblioteką jest *de facto* zarządzaniem środowiskiem wielu grup (gatunków) specjalistów, niezbędnych w rozwiniętych bibliotekach na świecie – bibliotekarzy, analityków doświadczeń/wrażeń użytkowników, inżynierów wiedzy, architektów informacji, informatyków, menedżerów systemów informacyjnych, kuratorów specjalistycznych kolekcji, *data stewards*, specjalistów semantycznej sieci, UX, otwartej nauki, bibliometrii, cyfrowej humanistyki i wielu innych, bez względu na to, czy są oni pracownikami biblioteki (większości bibliotek nie stać na takie rozwiązanie) czy też specjalistami z różnych (naukowych, akademickich i biznesowych) środowisk poza biblioteką, którzy wspólnie angażują się w organizowanie środowiska danych, informacji i wiedzy.

Proponując nową rolę biblioteki publicznej Dehua Ju oraz Beijun Shen (2015) argumentują, że era wiedzy sieciowej wymaga zarówno rozwiązań sieciowych, jak i opartych na wiedzy. Postrzegają więc bibliotekę publiczną przez pryzmat kluczowej platformy wielod dziedzinowego systemu usług wiedzy publicznej w erze wiedzy sieciowej, umożliwiającej szeroki kontakt zarówno ze źródłami wiedzy, jak i konsumentami. Zwracają uwa-

⁴ Mutualizm – termin zaczerpnięty z nauk przyrodniczych – opisuje interakcje między przedstawicielami różnych gatunków, które przynoszą korzyści wszystkim stronom.

⁵ Koewolucja – zmiany ewolucyjne w układzie dwóch lub więcej oddziałujących na siebie gatunków, głównie wśród tych, między którymi występują oddziaływania troficzne. Zachodzi wtedy, gdy określona cecha jednego gatunku wykształca się jako reakcja na określoną cechę gatunku innego. Jest specyficzna i obustronna (Łabno, 2006).

gę, że istotę działania biblioteki nie stanowi już wewnętrzne gromadzenie zasobów. Liczy się otwarty system, który w pełni wykorzystuje łączność sieciową i media społecznościowe, pozwalając na współtworzenie symbiotycznego ekosystemu bibliotecznego większej liczbie zewnętrznych podmiotów (czynników pozytywnych). Biblioteka pełni tu rolę centrum ekosystemu wiedzy. Wiedza nie musi być jedynie zasobem/jednym z aktywów biernie oczekującym na wydobycie, ale może być również aktywną usługą, bezpośrednio wysyłającą wymagane zasoby wiedzy w ręce żądających (Knowledge as a Service – KaaS). Tego rodzaju aktywne usługi opierają się na celowych działaniach organizacyjnych i są wspierane przez zespół profesjonalnych pracowników usług wiedzy za pośrednictwem procesu opartego na technologii informacyjnej.

Ekosystem składa się ze wszystkich organizmów, które dzielą to samo siedlisko lub platformę i utrzymują współzależność mutualizmu i koevolucji poprzez interakcję. Aby zachować równowagę i stabilność ekosystemu, niezbędny jest skuteczny system sprzężenia zwrotnego, aby być świadomym wszelkich zmian oraz zależności i reagować na nie. Biblioteka jako ekosystem obejmuje w tej wizji wiele zależnych podmiotów, w tym czytelników, instytucje korzystające z usług, wydawców, sprzedawców, autorów itd., które tworzą kompletny łańcuch wartości usług informacyjnych/wiedzy, w którym biblioteka działa jako centralny koordynator (wiedzy), integrując działania innych w ramach jednego rozwiązania (Ju & Shen, 2015).

Jeśli – zgodnie z ideą ekosystemu – założyć, że ekosystem biblioteki to układ różnych elementów wzajemnie z sobą powiązanych (bibliotekarzy i klientów, zasobów i narzędzi) nakierowanych na wzajemne korzyści, to widzimy, jak wielkie zmiany w każdym z elementów zdrowego ekosystemu muszą nastąpić, np. by podążać za zmieniającymi się potrzebami użytkowników, mającymi do dyspozycji nieograniczone zasoby Internetu 24/7, media społecznościowe, specjalistyczne infrastruktury (np. European Open Science Cloud – EOSC, 2024), narzędzia sztucznej inteligencji itd. Użytkownicy biblioteki – już nie ci sami, co kiedyś – i nowe możliwości technologiczne, będące nieożywną częścią ekosystemów, z jednej strony prowadzą do znaczącej redukcji znaczenia pośredników, takich jak bibliotekarze, w obsłudze informacyjnej użytkowników sieci. Z drugiej zaś istotnie wpływają na potrzebę wciąż nowej wiedzy i umiejętności szeroko postrzeganych bibliotekarzy, nie tylko żeby przetrwać, ale żeby się przeobrażać na miarę wyzwań lokalnych w globalnym świecie. To wiąże się m.in. z faktem, że w powodzi informacji i dezinformacji coraz więcej osób czuje się zagubionych, nie umie sobie poradzić ze złą jakością informacji, niewystarczającą kompetencją własną, brakiem czasu itp. (zob. np. Materka, 2021a, 2021b). Także inni autorzy rozwiewają pojawiające się wątpliwości, czy bibliotekarze są wciąż jeszcze potrzebni, np. Stanisław Skórka

lokuje bibliotekarskie kompetencje i umiejętności cenione współcześnie w następujących obszarach: IT, UX – dotyczący wrażeń użytkownika (*user experience*), HCI (*human-computer interaction*) – interakcja użytkowników z cyfrowymi zasobami i usługami bibliotek, obszar *open access*, zasobów cyfrowych, bibliometrii oraz specjalność dziedzinowa (naukowa) (Skórka, 2022). W perspektywie ekologicznej widzimy po prostu, że bibliotekarze nie są jedynym „gatunkiem” na arenie kształcenia kompetencji informacyjnych (ang. *information literacy, data literacy, digital literacy*) i świadczenia informacyjnych usług, bo włączają się w te zadania inne podmioty różnych ekosystemów i bibliotekarze muszą udowodniać, że robią to dobrze.

Podsumowując ten fragment rozważań trzeba zauważyć, że żadna biblioteka nie jest wyizolowaną wyspą, nie jest samowystarczalna – i jest to pierwsza zasada ekologicznego podejścia do badania bibliotek. Uwzględnione wyżej komponenty biblioteki są w istocie coraz mniej integralnie połączone z organizmem biblioteki. Jako przykłady można podać zdalnych użytkowników, którzy nigdy nie byli fizycznie w danej bibliotece, zasoby dostępne online, które nie są własnością biblioteki, czy też technologie sieciowe bądź chmurowe oddane we władanie zarządzających, czasami nawet na innych kontynentach.

EKOSYSTEM BIBLIOTEK

W dobie ogólnoświatowego dostępu online do zasobów bibliotecznych klient jednej biblioteki jest potencjalnym klientem każdej innej biblioteki, nie tylko w innym czasie lub miejscu. Potrzebę działania jednym frontem dla osiągnięcia większych wspólnych korzyści podkreślają międzynarodowe organizacje bibliotekarskie, jak np. IFLA (International Federation of Library Associations and Institutions, 2019) czy ALA (American Library Association, 2021). ALA zdefiniowała ekosystem bibliotek (ang. *library ecosystem*) jako wzajemnie powiązaną sieć wszystkich typów bibliotek, pracowników bibliotek, wolontariuszy i stowarzyszeń, które świadczą i ułatwiają usługi biblioteczne członkom społeczności, rodzinom, uczniom edukacji K-20⁶, społecznościom uniwersyteckim, urzędom regionalnym i krajowym, rządowym, firmom gospodarczym, organizacjom non profit i innym organizacjom o określonych potrzebach informacyjnych.

Różni autorzy i podmioty pokazują zalety powiązania współpracy bibliotek różnych typów. Ciekawym przykładem są doświadczenia bi-

---

⁶ Edukacja K-20 to ramy edukacyjne w systemie amerykańskim, które obejmują kompleksowo całe kontinuum edukacyjne – od przedszkola (K) do szkolnictwa wyższego (20). Edukacja K-20 reprezentuje płynne i zintegrowane podejście do edukacji, uznając wzajemne powiązania różnych poziomów i instytucji edukacyjnych. Obejmuje ona edukację podstawową i średnią (K-12) – od przedszkola do 12 klasy – oraz edukację policealną, w tym szkoły wyższe, uniwersytety, szkoły zawodowe i programy kształcenia dorosłych.

bliotek publiczno-universyteckich we Francji, „których celem jest łączenie i równowaga wszystkich funkcji współczesnej biblioteki, począwszy od kulturalnej (w tym rozrywkowej i estetycznej), poprzez informacyjną i edukacyjną, a skończywszy na coraz ważniejszej – socjalizacyjnej” (Wandel, 2014, s. 95). W ekosystemie bibliotecznym, pozwalającym zapewnić możliwości uczenia się osobom w każdym wieku, trudno obyć się np. bez bibliotek szkolnych; ich redukcja (zagrożenie dla jednej części systemu) wpływa negatywnie na cały system (Stripling, 2015, p. 35).

Z punktu widzenia zarządzania strategicznego wzajemne wspieranie się bibliotek, używanie wspólnych komunikatów, zasobów, infrastruktury itp. powoduje, że każda biblioteka staje się silniejsza. Siła tzw. konsorcjów bibliotecznycch widoczna jest np. w negocjacjach cenowych przy zakupie dostępu do baz danych i innych kolekcji, wspólnym budowaniu infrastruktury, ubieganiu się o dofinansowanie projektów, organizowaniu wydarzeń. W Polsce można wymienić zakup Wirtualnej Biblioteki Nauki (Interdyscyplinarne Centrum Modelowania..., b.d.), budowę repozytorium danych badawczych uczelni krakowskich Rodbuk (Repozytorium Otwartych Danych Badawczych..., 2024), budowę wspólnych platform cyfrowych przez biblioteki specjalistyczne, takich chociażby jak np. Polska Platforma Medyczna (Warszawski Uniwersytet Medyczny, 2024), sieci wypożyczeń międzybibliotecznycch, i wiele innych.

BIBLIOTEKI JAKO SKŁADOWE WIĘKSZYCH (INNYCH) EKOSYSTEMÓW

„Aby dany system można było nazwać ekosystemem, musi on spełnić określone warunki, do których przede wszystkim należy nierozłączne powiązanie z sobą i wzajemne oddziaływanie organizmów żywych i nieożywionego środowiska (...). O pewnym układzie jako ekosystemie można mówić (...) dopiero wtedy, kiedy podstawowe składniki występują i działają wspólnie, osiągając choćby krótkotrwałą stabilność funkcjonalną” (Parysek, 2015, s. 40).

Nietrudno podać przykłady tego, że biblioteka jest integralną częścią jakiegoś szerszego systemu – organizacyjnego czy funkcjonalnego. Biblioteka szkolna należy do ekosystemu szkolnego, biblioteka akademicka jest częścią uczelni, czy szerzej – ekosystemu nauki, biblioteka publiczna jest jednostką samorządową i jako instytucja podporządkowana resortowi kultury stanowi komponent ekosystemu kultury itd.

Owa przynależność do różnych ekosystemów stawia przed bibliotekami odmienne wymagania, narzuca role, relacje, co znajduje swój wyraz także w porządku prawnym. Ekosystemy, w których funkcjonują biblioteki, obejmują wiele współzależnych podmiotów, w tym specyficzne dla konkretnego ekosystemu typy odbiorców, konsumentów, twór-

ców informacji, wiedzy i kultury, instytucje oferujące konkurencyjne lub komplementarne usługi, edukatorów, wydawców, władze lokalne, pracodawców, decydentów, grantodawców itp. Bibliotekom niekoniecznie przypada w różnych ekosystemach rola lidera, czy choćby koordynatora.

W każdym społecznym ekosystemie różne gatunki konkurują o ograniczone zasoby (finansowe, infrastrukturalne, technologiczne, ludzkie), i taka konkurencja jest rzeczywistością dobrze znana bibliotekarzom na różnych polach. Ale istotą funkcjonowania ekosystemu są też relacje współpracy, niosące korzyść wszystkim „gatunkom”.

W myśl teorii ewolucji, która mówi, że przetrwają tylko te gatunki, które najlepiej przystosowują się do zmian środowiska, w którym funkcjonują, wyraźnie widać, że współpraca jest jedną ze strategii – nie tylko przetrwania, ale i sukcesu. W tym sensie biblioteki, które chcą przetrwać i rozwijać się, widzą swoją szansę w zdolności do ciągłej adaptacji i reagowania na zmiany środowiskowe. Tak więc coraz więcej bibliotek próbuje na nowo układać swoje relacje z innymi uczestnikami świata informacji, edukacji, nauki i kultury (czasami także biznesu), współtworząc te środowiska na innych zasadach, szukając swojej niszy, nowych interesariuszy, wychodząc z założenia, że korzystniejsza jest współpraca niż konkutowanie o użytkownika, zasoby czy kompetencje. Przykładem są obopólnie korzystne relacje bibliotek z komercyjnymi dostawcami informacji, publikacji i usług. Nawet wspomniany już S. Walter, który swoją publikację zatytułował *The Library as Ecosystem* pokazuje bibliotekę akademicką na tle jej akademickiego ekosystemu i namawia do brania sprawy w swoje ręce na polu środowisk lokalnych, jeśli bibliotekarze chcą pozostać niezbędni do nauczania, uczenia się, badań i misji usługowej swoich uniwersyteckich kampusów. Nawołuje, by w ramach bibliotek wejść w nowe relacje z uzupełniającymi się zawodami akademickimi, które pozwalają organizować się dla obopólnych korzyści, aby wszyscy mogli prosperować w swoim (lokalnym) nowym środowisku (Walter, 2008).

W świetle zarządzania strategicznego istotne jest dostrzeżenie zmienności ról, podziału zadań i kompetencji pomiędzy uczestnikami konkretnego ekosystemu. W przypadku bibliotek akademickich funkcjonujących w ekosystemie nauki dobitnym potwierdzeniem takiej właśnie postawy jest przyjmowanie nowych obszarów (współ)działania, które nie były kiedyś domeną biblioteki, np. włączanie się w promowanie otwartej nauki (nie tylko otwartych publikacji), promowanie zasad FAIR – Findable, Accessible, Interoperable, Reusable (GO FAIR, n.d.), uczestniczenie w ewaluacji osiągnięć naukowych instytucji badawczych i akademickich (tworzenie tzw. baz wiedzy), zarządzanie danymi badawczymi, współtworzenie środowiska sieci semantycznej.

Ekosystemy jako konstrukty społeczne kierują się określonym zapotrzebowaniem, preferują pewne wartości, wzajemnie korzystne cele (takie

jak np. zysk emocjonalny lub komercyjny, wspólny interes czy innowacje), a tym samym spójność społeczną. To, co charakteryzuje każdy ekosystem społeczny, to organizowanie się wokół jakichś wartości, które przyciągają i zatrzymują członków ekosystemu, stanowią o jego sile i potencjale rozwoju. Dlatego tak ważne jest przyjrzenie się temu, co stanowi kluczowe wartości danego ekosystemu oraz dzielenie się tymi wartościami w ekosystemie. Przykładami wartości mogą być: wspólne wysokie standardy jakości, wartości etyczne, sieci pozytywnej współpracy nakierowane na poprawę i rozwój swoich środowisk, by sprostać obecnym i przyszłym pokoleniom (ekosystemy zrównoważone). Za wartości (i jednocześnie normy praktyk) zdrowego ekosystemu nauki powszechnie uznaje się m.in. rzetelną analizę źródeł informacji, otwartość na dialog, zwracanie uwagi na kontekst, walidację wyników, przestrzeganie zasad etycznych.

Przyjęcie ekosystemowej perspektywy stwarza lepszą sposobność dostrzeżenia realnych szans oraz niwelowania zagrożeń i, co ważne, projektowania tym samym najbardziej odpowiednich (potrzebnych i dopasowanych) usług dla lokalnych społeczności, z uwzględnieniem ich wyjątkowych i różnorodnych interesów, z poszanowaniem lokalnej tradycji i kultury oraz wykorzystaniem najlepszej dostępnej infrastruktury, zasobów, praktyk i kompetencji różnych interesariuszy.

WNIOSKI

„Ekosystemy i złożoność stały się naturą współczesnego świata” (Organisation for Economic Co-operation and Development, 2017). We wszystkich powyższych ujęciach modelowych potwierdzenie znajduje istota ekosystemu, tj. interakcje zachodzące pomiędzy jego żywymi i nieożywionymi elementami, sposoby ich ścisłego funkcjonowania w celu tworzenia spójnego systemu. Wzajemne powiązania są liczne i odgrywają fundamentalną rolę w funkcjonowaniu ekosystemu do tego stopnia, że nierzadko trudno jest je wyizolować i analizować poszczególne elementy niezależnie od siebie (Platjouw, 2016, §3.1).

W świetle przytoczonych wyżej ustaleń można założyć, że koncepcja ekosystemu zyskuje i będzie zyskiwać coraz większe znaczenie w strategicznym zarządzaniu bibliotekami z kilku zasadniczych powodów:

1. Biblioteki nie działają w izolacji, co jest kluczową zasadą zarządzania ekosystemowego. Są one częścią szerszej sieci, która obejmuje wydawców i dostawców treści cyfrowych, instytucje edukacyjne i kulturalne, finansujące, agencje rządowe i wielu różnych partnerów społecznych. Rozpoznanie tych wzajemnych powiązań i wynikających z nich potencjalnych korzyści ma kluczowe znaczenie dla skutecznego planowania strategicznego.

2. Zrozumienie ekosystemu, w którym biblioteka funkcjonuje, pomaga bibliotekom zoptymalizować wykorzystanie zasobów. Angażując się

w rozwijanie ekosystemu, biblioteki mogą korzystać z szerszej puli zasobów, np. uzyskiwać dostęp do zewnętrznych specjalistycznych baz danych, archiwów cyfrowych lub innych treści, których indywidualne nabycie byłoby zbyt kosztowne. Współpracując z innymi podmiotami mogą dzielić się kosztami, ograniczać dublowanie oferowanych zasobów i usług, ostatecznie poprawiając efektywność swoich działań. Przykładowo, sieci wypożyczeń międzybibliotecznych czy współpraca z platformami komercyjnych wydawców, poszerzają zakres materiałów dostępnych dla użytkowników.

3. Biblioteki mogą korzystać z doświadczenia i wiedzy innych partnerów ekosystemu, zapoznawać się na bieżąco z najlepszymi praktykami, nowymi technologiami czy trendami w publikowaniu i dystrybucji treści. Współpraca w ramach ekosystemu może prowadzić do rozwoju innowacyjnych usług, które lepiej zaspokajają potrzeby użytkowników bibliotek. Współpraca z innymi organizacjami z sektora nauki, edukacji i kultury czy nawet biznesu służy nie tylko lepszemu zaspokajaniu, lecz także kształtowaniu potrzeb użytkowników.

4. Biblioteki mogą zwiększyć swój zasięg i wpływ poprzez współpracę z organizacjami społecznymi, instytucjami edukacyjnymi i podmiotami kulturalnymi. Wzmacnia to ich rolę jako centrów społeczności i wspiera wiele inicjatyw lokalnych. Zaletą spojrzenia ekologicznego jest to, że patrzymy przez pryzmat konkretnego działania w konkretnym środowisku i określonym czasie. Lokalność jest szczególnie istotnym atrybutem ekosystemów i pomaga unikać generalizacji (Nardi & O'Day, 54-56, 83).

5. Partnerstwo z innymi podmiotami w ekosystemie może pomóc bibliotekom wykorzystać zbiorową siłę przetargową, negocjować lepsze warunki z dostawcami i wydawcami oraz obniżyć koszty zakupu zasobów i usług.

6. Dzięki aktywnemu uczestnictwu w ekosystemie biblioteki mogą mieć większy wpływ na różne polityki i praktyki, które zwrotnie mają na nie istotny wpływ. Obejmuje to wspieranie chociażby polityki otwartego dostępu, wolności intelektualnej i sprawiedliwego dostępu do informacji, co sprzyja zasadom zrównoważonego rozwoju ekosystemów.

7. Dogłębne poznanie i zrozumienie ekosystemu pozwala bibliotekom identyfikować szanse i zagrożenia, a tym samym strategicznie pozycjonować się w sposób, który jest zgodny z ich misją i skutecznie służy społeczności. Ułatwia to też bibliotekom dostosowywanie się do zmieniających się okoliczności, trendów technologicznych, społecznych i edukacyjnych, a w konsekwencji podejmowanie świadomych decyzji. Sprzyja to kulturze innowacji i ciągłego doskonalenia.

Przytoczone argumenty pozwalają sądzić, że zaproponowane w artykule ekosystemowe myślenie strategiczne o przyszłości bibliotek jest dobrą odpowiedzią na planowanie rozwoju bibliotek i zarządzanie nimi w obecnych i przyszłych środowiskach wiedzy, informacji i danych.

BIBLIOGRAFIA

- American Library Association. (2021, November 13). *ALA Ecosystem Initiative*. <https://www.ala.org/advocacy/ala-ecosystem-initiative>.
- Chapman, J. (2020). A conversation about linked data in the library and publishing ecosystem. *Information Services & Use* 40, 177-179. <https://doi.org/10.3233/ISU-200087>.
- Czykwin, E. (2021). *Metafory w naukach społecznych. Zasadność aplikacyjna*. Wydawnictwo Naukowe Chrześcijańskiej Akademii Teologicznej w Warszawie.
- Elrick, L.E. (2021). The ecosystem concept: a holistic approach to privacy protection. *International Review of Law, Computers & Technology* 35(1), 24-45. <https://doi.org/10.1080/13600869.2020.1784564>.
- European Commission [n.d.]. *European Open Science Cloud – EU Node*. <https://open-science-cloud.ec.europa.eu/> [dostęp 12.05.2024].
- GO FAIR [n.d.]. *FAIR Principles*. <https://www.go-fair.org/fair-principles/>. [dostęp: 12.05.2024].
- Interdyscyplinarne Centrum Modelowania Matematycznego i Komputerowego Uniwersytet Warszawski [b.d.]. *Wirtualna Biblioteka Nauki*. <https://wbn.icm.edu.pl/> [dostęp: 12.05.2024].
- International Federation of Library Associations and Institutions. (2019). *Access and Opportunity for All. How libraries contribute to the United Nations 2030 Agenda*. <https://www.ifla.org/wp-content/uploads/2019/05/assets/hq/topics/libraries-development/documents/access-and-opportunity-for-all.pdf>.
- Jaime, A., Osorio-Sanabria, M.A., Alcántara-Concepción T. & Barreto P.L. (2021). Mapping the open access ecosystem. *The Journal of Academic Librarianship* 47(5). <https://doi.org/10.1016/j.acalib.2021.102436>.
- Ju, D. & Shen B. (2015). Library as knowledge ecosystem. *Library Management* 36 (4/5), 329-339. <https://doi.org.10.1108/LM-08-2014-0094>.
- Katz, A. (2016, August 22), Copyright, Exhaustion, and the Role of Libraries in the Ecosystem of Knowledge. *A Journal of Law and Policy for the Information Society* 81. <https://ssrn.com/abstract=3024304>.
- Kuehn, E. F. (2022). The information ecosystem concept in information literacy: A theoretical approach and definition. *Journal of the Association for Information Science and Technology*, 1-10. <https://doi.org/10.1002/asi.24733>.
- Kuehn, E. F. (2023). What Is an Information Ecosystem? *Information Matters* 3(2). <https://informationmatters.org/2023/02/what-is-an-information-ecosystem/>.
- Łabno, G. (2006). *Ekologia. Słownik encyklopedyczny*. Wydaw. Europa, Wrocław.
- Materska, K. (2021a). Infodemia w pandemii. *Horyzonty Wychowania* 20(55), 61-71. <https://doi.org/10.35765/hw.2015>.
- Materska, K. (2021b). Infodemia w pandemii. W kierunku infodemiologii. *Annales Universitatis Paedagogicae Cracoviensis. Studia ad Bibliothecarum Scientiam Pertinentia* 19, 584-601. <https://doi.org/10.24917/20811861.19.36>.
- Materska, K. (2021c). Nauka obywatelska – innowacyjny ekosystem w nauce W W. Babik, D. Pietruch-Reizes (red.). *Zarządzanie informacją i wiedzą w nauce* [E-book]. Uniwersytet Jagielloński w Krakowie, Biblioteka Jagiellońska. https://ruj.uj.edu.pl/xmlui/bitstream/handle/item/285847/babik_pietruch-reizes_zarządzanie_informacja_i_komunikacja_w_nauce_2021.pdf?sequence=1&isAllowed=y.

- Moore, J. (1993, May-June). Predators and prey: A new ecology of competition. *Harvard Business Review*. <https://hbr.org/1993/05/predators-and-prey-a-new-ecology-of-competition>.
- Morgan, G. (1997). *Obrazy organizacji*. Wydaw. Naukowe PWN.
- Nardi, B. A., & O'Day V. L. (2000). *Information ecologies: Using technology with heart*. Cambridge.
- Organisation for Economic Co-operation and Development. (2017). Schools at the Crossroads of Innovation in Cities and Regions. Educational Research and Innovation, OECD Publishing. <https://doi.org/10.1787/9789264282766-en>.
- Parysek, J. (2015). Miasto w ujęciu systemowym. *Ruch Prawniczy, Ekonomiczny i Socjologiczny* 1 (77), 27-53.
- Pernice, I. & Hallenstein, W. (2019). Protecting the global digital information ecosystem: a practical initiative. *Internet Policy Review* <https://policyreview.info/articles/news/protecting-global-digital-information-ecosystem-practical-initiative/1386>.
- Platjouw, F. M. (2016). *Environmental Law and the Ecosystem Approach: Maintaining Ecological Integrity Through Consistency in Law*. New York: Routledge.
- Rainie, L. (2010). How libraries can survive in the new media ecosystem. <https://revista.profesionaldelainformacion.com/index.php/EPI/article/view/epi.2010.may.13/21302>.
- Repozytorium Otwartych Danych Badawczych Uczelni Krakowskich RODBUK (2024). <https://bj.uj.edu.pl/zasoby-cyfrowe/repozytorium-danych-badawczych>.
- Scherer, D., Byrne, K., Hahnel, M. & Valen, D. (2020). Collaborative approaches to integrate repositories within the research information ecosystem: Creating bridges for common goals. *The Serials Librarian*, 78(1-4), 181-190. <https://doi.org/10.1080/0361526X.2020.1728169>.
- Skórka, S. (2022). Czy bibliotekarze będą jeszcze potrzebni? : obszary kompetencji przyszłych pracowników bibliotek akademickich. W *Biblioteka w przestrzeni, przestrzeń w bibliotece: materiały konferencji jubileuszowej z okazji 100-lecia Biblioteki Głównej AGH*, Kraków 22-23 września 2022 r., 41-53.
- Skubała, P. (2015). Wokół tajemnicy życia na Ziemi. *Wschodni Rocznik Humanistyczny* 11, 49-59.
- Soumei, X. (2010), Study of knowledge ecosystem in view of knowledge network. *Journal of Intelligence* 29(1), 122-126. <https://www.qbzz.org/OA/pdfdown.aspx?>
- Stańczyk, S. (2017a). Metaforycznie o samoodnawianiu ekosystemu biznesu. *Management Forum* 3(3), 38-44. <https://doi.org/10.15611/mf.2017.3.06>.
- Stańczyk, S. (2017b). Sieć w języku ekologów organizacji. *Organizacja i Kierowanie* 2(176), 27-39.
- Stripling, B. (2015). School libraries are essential to the library ecosystem. *Education Week* 33(20). <https://www.edweek.org/teaching-learning/opinion-school-libraries-are-essential-to-the-library-ecosystem/2014/05>.
- Sułkowski, Ł (2004). Metafory w życiu organizacji, *Przegląd Organizacji* 6(773), 7-10. <https://doi.org/10.33141/po.2004.06.01>.
- Sułkowski, Ł. (2011). Metafory, archetypy i paradoksy organizacji. *Organizacja i Kierowanie* 2(145), 55-69.
- United Nations Development Programme, UNESCO (2021). *Better information ecosystem. Summary report. Sparkblue consultation. Forging a path to a better informa-*

- tion ecosystem - effective governance, media, internet and peacebuilding responses to disinformation.* <https://www.sparkblue.org/content/summary-report-better-information-ecosystem>.
- Walter, S. (2008). The Library as Ecosystem. *Library Journal* 133(16), 28-32. <https://www.libraryjournal.com/story/the-library-as-ecosystem>.
- Walton, P. (2015). Digital information and Value. *Information* 6, 733-749. <https://doi.org/10.3390/info6040733>.
- Wandel, A. (2014). Biblioteki publiczno-universyteckie we Francji. *Zarządzanie Biblioteką* 1(6), 95-106.
- Warszawski Uniwersytet Medyczny. Biblioteka Uczelniana [b.d.]. *Polska Platforma Medyczna*. <https://biblioteka.wum.edu.pl/ppm> [dostęp: 12.05.2024].

Artykuł w wersji poprawionej wpłynął do Redakcji 17 lutego 2025 r.

KATARZYNA MATERSKA
Institute of Culture Studies
Silesia University in Katowice
e-mail: katarzyna.materska@us.edu.pl
ORCID 0000-0002-9194-380X

ECOSYSTEMIC STRATEGIC THINKING ON THE FUTURE OF LIBRARIES

KEYWORDS: Libraries. Library ecosystem. Library development. Library collaboration. Strategic library management.

ABSTRACT: **Thesis/Objective** – The article consists of a proposal for a new approach to strategic library management in the context of the ecosystem concept based on mutual interactions between ecosystem components. **Research methods** – The author used the method of literature analysis and critique in the field of library science, along with conceptual analysis. The following databases were searched: Scopus, Web of Science, LISTA and the Google Scholar academic search engine was used, too. Due to the interdisciplinary nature of the topic, additional references were made to a number of theories, such as systems theory, social network theory, information ecology, organizational ecology, law, and strategic management. **Results** – The analysis of publications on the mutual relationship of the concepts of libraries and ecosystems (in this article collectively referred to as ecosystemic thinking) can be categorized into the following model variants, which are characterized in the text: a library as an ecosystem, an ecosystem of libraries (of different types), and a library as an element of various other ecosystems. In each of these systems the library assumes different roles and responsibilities, which results in different approaches to library management. **Conclusions** – It has been proven that the concept of the ecosystem is gaining, and will continue to gain, more and more significance in the strategic library management

MAŁGORZATA KISIŁOWSKA-SZURMIŃSKA
Wydział Dziennikarstwa, Informacji i Bibliologii
Uniwersytet Warszawski
e-mail: mdkisilo@uw.edu.pl
ORCID 0000-0001-5733-5424

NATALIA PAMUŁA
Instytut Badań Informacji i Komunikacji, Wydział Filozofii i Nauk Społecznych
Uniwersytet Mikołaja Kopernika w Toruniu
e-mail: napa@umk.pl
ORCID 0000-0002-0686-7268

EWA GŁOWACKA
Instytut Badań Informacji i Komunikacji, Wydział Filozofii i Nauk Społecznych
Uniwersytet Mikołaja Kopernika w Toruniu
e-mail: egt@umk.pl
ORCID 0000-0001-9538-9386

WYKORZYSTANIE ZASOBÓW NAUKOWYCH OPEN ACCESS: KOMPETENCJE I POTRZEBY SZKOLENIOWE BADACZY Z OBSZARU NAUK O KOMUNIKACJI SPOŁECZNEJ I MEDIACH

Dr hab. Małgorzata Kisilowska-Szurmińska, prof. UW, pracuje na Wydziale Dziennikarstwa, Informacji i Bibliologii Uniwersytetu Warszawskiego. Jej zainteresowania badawcze obejmują kompetencje informacyjne, czytelnictwo i recepcję mediów, komunikację naukową. Wybrane publikacje: Kisilowska-Szurmińska, M. (2024). Information Overload as a Burden and a Challenge. What Can We Learn for Information Literacy?. In: Świgoń M., Głowacka E., Kisilowska-Szurmińska M., *Academia.edu, ResearchGate, Google Scholar*,

Scopus i Publons (Web of Science) – szczegółowa analiza obecności reprezentantów nauk o komunikacji społecznej i mediach. „Media - Kultura - Komunikacja Społeczna” 2022 nr 2(18) s. 83-101, DOI: 10.31648/mkks.7182; Paul, M., Deja, M., Kisilowska-Szurmińska, M., Głowacka, E., Świgoń, M., Wojciechowska, M. (2024). Understanding information literacy among doctoral students: An ILDoc model and assessment tool. *The Journal of Academic Librarianship*, 50(2), 102855, <https://doi.org/10.1016/j.acalib.2024.102855>.

Dr Natalia Pamuła, doktorka nauk społecznych w dyscyplinie nauki o komunikacji społecznej i mediach, adiunktka w Instytucie Badań Informacji i Komunikacji Uniwersytetu Mikołaja Kopernika w Toruniu. Interesuje się wyszukiwaniem informacji w środowisku cyfrowym, otwartą nauką, grami i grywalizacją w edukacji informacyjnej, mediami społecznościowymi jako środowiskiem informacyjno-komunikacyjnym. Współtwórczyni praktycznych kursów e-learningowych, m.in. „Bibweb” (realizowany przez Fundację Bertelsmanna, Bibliotekę Uniwersytecką w Warszawie, Komisję Wydawnictw Elektronicznych SBP EBIB oraz Instytut INiB UMK) i „Login: biblioteka” (realizowany na potrzeby Programu Rozwoju Bibliotek, przy udziale Fundacji Rozwoju Społeczeństwa Informacyjnego, Polsko-Amerykańskiej Fundacji Wolności oraz Fundacji Billa i Mellindy Gatesów). Wśród jej publikacji znajduje się autorska monografia *Ukryty Internet jako przedmiot edukacji informacyjnej* (2015), jest także współautorką publikacji *Metody i narzędzia budowania społecznej odporności na dezinformację: od fact-checkingu po edukację medialną* (2024). Wieloletnia współpracowniczka The Directory of Open Access Journals.

Prof. dr hab. Ewa Głowacka pracuje w Katedrze Badań Przestrzeni Informacyjnej w Instytucie Badań Informacji i Komunikacji UMK. Jej zainteresowania badawcze to: architektura informacji, kompetencje informacyjne i medialne, komunikacja naukowa w naukach społecznych, ekologia informacji, zarządzanie jakością w systemach informacyjnych.

SŁOWA KLUCZOWE: Kompetencje. Komunikacja naukowa. *Open Access*. Potrzeby szkoleniowe. NoKSIM.

ABSTRAKT: Teza/cel artykułu – badanie miało na celu poznanie kompetencji i potrzeb szkoleniowych polskich naukowców należących do NoKSIM związanych z korzystaniem z zasobów OA. **Metody badań** – badanie ilościowe, dane zebrane techniką CAWI, poddane analizie statystycznej. **Wyniki** – wykazano sprawność korzystania z zasobów OA, mimo pewnych braków wiedzy w tym zakresie, np. nieznaności terminologii. Respondenci w większości nie uczestniczyli w szko-

leniach z zakresu OA, a niewielkie grono zainteresowanych wskazywało kwestie podstawowe (wyszukiwanie, licencje) jako warte lepszego poznania. **Wnioski** – przedstawiciele NoKSiM deklarują duże doświadczenie w korzystaniu z zasobów OA, choć nie zawsze świadomi są ich otwartego charakteru. Głównym kryterium oceny ich wiarygodności jest autorstwo, w drugiej kolejności miejsce publikacji. Brak zainteresowania szkoleniami z badanego zakresu. Istnieje potrzeba dalszego rozwijania wiedzy i kompetencji naukowców związanych z publikowaniem w OA, co powinno przyczynić się do zmian postaw i praktyk w tym zakresie, a także zmiany podejścia uczelni do finansowania oraz ewaluacji takich publikacji.

WPROWADZENIE

W aspekcie tworzenia ruchu *Open Access* i Otwartej Nauki, oprócz badań związanych z otwartym publikowaniem duże znaczenie ma również rozpoznawanie kompetencji informacyjnych naukowców związanych z wyszukiwaniem i wykorzystaniem otwartych zasobów oraz potrzeb i kierunków edukacji w tym zakresie.

Komunikacja naukowa uległa zmianie wraz z wprowadzeniem i rozpowszechnieniem cyfrowych zasobów informacji naukowej oraz umożliwieniem ich przeszukiwania poprzez systemy wyszukiwawcze. Należą do nich bazy bibliograficzno-abstraktowe (np. Science Direct czy Web of Science), globalne wyszukiwarki naukowe obejmujące swym zasięgiem ogół dyscyplin akademickich i szeroki przekrój językowy (np. Google Scholar, Semantic Scholar), agregatory (np. BASE Search), portale społecznościowe dla naukowców (np. ResearchGate czy Academia.edu), katalogi publikacji z możliwością ich przeszukiwania (np. Directory of Open Access Journals, Directory of Open Access Books), wykazy repozytoriów (np. OpenDOAR) i wiele innych, mniejszych, rozproszonych narzędzi, w tym także serwisy kontrowersyjne z uwagi na nierespektowanie praw autorskich i licencji wydawniczych (np. SciHub). Wybór odpowiedniego narzędzia do poszukiwań o charakterze naukowym nie zawsze jest łatwy, zwłaszcza w kontekście dostępności pełnych tekstów, materiałów dodatkowych czy nawet danych badawczych. Problematyczne jest także ustalenie, z jakich narzędzi korzystać, biorąc pod uwagę różne metody indeksowania treści, zróżnicowane algorytmy relewantności, uwzględnienie materiałów z poszczególnych dyscyplin naukowych, a także ich specyfiki, obsługę różnego rodzaju zapytań, dostępność filtrów oraz zakres.

Niniejszy artykuł prezentuje drugą część wyników większego projektu badawczego (pierwszą pulę danych omówiono w 2024¹), dotyczącego

---

¹ M. Ksilowska-Szurmińska, N. Pamuła, E. Głowacka: *Postawy, opinie i praktyki związane z publikowaniem w zasobach Open Access polskich przedstawicieli nauk o komunikacji społecznej i mediach*. „Przegląd Biblioteczny” 2024, z. 3, s. 347-369.

kompetencji i zachowań polskich badaczy z obszaru nauk o komunikacji społecznej i mediach w odniesieniu do (współ)tworzenia i korzystania z zasobów OA. Prezentowane poniżej dane dotyczą właśnie kompetencji, w szczególności znajomości narzędzi wyszukiwawczych oraz dostępnych zasobów OA, a także doświadczeń w korzystaniu z nich.

PRZEGLĄD LITERATURY

W dotychczasowych badaniach na temat wyszukiwania otwartych zasobów zwraca się uwagę nie tylko na potrzeby stałej edukacji naukowców w tym zakresie, ale także na zastosowanie odpowiednich narzędzi wyszukiwawczych. Badania porównawcze uwzględniające sześć narzędzi przeznaczonych dla naukowców (Google Scholar, Microsoft Academic, Scopus, Dimensions, Web of Science i OpenCitations' COCI) wykazały, że Google Scholar jest najbardziej kompleksowe w kontekście potrzeb naukowych, zarówno do poszukiwań ogólnych, jak i dziedzinowych (wyjątkiem były tu fizyka i astronomia) (Martin-Martin et al., 2021). Jednocześnie wielu badaczy krytykuje lidera tego zestawienia – wyszukiwarkę Google Scholar – wskazując szereg jej wad, takich jak ograniczona obsługa operatorów Boole'a i innych operatorów specjalnych, ograniczone możliwości filtrowania (Martin-Martin et al., 2021; Gusenbauer & Haddaway, 2020) oraz niedostateczne lub nikłe uwzględnianie publikacji z repozytoriów otwartych (Orduña-Malea & Lopez-Cozar, 2015; Lewandowski, 2014). Warto jednak spojrzeć na wyniki badań porównujących wyszukiwanie treści zamieszczonych w otwartym dostępie za pomocą wyszukiwarki ogólnej Google, Google Scholar, OAIster² oraz OpenDOAR. Badacze, którzy wykorzystali trzy z czterech wspomnianych powyżej systemów wyszukiwawczych do znalezienia artykułów OA z zakresu ekonomii i nauk politycznych, uzyskali wyniki wskazujące na przewagę narzędzi marki Google. Z próby 703 artykułów z zakresu ekonomii udało im się znaleźć większość artykułów w otwartym dostępie za pomocą Google'a, a wyszukiwarka naukowa od tego dostawcy znalazła około dziesięć punktów procentowych mniej zasobów niż wyszukiwarka globalna. Około 25% próby artykułów znaleźli przy użyciu OAIster (Bergstrom & Lavaty, 2007). Podobne wyniki osiągnięto w przypadku nieco późniejszych badań, w których porównano skuteczność wyszukiwania próby artykułów naukowych dla ekologii, ekonomii oraz socjologii we wspomnianych czterech narzędziach. Tu również wykazano przewagę Google i Google

---

² Agregator treści otwartego dostępu z repozytoriów działający do 2008 r. na Uniwersytecie w Michigan, który po zakończeniu finansowania projektu został włączony do WorldCata (*The OAIster® database*, b.d.). Przeszukiwanie zasobów indeksowanych w OAIster jest dziś możliwe pod adresem URL: <https://oaiSTER.on.worldcat.org/discovery>.

Scholar nad OAIster oraz OpenDOAR, najsłabiej reprezentowana w tych ostatnich była socjologia (Norris, Oppenheim, & Fytton, 2008). Należy jednak pamiętać, że wyniki te uzyskano w 2007 r., a OAIster (a także użyty w drugim badaniu OpenDOAR) ogranicza swój zasięg formalny przede wszystkim do repozytoriów, co zakłada wyszukiwanie wśród zasobów podlegających samoarchiwizacji, a nie wydanych prymarnie w otwartym dostępie. Pokazuje to jednak ograniczenia wynikające z korzystania z narzędzi przeznaczonych do zasobów otwartych oraz potrzebę promowania autoarchiwizacji w repozytoriach, wskazując przy tym korzyści, informując o aspektach prawnoautorskich wynikających z umów wydawniczych oraz umiejętności w tym zakresie (np. obsługa autoarchiwizacji w dostępnych repozytoriach, przygotowanie materiałów do deponowania, przygotowanie metadanych).

Warto zauważyć, że analizy wskazują, iż niewiele systemów wyszukiwania zorientowanych na zasoby OA można polecić jako główne źródło wyszukiwania naukowych. Stosunkowo dobrze w zestawieniu narzędzi wypadł multidyscyplinarny agregator BASE, rekomendowany jako kompleksowe źródło zawierające duży udział treści otwartych, pozwalający na rozbudowywanie zapytań, a także wieloaspektowe filtrowanie wyników wyszukiwania. Jednocześnie wskazywany jest on jako alternatywa dla wyszukiwarek naukowych tylko tam, gdzie dostęp do baz wydawców naukowych jest nieosiągalny lub utrudniony ze względów ekonomicznych. Paradoksalnie badania w krajach rozwijających się, do których należy np. Pakistan, pokazują, że przebadani naukowcy z Uniwersytetu w Pendżabie do wyszukiwania artykułów w czasopismach elektronicznych preferują wyszukiwarki internetowe i Google Scholar, wskazując przy tym łatwość ich użycia. Google Scholar jest ceniony wśród tej grupy, ponieważ indeksuje artykuły naukowe z różnych czasopism i baz danych, a wyszukiwanie w różnych zasobach możliwe jest za pomocą jednego interfejsu (Arshad & Ameen, 2018). Podobne zachowania informacyjno-wyszukiwawcze charakteryzują także badacze europejskich. W drugim etapie projektu badawczego Publishing and the Ecology of European Research (PEER) wzięli udział przedstawiciele wydawców, bibliotek, repozytoriów otwartego dostępu, a także badacze w rolach użytkowników i autorów zasobów otwartych. We wnioskach z tego etapu projektu wskazano, że badani najczęściej docierają do zasobów zgromadzonych w repozytoriach za pomocą wyszukiwarki ogólnej Google lub też przy wykorzystaniu Google Scholar. Prawie połowa badaczy zadeklarowała, że w ten sposób zlokalizowała zasoby repozytoryjne, a jedynie 35% korzystało bezpośrednio z repozytorium. Zaledwie 4% respondentów użyło do tego celu innych wyszukiwarek specjalistycznych. Naukowcy zajmujący się naukami społecznymi, humanistycznymi i naukami o sztuce częściej uzyskiwali dostęp do repozytorium za pośrednictwem wyszuki-

warki Google Scholar niż jakakolwiek inna szeroka grupa dyscyplinarna, zaś respondenci z nauk fizycznych i matematyki częściej wykorzystywali zasoby zgromadzone w znanych sobie repozytoriach. W tym badaniu trudnością dla użytkowników okazało się zidentyfikowanie wersji tekstu, z którą mają do czynienia w procesie wyszukiwania i gromadzenia literatury naukowej. Jest to szczególnie problematyczne podczas korzystania z wyszukiwarek ogólnych i naukowych – wówczas w większości przypadków użytkownicy nie są odsyłani do strony z metadanymi publikacji udostępnionymi w repozytorium, są bowiem kierowani z wyszukiwarki internetowej bezpośrednio do pełnej wersji dokumentu. Ustalono także, że przedstawiciele nauk medycznych, społecznych, humanistycznych i artystycznych nie mają dużego zaufania do materiałów deponowanych w repozytoriach, z których korzystają, chyba że są pewni tego, że udostępniono w nich wersję wydawcy. Z kolei przedstawiciele nauk ścisłych wykazali się większą akceptacją dla wersji preprintowych (Spezi et al., 2013).

Warto przyrzeć się także innym badaniom podsumowującym lub analizującym postawy i zachowania naukowców w zakresie wyszukiwania zasobów udostępnianych w sposób otwarty. Ciekawe, choć pośrednie wnioski na ten temat znajdujemy w omówieniu badań *Study of Open Access Publishing (SOAP)*. Ankietowani pytani o cechy publikacji OA podkreślali dostępność informacji (np. brak konieczności logowania do różnych serwisów), fundusze (np. darmowy dostęp dla użytkowników lub konieczność wnoszenia opłat za publikowanie), korzyści indywidualne (np. oszczędność czasu przeznaczanego na wyszukiwanie literatury naukowej), publiczne (np. dostęp do wiedzy dla państw charakteryzujących się niskimi nakładami finansowymi przeznaczanymi na naukę), naukowe (np. szybka wymiana danych i metod bań naukowych) oraz inne (Marcinek, 2012). Część tych cech wyraźnie odnosi się do procesu wyszukiwania: interfejsy pozwalające na dostęp bez logowania, ułatwienie i skrócenie czasu poświęconego na wyszukiwanie, ułatwiony dostęp do darmowych treści.

Badania przeprowadzone wśród pracowników naukowych Uniwersytetu Jagiellońskiego wskazują, że większość ankietowanych do znalezienia materiałów naukowych korzysta z wyszukiwarek i serwisów, które indeksują materiały dostępne w sposób otwarty, ale nie ograniczają się tylko do tego typu zasobów. Respondenci najczęściej wymieniali Google Scholar i serwis Academia.edu, a w celu pozyskiwania otwartych publikacji naukowych korzystali częściej z wyszukiwarek i agregatorów niż z płatnych baz danych czy bezpośrednio z zasobów repozytoryjnych (Szafrński, 2021).

W zakresie umiejętności i kompetencji badaczy związanych z otwartą nauką ciekawe informacje przynosi raport Komisji Europejskiej opubliko-

wany w 2017 r. (European Commission, 2017). W raporcie tym zdefiniowano zestaw kompetencji niezbędnych do uprawiania otwartej nauki:

– Umiejętności i wiedza specjalistyczna niezbędne do publikowania w otwartym dostępie.

– Umiejętności i wiedza specjalistyczna w zakresie danych badawczych, tworzenia danych, zarządzania, analizy/wykorzystania/ponownego wykorzystania, rozpowszechniania i zmiany paradygmatu z „domyślnie chronionych danych” na „domyślnie otwarte dane”, z poszanowaniem ograniczeń prawnych i innych.

– Umiejętności i wiedza specjalistyczna umożliwiające działanie we własnej społeczności naukowej i dyscyplinarnej i poza nią.

– Umiejętności i wiedza specjalistyczna wynikające z ogólnej i szerokiej koncepcji nauki obywatelskiej, w ramach której badacze wchodzi w interakcje z ogółem społeczeństwa w celu zwiększenia wpływu nauki i badań” (European Commission, 2017, p. 17).

Podkreślono również, że umiejętności te są potrzebne na wszystkich szczeblach systemu – dotyczy to nie tylko badaczy, ale także pracowników administracji, techników czy bibliotekarzy. Na potrzeby wspomnianego raportu przeprowadzono wśród europejskich badaczy ankietę, której pytania skupione były wokół problematyki kształtowania polityki otwartościowej, a także świadomości, szkolenia, wspierania, praktykowania, dostępu i nagradzania otwartej nauki. Badania ujawniły, że większość ankietowanych ma świadomość istnienia otwartego dostępu i otwartych danych, ale jest mniej świadoma innych praktyk otwartej nauki, a dotyczy to przede wszystkim otwartej edukacji i nauki obywatelskiej. Podobnie jest w przypadku międzynarodowych inicjatyw *Open Science*. Wyniki badań prowadzą także do konkluzji, że naukowcy europejscy na ogół uczą się poprzez działanie. Większość respondentów zadeklarowała, że nie ma dostępu do szkoleń z zakresu otwartej nauki lub nie jest o nich informowana, a także wykazała się chęcią uczestniczenia w kursach dotyczących publikowania i rozpowszechniania wyników badań naukowych, a także zarządzania danymi badawczymi. (European Commission, 2017).

Ciekawie w tym zakresie przedstawiają się wyniki badań przeprowadzonych przez Ośrodek Przetwarzania Informacji, opublikowane w 2023 r., które dotyczyły zaangażowania polskich instytucji systemu szkolnictwa wyższego i nauki w działania związane z otwartą nauką w latach 2017-2021. W raporcie zamieszczono m.in. informacje dotyczące infrastruktury udostępniania i wyszukiwania zasobów w otwartym dostępie, kompetencji oraz szkoleń dotyczących tej problematyki. W zakresie wyszukiwania i udostępniania zasobów OA wykazano, że większość polskich repozytoriów posiada funkcje wspierające użytkownika w przeszukiwaniu lub analizie zawartości baz. Nieco mniejsza grupa zapewnia usługi wspierające weryfikację zgodności z wymaganiami prawnymi dotyczącymi de-

ponowania pełnych treści publikacji naukowych i/lub danych. W odniesieniu do działań na rzecz podnoszenia umiejętności i kompetencji kadr w zakresie otwartego dostępu badania OPI wykazały większą dostępność szkoleń dla naukowców w zakresie dostępu do publikacji oraz w zakresie dostępu do danych badawczych. Tylko 67 na 197 przebadanych instytucji zadeklarowało, że zorganizowało szkolenia dla naukowców w zakresie otwartego dostępu do publikacji, zaś 54 z nich – w zakresie dostępu do danych badawczych. Najczęściej miały one charakter wewnętrzny i były prowadzone przez specjalistów zatrudnionych w podmiocie. Programy kształcenia dla specjalistów w zakresie zarządzania danymi badawczymi były prowadzone zaledwie przez 27 instytucji, co stanowi 14% podmiotów biorących udział w badaniu. Najczęściej wskazywanymi przyczynami braku szkoleń dla specjalistów zarządzania były braki wśród kompetentnej kadry. Tylko 16 spośród 96 instytucji prowadzących studia II stopnia wskazało, że studenci takich studiów mają możliwość realizacji kursów dotyczących otwartej nauki, zaś 49 na 110 instytucji realizowało takie kursy dla doktorantów (*Analiza stanu otwartej nauki w Polsce, 2023*).

CELE I METODOLOGIA BADAŃ

Badania prowadzone w środowisku polskich naukowców reprezentujących NoKSiM, których wyniki dotyczące wzorców publikowania przedstawiono wcześniej (Kisilowska-Szurmińska, Pamuła & Głowacka, 2024), obejmowały również kwestie umiejętności i sposobów wyszukiwania zasobów otwartych. Był to ich drugi cel – poznanie kompetencji i wskazanie potrzeb szkoleniowych w badanej grupie w odniesieniu do korzystania oraz publikowania w otwartym dostępie.

Badaniami objęto 785 osób reprezentujących nauki o komunikacji społecznej i mediach. Przypomnijmy, że zaproszenie do wypełnienia ankiety otrzymali drogą mailową naukowcy, którzy przy rozpoczęciu okresu parametryzacyjnego (tj. w 2019 r.), zadeklarowali swoją przynależność do wspomnianej dyscypliny w całości lub w części. Obecnie baza RADon wykazuje 868 przedstawicieli NoKSiM. Autorom udało się na podstawie analizy zawartości witryn polskich uczelni odnaleźć adresy e-mail 785 osób i do tyłu osób rozesłano ankiety. Uzyskano 223 pełne odpowiedzi, co daje zwrotność na poziomie 28,41%, a w kontekście liczebności dyscypliny 25,17% jej przedstawicieli. W badaniu udział wzięło 114 osób z tytułem doktora (49,35%), 64 profesorów uczelni ze stopniem doktora habilitowanego (27,71%), 21 profesorów (9,09%), 18 doktorów habilitowanych (7,79%) oraz 14 magistrów (6,06%). Naukowcy, którzy zdecydowali się w całości wypełnić kwestionariusz, w większości w 100% przypisani byli do nauk o komunikacji społecznej i mediach – tak zadeklarowało 150 respondentów (64,94%). Sześćdziesięciu badanych (25,97%) podało,

że reprezentuje NoKSiM w części. Inny wybór zaznaczyło 21 badanych (9,09%), podając swoje obecne dyscypliny, nie zawsze aktualne – najprawdopodobniej w ostatnim czasie przeszły z NoKSiM do innych dyscyplin lub podały jeszcze swoje stare afiliacje.

Respondentów zapytano następnie, jakie dyscypliny reprezentowali przed 2017 r. Bibliologię i informatologię wskazało 76 osób (32,90%), medioznawstwo: 48 osób (20,78%), nauki o polityce: 27 osób (11,69%), literaturoznawstwo: 11 (4,76%), socjologię: 9 osób (3,90%), językoznawstwo: 8 osób (3,46%), nauki o zarządzaniu: 7 osób (3,03%), informatykę, nauki filozoficzne, historyczne: po 3 osoby (1,30%). Dwadzieścia cztery osoby zadeklarowały, że nie należały wcześniej do żadnej dyscypliny (10,39%), 11 osób (4,76%) zadeklarowało inne dyscypliny (4: pedagogikę, po 1 informatykę techniczną i telekomunikację, media oraz politykę, sztuki filmowe i teatralne, biologię, nauki o poznaniu i komunikacji społecznej, geografii ekonomiczną, nauki społeczne), 1 zaś (0,43%) nie udzieliła odpowiedzi na to pytanie.

Największy reprezentowany przedział wiekowy badanych to 46 do 60 lat (98 respondentów, 42,42%), niemal tyle samo osób zadeklarowało przedział wiekowy od 31 do 45 lat (97 badanych, 41,99%). Wiek 61 i powyżej uzyskał 35 wskazań (15,15%), zaś w przedziale do 30 lat umiejscowiła się jedna osoba (0,43%). W badaniu wzięło udział więcej kobiet (118, 51,08%) niż mężczyzn (91, 39,39%). Dwadzieścia dwie osoby nie chciały ujawniać płci w kwestionariuszu (9,52%). Badania przeprowadzono metodą sondażu diagnostycznego przy wykorzystaniu autorskiej ankiety CAWI przygotowanej za pomocą oprogramowania Lime Survey (Kisilowska-Szurmińska, Pamuła & Głowacka, 2024). Omawiane w niniejszym artykule wyniki dotyczą celów badawczych, do których realizacji posłużyły pytania z drugiej sekcji ankiety. Służyła ona ustaleniu wiedzy, kompetencji i wzorców wyszukiwania oraz korzystania z materiałów udostępnionych w OA, a także potrzeb szkoleniowych w tym zakresie. Celami szczegółowymi tych badań było poznanie:

1. Doświadczenia naukowców w korzystaniu z OA.
2. Ich wiedzy o narzędziach wyszukiwania i licencjach wykorzystania zasobów OA.
3. Umiejętności wyszukiwania, a przede wszystkim wykorzystywanych źródeł i narzędzi.
4. Podejścia do oceny jakości i wiarygodności publikacji w OA.
5. Dostępności i wykorzystania szkoleń z wykorzystania takich zasobów – czy miały miejsce, czy były przez naukowców wykorzystywane, potrzeby w tym zakresie.
6. Dane gromadzono w okresie od 30 listopada 2023 r. do 16 stycznia 2024 r.

WYNIKI I DYSKUSJA

WIEDZA, UMIEJĘTNOŚCI I DOŚWIADCZENIA W KORZYSTANIU Z ZASOBÓW OA

Niemal wszyscy respondenci (90,13%, 201 odpowiedzi pozytywnych) korzystają z zasobów OA. Większość z nich robi to niemal od początku istnienia ruchu OA w Polsce (jeśli za taki przyjąć powstanie w 2008 r. Koalicji Otwartej Edukacji) – czyli od ponad dziesięciu lat (41,29%, 83 odpowiedzi). Drugą dużą grupą są użytkownicy OA od 6 do 10 lat (31,34%, 63 odpowiedzi), a kolejną – osoby, które sięgają po tego typu zasoby od 2 do 5 lat (25,87%, 52 odpowiedzi). Tylko trzy osoby (1,49%) wskazały, że zagląдают do nich od roku.

Patrząc na częstotliwość korzystania, można powiedzieć, że zasoby OA zdecydowanie mieszczą się we wzorcach wyszukiwania informacji. Ponad połowa respondentów (55,72%, 112 odpowiedzi) sprawdza je przy każdym wyszukiwaniu, choć nie priorytetowo, natomiast 29,35% (59 odpowiedzi) traktuje je jako zasoby „pierwszego wyboru” i od nich zaczyna wyszukiwanie. Dla 14,93% (20 odpowiedzi) osób jest to zbiór, z którego korzysta dopiero wówczas, gdy nie znajdzie poszukiwanych treści gdzie indziej. Zdecydowana większość badanych (81,09%, 163 odpowiedzi) potwierdziła też, że zna licencje Creative Commons.

Mimo intensywnego użytkowania, respondenci nie posiadają dużej wiedzy na temat narzędzi ułatwiających docieranie do zasobów OA i poruszanie się po nich. Aż 2/3 z nich (65,15%, 131 odpowiedzi) podało, że nie zna agregatorów zasobów OA, tylko 34,83% (70 odpowiedzi) potwierdziło ich znajomość. Łącznie wskazano 42 rodzaje źródeł. Znajomość (i jednocześnie popularność) agregatorów pokazuje tabela 1.

Tabela 1. Znajomość agregatorów zasobów OA

Nazwa zasobu	Liczba wskazań
1	2
DIRECTORY OF OPEN ACCESS JOURNALS (DOAJ)	32
CEON	24
Google Scholar	24
BASE	22
FBC	12
Europeana	10
CORE	8
Academia.edu	6
DOAB, DOAR, OAister, repozytoria uczelni	5

1	2
ResearchGate, Paperity	4
Re3data, FreeFullPDF, OpenAIRE	3
DART, ROMEO, E-LIS	2
Scilit.com, FOSTER, Core.ac.uk, PLOS, Biblioteka Nauki, arxiv, COGPrints, DataHub, Creative Commons, Zotero, DOI, Scopus sources, repozytoria danych badawczych, Katalog BN (Primo), Registry of Open Access Repositories, EBSCO, Sci-Hub, JSTOR, biblioteki cyfrowe, Otwórz Książkę, EBIB, Platforma Otwartej Nauki, baza danych	1

Tabela 1 uwidacznia, że do najbardziej znanych agregatorów należą te najstarsze, związane bezpośrednio z początkami i rozwijaniem ruchu OA w nauce (DOAJ), także specyficznie polskie (CEON), a także najpopularniejsze wyszukiwarki naukowe (Google Scholar, BASE). W dalszej kolejności wymieniane były platformy społecznościowe dla naukowców (np. ResearchGate), różne typy repozytoriów i biblioteki cyfrowe.

Być może tak duża grupa respondentów deklarujących brak znajomości „agregatorów zasobów OA” wynika z zastosowania w badaniu tego właśnie terminu (agregator), który należy do specyficznego słownictwa dotyczącego badań i praktyki OA, jednak nie funkcjonuje w codziennym użyciu, przy poszukiwaniach i korzystaniu z zasobów informacyjnych. Takie stwierdzenie znajduje swoje (przynajmniej częściowe) potwierdzenie w odpowiedziach na kolejne pytanie.

Mimo wstępnie deklarowanego przez tak dużą grupę braku znajomości agregatorów zasobów OA, okazuje się, że nawet respondenci z tej grupy korzystają z tego typu źródeł. Jak pokazano w tabeli 2, najpopularniejsze są otwarte wyszukiwarki (naukowe – na pierwszym miejscu pod względem liczby wskazań, a także ogólne), w drugiej kolejności – czasopisma otwarte, a następnie zbiory instytucjonalne: biblioteki cyfrowe, repozytoria różnego typu, platformy wydawców.

Tabela 2. Agregatory wykorzystywane do wyszukiwania zasobów OA

Odpowiedź	Liczba wskazań (n=223)	Procent
1	2	3
wyszukiwarki naukowe (np. Google Scholar)	170	84,58
czasopisma otwarte, które są Pani/Panu znane	135	67,16
wyszukiwarki ogólne	132	65,67
biblioteki cyfrowe	111	55,22
repozytorium uczelni/institucji macierzystej	106	52,74
repozytoria uczelniane polskie	101	50,25
platformy wydawców	61	30,35
inne (nieuczelniane) repozytoria polskie	46	22,89

1	2	3
repozytoria cyfrowe zagraniczne	87	43,28
archiwa cyfrowe	58	28,86
agregatory treści otwartego dostępu	50	24,88
zasoby otwartego dostępu w bazach wydawców komercyjnych	50	24,88
Inne (ResearchGate, Biblioteka Narodowa, Sci-Hub czy inne źródła pirackie)	5	2,49

Co może być przyczyną tego pozornego braku spójności między wysokim deklarowanym brakiem znajomości agregatorów a znacznym faktycznym z nich korzystaniem? Paradoksalnie, może to świadczyć o rosnącej dostępności zasobów OA i spopularyzowaniu samej idei na tyle, że szukanie w tego typu publikacjach lub wybieranie tej drogi upowszechnienia własnych prac badawczych nie stanowi już nic nadzwyczajnego, wymagającego dodatkowego wysiłku czy świadomych działań. Respondenci postrzegają przynajmniej część narzędzi i zasobów jako oczywiste, nie zastanawiając się nad powodem, dla którego mają do nich otwarty (darmowy) dostęp. Częściowo może to również wynikać z uwarunkowań formalno-technicznych – szukając opracowań za pośrednictwem sieci i/ lub afiliacji akademickiej, nie napotykają barier, z jakimi mają do czynienia klienci komercyjni.

Serwisy społecznościowe dla naukowców są znane niemal połowie respondentów (48,76%, 98 odpowiedzi); większa ich liczba potwierdza, że szukało dostępu do otwartych treści w ResearchGate (91,84%, 90 odpowiedzi) niż w Academia.edu (75,51%, 74 odpowiedzi). Cztery osoby zdecydowały się na wymienienie także innych serwisów i były to: SlideShare, Google Scholar, LinkedIn, Semantic Scholar oraz Scribd.

Ponad połowa badanych, którzy potwierdzili korzystanie ze wspomnianych serwisów (65,31%, 64 odpowiedzi) deklaruje, że w razie potrzeby prosi autorów o udostępnienie tekstu za pośrednictwem takiego serwisu, co jednak trudno ocenić, ze względu na brak danych o skali udostępnienia materiałów, w szczególności związanych z badaną dyscypliną (choć nie jest to warunek konieczny).

W kwestii stosunku do oceny wiarygodności na podstawie cech formalnych dokumentów dostępnych w OA, większość respondentów (61,69%, 124 odpowiedzi) deklaruje, że zwraca uwagę na miejsce publikacji – czy jest to czasopismo, czy repozytorium, a także na autorstwo – tę postawę potwierdziło 70,65% badanych (142 odpowiedzi). Spośród nich przeważająca większość (89,44%, 127 odpowiedzi) sprawdza autorstwo w takim samym stopniu, jak robi to w przypadku innych publikacji naukowych, 7,04% (dziesięć odpowiedzi) – w stopniu większym, a pozostali (3,52%, pięć odpowiedzi) – w stopniu mniejszym.

DOSTĘPNOŚĆ I SKALA KORZYSTANIA ZE SZKOLEŃ DOTYCZĄCYCH ZASOBÓW OA

Polscy badacze związani z naukami o komunikacji społecznej i mediach w większości nie korzystali z jakichkolwiek ofert formalnej edukacji (szkoleń, warsztatów itp.) w zakresie zasobów OA – brak uczestnictwa w takich wydarzeniach zadeklarowało 78,61% respondentów (158 odpowiedzi) (Tab. 3). Pozostałe 43 osoby (21,39%), które wzięły udział w szkoleniach związanych z OA, jako ich tematykę wymieniały najczęściej zagadnienia ogólne (podstawowe zagadnienia, otwarta nauka, warunki publikowania) oraz prawnoautorskie (licencje CC), a także korzystanie (i zasilanie) z zasobów (instytucjonalnych, dziedzinowych) i specyficznych zbiorów prowadzonych przez konkretnych wydawców.

Tabela 3. Udział w szkoleniach dotyczących OA i ich zakres

Tematyka szkoleń zrealizowanych	Liczba wskazań (n=43)
Otwieranie danych, zarządzanie danymi, otwarta nauka	12
Licencje CC, prawo autorskie	11
Ogólna	10
Warunki i strategie publikowania w OA	7
Repozytoria danych, repozytoria dziedzinowe	4
Szkolenia prowadzone przez wydawców (Clarivate, Scopus)	4
Czasopisma otwarte	3
Inne (sztuczna inteligencja, wnioski grantowe NCN, różne)	3
Biblioteki cyfrowe	1
Nie pamiętam	1

Co ciekawe, połowa badanych (51,90%, 82 odpowiedzi) deklaruje, że nie była informowana o takich szkoleniach, a nieco więcej (59,70%, 120 odpowiedzi) nie odczuwa potrzeby rozwoju kompetencji w tym zakresie.

Spośród pozostałych 81 osób (40,30%), które widzą taką potrzebę, 80 zdecydowało się rozwinąć ten wątek i wskazać interesującą je tematykę szkoleń. Jak pokazano w tabeli 4, dominują potrzeby związane z wyszukiwaniem informacji i zasobów, a w dalszej kolejności kwestie prawa autorskiego i licencji. Wyniki sugerują też (zapotrzebowanie na szkolenia podstawowe i „różne”), że respondentom *de facto* brakuje podstawowej, a na pewno uporządkowanej, wiedzy o zasobach OA oraz warunkach i sposobach korzystania z nich, nie tylko biernego, ale również w roli autora i/lub współorganizatora. Potrzeba doształcania w zakresie licencji CC koresponduje z odpowiedziami na pytanie o zwracanie uwagi na wspomniane licencje przy korzystaniu z zasobów OA. Ponad połowa badanych (54,23%, 109 odpowiedzi) zadeklarowała, że tego nie robi, co może wynikać np. z braku wiedzy o znaczeniu tych licencji oraz warunkach ich przestrzegania bądź konsekwencjach braku tegoż.

Tabela 4. Potrzeby szkoleniowe dotyczące OA

Poszukiwana tematyka szkoleń	Liczba wskazań (n=81)
Wyszukiwanie (zasoby, bazy, narzędzia)	24
Bardziej szczegółowa, różna, uporządkowana	12
Prawo autorskie	12
Podstawy	10
Publikowanie w OA	10
Inne (konwergencja mediów, AI, OA a rzetelność nauki, zarządzanie zasobami nauki, punktacja czasopism, polityka publikowania w kontekście awansu naukowego)	8
Zarządzanie danymi badawczymi (w tym EOSC)	5
Udostępnianie prac naukowych, repozytoria	4
Naukowe serwisy społecznościowe	3
Finansowanie	3
Zwiększenie cytawalności	2
Nie wiem	3

Przeważający wśród respondentów deklarowany brak udziału w szkoleniach może być niepokojący. Fakt, że większość z tej grupy nie widzi potrzeby takich szkoleń, można interpretować dwojako. Pozytywnie – jako potwierdzenie posiadania wystarczających kompetencji korzystania (w różnych rolach) z zasobów OA. Byłoby to w zgodzie z deklaracjami dotyczącymi skali korzystania z tychże w wyszukiwaniu informacji oraz znajomości licencji prawnoautorskich. Jednak w sprzeczności z taką interpretacją staje wykazana wyżej nieznamość agregatorów OA, a przynajmniej terminologii właściwej dla tego obszaru komunikacji naukowej.

Negatywna interpretacja zakładałaby z jednej strony, być może brak odpowiedniej oferty szkoleniowej, z drugiej – brak zainteresowania rozwojem zawodowym, a być może również negatywne nastawienie do poszerzania kompetencji. Dla tego ostatniego należałoby dalej szukać przyczyn, wśród których znaleźć mogłyby się brak czasu czy wypalenie zawodowe, ale także niedocenywanie zaangażowania w rozwój kompetencji przez pracodawców. Warto by też te wyniki zestawić z dostępnością oferty edukacyjnej w badanym zakresie, aby móc ocenić potencjał edukacyjny i jego dostosowanie do potrzeb środowiska.

Trzeba przy tym podkreślić, że ci z badanych, którzy takie szkolenie przeszli lub są nim zainteresowani, wskazują na potrzebę zdobycia podstawowej wiedzy i umiejętności, choćby związanych z wyszukiwaniem w takich zasobach czy z zagadnieniami prawnoautorskimi.

WNIOSKI

Podsumowując, dane pozyskane w prezentowanej części badania pozwalają scharakteryzować wiedzę, kompetencje i wzorce wyszukiwania oraz korzystania z zasobów otwartych oraz potrzeby i wykorzystanie szkoleń w tym zakresie.

Jeśli chodzi o praktyki badanej populacji, akademicy afiliowani w naukach o komunikacji społecznej i mediach w większości deklarują spore doświadczenie w korzystaniu z zasobów OA, głównie z czasopism i repozytoriów, a niemal połowa z nich – także z platform społecznościowych dla naukowców. Otwarte treści są dla większości z nich zawsze obecne (dla części także priorytetowe) w procesach wyszukiwania. Podobnie jak respondenci wcześniejszych badań (por. Martin-Martin et al., 2021; Norris, Oppenheim & Fytton, 2008; Szafranski, 2021), polscy komunikolodzy również wskazywali Google Scholar i Google wśród najczęściej wykorzystywanych agregatorów OA.

Korzystając z konkretnych narzędzi, nie zawsze jednak świadomi są faktu, że stanowią one część otwartej nauki, co potwierdzają wyniki uzyskane przez zespół V. Spezi (2013). Można to interpretować dwojako: jednoznacznie negatywnie, jako brak wiedzy i znajomości rozwiązań typu OA lub pozytywnie, uznając, że brak ten wynika z upowszechnienia się wyżej wspomnianych rozwiązań i swoistego, przynajmniej częściowego zatarcia granicy między „otwartą” i „zamkniętą” nauką.

Ocena wiarygodności źródeł OA podlega tym samym regułom co innych typów tekstów/danych. Respondenci zwracają więc uwagę przede wszystkim na autorstwo, w drugiej kolejności także na miejsce publikacji.

Brak uczestnictwa w jakimkolwiek szkoleniu związanym z otwartym dostępem zadeklarowała grupa niemal równie liczna jak ta, która z tego typu zasobów korzysta, wskazując jako powody tego faktu brak potrzeby i/lub brak odpowiedniej informacji. Pozostali (ok. 1/5 badanych), którzy brali w nich udział lub wyrazili zainteresowanie, wskazywali przede wszystkim na kwestie podstawowe – dostępność, wyszukiwalność, licencje – jako warte poznania. Tymczasem – jak wspomniano powyżej – wiedza i umiejętności związane z publikowaniem w OA, zarządzaniem danymi badawczymi oraz współpracą ze środowiskiem naukowym i społeczeństwem (w tym tzw. nauka obywatelska) wchodzi w skład kompetencji niezbędnych do uprawiania otwartej nauki (European Commission, 2017), która przecież staje się podstawową formą komunikacji, zwłaszcza w przypadku badań finansowanych ze środków publicznych. Wydaje się więc, że warto w uczelniach zwrócić szczególną uwagę na kwestie szkoleń dotyczących różnych aspektów otwartości w nauce. Jak pokazują przedstawione tu wyniki, z jednej strony, informacja o nich nie dociera skutecznie do potencjalnych zainteresowanych, z drugiej – deklarują oni bardzo

podstawowe potrzeby kształceniowe w tym zakresie. Być może należałoby rozważyć różne formy wsparcia informacyjno-szkoleniowego, praktyczne bieżące poradnictwo, spotkania sprofilowane do potrzeb i specyfiki publikowania w konkretnych dyscyplinach (w tym dla przedstawicieli nauk o komunikacji społecznej i mediach).

Wśród ograniczeń tego badania trzeba zwrócić uwagę na fakt, że opis kompetencji ma charakter pośredni – w ankiecie nie zawarto bezpośredniej prośby o deklarację dotyczącą samooceny kompetencji w zakresie korzystania z OA. Przeprowadzono wnioskowanie na podstawie informacji o sposobach korzystania (w tym zwłaszcza wyszukiwania) i oceny wiarygodności źródeł. Autorki nie uzyskały też w drodze ankiety informacji o przyczynach niekorzystania ze szkoleń (poza wskazywanym brakiem informacji o ich dostępności na uczelniach macierzystych).

Możliwe i celowe wydaje się pogłębienie uzyskanej wiedzy w drodze badań jakościowych, co pozwoliłoby poznać specyficzne strategie i kontekst korzystania z OA, a także precyzyjniej określić potrzeby szkoleniowe. Praktycznym wnioskiem z przedstawionego badania może być sugestia zwrócenia szczególnej uwagi na zasoby OA, ich dostępność i kryteria oceny jakości w kształceniu kompetencji informacyjnych, zwłaszcza młodej kadry naukowej i uczestników szkół doktorskich.

BIBLIOGRAFIA

- Arshad, A., & Ameen, K. (2018). Usefulness of Ejournal Consortium in Pakistan: Academic Staff's Perceptions and Expectations. *Serials Review*, 44(4), 275-281. <https://doi.org/0.1080/00987913.2018.1506073>.
- European Commission, Directorate-General for Research and Innovation, O'Carroll, C. et al. (2017). *Providing researchers with the skills and competencies they need to practise Open Science*. Publications Office. <https://data.europa.eu/doi/10.2777/121253>.
- Gusenbauer, M., & Haddaway, N.H. (2020). Which academic search systems are suitable for systematic reviews or meta-analyses? Evaluating retrieval qualities of Google Scholar, PubMed, and 26 other resources. *Research Synthesis Methods*, 11(2), 181-217. <https://doi.org/10.1002/jrsm.1378>.
- Ksilowska-Szurmińska M., Pamuła N., Głowacka E. (2024a). *Badanie praktyk korzystania z publikowania otwartego wśród polskich naukowców w zakresie nauk o komunikacji społecznej i mediach*. <http://repozytorium.umk.pl/handle/item/7006>.
- Ksilowska-Szurmińska M., Pamuła N., Głowacka E. (2024b) Postawy, opinie i praktyki związane z publikowaniem w zasobach Open Access polskich przedstawicieli nauk o komunikacji społecznej i mediach. *Przegląd Biblioteczny* 2024, 92(3), 347-369. <https://orcid.org/0000-0001-9538-9386>.
- Lewandowski, T. (2014, 26 sierpnia), *Google Scholar a repozytoria i biblioteki cyfrowe w Polsce*. *OtwartaNauka.pl*, <https://otwartanauka.pl/analysis/case-studies/google-scholar-a-repozytoria-i-biblioteki-cyfrowe-w-polsce>.

- Marcinek, M. (2012). Opinie naukowców na temat publikowania na zasadach open access w świetle badań realizowanych w ramach projektu Study of Open Access Publishing (SOAP). W *Otwarte zasoby wiedzy: nowe zadania uczelni i bibliotek w rozwoju komunikacji naukowej*, Kraków, Zakopane, 15-17 czerwca 2011. <http://eprints.rclis.org/17290>.
- Martin-Martin, A. et al. (2021). Google Scholar, Microsoft Academic, Scopus, Dimensions, Web of Science, and OpenCitations' COCI: a multidisciplinary comparison of coverage via citations. *Scientometrics*, 126, 871-906. <https://doi.org/10.1007/s11192-020-03690-4>.
- Norris, M., Oppenheim, C., & Fytton, R. (2008). Finding open access articles using Google, Google Scholar, OAIster and OpenDOAR. *Online Information Review*, 32(6), 709-715.
- Orduña-Malea, E., & Lopez-Cozar, E.D. (2015). The dark side of open access in Google and Google Scholar: the case of Latin-American repositories. *Scientometrics*, 102, 829-846. <https://doi.org/10.1007/s11192-014-1369-5>.
- Ośrodek Przetwarzania Informacji (2023). *Analiza stanu otwartej nauki w Polsce*. [online] <https://radon.nauka.gov.pl/analizy/analiza-stanu-otwartej-nauki-w-Polsce>.
- Spezi, V. et al. (2013). Researchers' green open access practice: a cross-disciplinary analysis. *Journal of Documentation*, 69(3), 334-359.
- Szafrąński, L. (2021). Otwarta nauka w opinii naukowców z Uniwersytetu Jagiellońskiego. W Korycińska, P. (red.), *Horyzonty informacji* (s. 46- 56). Uniwersytet Jagielloński, Biblioteka Jagiellońska.
- The OAIster® database* (2024). <https://www.oclc.org/en/oaister.html>.

Artykuł wpłynął do redakcji 23 grudnia 2024 r.

MAŁGORZATA KISIŁOWSKA-SZURMIŃSKA
Faculty of Journalism, Information and Book Studies
University of Warsaw
e-mail: mdkisilo@uw.edu.pl
ORCID 0000-0001-5733-5424

NATALIA PAMUŁA
Institute of Information and Communication Research, Faculty of Philosophy
and Social Sciences
Nicolaus Copernicus University in Toruń
e-mail: napa@umk.pl
ORCID 0000-0002-0686-7268

EWA GŁOWACKA
Institute of Information and Communication Research, Faculty of Philosophy
and Social Sciences
Nicolaus Copernicus University in Toruń
e-mail: egt@umk.pl
ORCID 0000-0001-9538-9386

THE USE OF OPEN ACCESS SCIENTIFIC RESOURCES: COMPETENCES AND TRAINING NEEDS OF RESEARCHERS IN THE FIELD OF SOCIAL COMMUNICATION AND MEDIA SCIENCES (NoKSiM)

KEYWORDS: Competences. Scholarly communication. Open Access. Training needs. Social communication and media sciences (NoKSiM).

ABSTRACT: Thesis/Objective – The authors aimed to assess the competences and training needs of Polish NoKSiM researchers regarding their use of Open Access (OA) resources. **Research Methods** – The quantitative study was conducted, data were collected with the CAWI technique and analyzed statistically. **Results** – The findings indicate overall proficiency in using OA resources, despite some knowledge gaps, such as being unfamiliar with specific terminology. Most respondents had not participated in OA-related training, and only a small group of interested individuals identified fundamental topics (such as search strategies or licensing) as worth further exploration. **Conclusions** – NoKSiM researchers report extensive experience in using OA resources, although they are not always aware of their open nature. The primary criterion for assessing the credibility of these resources is authorship, followed by the place of publication. There is a general lack of interest in OA training. However, there is a need to further improve researchers' knowledge and competences related to OA publishing, which should change some attitudes and practices, as well as the approach of various universities to the funding and evaluation of such publications.

BARBARA GŁĘBICKA-GIZA

Instytut Nauk o Komunikacji Społecznej i Mediach

Uniwersytet Marii Curie Skłodowskiej

Biblioteka Naukowa Filmoteki Narodowej – Instytut Audiowizualny

e-mail: barbara.giza@fina.gov.pl

ORCID 0000-0002-2207-0662

ADAM WYŻYŃSKI

Biblioteka Naukowa Filmoteki Narodowej – Instytut Audiowizualny

e-mail: adam.wyzynski@fina.gov.pl

ORCID 0009-0002-5209-5374

BIBLIOTEKA FILMOTEKI NARODOWEJ – INSTYTUTU AUDIOWIZUALNEGO JAKO ZBIOROWY AKTOR SPOŁECZNY W ROZWOJU BADAŃ FILMOZNAWCZYCH OPARTYCH O ŹRÓDŁA? KILKA REFLEKSJI W ZWIĄZKU Z UZYSKANIEM PRZEZ BIBLIOTEKĘ FINA STATUSU BIBLIOTEKI NAUKOWEJ

Barbara Giza – dr hab., profesor w Instytucie Nauk o Komunikacji Społecznej i Mediach UMCS, zastępca kierownika Biblioteki Naukowej Filmoteki Narodowej – Instytutu Audiowizualnego. Filmoznawczyni i medioznawczyni, badaczka archiwów filmowych i audiowizualnych zajmująca się społecznymi i kulturowymi aspektami filmu, piśmiennictwem filmowym, szeroko rozumianymi związkami filmu z literaturą oraz rolą filmu w komunikacji społecznej. Sekretarz w Zarządzie Głównym Polskiego Towarzystwa Badań nad Filmem i Mediami, członkini Koła Piśmiennictwa Filmowego przy SFP – polskiej sekcji FIPRESCI. Autorka książek i artykułów, m.in. o piśmiennictwie filmowym

Tadeusza Konwickiego i Jerzego Stefana Stawińskiego. Współredaktorka książek źródłowych: *Archiwa we współczesnych badaniach filmoznawczych* (2021, z P. Zwierzchowskim i K. Mąką-Malatyńską) oraz *Konteksty źródłowe w badaniach filmoznawczych* (2022, z B. Gierszewską i M. Bator), redaktor naukowy książki *Stulecie pokolenia Kolumbów* (2022). Redaktor naukowy (z P. Zwierzchowskim) i autorka tekstów serii „Polscy Krytycy Filmowi”: *Konrad Eberhardt* (2013), *Aleksander Jackiewicz* (2015), *Krzysztof Mętrak* (2019), *Maria Kornatowska* (2020), *Jerzy Płażewski* (2022), *Krzysztof Teodor Toeplitz* (2024). Redaktor naukowy (z A. Wyżyńskim) serii źródłowej „Zjazdy i Narady Filmowe w PRL”, w ramach której ukazał się tom pierwszy pt.: *Zjazd Filmowy w Wiśle 1949 r. Źródła – komentarze – opracowania* (2024).

Adam Wyżyński – filmoznawca, archiwista, bibliotekarz, historyk kina polskiego; Kierownik Biblioteki Naukowej FINA. W latach 90. autor programów dotyczących tematyki filmowej w TVP. Współredaktor książek: *Potop Redivivus* (2015) i *Od „Sodomy i Gomory” do „Pépé le Moko”: Film zachodnioeuropejski w polskiej prasie 1918-1939* (2012), *Zjazd filmowy w Wiśle. Źródła, Komentarze, Opracowania* (2024). Autor ok. 35 tekstów naukowych. Współreżyser filmów dokumentalnych m.in.: *Piszczyk to ja, Piszczyk to Ty. Jerzy Stefan Stawiński o sobie* (2009), *Konwicki w Dolinie Issy* (2013), *Irena Laskowska. Wyjdę, kiedy zechcę* (2014), *Roman Kłosowski. Komik z łezką* (2015) oraz reżyser: *Filmoteka – pamięć kina* (2012), *Hen i wojna* (2020).

SŁOWA KLUCZOWE: Archiwum filmowe. Biblioteka naukowa. Film. Komunikacja naukowa. Źródłoznawstwo.

ABSTRAKT: Teza/cel artykułu – Biblioteka Filmoteki Narodowej – Instytutu Audiowizualnego w Warszawie zyskała status biblioteki naukowej w rozumieniu ustawowym w sierpniu 2023 r. Tekst dotyczy potencjału biblioteki FINA jako ukierunkowanego źródłoznawczo ośrodka badań nad filmem i mediami. Przełom archiwalny spowodował w filmoznawstwie zwrot ku różnym, dokumentalnym źródłom historycznym. Stworzyło to szansę na stworzenie nowej sytuacji biblioteki FINA jako pełnoprawnego uczestnika komunikacji naukowej i lidera w zorientowanych źródłowo badaniach filmoznawczych. Biblioteka dysponuje największym w Polsce zbiorem bibliotecznym i informatorium o tematyce filmowej, a jednocześnie FINA jako instytucja prowadząca bibliotekę jest jedynym w kraju archiwum filmowym, przez co – dzięki połączeniu funkcji biblioteki i archiwum – istnieją optymalne warunki do prowadzenia pogłębionych badań filmoznawczych. Dotyczy to zarówno użytkowników zewnętrznych, jak i samych pracowników instytucji. W odpowiedzi na zaistniałą sytuację Biblioteka FINA znalazła się w procesie zmiany paradygmatu działania podejmując obecnie samodzielne prace badawcze, co stało się możliwe m.in. dzięki włączeniu do zespołu biblioteki naukowców z dziedziny filmoznawstwa. **Metoda** – W tekście przeważa metoda opisowa. Przedstawiony zostaje rozwój i ewolucja biblioteki FINA

od ośrodka, który nie tylko profesjonalnie udostępnia badaczom zbiory oferując także informację naukową, ale i inicjuje procesy badawcze nad bogatym, jedynym w swoim rodzaju archiwum filmowym posiadanym przez Instytucję. **Wnioski** – Biblioteka FINA staje przed szansą objęcia roli zbiorowego aktora społecznego w dziedzinie filmoznawstwa, co może stworzyć nową ścieżkę i kolejną zmianę paradygmatu biblioteki naukowej.

WPROWADZENIE

Biblioteka Filmoteki Narodowej – Instytutu Audiowizualnego w Warszawie jest dzisiaj szczególnym przykładem, jeśli chodzi o mechanizmy komunikowania się bibliotek naukowych z użytkownikami. Wpływa na to kilka okoliczności: po pierwsze, charakter posiadanego zbioru, unikatowego co do wielkości, oraz ukierunkowania, na który składają się sprofilowane tematycznie pod kątem filmowym książki i czasopisma, a przede wszystkim bogate zasoby dokumentów archiwalnych z tego zakresu.

Drugiej przyczyny upatrywać można w fakcie, że biblioteka jest częścią największej w Polsce wyspecjalizowanej instytucji, której organizatorem jest Ministerstwo Kultury i Dziedzictwa Narodowego, posiadającej szerokie kompetencje w obszarze filmu, kultury filmowej oraz kinematografii, jak również realizującej rozmaite, określone ustawowo zadania z zakresu gromadzenia, archiwizacji oraz upowszechniania zasobów sztuki filmowej¹. W związku z tym, że sama instytucja jest ściśle wyspecjalizowana jako założyciel biblioteki, ma to odbicie w wąskim profilu zainteresowań tej jednostki. Sprzyja on wysokiej specjalizacji w procesie pozyskiwania i gromadzenia publikacji oraz w działalności dotyczącej informacji naukowej – w stopniu nieporównanie wyższym niż ma to miejsce na przykład w bibliotekach akademickich usytuowanych przy uczelniach, które prowadzą studia o profilu filmoznawczym.

Podane wyżej dwie przyczyny szczególnej sytuacji komunikacyjnej biblioteki FINA, składają się na trzecią: profil użytkowników tej biblioteki jest w dużej mierze określony, to znaczy że z biblioteki korzystają osoby, które zajmują się w rozmaity sposób pogłębionymi studiami nad filmem (studenci, dziennikarze, ale przede wszystkim badacze) i tworzą szeroko pojęte środowisko. Mechanizmy komunikowania zachodzą zatem niemal wyłącznie w obszarze wyspecjalizowanym, a ich uczestnicy tworzą oddzielną grupę, którą cechuje zainteresowanie określoną tematyką, co jest czynnikiem konsolidującym, ale także powoduje, że komunikacja ma charakter środowiskowy. Dookreślenie grupy użytkowników nie oznacza wszakże, iż jest to grupa zamknięta. Przeciwnie: biblioteka pozostaje otwarta także na odbiorców, którzy wykazują szeroko pojęte, choć nie-

¹ Por. Ustawa z dnia 30 czerwca 2005 r. o kinematografii.

profesjonalne, zainteresowanie filmem, jakkolwiek jest to społeczność silnie zróżnicowana i niewielka wśród ogółu użytkowników. Trzeba podkreślić, że działalność biblioteki FINA jest intencjonalnie nastawiona na grupę pierwszą, skupiającą badaczy i profesjonalistów². Z tego powodu w opracowaniu niniejszym zostaną opisane miejsce oraz rola tej jednostki w świecie badań naukowych³ z zakresu filmoznawstwa.

Zostanie podjęte zagadnienie funkcji biblioteki FINA, która rozporządzeniem ministerialnym z 28 lipca 2023 r. została wpisana na 34 miejsce na liście bibliotek naukowych⁴ i przeszła proces przemiany od fachowej biblioteki o profilu filmowym, której głównym zadaniem było gromadzenie, opracowywanie i udostępnianie zbioru, a także pełnienie roli profesjonalnego informatorium naukowego posiadającego sprofilowane pod kątem filmowym bazy danych, w tym bibliograficzne – po bibliotekę naukową, wyznaczającą sobie ambitne, ale i trudne zadanie aktywnego pełnienia roli zbiorowego aktora społecznego⁵ w nowoczesnych badaniach filmoznawczych. Ponieważ chodzi o bibliotekę naukową pozaakademią, a jednocześnie posiadającą największe w Polsce zbiory biblioteczne i archiwalne z zakresu wiedzy o filmie, jednostka zyskuje pozycję szczególnego rodzaju jako centrum informacji naukowej filmoznawczej i medjoznawczej, w którym swoje prace naukowe prowadzą badacze z różnych uczelni, ostatnio także angażujący się do współpracy przy projektach naukowych biblioteki FINA.

W STRONĘ BIBLIOTEKI NAUKOWEJ

Zmiana funkcji biblioteki nastąpiła w konsekwencji trzech okoliczności: po pierwsze, zwrotu archiwalnego w nauce (który w filmoznawstwie dokonał się po 2000 r.), po drugie, prowadzenia dotychczasowej aktywności naukowej, dzięki własnej wyspecjalizowanej kadrze pracowników (naukowców – filmoznawców, archiwistów i bibliotekarzy), i po trzecie – uzyskania statusu biblioteki naukowej w rozumieniu ustawy z 27

² Choć mamy także pełną świadomość zachodzących powszechnie zmian społecznych w zakresie rozwoju społeczeństwa obywatelskiego i wynikających z nich powinności biblioteki, które realizujemy jako element zadań statutowych FINA. Por. np. S. Cisek, *Funkcje i role bibliotek naukowych i publicznych w społeczeństwie wiedzy*, https://www.researchgate.net/publication/259570218_Funkcje_i_role_bibliotek_naukowych_i_publicznych_w_spoleczenstwie_wiedzy [dostęp: 2.04.2024].

³ Mamy tu również na myśli uczestnictwo w procesie komunikacji naukowej. Por. M. Gwadera, *Kompetencje kluczowe w komunikacji naukowej*, „Nowa Biblioteka. Usługi, Technologie Informacyjne i Media” 2017, nr 3.

⁴ Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 28 lipca 2023 r. zmieniające rozporządzenie w sprawie sposobu i trybu zaliczania bibliotek do niektórych bibliotek naukowych oraz ustalenia ich wykazu, D.U. RP z dnia 16 sierpnia 2023, poz. 1620.

⁵ Pojęcie zbiorowego aktora społecznego odnosi się do organizacji i instytucji, natomiast pojęcie aktora społecznego – do osób. Por. B. Szacka, *Wprowadzenie do socjologii*, Warszawa 2003, s. 122.

czerwca 1997 r. o bibliotekach na mocy wspomnianego wyżej Rozporządzenia Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego.

Biblioteka naukowa FINA zbiory własne oraz zbiory archiwum instytucji udostępnia czytelnikom w postaci tworzonych we własnym zakresie baz danych i bibliografii, a także prowadzi prace naukowe, przy czym naukę rozumie się tutaj jako zespół „działań zmierzających do powiększenia zasobu wiedzy przy wykorzystaniu metod naukowych” (Ciechanowski, 2020, s. 470). Realizowane są zatem nie tylko zadania podstawowe określone w ustawie o bibliotekach, ale także od wielu lat prowadzona jest działalność bibliograficzna, dokumentacyjna, popularyzacyjna oraz edukacyjna. Rozwijana jest i wzmacniana również funkcja naukowo-badawcza, co umożliwia specyfika samej instytucji gromadzącej zbiory. Z pozycji archiwum, którego biblioteka jest częścią, stosowane są wobec tego zasady zgodne z kryteriami naukowości przyjętymi nie tylko w bibliotekarstwie, ale w archiwistyce, gdzie „pracami naukowymi, w najściślejszym tego słowa znaczeniu, było publikowanie tekstów z zakresu archiwistyki i archiwoznawstwa, publikacja źródeł historycznych, działalność archiwum i archiwistów na polu organizacji miejscowego życia naukowego oraz indywidualne prace naukowe poszczególnych archiwistów” (Radtke, 1970, s. 116; Ciechanowski, 2020, s. 472). Dla biblioteki naukowej FINA – która rozpoznaje dobrze potrzeby środowiska naukowego, pozostając z nim w stałej komunikacji – priorytetem stają się krytyczne edycje źródeł historycznych dotyczących filmu oraz indywidualne prace naukowe poszczególnych pracowników, z których niektórzy mają także doświadczenia w organizacji i aktywnym uczestnictwie w ogólnopolskich konferencjach naukowych.

BIBLIOTEKA NAUKOWA FINA W ŚWIECIE BADAŃ FILMOZNAWCZYCH

Aby zrozumieć potrzeby środowiska naukowego, o których mowa wyżej, warto nakreślić krótki rys historyczny krajowych badań nad filmem.

Badania filmoznawcze przez lata prowadzone były w Polsce z wykorzystaniem analizy tekstu filmowego, często połączoną z nowoczesnymi (w danym okresie) teoriami, których zastosowanie na ogół miało służyć udowodnieniu, że filmoznawstwo jest dyscypliną naukową. Zabiegi te jednak nieraz prowadziły na intelektualne manowce i można dzisiaj stwierdzić, że nie wytrzymały próby czasu. Archiwa zazwyczaj pozostawały poza sferą zainteresowania badaczy filmu jako obszar mało ciekawy, nieatrakcyjny, budzący skojarzenia, które nie pasowały do nowoczesnego wizerunku tej dziedziny twórczości. Stale rozwijane przez twórców filmowych możliwości języka filmowego, którym towarzyszyło aktywne

uczestnictwo w dyskusjach na tematy bieżące, odsuwały archiwa z pola uwagi badaczy, którzy nie żywili do nich szczególnego szacunku.

Sytuacja zmieniła się z chwilą, kiedy w szeroko pojętej humanistyce dostrzeżono znaczenie i potencjał archiwów, które okazały się zasobem nieodzownym dla prowadzenia pogłębionych badań o istotnym oraz trwałym znaczeniu dla nauki. Tę zmianę określono jako zwrot archiwalny, któremu podwaliny stworzył wykład Jacquesa Derridy wygłoszony w 1994 r. (Derrida, 1995). W ramach zwrotu archiwalnego postępowanie badawcze uwzględnia zarówno materialność samego archiwum oraz zgromadzonych w nim artefaktów, jak i metodologię źródłoznawczą pracy z dokumentami czy innymi zasobami. W refleksji filmoznawczej tendencja ta przybrała nazwę Nowej Historii Filmu (*nouvelle histoire*), skoncentrowanej „na rewizji tradycyjnej metodologii historii filmu, poszukiwaniu efektywniejszych procedur badawczych oraz na źródłowych badaniach dziejów kinematografii i sztuki filmowej prowadzących do ich nowego odczytania i reinterpretacji dotychczasowego obrazu historii filmu” (Hendrykowski, 1994, s. 196; Zwierzchowski, Kornacki, 2014). Dla Filmoteki jako depozytariusza archiwów filmowych zwrot ten miał kolosalne znaczenie w ogóle, a biblioteka, gdzie udostępniane są zbiory, w sposób naturalny zaczęła aspirować do zajęcia pozycji zbiorowego aktora społecznego o kluczowej roli w zakresie badań filmoznawczych.

Kto zresztą wie, czy zwrot archiwalny nie miał wagi szczególnie znaczącej właśnie dla filmu. Przecież to film najlepiej, bo wizualnie, oddaje nasze dzieje, naszą tożsamość, tradycję, ale także współczesność, a biblioteka FINA, w której udostępnia się archiwa związane z filmem, stała w centrum zainteresowania jako szczególnie ciekawy przypadek konsekwencji zwrotu archiwalnego. Jego podstawą jest łączenie pracy nad zasobem archiwalnym i zbiorem bibliotecznym, przy jednoczesnym głębokim zrozumieniu istniejących między nimi różnic w zakresie opracowania i udostępniania. O ile w przypadku archiwum z różnych powodów dostęp nie może być całkowicie otwarty, o tyle otwartość pozostaje naczelną zasadą działalności biblioteki. Sprzeczności te godzone są ze zrozumieniem odrębności tych porządków, ale także społecznej potrzeby ich symbiozy, niezbędnej do całościowego poznania procesów historycznofilmowych – możliwe pole porozumienia buduje tutaj właśnie funkcja naukowa (Chorańczewski, 2019).

Jednocześnie powszechne procesy związane z budowaniem demokratycznego społeczeństwa informacyjnego skłaniają archiwa do zmiany sposobu myślenia, co zachodzi także w archiwum FINA, które zdynamizowało procesy opracowywania zasobu, rosnącego lawinowo po likwidacji instytucji filmowych w okresie transformacji ustrojowej 1989 r. Obecnie instytucja poddaje cyfryzacji i udostępnia w sieci część swojego zasobu, co stanowi wyraz zrozumienia aktualnych potrzeb społecznych i nauko-

wych. Również biblioteka naukowa FINA włączyła się aktywnie w realizację tego postulatu angażując się w projekty naukowe, których bazą jest zasób archiwalny instytucji. Trzeba przy tym zaznaczyć, iż podjęcie tych zadań nie ma charakteru rewolucyjnego i odbywa się z zachowaniem równowagi pomiędzy wcześniejszym charakterem działalności biblioteki a innowacjami, jakie aktualnie rozwija pod wpływem społecznej potrzeby.

Zanim określona zostanie dokładna trajektoria przemiany funkcji biblioteki, która w istocie również oznacza awans tej jednostki polegający na wykorzystaniu potencjału fachowej wiedzy, ale także (a może przede wszystkim) zasobów archiwalnych oraz unikatowych katalogów, do aktywnego włączenia się do obiegu naukowego ze świadomością znajdowania się w pozycji wyjątkowej ze względu na wyżej opisane czynniki, warto przedstawić jej zasoby. Żadna inna jednostka badawcza w Polsce, zajmująca się badaniami nad filmem, nie zgromadziła bowiem tak bogatego zbioru publikacji, nie wspominając o bogactwie samego archiwum.

WIEDZA I ZASOBY W BIBLIOTECE FINA

Według definicji zawartej w „Ustawie z dnia 27 czerwca 1997 r. o bibliotekach”, biblioteka naukowa jest takim rodzajem biblioteki, który służy potrzebom nauki i kształcenia poprzez zapewnianie dostępu do zbioru bibliotecznego oraz do zasobów informacyjnych niezbędnych do prowadzenia prac naukowo-badawczych, ale także prowadzi samodzielną działalność naukowo-badawczą w zakresie bibliotekoznawstwa, pokrewnym lub innych dziedzin nauki, które obsługuje.

Oprócz typowych dla działalności bibliotek naukowych prac, jak opracowanie rzeczowe zbiorów, tworzenie bibliografii czy katalogów bibliotecznych, wyróżniającymi bibliotekę FINA – z powodu specyfiki zbiorów archiwalnych, jakie gromadzi instytucja – są prace źródłoznawcze na dokumentach oraz studia historyczne. Uwaga skupiona jest szczególnie na dokumentach najważniejszych dla historii polskiej kinematografii, które poddawane są fachowemu, krytycznemu opracowaniu oraz publikowane w całości.

Biblioteka powstała w 1955 r. jako istotna część Centralnego Archiwum Filmowego (późniejszej Filmoteki Narodowej, a obecnie Filmoteki Narodowej – Instytutu Audiowizualnego) w odpowiedzi na wielokrotnie zgłaszane i podnoszone przez środowisko osób związanych z filmem, zapotrzebowanie na fachową bibliotekę o profilu filmowym. W ciągu niemal 70 lat działalności biblioteki, gromadzone, starannie wyszukiwane i opracowywane były materiały biblieczne, które złożyły się z jednej strony, na unikatowy zasób – jedyny w zakresie wiedzy o filmie na skalę krajową, a jednocześnie zbudowały bardzo znaczący potencjał badawczy.

Zbiór biblioteki dotyczy filmu i mediów audiowizualnych. Książki gromadzone są od 1955 r. i obecnie jest to ponad 30 tys. pozycji, w tym niemal wszystkie o tym profilu wydane w Polsce. Natomiast zbiór czasopism polskich i zagranicznych liczy ponad 800 tytułów (niekiedy są to krótkie edycje). Istotną i unikatową część zbioru stanowią wycinki prasowe dotyczące polskiego i zagranicznego kina, zbierane od 1955 do 2007 r. Jest to kolekcja dotycząca zarówno ludzi, tytułów filmowych, jak i zagadnień oraz tematów czy instytucji związanych z filmem. Całość zbioru wycinków zajmuje ok. 217 m.b. W zasobach biblioteki znajduje się także rzadki zbiór druków festiwalowych, polskich oraz zagranicznych, liczący ponad 2500 katalogów.

Biblioteka od lat gromadzi także zbiory specjalne określane instytucjonalnie mianem archiwaliów. W jego skład wchodzi wydzielone zespoły materiałów, które są kupowane lub przekazywane najczęściej przez osoby prywatne. Chodzi o dokumenty, fotografie, zapiski prywatne, korespondencje, nagrody, druki, czasopisma i wycinki, zawierające odniesienia do właściciela danego zbioru. W zbiorze archiwaliów znajdują się też wybrane materiały dotyczące dokumentacji wydarzeń z historii polskiej kinematografii, np. kolaudacje filmów czy protokoły posiedzeń Komisji Ocen Scenariuszy. Zbiór archiwaliów liczy ok. 560 zespołów archiwalnych.

W bibliotece jest także udostępniana dokumentacja związana z polską kinematografią, określaną jako materiały okołowilmowe. Należą do nich szeroko rozumiane materiały literackie, wśród których znajdują się różne rodzaje tekstów, takie jak scenariusze (w tym także liczne niezrealizowane), scenopisy, nowele filmowe, konspekty filmowe, listy montażowe, listy dialogowe. Zbiór ten obejmuje ok. 33 tys. pozycji.

Kolejny rodzaj materiałów okołowilmowych stanowi papierowa dokumentacja projektów scenografii i kostiumów, która liczy ok. 4500 pozycji inwentarzowych. Sporą część zajmują w tym zbiorze materiały dokumentacyjne, które wykraczają poza użytkowy projekt i same ze względu na artystyczny kształt mają cechy dzieła. Są to np. projekty scenografii w postaci oryginalnych rysunków i szkiców autorstwa wybitnych artystów.

Inny jeszcze zbiór materiałów okołowilmowych udostępniany w czytelni biblioteki FINA to dokumentacja muzyczna, czyli partytury i głosy orkiestrowe, które zostały przygotowane dla konkretnego tytułu filmowego. Duży zbiór stanowią także programy i foldery filmowe wydawane w związku z promocją danego tytułu. Znaczącą część zbiorów archiwalnych stanowią teczki produkcyjne przekazane w wyniku likwidacji po 1989 r. podmiotów produkujących filmy: studiów i wytwórni filmowych.

Materiały okołowilmowe wyróżnia z pozostałej dokumentacji ich autorski charakter – stanowią zapisy składowych części dzieła filmowego w formie papierowej. Wiele z tych materiałów funkcjonuje na prawach rękopisów (dotyczy to materiałów literackich, partytur oraz projektów

scenografii i kostiumów). W szczególności te materiały z okresu PRL-u, które powstawały często tylko w jednym egzemplarzu i są dzisiaj materiałami unikatowymi – stanowią niepowtarzalny dokument archiwalny (Wyżyński, 2022).

Zbiór dokumentacji okołofilmowej w Filmotece był przez lata gromadzony na podstawie kolejnych ustaw. Obecnie tę kwestię reguluje „Ustawa o kinematografii” z dnia 30 czerwca 2005 r., która w rozdziale 4 art. 28 wyznacza Filmotekę Narodową (przekształconą w FINA w 2017 r.) do gromadzenia dokumentacji związanej z produkcją filmów.

Zbiory te, jedyne w swoim rodzaju i unikatowe na skalę krajową, stanowią rezultat przemyślanej polityki kolekcji, dlatego są przedmiotem specjalistycznych opracowań archiwistycznych wewnątrz instytucji, ale znajdują się także w obszarze zainteresowania badaczy zewnętrznych, reprezentujących różne dziedziny nauki.

Istotnym elementem działalności informacyjnej i usług informacyjnych biblioteki są różnego rodzaju bazy danych, zarówno własne, jak zewnętrzne, do których posiadamy licencjonowany dostęp. Najważniejszą bazą pozostaje Centralny Katalog FINA (CK), zawierający zarówno dane filmograficzne, jak i te dotyczące zbiorów okołofilmowych. Baza zawiera setki tysięcy rekordów odpowiadających zasobom archiwalnym instytucji, odnoszących się do filmów, zbiorów okołofilmowych i dokumentów. Baza daje także możliwość oglądania przypiętych skanów zdigitalizowanych materiałów z naszych zasobów. Można z niej korzystać w bibliotece.

Osobny katalog stanowią zbiory biblioteczne z wyspecjalizowanymi hasłami przedmiotowymi w zakresie filmu. W trakcie prac koncepcyjnych znajduje się projekt połączenia CK z katalogiem bibliotecznym. W przyszłości planowane jest połączenie tych dwóch baz wiedzy poprzez wspólne linki dotyczące haseł przedmiotowych, tytułów i nazwisk.

Ze względu na ścisłe profilowanie tematyczne zbiorów bibliotecznych, o którym mowa była wyżej, katalog biblioteczny jest dostępny online i stanowi całościową bazę danych o zbiorach biblioteki od 1955 r., a jednocześnie o wszystkich wydawnictwach książkowych dotyczących tematyki filmowej, wydanych w Polsce.

Specyfika tego katalogu polega na szczegółowym opracowaniu haseł przedmiotowych w obszarze kinematografii. Są to hasła osobowe, tytułów filmów, instytucji, geograficzne, przedmiotowe. Praktykowane jest także rozpisywanie książek zbiorowych na rekordy analityczne. Wszystko to daje osobom poszukującym pogłębionej informacji naukowej, możliwość dotarcia do informacji i tekstów najlepiej dopasowanych do konkretnego pytania badawczego.

Jeśli chodzi o bazy zewnętrzne, wymienić należy unikalną bazę bibliograficzną Międzynarodowej Federacji Archiwów Filmowych FIAF o nazwie FIAF International Index to Film Periodicals (Międzynarodowy In-

deks Czasopism Filmowych FIAF), przy której powstawaniu biblioteka FINA ma także swój aktywny udział poprzez indeksowanie polskich czasopism filmowych. Baza ta umożliwia badanie międzynarodowego obiegu filmu, to jest zagranicznej recepcji danych tytułów, wywiadów z ludźmi kina – na podstawie specjalistycznej prasy filmowej z całego świata. Na bazę składają się rekordy bibliograficzne odnoszące się do ponad 100 tytułów specjalistycznych czasopism filmowych.

W 2021 r. została podjęta współpraca z katalogiem centralnym NUKAT, w zbiorach biblioteka posiada także liczne zagraniczne bazy danych filmograficznych i bibliograficznych na temat filmu na płytach CD. Wszystkie te bazy zewnętrzne dostępne są na miejscu w czytelni.

Na przestrzeni lat została także przygotowana unikatowa bibliografia zawartości czasopism przedwojennych dotyczących szeroko rozumianej kinematografii – dotyczy ona zarówno tytułów filmów, jak i osób.

BIBLIOTEKA JAKO ZBIOROWY AKTOR SPOŁECZNY W DZIEDZINIE FILMOZNAWSTWA?

W tytule tekstu zawarte jest odwołanie do pojęcia zbiorowego aktora społecznego w kontekście funkcji biblioteki FINA. Zgodnie z przyjętą tutaj definicją, zbiorowym aktorem społecznym jest instytucja, wchodząca z innymi podmiotami w interakcje, odgrywająca w danej sytuacji społecznej określoną rolę i oddziałująca na innych (Szacka, 2003). Czy biblioteka naukowa FINA może skutecznie podjąć się realizacji takiej misji?

Niewątpliwie zaobserwować można proces polegający na rosnącej stopniowo przez kolejne lata funkcjonowania, aktywności biblioteki w zakresie funkcji edukacyjnej i naukowej. Początkowo (do lat 80. XX w.) była to przecież biblioteka fachowa, w dużej mierze zakładowa, co odzwierciedlała jej ówczesna oficjalna nazwa „biblioteka filmograficzna”. Chodziło zarówno o rozwijanie kompetencji pracowników samej instytucji w zakresie katalogowania zbiorów filmowych, jak i o budowanie centrum wiedzy filmograficznej dla innych osób, na przykład dziennikarzy, krytyków filmowych, którzy doskonalili swój warsztat w zakresie wiedzy o filmie.

Od kiedy w Polsce zaczęło intensywnie rozwijać się filmoznawstwo (lata 90. XX w.), rola biblioteki poszerzyła się o służenie wiedzą merytoryczną (doradztwo i konsultacje dla autorów prac filmoznawczych czy medioznawczych w zakresie zasobu archiwalnego i bibliografii), a nie rzadko także inspirowanie badań na podstawie wiedzy o posiadanych zasobach.

Po roku 2000 zwrot archiwalny stał się faktem również dla filmoznawstwa. Przyniósł zainteresowanie archiwami, ich dowartościowanie naukowe oraz rozszerzenie ich rozumienia, od materialnego zbioru, gromadzonego i udostępnianego, po metaforę kategorii pamięci: w której chodzi

o to, kto i w jaki sposób posiada dostęp do zasobów archiwum, a także (w konsekwencji) o władzę nad zbiorową pamięcią (Kurz, 2011).

W związku z posiadanym unikatowym zasobem, pojawiła się także potrzeba ponownego poszerzenia roli biblioteki w zakresie: źródłoznawstwa, inspiracji, doradztwa, a ostatnio również bezpośredniego wpływu na kierunki badań. Jest to wynikiem przemian także i w samej nauce. Już nie tylko filmograficzne, nie tylko interpretacyjne, filmoznawstwo – zgodnie z wytycznymi Nowej Historii Kina – profesjonalizuje się w kierunku także archiwalnym, z dominującą rolą wiedzy źródłoznawczej i historycznej.

Odwołując się do definicji funkcji naukowej, wśród zadań pełnionych przez archiwa na rzecz nauki należy wymienić: „informowanie środowisk naukowych o zawartości i wartości archiwaliów, publikowanie i w ogóle powielanie i rozpowszechnianie tekstów źródłowych, prowadzenie badań naukowych na podstawie własnego zasobu i rozpowszechnianie ich wyników w formie publikacji lub konferencji” (Rosa, 2012, s. 37). Zadania te biblioteka jako jednostka, ale i jako część instytucji, podjęła, realizuje i rozwija. Pracownicy biblioteki dysponują fachową wiedzą nie tylko o zbiorze, ale także merytoryczną – filmoznawczą. Mają z jednej strony, ogłęd na całość powstających w tej dziedzinie publikacji, z drugiej – na zbiór dokumentacji, co daje im możliwość wskazania najciekawszych naukowo obszarów do badań. Ta sytuacja – wiedza o tym, co zostało opublikowane, ale też trendy, kierunki, tendencje w nauce, z drugiej strony, dobra orientacja w zasobie archiwalnym, pozwala rozpoznawać perspektywy rozwojowe filmoznawstwa jako dyscypliny naukowej. Na podstawie bibliotecznych zbiorów dokumentów archiwalnych, czasopism, wycinków prasowych, książek oraz szeroko rozumianej informacji bibliograficznej powstała znacząca liczba prac autorstwa badaczy z wielu ośrodków naukowych. Jakość oraz ilość udzielonej pomocy fachowej znajduje wyraz w podziękowaniach dla biblioteki i jej pracowników, zawartych w publikacjach szeregu badaczy, nie tylko polskich.

Warto może pokusić się tutaj o refleksję ogólniejszą: wśród wielu konsekwencji zwrotu archiwalnego można z pewnością wymienić i tę, która odnosi się do zmiany postaw samych naukowców zajmujących się filmem, a i do zmiany w działalności instytucji będących w posiadaniu zbiorów bibliotecznych i archiwalnych. W dążeniu do bezpośredniego docierania do wartościowych źródeł, z ciekawości badawczej i potrzeby poszukiwania nowych metod nauczania, które wzbogacałyby przekazywaną w akademii teorię – naukowcy wiążą się z bibliotekami i archiwami także zawodowo, a instytucje te są coraz bardziej otwarte na taką współpracę. Stwarza to wartościową sytuację, w której zawiązuje się kooperacja bibliotekarza, archiwisty i badacza, co w konsekwencji podnosi poziom opracowania zbiorów i ich udostępniania, a synergia kompetencji tworzy wysoką ja-

kość. Samej bibliotece daje to z kolei pozycję wyjątkowo korzystną w tak ukształtowanym po zwrocie archiwalnym świecie nauki.

Zwrot archiwalny prowokuje także do ponownego zagłębienia się w przeszłość i zbadanie materiałów, które albo w ogóle nie znajdowały się w obszarze zainteresowania filmoznawców, albo z różnych powodów były badane pobieżnie. Mając świadomość wszystkich powyższych przesłanek, biblioteka naukowa FINA robi kolejny krok i rozpoczyna samodzielne badania archiwalne stając się zbiorowym aktorem społecznym biorącym udział w naukowym obiegu akademickim i proponując nowe ujęcia historii polskiego filmu poprzez zainicjowanie cyklu wydawniczego „Zjazdu i Narady Filmowe w PRL”. Pojęcie zbiorowego aktora społecznego rozumiane jest tutaj jako inspiracja badań, ale również ich aktywne prowadzenie.

AKTYWNOŚĆ NAUKOWA BIBLIOTEKI – REZULTATY

Podjęta została inicjatywa edycji krytycznej źródeł dotyczących historii polskiej kinematografii, a w szczególności krajowych narad i konferencji, które skupiały środowisko twórców związanych z filmem i miały kluczowe znaczenie dla kierunków jego rozwoju. Ujęta z tej perspektywy historia polskiej kinematografii wnosi przede wszystkim wiedzę – do tej pory nieznaną – a także metodologię postępowania z dokumentami historii najnowszej. Rozwija też świadomość ich znaczenia dla każdego aspektu rozwoju polskiego kina: od kwestii politycznych, poprzez społeczne, a nawet prywatne, odnoszące się do losów poszczególnych twórców.

W historii powojennej polskiego kina jednym z ważniejszych wydarzeń był Zjazd Filmowy w Wiśle w 1949 r., proklamujący socrealizm i mający ogromne konsekwencje dla środowiska twórców filmowych. Na Zjazd ten wielokrotnie powoływano się w pracach filmoznawczych, ale jak dotąd nie był znany jego dokładny przebieg. Biblioteka FINA wyszła z inicjatywą wydania pełnego tekstu stenogramu tego zjazdu z opracowaniem krytycznym, jako że w swoich archiwach posiada ów dokument.

Rezultatem tej inicjatywy jest książka wydana w 2024 r. nakładem FINA *Zjazd Filmowy w Wiśle 1949r. Źródła, komentarze, opracowania*, stanowiąca w założeniu pierwszy tom wspomnianego wyżej cyklu.

Praca nad stenogramem Zjazdu Filmowego w Wiśle pozwoliła opracować metodologię postępowania z tekstem źródłowym z zakresu historii filmu, gdzie dominuje język mówiony zapisany w stenogramie, który z definicji powinien być wiernym chronologicznym oddaniem na papierze wszystkiego, co słychać w czasie obrad. Lektura dokumentu potwierdza to założenie: jest to bezpośredni zapis przebiegu Zjazdu, ale zawiera on także elementy mowy żywej, nieuładzonej, ze wszystkimi niedoskonałościami języka mówionego. Daje się w nim także odczytać socrealistycz-

na nowomowa, ukształtowana przez PZPR. Stanowiło to wyzwanie dla opracowania tego tekstu, ale także dało asumpt do stworzenia zasad postępowania badawczego z tego rodzaju materiałami. To także uważać należy za przyczynek dla poszerzenia funkcji naukowej Biblioteki.

Środowisku naukowemu tym samym zaproponowany został jeden z ważniejszych dokumentów z historii filmu, który ma potencjał do dalszych badań, nie tylko filmoznawczych, ale też historycznych, socjologicznych, językoznawczych, kulturowych czy politycznych. Tą publikacją uruchomione zostaną zapewne inne badania, co stanowi o potencjale w zakresie odgrywania inicjującej roli w nauce, a także w zakresie wpływu na środowisko badaczy. Obecnie powstaje drugi tom serii, obejmujący narady z lat 1950-1955.

PODSUMOWANIE

O ile biblioteką naukową jest każda biblioteka akademicka⁶, o tyle uznanie za ośrodek naukowy biblioteki innej niż uczelniana, stanowi interesujący przedmiot namysłu w kontekście roli zbiorowego aktora społecznego. Przecież tzw. innych bibliotek naukowych (poza tymi, których organizatorami są: PAN, szkoły wyższe oraz jednostki badawczo-rozwojowe) wpisanych na ministerialny wykaz jest w Polsce mało (niewiele ponad 30). Z jednej strony, bogactwo i unikatowość zbioru, jak również prowadzone działania, otwierają obiecujące perspektywy w zakresie nabycia i rozwijania nowej funkcji, z drugiej – ambitnym wyzwaniem pozostaje z pewnością zapewnienie i utrzymanie odpowiednio wysokich standardów merytorycznych w prowadzeniu działalności naukowej, a także poszerzenie możliwości informacji naukowej poprzez cyfryzację zasobów (Januszko-Szakiel, 2012).

Warto również, *last but not least*, zwrócić uwagę na środowiskową pozycję biblioteki FINA, która oczywiście tworzyła się przez wiele lat, ale w obecnych uwarunkowaniach jest szczególna: przyjęcie statusu naukowego, częsta i intensywna komunikacja między merytorycznymi pracownikami biblioteki a użytkownikami (badaczami), która – trzeba to podkreślić – była od dawna swego rodzaju zwyczajem i tradycją tego miejsca, m.in. jako element procesu rozpoznawania ich potrzeb (Głowacka, 2015), powoduje, że tworzą się warunki do wymiany myśli, informacji, inspiracji – korzystne dla obu stron.

---

⁶ Trzeba podkreślić, że biblioteki uczelniane również przechodzą proces zmiany paradygmatu działania, ich działalność wiąże się wszakże z istotą działalności uczelni prowadzącej i skupia się na realizacji różnorodnych potrzeb i nieustannego poszerzania zakresu usług dla macierzystej jednostki. Por. M. Kuczkowska, *Zmiana paradygmatu działania współczesnej biblioteki naukowej w wybranych obszarach informacji i komunikacji naukowej w świetle badania ankietowego*, „Przegląd Biblioteczny” 2024, z. 1.

Działania biblioteki wynikają ze świadomości pożytku także i z tej wiedzy naukowców, która ma źródło w ich środowiskowych (filmoznawczych i filmowych) kontaktach. Okoliczność ta sprzyja temu, że budując swój zbiór, biblioteka dba o jego jednolitość i ciągłość, aktualność i wysoką jakość merytoryczną oraz o jego znaczenie dla nowoczesnych badań naukowych. W tym upatrywać można również wartości naddanej (Wojciechowski, 2006) biblioteki FINA, którą ma bardzo duże szanse funkcjonowania jako zbiorowy aktor społeczny w badaniach filmoznawczych. Biblioteka widzi swoją rolę przede wszystkim we wzajemnych, obustronnych i równoprawnych interakcjach ze środowiskiem filmoznawczym w zakresie prowadzenia prac naukowych, ale także w aktywnym konstruowaniu koncepcji nowej historii polskiego kina, mającej szanse dać ugruntowane podstawy do dalszych badań opartych na źródłach archiwalnych. Ta koncepcja jest zakorzeniona w zwrocie archiwalnym także i w szerszym sensie, odnoszącym się do kwestii szeroko pojętej pamięci (Wichrowska, 2021) oraz stawiającym pytania o możliwe formy poznania przeszłości, o reguły jej rekonstruowania, o szanse i zagrożenia w zakresie wyjaśniania mechanizmów rządzących historią polskiej kinematografii.

Opisany proces, jakkolwiek frapujący, stanowi także wyzwanie łączące się z trudnościami i ryzykiem, towarzyszącym każdym ambitnym pionierskim działaniom. Warto go jednakże poddać refleksji jako ciekawy casus kształtowania się nowej funkcji biblioteki, która podjęła wyzwanie odnalezienia się w nowej formule i w nowej, bardzo wymagającej roli. Motywację może stanowić, obrazowo opisany przez Carolyn Steedman, stosunek badaczy do archiwów, określony jako „gorączka”: „badacz ma świadomość nieskończonej liczby zarchiwizowanych rzeczy, a to, co wywołuje uczucie gorączki, to przeświadczenie, że nigdy nie skończy swojej pracy, że zawsze coś zostanie” (Steedman, 2002, s. 195).

BIBLIOGRAFIA

- Chorażyczewski, W. (2019), O zbliżeniu bibliotek i archiwów w związku z pełnieniem przez nie funkcji naukowej. W P.A. Czyż, D. Magier (red.), *Oblicza archiwów i współczesne wyzwania archiwistyki. Studia archiwistyczne*, (21-42). Uniwersytet Przyrodniczo Humanistyczny w Siedlcach.
- Ciechanowski, H. (2020). Funkcja naukowa archiwów – próba definicji i systematyzacji, *Archeion* 2020, t. 121, 466-477.
- Cisek, S. (2005), *Funkcje i role bibliotek naukowych i publicznych w społeczeństwie wiedzy*, https://www.researchgate.net/publication/259570218_Funkcje_i_role_bibliotek_naukowych_i_publicznych_w_spoleczenstwie_wiedzy.
- Derrida, J. (1995), *Mal d'Archive: Une Impression Freudienne*. Éditions Galilée.
- Giza, B., Wyżyński, A. (2024). *Zjazd Filmowy w Wiśle 1949r. Źródła, komentarze, opracowania*. Filmoteka Narodowa – Instytut Audiowizualny.

- Głowacka, E. (2015). *Kultura oceny w bibliotekach. Obszary, modele i metody badań jakości zasobów oraz usług biblioteczno-informacyjnych*. Wydaw. Naukowe UMK.
- Gwadera, M. (2017). Kompetencje kluczowe w komunikacji naukowej, *Nowa Biblioteka. Usługi, Technologie Informacyjne i Media*, 3, 7-32.
- Hendrykowski, M. (1994). *Słownik terminów filmowych*. Ars Nova.
- Januszko-Szakiel, A. (2012). *Tradycja i nowoczesność w bibliotece naukowej XXI wieku*. Krakowskie Towarzystwo Edukacyjne.
- Kuczkowska M. (2024), Zmiana paradygmatu działania współczesnej biblioteki naukowej w wybranych obszarach informacji i komunikacji naukowej w świetle badania ankietowego, *Przegląd Biblioteczny*, 1, 26-43.
- Kurz, I. (2011). Powrót do archiwów, *Kultura współczesna*, 4, 5-11.
- Radtke, I. (1970). Życie naukowe w Archiwum Państwowym w Poznaniu w latach 1869-1969, *Archeion*, t. 54, 115-133.
- Rosa, A. (2012). *Funkcja edukacyjna archiwów*. Naczelna Dyrekcja Archiwów Państwowych.
- Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 28 lipca 2023 r. zmieniające rozporządzenie w sprawie sposobu i trybu zaliczania bibliotek do niektórych bibliotek naukowych oraz ustalenia ich wykazu, Dz.U. RP z dnia 16 sierpnia 2023, poz. 1620. <https://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/download.xsp/WDU20230001620/O/D20231620.pdf>.
- Steedman, C. (2002). *Dust. The Archive and Cultural History*. Rutgers University Press.
- Szacka, B. (2003). *Wprowadzenie do socjologii*. Oficyna Naukowa.
- Ustawa z dnia 27 czerwca 1997 r. o bibliotekach. <https://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/DocDetails.xsp?id=wdu19970850539>.
- Ustawa z dnia 30 czerwca 2005 r. o kinematografii. <https://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/DocDetails.xsp?id=WDU20051321111>.
- Wichrowska, E. (2021). Badacz w archiwum i archiwum badacza, *Pamiętnik Literacki*, 2, 289-299.
- Wojciechowski, J. (2006). *Biblioteczna wartość naddana*. Wydaw. Uniwersytetu Jagiellońskiego.
- Wyżyński, A. (2022). Dokumentacja archiwalna w zasobach FINA – typologia zbiorów, próba charakterystyki, potencjał badawczy. W B. Giza, B. Gierszewska, M. Bator (red.), *Konteksty źródłowe w badaniach filmoznawczych*, (s. 91-115). Wydaw. Naukowe „Scholar”, Filmoteka Narodowa – Instytut Audiowizualny.
- Zwierzchowski, P.; Kornacki, K. (2014). Metodologiczne problemy badania kina PRL-u, *Kwartalnik Filmowy*, 85, 28-39.

Artykuł w wersji poprawionej wpłynął do Redakcji 4 grudnia 2024 r.

BARBARA GŁĘBICKA-GIZA

Institute of Social Communication and Media Sciences

Maria Curie-Skłodowska University

Research Library of the National Film Archive and Audiovisual Institute

e-mail: barbara.giza@fina.gov.pl

ORCID 0000-0002-2207-0662

ADAM WYŻYŃSKI

Research Library of the National Film Archive and Audiovisual Institute

e-mail: adam.wyzynski@fina.gov.pl

ORCID 0009-0002-5209-5374

THE LIBRARY OF THE NATIONAL FILM ARCHIVE – AUDIO-VISUAL INSTITUTE AS A COLLECTIVE SOCIAL ACTOR IN THE DEVELOPMENT OF FILM STUDIES BASED ON SOURCES? SOME REFLECTIONS ON GRANTING THE LIBRARY A STATUS OF RESEARCH LIBRARY

KEYWORDS: Film archive. Research library. Film. Scholarly communication. Source studies.

ABSTRACT: Thesis/Objective – In August 2023, the Library of the National Film Archive – Audiovisual Institute (FINA) in Warsaw was granted the status of a scientific library under statutory law. This article explores the potential of the FINA Library as a research center focused on source-based studies in the field of film and media. The archival breakthrough in film studies has led to an increased focus on various historical documentary sources, creating an opportunity for the FINA Library to become a full-fledged participant in scholarly communication and a leader in source-oriented film research. The library holds largest Polish collection of film-related library materials and references. FINA itself is the only film archive in Poland. This dual role as both a library and an archive offers optimal conditions for in-depth film studies that bring benefits both to external researchers and the staff of the institution. In response to these developments, the FINA Library is undergoing a paradigm shift, engaging in independent research activities, which became possible in part with the inclusion of film studies scholars in its team. **Method** – The authors primarily use a descriptive method. They outline the development and evolution of the FINA Library, which has transitioned from a center focused solely on professional access to collections and scholarly information to an institution actively initiating research on its unique and extensive film archive. **Conclusions** – The FINA Library has an opportunity to emerge as a collective social actor in the field of film studies, paving the way for a new research trajectory and marking yet another paradigm shift as regards the role of research libraries.

KRZYSZTOF STACHURA
Instytut Socjologii
Uniwersytet Gdański
e-mail: krzysztof.stachura@ug.edu.pl
ORCID 0000-0003-0248-3563

BIBLIOTEKI PUBLICZNE JAKO PRZESTRZENIE WSPIERAJĄCE ROZWÓJ DOBROSTANU

Krzysztof Stachura. Adiunkt w Instytucie Socjologii Uniwersytetu Gdańskiego, członek Pomorskiego Centrum Badań nad Kulturą. Jego zainteresowania naukowe obejmują modele działania podmiotów z sektora kultury, praktyki uczestnictwa w kulturze oraz antropologię nowych technologii. Współautor koncepcji poszerzenia pola kultury. Prowadzi badania kadr kultury oraz kondycji sektora kultury. Zajmuje się analizą strukturalnych przemian sektora kultury w Polsce oraz strategii transformacji polskich instytucji kultury. W ostatnich latach publikował m.in.

prace poświęcone (nie)obecności różnych grup odbiorców w instytucjach kultury (*Lonely, isolated, self-excluded? What is the reason for the absence of male seniors in cultural institutions?* (2023), „Acta Universitatis Lodziensis. Folia Sociologica”; *Czy kultura czytelnicza ma płeć? O wyzwaniach angażowania mężczyzn w aktywność biblioteczną* (2024), „Zarządzanie w Kulturze”).

SŁOWA KLUCZOWE: Dobrostan. Kultura. Biblioteki publiczne. Współpraca. Zmiana społeczna.

ABSTRAKT: **Teza/cel artykułu** – Celem artykułu jest przedstawienie roli, jaką w procesie wspierania rozwoju dobrostanu użytkowników pełnią biblioteki publiczne. **Metody badań** – W analizie wykorzystano materiał pochodzący z realizacji indywidualnych wywiadów pogłębionych prowadzonych wśród użytkowników (n=20) oraz pracowników merytorycznych bibliotek publicznych (n=15) w województwie pomorskim. **Wyniki** – Ewolucja bibliotek publicznych w kierunku demokratyzacji relacji instytucji z odbiorcami oferty znacząco zwiększa

atrakcyjność podmiotów dla użytkowników. Istotne znaczenie w tym procesie mają działania kadry bibliotecznej, która wpływa na poczucie przynależności i poprawę dobrostanu odwiedzających. **Wnioski** – Biblioteki publiczne pełnią funkcję ważnych platform zmiany społecznej, promujących dobrostan poprzez działania nieukierunkowane na zysk, a oparte na wspólnocie i relacjach. Rola bibliotek w tworzeniu warunków do wspierania rozwoju dobrostanu, mimo odkrytego potencjału, pozostaje w dużej mierze niewykorzystana.

Biblioteki publiczne pełnią szereg różnych funkcji społecznych, stając przy tym kluczowy element instytucjonalnego ładu kulturowego. Istotnym elementem działania bibliotek staje się współcześnie tworzenie i rozwijanie oferty, która wspiera rozwój dobrostanu użytkowników. W tekście dokonano charakterystyki związków na linii biblioteki – dobrostan. W efekcie tych ustaleń wskazano, jaką rolę w procesie wspierania rozwoju dobrostanu użytkowników pełnią biblioteki publiczne. W artykule zawarte zostały ustalenia dotyczące instytucjonalnych sposobów wspierania rozwoju dobrostanu w bibliotekach publicznych. Przeprowadzona na potrzeby niniejszego artykułu analiza umożliwia sformułowanie wniosków odnośnie do wpływu uczestnictwa użytkowników w życiu bibliotek publicznych na indywidualny poziom dobrostanu. To z kolei pozwala na określenie wyzwań, z jakimi biblioteki publiczne będą się zmagać w kontekście przyszłych strategii rozwoju i modeli budowania relacji z odbiorcami.

DOBROSTAN JAKO KATEGORIA ANALITYCZNA

Kategoria dobrostanu, przez wzgląd na swoją pojemność, niejednoznaczność i wielowymiarowość, stanowi wyzwanie dla badaczy, którzy próbują ją konceptualizować i operacjonalizować. Na potrzeby niniejszej analizy przyjęta została konceptualizacja pojęcia „dobrostan”, która zakłada podział na dwa aspekty: osobisty i społeczny. W skład pierwszego z nich wchodzi: dobrostan emocjonalny, szczęśliwe życie, witalność, odporność i samoocena (samoocena, optymizm, odporność) oraz funkcjonowanie (umiejętności, autonomia, zaangażowanie, sens i cel życia). Na dobrostan społeczny składają się natomiast wsparcie społeczne oraz zaufanie i poczucie przynależności (Panek, 2015). To subiektywne rozumienie dobrostanu, opierające się na odczuciach jednostki, pozwala ocenić, jaki jest odczuwany przez nią poziom satysfakcji życiowej. Ważnym wymiarem tak rozumianego dobrostanu jest także budowanie relacji z innymi i dbałość o ich jakość (Siedlecki et al., 2014). Składowymi subiektywnego dobrostanu są pozytywne uczucia, czego przykładem może być doświadczanie przyjemności, a także pozytywne sposoby funkcjonowania, pozwalające na realizację indywidualnych celów i wartości życiowych (Oman, 2019).

Część badaczy krytycznie odnosi się do istniejącego dorobku studiów nad dobrostanem, argumentując, że brakuje w nim pogłębionej, jakościowej perspektywy analizy zjawiska (np. prowadzenia studiów etnograficznych i autoetnograficznych oraz stosowania technik partycypacyjnych). W efekcie wnioski z badań rzadko koncentrują się na znaczeniach wpisanych w różne wymiary pojęcia dobrostanu, a ich rozumienie pozostaje ograniczone (Baldin, Bille, 2023). Takie przekonanie wynika z faktu, że trwanie przy modelu badania dobrostanu, w którym jego poziom szacuje się na podstawie deklaracji określonych osób (najczęściej respondentów w pomiarach w badaniach kwestionariuszowych), może być uznany za metodologicznie wątpliwy czy wręcz wprost nieadekwatny. Wartością badań nad dobrostanem jest też ich krytyczny wydźwięk, wskazujący na zauważalne ograniczenia neoliberalnej perspektywy dobrostanu rozumianego jako wzrost wartości określonej cechy czy ilości danego rodzaju kapitału (Watson et al., 2023).

Do tego sposobu myślenia dobrze dopasowana jest wizja dobrostanu budowanego w oparciu o relacje z innymi. Taka perspektywa pozwala bowiem na spojrzenie na dobrostan z punktu widzenia społecznienia, wspólnotowości i podzielanych interesów (Atkinson, 2013). Dobrostan można w ten sposób rozwijać nie w oparciu o skrypty konsumeryzmu, ale działania podejmowane we współpracy z innymi, w otwartej, inkluzywnej wspólnocie (Szejnwald Brown, Vergragt, 2016). Stanowi to skuteczne antidotum na rozwój „przemysłu dobrostanu”, który instrumentalizuje dążenie do osiągnięcia satysfakcji życiowej, wymusza na jednostkach przedsiębiorczą dbałość o „ja” i tworzy silną presję odnoszenia sukcesów oraz prowadzenia wysokiego tempa życia (Davies, 2015).

AKTYWNOŚĆ KULTURALNA A DOBROSTAN

Scharakteryzowane powyżej rozumienie dobrostanu można zaaplikować do badania sposobów podejmowania różnych formuł aktywności kulturalnej, w tym także aktywności związanych z uczestnictwem w ofercie instytucjonalnej bibliotek publicznych. W kontekście niniejszego artykułu dotyczy to przede wszystkim udziału w aktywnościach oferowanych przez instytucje kultury, a szerzej: konsumowania treści kulturalnych oraz integracji społecznej, która dokonuje się w procesie kulturalnej partycypacji. Refleksyjność myślenia o związkach na linii dobrostan – kultura otwiera możliwość przyglądania się procesom uspołeczniania, uwspólniania i poszukiwania wspólnotowości (Bachórz et al., 2019). Kluczowe staje się przy tym doprecyzowanie, w jaki sposób oferta kulturalna ma być projektowana, by realnie mogła stawać się dźwignią dobrostanu, oraz kiedy i w jakich warunkach jest to możliwe. Analiza wzajemnych relacji kultury i dobrostanu wymaga uwzględnienia z jednej strony, różnych aspektów

aktywności kulturalnej, uwarunkowań instytucjonalnych prowadzonych działań oraz specyfiki ich odbiorców, z drugiej natomiast – różnic w efekcie i trwałości wpływu kultury na dobrostan.

W kontekście myślenia o kulturze jako narzędziu wspierania rozwoju dobrostanu warto zwrócić uwagę na fakt, że kultura podlega silnym presjom instrumentalizacyjnym. Przekonanie, że „kultura się liczy”, zakłada, nawet jeśli nie wprost, myślenie o zysku, najlepiej o takim, który można podliczyć i skonsumować (Hausner, 2021). W przypadku kultury od myślenia zorientowanego ekonomicznie bardziej uzasadnione jest jednak inwestowanie w osiąganie trudno mierzalnych rezultatów, takich jak podmiotowość, wspólnotowość i autonomia. Tworzenie i utrzymywanie relacji jest realnym, faktycznym rezultatem aktywności kulturalnej, mogącym wspierać społeczności w rozwijaniu sieci wsparcia i zmierzaniu do tego, co one same chciałyby określić mianem „dobrego życia” (Scott, Rowe, Pollock, 2018). Kultura zdemokratyzowana, dystansująca się od podtrzymywania hierarchii i bliska ludzkiemu doświadczeniu stanowi szansę na podniesienie poziomu dobrostanu.

Wykorzystanie kultury jako narzędzia wspierającego rozwój dobrostanu może być istotnym elementem funkcjonowania sektora kultury. W rankingu czynników mających wpływ na poziom osobistego dobrostanu dostęp do kultury zajmuje trzecie miejsce, ustępując jedynie sytuacji zdrowotnej i poziomowi dochodów. Jest natomiast bardziej istotnym wskaźnikiem niż wiek, poziom wykształcenia, płeć czy status zawodowy (Grossi et al., 2011). Lista empirycznych dowodów na to, że kultura potrafi być skutecznym narzędziem budowania dobrostanu, jest bardzo długa. W wielu studiach podkreśla się znaczenie kultury z punktu widzenia odnotowywanego poziomu dobrostanu. Z analiz tych wynika, że różne formaty i sposoby uczestnictwa w kulturze pozytywnie przekładają się zarówno na osobisty, jak i społeczny dobrostan. W przypadku aktywności w ofercie bibliotecznej wpływ ten dotyczy m.in.: podniesienia poziomu jakości życia (Chow, Tian, 2019), poprawy kondycji zdrowia psychicznego (Zanal Abidin, Shaifuddin, Wan Mohd Saman, 2021), poczucia szczęścia (Hider et al., 2022), wzmocnienia kapitału społecznego w społecznościach lokalnych (Wojciechowska, 2021), podniesienia poziomu zaufania społecznego (Vårheim, 2014) oraz zwiększenia skali zaangażowania obywatelskiego (Coward, McClay, Garrido, 2018).

Długa lista przykładów na istnienie pozytywnych związków między aktywnością kulturalną a dobrostanem nie oznacza, że kultura jest uniwersalnym narzędziem zmiany sytuacji życiowej i zwiększenia osobistego i społecznego dobrostanu. Istnieją warunki, które zwiększają prawdopodobieństwo skutecznych interwencji kulturalnych. Nie ma jednak gwarancji, że tego rodzaju działanie zawsze przyniesie pożądane rezultaty. Niejednoznaczne jest m.in. znaczenie roli danego rodzaju aktywności

kulturalnej czy typu instytucji kultury dla uzyskiwania określonego efektu w postaci dobrostanu. Aktywność kulturalna może też nie mieć znaczącego przełożenia na poziom dobrostanu lub przynosić jedynie efekt krótkoterminowy (Węziak-Białowolska, 2016). Dodatkowo projektowanie kultury jako narzędzia dobrostanu bazuje w większym stopniu na jego funkcji profilaktycznej niż leczniczej. Innymi słowy, łatwiejsze może okazać się utrzymanie dobrostanu za pośrednictwem uczestnictwa w kulturze niż jego odzyskiwanie czy odbudowa (Clift, Phillips, Pritchard, 2021). Umiarkowane efekty kultury jako narzędzia wzmacniającego dobrostan wynikają z nie w pełni inkluzywnego dostępu do możliwości uczestnictwa w kulturze. Ograniczony dostęp do kulturalnej partycypacji jest bowiem pochodną posiadanego poziomu kapitału społecznego i gęstości sieci społecznych (Gotthardt et al., 2023).

DOBROSTAN W OFERCIE BIBLIOTEK PUBLICZNYCH

Podmioty z sektora kultury stanowią ważne instytucje socjalizacyjne dla osób angażujących się w aktywności kulturalne. Kluczowe znaczenie w tym procesie odgrywają biblioteki publiczne, umożliwiające wspólne przeżywanie i dzielenie się doświadczeniami kontaktu z kulturą. Wchodząc w tę rolę, stają się miejscami, w których realizowany jest program mający na celu m.in. wspieranie rozwoju dobrostanu. Wprawdzie oferta biblioteczna nie zawsze jest bezpośrednio nakierowana na zapewnianie dobrostanu, może pełnić *de facto* taką rolę. Programy bibliotek adresowane są m.in. do przedstawicieli grup zagrożonych wykluczeniem społecznym lub szczególnie narażonych na doświadczenie dyskryminacji. Biblioteki różni wprawdzie skuteczność dotarcia do osób z grup wrażliwych, ale zauważalny jest rosnący poziom refleksyjności i konieczności włączania do strategii instytucjonalnych propozycji adresowanych do tego grona osób (Pfeifere, 2023). Rzadkością natomiast jest jeszcze ciągle tworzenie rozbudowanych scenariuszy i planów działań, których celem byłoby zwiększanie poziomu dobrostanu odbiorców, w tym osób z grup defaworyzowanych (Feld, 2020). W ostatnich latach sytuację w tej kwestii zmieniło wystąpienie dwóch kryzysów: turbulencji będących efektem wystąpienia pandemii COVID-19 oraz wybuchu wojny w Ukrainie. Wówczas wiele placówek kulturalnych stanęło przed zadaniem ochrony najsłabszych, najbardziej narażonych na negatywne efekty społecznych wstrząsów odbiorców. Tym sposobem także biblioteki publiczne stały się w większej niż dotąd mierze przestrzeniami włączenia, integracji i demokratyzacji (Johnston et al., 2024).

W bibliotekach realizowane są różne rodzaje działań pozwalające na rozwijanie dobrostanu, choć ich zakres tematyczny, formuła i cel mogą być inne. Z punktu widzenia niniejszej analizy decydujące znaczenie ma

nie tyle sama treść oferty, co raczej jej funkcja, a w ślad za tym rola, jaką biblioteki publiczne pełnią jako miejsca kultywowania wspólnotowości, zdobywania umiejętności i transferu zasobów mających przekładać się na wzrost poziomu dobrostanu. Biblioteki mogą wypełniać tę misję, oferując przestrzeń do spotkań, dialogu i tworzenia innowacyjnych inicjatyw społecznych. Stają się tym samym nie tylko remedium na kryzysy, ale też przestrzenią ekspresji kreatywności i nauki przez zabawę dla różnych grup odbiorców. Jeśli mają pomagać w rozwijaniu dobrostanu, powinny stawiać na rozwój swoich użytkowników: trening nowych umiejętności, eksplorowanie własnych emocji czy pracę z trudnymi doświadczeniami (Grimes, 2024). Takie działania promują refleksyjne budowanie dobrostanu, odwołują się bowiem do tworzenia sprzyjających warunków do przebywania w przestrzeni instytucji, kooperacji z innymi oraz rozwijania postaw optymizmu, współczucia i nadziei (Latham, Cowan, 2023). Sektor biblioteczny pełni więc funkcję akuszera współpracy, jest swoistym inkubatorem sieci opartych na partnerstwie i współdziałaniu. Efektem realizacji takiej strategii staje się zwiększony poziom sprawczości użytkowników angażujących się w te aktywności oraz wzrost poziomu ich podmiotowości. Model działania bibliotek, który akcentuje potrzebę współdziałania, transformuje też sposób myślenia o zależnościach na linii instytucja-odbiorcy. Powiązania te stają się bardziej zdemokratyzowane, zbudowane w oparciu o zdecentralizowany model sieci, nie zaś hierarchiczne relacje nadzędności i podrzędności, w których użytkownik nie może negocjować zasad swojego uczestnictwa w ofercie instytucjonalnej (Popławska, 2022).

Esencjonalna dla tej transformacji bibliotek koncentracja na rozwijaniu współpracy może być receptą na charakterystyczną dla kultury indywidualizmu atrofię wspólnotowości (Jacyno, 2007). To nie emancypacja jednostek, a pozwalająca na wytwarzanie wartości międzyludzka komunikacja jest dziś bowiem brakującym zasobem, który utrudnia czy uniemożliwia osiąganie różnych celów społecznych, w tym utrzymywanie i podnoszenie poziomu dobrostanu (Hausner, 2021). Wspólnotowe procesy opierają się na krytycznej refleksji, która umożliwia dostrzeganie różnych punktów widzenia, wchodzenie w polemikę i wypracowywanie niestandardowych rozwiązań. Są to oznaki kultury inkluzywnej, w której dobrostan odgrywa ważną rolę jako jeden z celów realizowanych działań (Pasterak, Studziński, 2023). Inkluzywna biblioteka publiczna prowadzi do dobrostanu poprzez przemyślany model współpracy. Wyznaczają go ahierarchiczność, bliskość w relacjach, wzajemny szacunek i akceptacja. Osoby reprezentujące biblioteki stają się w takich warunkach empatycznymi i biorącymi odpowiedzialność za rozwój wzajemnych relacji „rzemieślnikami współpracy” (Kaszyński, 2021).

CEL I METODA

Inspiracją do napisania niniejszego artykułu były rezultaty badań nad kondycją bibliotek publicznych i czytelnictwa w województwie pomorskim prowadzonych w latach 2022-2023 we współpracy z Wojewódzką i Miejską Biblioteką Publiczną im. Josepha Conrada Korzeniowskiego w Gdańsku. Celem badania było pozyskanie wiedzy o praktykach czytelniczych użytkowników bibliotek oraz analiza modeli działania instytucjonalnego nakierowanych na wsparcie zaangażowania mieszkańców w aktywność biblioteczną. Materiał z badań został opublikowany w dwóch raportach podsumowujących zebrane wyniki (Stachura, Zbieranek, 2022; Stachura, Zbieranek, 2023). Opublikowane rezultaty nie uwzględniają natomiast w szczególności kwestii związanych z relacjami na linii biblioteki – dobrostan. Wątek ten został poddany analizie na potrzeby niniejszego artykułu. Jego głównym celem jest wyjaśnienie, jaką rolę w procesie wspierania rozwoju dobrostanu pełnią biblioteki publiczne.

W ramach studium w pierwszym roku (2022) przeprowadzono analizę danych zastanych dotyczących kondycji pomorskich bibliotek publicznych i kondycji czytelnictwa w regionie. Równocześnie zrealizowano badanie ilościowe wśród trzech grup respondentów – aktywnych uczestników życia kulturalnego (n=569), pracowników merytorycznych bibliotek publicznych z terenu województwa pomorskiego (n=328) oraz reprezentantów samorządu terytorialnego zajmujących się projektowaniem i realizacją lokalnej polityki kulturalnej (n=82). Wnioski z badań stanowiły podstawę stworzenia koncepcji drugiej fazy projektu, realizowanej w 2023 r. Polegała ona na realizacji badań jakościowych – studiów etnograficznych inicjatyw związanych z działaniem bibliotek publicznych w województwie pomorskim (n=5) oraz indywidualnych wywiadów pogłębionych (n=48). Celem badań etnograficznych było zbadanie, jakie działania są realizowane przez pomorskie biblioteki publiczne w celu unowocześnienia ich oferty oraz dostosowania jej do oczekiwań użytkowników.

Przedstawione w dalszej części wyniki badań bazują na analizie materiału z indywidualnych wywiadów pogłębionych realizowanych w drugiej fazie projektu. Łącznie w analizie uwzględniono 35 wywiadów, które przeprowadzono z aktywnymi uczestnikami życia kulturalnego (n=20) oraz z pracownikami merytorycznymi bibliotek (n=15). W analizie nie uwzględniono materiału empirycznego pochodzącego z rozmów z przedstawicielami lokalnych samorządów (n=13). Wynikało to z faktu, że w tej grupie scenariusz wywiadu nie dotyczył kwestii związanych ze strategiami działania bibliotek w odniesieniu do dobrostanu ich użytkowników. Uwzględnienie w analizie materiału empirycznego pozyskanego od dwóch grup badanych umożliwiło zestawienie ze sobą różnych głosów, reprezentujących odmienne perspektywy i wyobrażenia o roli, jaką

biblioteki publiczne pełnią w procesie wspierania rozwoju dobrostanu. W rozmowach z aktywnymi uczestnikami życia kulturalnego podejmowano m.in. kwestie związane z oceną oferty bibliotecznej, sposobem korzystania z oferty bibliotek publicznych oraz oczekiwaniami odnośnie do formuły prowadzonych działań instytucjonalnych. Wywiady z pracownikami pozwalały natomiast na podjęcie takich wątków jak: sposoby budowania przez biblioteki relacji z użytkownikami, organizowanie oferty dla odbiorców oraz poszukiwanie nowych, interaktywnych formuł działania i współpracy.

W toku realizacji badania jakościowego zastosowano celowy dobór próby w odniesieniu do badanych w obu podgrupach. Za aktywnych uczestników życia kulturalnego uznawane były osoby, które regularnie korzystają z oferty bibliotecznej. Docierano do nich na dwa sposoby – za pośrednictwem pracowników bibliotek oraz z wykorzystaniem techniki kuli śniegowej, gdy poszczególni użytkownicy rekomendowali do udziału w badaniu inne osoby. Dobór osób do wywiadów przebiegał etapami, tak aby zapewnić wysoki poziom zróżnicowania próby badawczej ze względu na szereg czynników – subregion w obrębie województwa pomorskiego (chojnicki, gdański, słupski, starogardzki lub trójmiejski), wielkość miejsca zamieszkania, wiek, płeć oraz status zawodowy. Wśród użytkowników bibliotek w badaniu wzięło udział 12 kobiet i 8 mężczyzn, a próba była wyraźnie zróżnicowana pod względem wieku osób zaproszonych do rozmów. Wywiadów udzielali: nauczyciele (6), handlowcy (3), doradca biznesowy, inżynier, księgowa, ochroniarz, opiekunka dziecka, pracownik naukowy, pracownik biurowy, radca prawny, strażak, żołnierz zawodowy oraz osoba nieaktywna zawodowo. Należy podkreślić, że dużą trudnością w procesie organizacji badania była rekrutacja osób młodszych oraz mężczyzn – są oni bowiem wyraźnie rzadziej zaangażowani w życie bibliotek publicznych w lokalnych społecznościach niż kobiety i osoby starsze. Mimo pośrednictwa w rekrutacji uczestników przez poszczególne biblioteki wśród badanych znalazły się osoby, które relacjonowały swoje doświadczenia w korzystaniu z oferty wielu różnych placówek bibliotecznych. Ponadto w narracjach wskazuje się także na słabości działania bibliotek publicznych, nie idealizując oferty i modelu działań placówek, które badani odwiedzają.

Wśród pracowników bibliotek publicznych wyraźnie więcej jest kobiet ($n=12$) niż mężczyzn ($n=3$). Wynika to z faktu silnego sfeminizowania sektora bibliotecznego, także na szczeblu kadry zarządzającej (do wywiadów zapraszane były głównie osoby pełniące w bibliotekach funkcje kierownicze). Kryterium doboru osób do wywiadów obejmowało – podobnie jak w przypadku aktywnych uczestników życia kulturalnego – subregion w obrębie województwa, wielkość miejsca zamieszkania oraz zróżnicowanie pod względem charakterystyki bibliotek, z którymi poszczególne

osoby są związane (takich jak poziom ich infrastruktury, zakres oferty kulturalnej czy zaangażowanie w lokalne inicjatywy społeczne).

WYNIKI BADAŃ

Zebrany materiał empiryczny umożliwia wskazanie na cztery zasadnicze elementy warunkujące znaczenie bibliotek publicznych jako przestrzeni wspierania rozwoju dobrostanu. Opisane zostały uwarunkowania wymiaru dobrostanu budowane w oparciu o relacje z innymi, znaczenie bibliotek publicznych jako przestrzeni tworzenia dobrostanu, zróżnicowania socjodemograficzne w zakresie korzystania z oferty bibliotecznej przekładające się na możliwość podnoszenia poziomu dobrostanu oraz strukturalne ograniczenia wspierania dobrostanu w bibliotekach publicznych.

RELACYJNY WYMIAR DOBROSTANU W BIBLIOTEKACH PUBLICZNYCH

Czynnikiem, który zachęca odbiorców do odwiedzania bibliotek publicznych, jest panująca w nich atmosfera. Dla wielu badanych jest ona równie ważna, co jakość merytoryczna oferty. W sytuacji, gdy kadra placówek odbierana jest jako komunikatywna i pomocna, „wychodząca do odbiorcy”, wizyta w bibliotece stanowi dla użytkowników okazję do rozmowy, poprawy nastroju, poczucia, że ma się relacje z kimś znajomym i życzliwym. Dobrostan powstaje wówczas organicznie, w warunkach przyjaznych interakcji. Mogą one dotyczyć bezpośrednio doświadczeń czytelniczych, ale mogą również być zogniskowane wokół prozaicznych elementów codzienności. W efekcie obecność w bibliotece kojarzona jest z familiarną rozmową i naturalną wymianą bieżących doświadczeń. Dobrze ilustrują ten stan zacytowane poniżej fragmenty wypowiedzi dwojga seniorów biorących udział w badaniu. Dla osób starszych wizyta w bibliotece stanowi doświadczenie szczególnie wartościowe, cenny rytuał, który dostarcza dużej dozy satysfakcji.

„To jest taka bliskość i takie ciepło. Że chce się przyjść. (...) Jestem zadowolony, że idę. (...) Jadą samochodem te panie i trąbią na mnie, jak mnie widzą na ulicy. (...) To jest fajne, taki właśnie kontakt. Że człowiek czuje, że jest lubiany. I że się starają, że mają coś dla niego, że można sobie coś... To dla mnie nie jest instytucja, (...) tak ja to odczuwam [W18_U_M_60+]”.

„W bibliotece wszyscy są uśmiechnięci. Dzwonię i mówię: „dzień dobry”, a one [pracownice biblioteki – przyp. aut.] odpowiadają: „dzień dobry”. Takie uprzejmości sobie wymieniamy. Pytam, czy mają „Biegunów” Olgi Tokarczuk. „Tak, mamy. Chce Pani?”. Ja mówię: „Tak, odłóżcie dla mnie. Za kilka dni wpadnę”. (...) To jest szansa, żeby spotkać się z ludź-

mi. Jak pójdę do księgarni, to kupię książkę, nie rozmawiając z nikim [W19_U_K_60+]”.

Badani podkreślają, że wizyta w placówce bibliotecznej jest dla nich doświadczeniem przyjemnym, takim, na które się czeka. Daje możliwość nie tylko wypożyczenia danego tytułu, ale przede wszystkim rozmowy z osobami, które pracują w bibliotece, włączenia się w biblioteczne życie, np. poprzez rekomendację zakupu określonych pozycji książkowych, udziału w spotkaniach organizowanych w danej placówce czy spotkania w niej z innymi czytelnikami. Obecność w bibliotece staje się w ten sposób gwarantem dobrze spędzonego czasu i daje poczucie przynależności do bibliotecznej wspólnoty. Taki rodzaj przeżycia przekłada się na komfort zaangażowania i generuje wrażenie, że bierze się udział w „czymś szczególnym”, dodatkowo w komfortowych, niemal domowych warunkach (Eriksson, Reestorff, Stage, 2018). Doświadczenia oparte na interakcjach i bogactwie osobistego kontaktu angażują emocjonalnie (Gorchakova, Hyde, 2022), w efekcie pozytywnie przekładając się na doświadczenie dobrostanu.

„Ja myślę, że biblioteka to jest takie miejsce, które my współdzielimy. Że to jest w definicji dobra wspólnego, że biblioteka (...) służy całej społeczności. I też cała społeczność to dobro buduje. Buduje to dobro bibliotekarz, który tam pracuje i człowiek, który tutaj przychodzi. Więc współdzielimy ze sobą to wszystko, co mamy, ale też współdzielimy przestrzeń. (...) Dla mnie to ma dużo większą wartość niż organizowanie zajęć, na które po prostu mamy przyprowadzają swoje dzieci. Wtedy nie ma tego efektu, oddziaływania społecznego. I dla mnie to jest właśnie ta idea pielęgnacji tego dobra wspólnego, wspólnoty w budowaniu tej biblioteki jako właśnie takiego wspólnego miejsca, w którym można się spotykać i rozmawiać o wszystkim, (...) organizując, pokazując, jakie ma się pasje i przekazując te pasje dalej [W6_B_K_40-59]”.

Inkluzywna atmosfera, jaka panuje w bibliotekach publicznych, stanowi paliwo dla rozwoju dobrostanu – zarówno w wymiarze osobistym, jak i społecznym. Oparty na relacyjności klimat spotkania sprawia, że użytkownicy oferty bibliotek czują się w nich komfortowo. Badani odnoszili dobre samopoczucie będące efektem wizyt w bibliotekach oraz poczucie satysfakcji związane z możliwością spotkania innych osób zainteresowanych korzystaniem z bibliotecznej oferty. Dla części osób, które udzieliły wywiadu, kontakt z biblioteką i jej pracownikami stanowił antidotum na poczucie samotności czy trudności związane z doświadczanym kryzysem życiowym.

Placówki biblioteczne są także miejscem spotkań wielu różnych grup zainteresowań. Podejmowanie przez nie aktywności pozwala nie tylko na uspołecznianie doświadczeń czytelnicznych, ale też na rozwój sieci relacji towarzyskich. Co istotne, biblioteki mogą udostępniać użytkownikom

przestrzenie na spotkania na zasadach niekomercyjnych i na długi okres, co pozwala inicjatywom rozwijać się w stabilnym otoczeniu instytucjonalnym. Jest tak np. w przypadku klubów miłośników gier planszowych, którzy regularnie spotykają się w bibliotece, by realizować swoje hobby. W przypadku klubów czytelniczych afiliowanych przy bibliotekach publicznych w województwie pomorskim ich członkowie, dyskutując o książkach, wzajemnie wspierają się i tworzą przestrzeń do spotkania niezwiązaną bezpośrednio z samą praktyką czytania. Rodzące się w bibliotekach publicznych inicjatywy pozwalają użytkownikom odczuwać satysfakcję ze spotkania z innymi i pozytywnie wpływają na poczucie przynależności grupowej. Działania podejmowane w placówkach bibliotecznych mogą przy tym stanowić punkt wyjścia do rozwijania relacji i pogłębiania kontaktów towarzyskich także poza przestrzenią instytucjonalną. Taką prawidłowość zauważyć można na przykładzie silnie sfeminizowanych klubów czytelniczych, których członkinie, poznając się w bibliotece, kontynuują kontakt z sobą także w innych okolicznościach i lokalizacjach.

„Nie jesteśmy zobligowane do tego, żeby zawsze spotykać się w bibliotece. Czasami po prostu umawiamy się gdzieś tam w jakiejś kawiarni. (...) Jak się spotykamy, to zawsze jest jakieś jedzenie, jakieś tam słodkości, czy jakaś tam kawa. (...) Każda sobie coś zamawia, żeby po prostu sobie posiedzieć i miło porozmawiać. Rozmawiamy godzinę, dwie, trzy. (...) O książce, którą przeczytałyśmy, ale też się rozmawia na inne tematy. W momencie, kiedy jest taka grupa, którą się dosyć dobrze zna, to już też inne tematy się pojawiają. Od kilku lat tak się u nas przyjęło, że mamy wakacyjne spotkanie u jednej z klubowiczek w ogrodzie. Ze już jest ładna pogoda, jest ładnie, ciepło, (...) to już tak się utarło, że sobie robimy właśnie u jednej z koleżanek spotkanie [W17_U_K_40-59]”.

ZNACZENIE BIBLIOTEK PUBLICZNYCH JAKO PRZESTRZENI WSPIERAJĄCYCH ROZWÓJ DOBROSTANU

Biblioteki publiczne stanowią przestrzenie wspierania rozwoju dobrostanu na kilka różnych sposobów. Podstawowe znaczenie ma ich dostępność oraz jakość bibliotecznej infrastruktury. W zrealizowanych wywiadach badani często podkreślali deficyt możliwości podejmowania aktywności społecznych i kulturalnych w lokalnych społecznościach, z których pochodzą. Na tym tle biblioteki stanowią kluczowe placówki, które umożliwiają mieszkańcom kontakt z kulturą i spotkanie z innymi. Sytuacja ta jest dotkliwa przede wszystkim dla osób mieszkających w małych, peryferyjnie położonych względem większych ośrodków miejscowości. Biblioteki publiczne, niekiedy będące jedynymi instytucjami kultury na terenie danej gminy, stają się też najbardziej atrakcyjnymi miejscami pobytu w czasie wolnym od pracy i obowiązków domowych.

Ważne jest przy tym, aby przestrzenie, w których użytkownicy doświadczają kontaktu z instytucją, były przez nich postrzegane jako przyjazne i zachęcające do przebywania. Wysoki poziom jakości infrastruktury bibliotecznej przekłada się na lepszą ocenę placówek oraz większą skłonność do ich odwiedzania. Lokalizacja placówek w atrakcyjnych budynkach, dobre wyposażenie oraz rozwijanie przez kadrę szeregu formatów aktywności dla swoich użytkowników zachęca do angażowania się w biblioteczne aktywności i zwiększa docelowo prawdopodobieństwo wystąpienia pozytywnego wpływu na poziom indywidualnego dobrostanu.

„Troszeczkę ożywiliśmy tę przestrzeń, ociepliliśmy ją. Pojawiło się u nas drzewo z życzeniami, na którym dzieci mogły wypisywać różne swoje pomysły. To było faktycznie fizycznie wykonane przez plastyka drzewo. Później, kiedy to drzewo nam się już trochę opatrzyło i znudziło, to zrobiliśmy taki kącik relaksacyjny pomiędzy dwiema ścianami, taki à la namiot. I to jest taka przestrzeń z kocykami, z poduszkami, która jest miejscem relaksu. Bardzo często wtedy dzieci podchodzą do regału z książką, biorą to, co ich zainteresuje, i na tych poduchach w tym namiocie po prostu leżą, czytają, oglądają i miło spędzają swój wolny czas [W4_B_K_40-59]”.

Zebrany materiał empiryczny stanowi potwierdzenie tezy, że biblioteki publiczne promują rozwój dobrostanu poprzez realizację działań nieukierunkowanych na zysk, akcentując znaczenie wspólnotowości i relacyjności. Umożliwiają swoim użytkownikom doświadczanie przyjemności z obecności i pobytu w bibliotece, spędzanie czasu w przestrzeni instytucji zgodnie z ich oczekiwaniami i wyobrażeniami. Istotną rolę w tym procesie pełnią biblioteczne kadry, przez wielu badanych postrzegane jako życzliwe i wspierające. Gdy biblioteki są postrzegane pozytywnie, stanowią dla badanych ważny punkt życiowego odniesienia – przestrzeń, w której mogą oni czuć się bezpiecznie i do której chętnie oraz regularnie się wraca.

Ważną funkcję bibliotek publicznych w procesie wspierania rozwoju dobrostanu stanowi wypracowywanie nowych modeli działania i sposobów możliwego angażowania się w życie bibliotek przez ich użytkowników. Wiele placówek reorganizuje sposób pracy, dbając o poprawę jakości kontaktu ze swoimi odbiorcami. Biblioteki przejmują też część zadań tradycyjnie realizowanych przez domy kultury. Proces ten jest wielowymiarowy i rodzi szereg konsekwencji strategicznych dla placówek. Z punktu widzenia niniejszej analizy kluczowe jest to, że biblioteka, poszerzając zakres realizowanych działań, stara się odpowiedzieć na zapotrzebowanie użytkowników, zachęcając ich do uczestnictwa w swojej ofercie i dbając o tworzenie optymalnych warunków do spotkania.

BIBLIOTECZNY DOBROSTAN, ALE DLA KOGO?

Z danych Głównego Urzędu Statystycznego za rok 2023 wynika, że liczba zarejestrowanych użytkowników bibliotek publicznych wyniosła 6,3 mln, a w bibliotekach łącznie odnotowano 58,4 mln odwiedzin (GUS, 2024). Z danych statystycznych nie wynika jednak jednoznacznie, jakie formy aktywności podejmują użytkownicy poza wypożyczaniem zbiorów ani jaka jest faktyczna specyfika kontaktu odbiorców z placówką biblioteczną. Z pomiaru ilościowego zrealizowanego w województwie pomorskim w 2022 r. wśród aktywnych uczestników życia kulturalnego wynika, że z oferty bibliotek częściej korzystają kobiety, osoby deklarujące złe lub przeciętne warunki materialne gospodarstwa domowego, osoby powyżej 40. roku życia, a także te mieszkające poza centrum regionu (Trójmiasto i podregion gdański), przede wszystkim na wsiach lub w małych miastach (Stachura, Zbieranek, 2023). W odniesieniu do płci potwierdzeniem tych danych jest wyraźna przewaga kobiet nad mężczyznami, jeśli chodzi o deklarację odwiedzin w bibliotekach publicznych w pomiarze prowadzonym przez Bibliotekę Narodową (Koryś, 2023)

Dane pozyskane w trakcie realizacji indywidualnych wywiadów pogłębionych w znaczącej mierze potwierdzają istniejący obraz statystyczny. Wprawdzie biblioteki publiczne starają się tworzyć ofertę dla różnych grup odbiorców, narracja zarówno przedstawicieli kadry bibliotecznej, jak i osób odwiedzających biblioteki wyraźnie wskazuje na zwiększoną aktywność instytucjonalną w grupie osób starszych i kobiet, przy jednoczesnej ograniczonej obecności w placówkach młodszych użytkowników i mężczyzn. Zmniejszona skala obecności w bibliotekach jest głównym czynnikiem ograniczającym możliwość odniesienia indywidualnej korzyści z tego tytułu. Wynika to głównie z dwóch powodów, tj. z ograniczeń strukturalnych utrudniających dostęp do oferty instytucjonalnej oraz z decyzji podejmowanych przez konkretne osoby, które nie decydują się na odwiedzanie bibliotek i spędzanie w nich czasu.

Z zebranego materiału empirycznego wynika, że szczególnie pozytywne jest oddziaływanie zaangażowania bibliotecznego na poziom dobrostanu osób w wieku senioralnym. Doceniają one możliwość korzystania z oferty bibliotecznej, która jest relatywnie łatwo dostępna, a przy tym bezpłatna. Ceni się również poczucie inkluzywności związane z obecnością w bibliotece i przyjazną atmosferę kontaktu. Większość seniorów nie jest ograniczona koniecznością realizacji obowiązków zawodowych. Ci z nich, którzy trafiają do bibliotek, realizują swoje potrzeby kontaktu z innymi i produktywnego spędzania czasu, co przekłada się na odczuwany poziom dobrostanu. Seniorzy przejawiają tendencję do traktowania obecności w bibliotece nieinstrumentalnie, jako istotny, wspierający samopoczucie element codzienności.

„Biblioteka jest atrakcyjna, bo ta oferta jest bezpłatna. U przeciętnego polskiego emeryta raczej się nie przelewa, a jak się chce w czymś uczestniczyć, to jeszcze trzeba gdzieś dojechać do tej Bydgoszczy, na przykład do opery, czy do teatru. (...) To jest kawał drugi autobusem, a powrót po takim przedstawieniu to jest gdzieś w okolicach godziny 1 w nocy. Niektórzy chociażby ze względów wydolnościowych też sobie nie mogą pozwolić na tych wyjazd. (...) Na miejscu zostaje biblioteka i dom kultury, które seniorzy bardzo lubią [W29_U_K_40-59]”.

Indywidualne korzyści z uczestnictwa w ofercie biblioteczej odnoszą jednak także przedstawiciele innych grup niż seniorzy, m.in. młode matki, które uczestniczą w wydarzeniach organizowanych dla dzieci, grupy hobbystów mogących w bibliotece realizować swoje pasje, a w przypadku mediatek – także miłośnicy nowych technologii cyfrowych. Nową grupą, która korzysta z oferty biblioteczej, są osoby z doświadczeniem migracyjnym i uchodźczym. Po wybuchu wojny w Ukrainie skala potrzeb w tej grupie w sposób wyraźny wzrosła (Fedorowicz-Kruszewska, Kruszewski, 2023). Zwracają na ten fakt uwagę zarówno przedstawiciele kadry biblioteczej, jak i użytkownicy oraz współtwórcy biblioteczej oferty.

„Otworzono się na społeczność ukraińską w mieście. Szczególnie w tych pierwszych dniach kryzysu wojennego, kiedy te panie były naprawdę zagubione bardzo, to tam też było miejsce, gdzie pani ze znajomością ukraińskiego przychodziła. Tam był punkt informacyjny i takie rzeczy, z których ja nie korzystam, ale je widzę [W24_U_18-39]”.

„Ukraińcy bardzo mocno korzystają z naszych zasobów. My też prowadzimy kursy językowe dla tych osób. Teraz już może mniej jest uchodźców, co ludzi, którzy jakby wyjeżdżają z Ukrainy i tutaj przyjeżdżają [W13_B_K_40-59]”.

„Po wybuchu wojny w Ukrainie skupiliśmy się na grach niezależnych językowo. Nieważne, czy przyjdzie ktoś posługujący się językiem angielskim, ukraińskim, czy polskim, możemy rozłożyć grę i wspólnie zagrać. W tych grach nie ma żadnych napisów rozbudowanych, albo ich w ogóle nie ma. Są tylko obrazki, które nie wymagają tłumaczenia. Dodatkowo wydrukowałem instrukcję po angielsku, w języku ukraińskim i w języku rosyjskim, bo było takie zapotrzebowanie. Każdy może mieć w innym języku instrukcję i wspólnie sobie gramy w grę [W28_U_M_18-39]”.

Biblioteki starają się też, w miarę możliwości, reagować na potrzeby osób ze szczególnymi potrzebami, np. osób z niepełnosprawnością ruchową, niedowidzących, przewlekle chorych, doświadczających trudności psychicznych czy osób znajdujących się w kryzysie bezdomności. Warto natomiast podkreślić, że profesjonalna obsługa i wsparcie świadczone dla przedstawicieli tych grup może stanowić istotne wyzwanie dla kadry biblioteczej.

„Mamy coraz więcej czytelników, którzy borykają się z różnymi trudnościami psychicznymi. I to nie jest tak, że widzimy jednego na milion, tylko codziennie widzimy tych ludzi. Oni do nas przychodzą, a my staramy się ich obsługiwać i znaleźć z nimi wspólny język, chociaż czasami mamy z tym problemy [W13_B_K_40-59]”.

Z rozmów przeprowadzonych z badanymi pracującymi w bibliotekach publicznych wynika, że do aktywnego udziału w życiu bibliotek placówkom najtrudniej jest zachęcać najmłodszych dorosłych (do 30. roku życia). Są to bowiem osoby, których wzorce uczestnictwa w kulturze są w znacznej mierze oparte na konsumowaniu treści kulturalnych bez pośrednictwa instytucjonalnego. Trudności wiążą się również z zaangażowaniem do korzystania z oferty osób bardzo aktywnych zawodowo. Wyzwanie dotyczy także tworzenia formatów oferty, które cieszyłyby się większą popularnością wśród mężczyzn.

STRUKTURALNE OGRANICZENIA WSPIERANIA DOBROSTANU W BIBLIOTEKACH PUBLICZNYCH

Mimo transformacji, jaką przechodzą współcześnie instytucje kultury (w tym także biblioteki publiczne), wiele z nich nie jest projektowanych w sposób, który stanowiłby odpowiedź na potrzeby wielu różnych grup użytkowników (Sokka, Ruokolainen, Tohmo, 2023). Ogranicza to w sposób istotny możliwość wspierania rozwoju dobrostanu części odbiorców. Jedną z dróg, jakie biblioteki mogą obrać, by zmienić ten stan rzeczy, jest praca nad poznaniem potrzeb swoich odbiorców, a w efekcie zwiększenie poziomu instytucjonalnej autorefleksyjności. W takich warunkach łatwiej jest zapraszać odbiorców do współpracy, potencjalnie pozytywnie wpływając na poziom ich dobrostanu. Proza codziennego funkcjonowania bibliotek, które borykają się z niedofinansowaniem, trudnościami kadrowymi i logistyką organizacji pracy, znacznie utrudnia podejmowanie takich działań. Wiele placówek ma ograniczone możliwości rozwijania swoich kultur organizacyjnych, działa bowiem pod presją udowodnienia swojej przydatności (Derfert-Wolf, 2015) i walki o przetrwanie (Głowacka, 2015). Ich główna aktywność zorientowana jest na utrzymanie użytkowników, którzy już korzystają z oferty biblioteki, w mniejszym zaś stopniu – na wypracowywanie innowacyjnych formuł i modeli pracy.

„Są takie momenty, że sił brakuje. (...) Jest trudno, bo nam brakuje zasobów. To jest nasza codzienność. My nie mamy możliwości za bardzo, żeby tworzyć rozwiązania szyte na miarę, odpowiadające temu dokładnie, czego by potrzebowali nasi czytelnicy [W8_B_M_18-39]”.

W mniejszych, słabiej rozwiniętych placówkach relatywnie rzadko organizowane są dodatkowe wydarzenia, a odbiorcy w ograniczonym stopniu decydują się na aktywną partycypację w życiu bibliotek. W efekcie dużo rzadziej dochodzi do możliwości wystąpienia pozytywnego wpły-

wu obecności w bibliotece na dobrostan. Problemem wielu bibliotek jest przy tym ograniczona autonomia. Placówki są uzależnione od finansowania ze środków lokalnego samorządu. Ponad 90% całości wydatków bibliotek publicznych pochodzi z budżetu organizatora (Jezierska, 2018). Utrudnia to podmiotom tworzenie długofalowych strategii i programów rozwoju instytucjonalnego. Zajmowanie się koniecznością zapewnienia podstaw funkcjonowania podmiotu ogranicza możliwości tworzenia planów, których celem miałyby być między innymi rozwijanie przestrzeni dobrostanu dla odbiorców.

„Ta niezależność [instytucji kultury – przyp. aut.] jest jakby tak naprawdę fikcyjną rzeczą. (...) Ja jestem od 20 lat w instytucjach kultury i widzę, co się dzieje w relacjach samorząd – instytucje kultury. Jak często są przekraczane kompetencje organizatora. (...) To jest naprawdę taki sposób myślenia właśnie o instytucji kultury jak o własnej jednostce organizacyjnej. (...) Oni traktują instytucję po prostu jak agendę realizacji swojej polityki. (...) Instytucje kultury w obecnym czasie są tak pogubione, jeśli chodzi o poziom wpływów, relacji, zależności, że my już nie wiemy, kiedy i co można, a kiedy i o co trzeba zapytać [W10_B_K_40-59]”.

Ograniczone zasoby na prowadzenie działalności (finansowe, kadrowe i infrastrukturalne) oraz kruche podstawy strukturalne funkcjonowania placówek utrudniają tworzenie oferty ukierunkowanej na wzmocnienie dobrostanu odbiorców. Niewystarczające możliwości działania bibliotek publicznych mogą hamować proces zmian mających na celu wspieranie użytkowników w żywym uczestnictwie w kulturze instytucjonalnej. Przy braku stabilnego wsparcia ze strony organizatora działalności bibliotek publicznych zdolność tych placówek do rozwijania ambitnych projektów strategicznych staje pod znakiem zapytania. Zawężenie skali działania placówek do realizacji ich podstawowych, rutynowych funkcji negatywnie wpływa na rolę, jaką mogą one odgrywać jako instytucje wspierające rozwój dobrostanu użytkowników bibliotek.

WNIOSKI

Z zebranego materiału empirycznego wynika, że biblioteki publiczne mogą odgrywać istotną rolę w ekosystemie wspierania rozwoju dobrostanu swoich użytkowników w wymiarze osobistym i społecznym. Ich oferta ma potencjał wspierania dobrostanu emocjonalnego, wzrostu poziomu zaangażowania w aktywności grupowe odbiorców oraz poprawy poczucia doświadczanego przez nich wsparcia społecznego. Aktywność w działaniach animowanych w bibliotekach publicznych może pozytywnie przekładać się na poziom satysfakcji życiowej uczestników życia kulturalnego i przyczyniać do wzmocnienia zasobów kapitału społecznego.

Biblioteki publiczne podejmują szereg działań nakierowanych na wzmocnienie dobrostanu użytkowników w procesie „wychodzenia” do odbiorcy, życzliwego kontaktu i chęci spotkania. Wspólne działania i wsparcie dla oddolnych inicjatyw nie gwarantują rezultatu w postaci pozytywnego wpływu na poczucie dobrostanu, ale stanowią ważny czynnik uruchomienia takiego efektu. Biblioteki wypracowują ścieżki ku osiągnięciu dobrostanu w taki sposób, by miał on wymiar relacyjny i wspólnotowy, nie był natomiast skoncentrowany na osiąganie szybkich korzyści i zaspokajanie wyłącznie potrzeb konsumpcyjnych. Dzieje się tak poprzez umożliwienie użytkownikom doświadczenia spotkania z innymi, a przez to poczucia wzbogacenia i zaangażowania emocjonalnego.

Obserwowany zwrot placówek bibliotecznych ku partycypacji i współpracy z użytkownikami może zmieniać model relacji na linii instytucja – odbiorcy. Usieciowane kontakty demokratyzują instytucjonalny układ zależności, co otwiera nowe perspektywy na tworzenie przestrzeni wsparcia społecznego i poczucia przynależności. Przede wszystkim jednak w wielu badanych bibliotekach zauważalne jest dążenie do bardziej inkluzywnego budowania oferty dla różnych grup odbiorców. Celem włączania użytkowników jest umożliwienie im podejmowania aktywności uznawanych za wartościowe i sensowne, a przy tym doświadczania przyjemności i radości z uczestnictwa w kulturze w bezpiecznej atmosferze. Biblioteki publiczne pełnią więc rolę zarówno akuszerza współpracy, jak i facylitatora tworzenia warunków do rozwoju dobrostanu.

Wiele bibliotek publicznych pełni ważne funkcje w lokalnej społeczności, przede wszystkim integracyjną, edukacyjną, kulturową i rozrywkową. Z uwagi na deficyt instytucjonalnych alternatyw biblioteki odgrywają kluczową rolę w budowaniu więzi społecznych. Dotyczy to przede wszystkim mniejszych, peryferyjnie położonych względem większych ośrodków miejscowości. Powszechna dostępność bibliotek publicznych oraz możliwość korzystania z ich zasobów bez ponoszenia kosztów czyni z nich kluczowe agendy zmiany społecznej. Jednocześnie wiele z tych placówek boryka się ze strukturalnymi problemami, co ogranicza możliwości prowadzenia przez nie działań wspierających rozwój dobrostanu. Działania z tego zakresu nie mają więc charakteru systemowego. Ich charakter i skala zależą od zasobów, jakimi dysponują biblioteki, oraz możliwości odpowiadania przez nie na wyzwania strategicznego rozwoju. W aktywność animowaną w bibliotekach w odmiennym stopniu angażują się też różne grupy użytkowników, co wynika zarówno z oferty, jaką mają dla nich biblioteki, jak i indywidualnych preferencji odbiorców.

Z przedstawionych w tekście przykładów wynika, że biblioteki publiczne mogą stawać się ważnymi przestrzeniami wspierania rozwoju dobrostanu. Ich zasadniczą wartością jest realizacja działań, które nie są programowane z myślą o osiągnięciu zysku ekonomicznego i wykraczają

poza logikę sprywatyzowanej konsumpcji oraz indywidualnych korzyści. Zadanie, jakie stoi przed bibliotekami, wiąże się z umiejętnością nawigowania w stale zmieniających się realiach. Dotyczy to przede wszystkim konieczności kooperacji z finansującymi działania podmiotów organizatorami, orientacji w oczekiwaniach różnych grup użytkowników oferty instytucjonalnej oraz umiejętnego budowania strategicznych rozwiązań mających na celu profesjonalizację działania podmiotów. Potencjał bibliotek jako agend wzmocnienia dobrostanu, choć częściowo odkryty, pozostaje nadal w dużej mierze niewykorzystany.

BIBLIOGRAFIA

- Atkinson, S. (2013). Beyond components of wellbeing: The effects of relational and situated assemblage. *Topoi*, 32, 137-144. <https://doi.org/10.1007/s11245-013-9164-0>.
- Bachórz, A., Obracht-Prondzyński, C., Stachura, K. & Zbieranek, P. (2019). *Gra w kulturę. Przemiany pola kultury w erze poszerzenia*. Instytut Kultury Miejskiej.
- Baldin, A., & Bille, T. (2023). The lost value for users of cultural institutions during the COVID-19 pandemic: A life satisfaction approach. *International Review of Economics*, 70, 257-281. <https://doi.org/10.1007/s12232-023-00418-7>.
- Briguglio, M., Camilleri Gilmour, V., & Vella Melchior, A. (2020). Artists, audiences and wellbeing: An economic analysis. *International Journal of Wellbeing*, 10(3), 20-34. <https://doi.org/10.5502/ijw.v10i4.1205>.
- Chow, A., & Tian, Q. (2019). Public Libraries Positively Impact Quality of Life: A Big Data Study. *Public Library Quarterly*, 40(1), 1-32. <https://doi.org/10.1080/01616846.2019.1632105>.
- Clift, S., Phillips, K., & Pritchard, S. (2021). The need for robust critique of research on social and health impacts of the arts. *Cultural Trends*, 30(5), 442-459. <https://doi.org/10.1080/09548963.2021.1910492>.
- Coward, C., McClay, C., & Garrido, M. (2018). *Public libraries as platforms for civic engagement*. Seattle: Technology & Social Change Group, University of Washington Information School.
- Davies, W. (2015). *The happiness industry: How the government and big business sold us well-being*. Verso.
- Derfert-Wolf, L. (2015). Użytkownik w badaniach efektywności i ocenie jakości biblioteki. W: H. Brzezińska-Stec & J. Żochowska (Red.), *Biblioteki bez użytkowników...? Diagnoza problemu. V Ogólnopolska Konferencja Naukowa, Supraśl, 14-16 września 2015* (s. 37-51). Wydaw. Uniwersytetu w Białymstoku.
- Eriksson, B., Reestorff, C.M., & Stage, C. (2018). Forms and potential effects of citizen participation in European cultural centres. *Participations: Journal of Audience & Reception Studies*, 15(2), 205-228.
- Fedorowicz-Kruszewska, M. & Kruszewski, T., (2023). Biblioteki w obliczu wojny w Ukrainie – raport z badań dotyczących działalności bibliotek publicznych w Polsce, *Przegląd Biblioteczny*, 3, 332-351. <https://doi.org/10.36702/pb.1070>.
- Feld, E. (2020). How museums can improve wellbeing in new immigrant and refugee communities through participation in inclusive arts programs:

- Case study: Toronto. https://www.researchgate.net/publication/347504545_How_museums_can_improve_wellbeing_in_new_immigrant_and_refugee_communities_through_participation_in_inclusive_arts_programs_Case_Study_Toronto. <https://doi.org/10.13140/RG.2.2.22208.35842>.
- Głowacka, E. (2015). *Kultura oceny w bibliotekach. Obszary, modele i metody badań jakości zasobów oraz usług biblioteczno-informacyjnych*. Wydaw. Naukowe Uniwersytetu Mikołaja Kopernika.
- Główny Urząd Statystyczny. (2024). *Biblioteki publiczne w 2023 roku. Informacja sygnalna*.
- Gómez-Zapata, J.D., & del Barrio-Tellado, M.J. (2023). Social impact and return on investment from cultural heritage institutions: An application to public libraries in Colombia. *Journal of Cultural Heritage*, 64, 102-112. <https://doi.org/10.1016/j.culher.2023.09.004>.
- Gorchakova, V., & Hyde, K.F. (2022). The impact on well-being of experiences at cultural events. *Event Management*, 26(1), 89-106. <https://doi.org/10.3727/152599521X16192004803638>.
- Gotthardt, K.A., & Rakoczy, K., Tallon, M., Seitz, M., Frick, U. (2023). Can the arts cure pandemic hearts? – Cultural activity during the COVID-19 pandemic and its consequences for psychological well-being. *Empirical Studies of the Arts*, 41(1), 3-30. <https://doi.org/10.1177/02762374221103989>.
- Grimes, N.D. (2024). Navigating Mental Health and Wellness in Communities: A Review of the Literature and Implications for Libraries, Librarians, and Library Workers. *The Reference Librarian*, 65(3-4), 81-104. <https://doi.org/10.1080/02763877.2024.2394070>.
- Grossi, E., Blessi, G.T., Sacco, P.L., & Buscema, M. (2011). The impact of culture on the individual subjective well-being of the Italian population: An exploratory study. *Applied Research in Quality of Life*, 6(4), 387-410. <https://doi.org/10.1007/s11482-010-9135-1>.
- Hausner, J. (2021). *Ile warta jest kultura?*. Małopolski Instytut Kultury.
- Hider, P., Garner, J., Wakeling, S., & Jamali, H.R. (2022). "Part of my daily life": The importance of public libraries as physical spaces. *Public Library Quarterly*, 42(2), 190-219. <https://doi.org/10.1080/01616846.2022.2092347>.
- Jacyno, M. (2007). *Kultura indywidualizmu*. Wydaw. Naukowe PWN.
- Jezierska, M. (2018). Środowiskowe funkcje bibliotek publicznych i ich wpływ na finansowanie bibliotek. W: J. Żochowska (Red.), *Pieniądze dla bibliotek, czyli fundraising biblioteczny. VI Ogólnopolska Konferencja Naukowa Białystok, 29-30 czerwca 2017 r.* (s. 251-271). Zakład Poligraficzny Ares.
- Johnston, J., Mierzecka, A., Tóth, M., Paul, M., Kisilowska-Szurmińska, M., Khosrowjerdi, M., Vårheim, A., Rydbeck, K., Jochumsen, H., Hvenegaard Rasmussen, C., Pálsdóttir, Á., Olson, A., Skare, R., & Mathiasson, M.H. (2024). Public libraries' role in supporting Ukrainian refugees: A focus on Hungary and Poland. *Journal of Librarianship and Information Science*, Advance online publication. <https://doi.org/10.1177/09610006241259490>.
- Kaszyński, H. (2021). *Współpraca jako sztuka rozmowy*. Małopolski Instytut Kultury.
- Koryś, I. (2023). Biblioteki a czytelnictwo. W: Z. Zasacka, R. Chymkowski & I. Koryś, *Stan czytelnictwa książek w Polsce w 2023 roku* (s. 28-30). Biblioteka Narodowa.

- Krajewski, M. (2021). *Po co nam instytucje kultury?* Małopolski Instytut Kultury.
- Latham, K.F., & Cowan, B. (Red.). (2023). *Flourishing in Museums: Towards a Positive Museology*. Routledge.
- Oman, S. (2019). Re-ordering and re-performing. Re-placing cultural participation and re-viewing wellbeing measures. W B. Eriksson, C. Stage, & B. Valtysson (Red.), *Cultures of participation: Arts, digital media and cultural institutions* (s. 201-219). Routledge.
- Panek, T. (2015). Analiza porównawcza subiektywnego dobrostanu w Europie. *Wiadomości Statystyczne*, 2(645), 1-26.
- Pasterak, B., & Studziński, J. (2023). *Inkluzywna kulturaRRRa – o instytucjach kultury jeszcze bardziej otwartych*. Małopolski Instytut Kultury.
- Pfeifere, D. (2023). Enhancing access to cultural services for vulnerable groups in municipal cultural centres. *Culture Crossroads*, 23, 130-144. <https://doi.org/10.55877/cc.vol23.404>.
- Popławska, M. (2022). Od zależności do sieci relacji społecznych. Kultura włączająca. *Czas Kultury*, 212(1), 212-222.
- Scott, K., Rowe, F., & Pollock, V. (2018). Creating the good life? A wellbeing perspective on cultural value in rural development. *Journal of Rural Studies*, 59, 173-182. <https://doi.org/10.1016/j.jrurstud.2016.07.001>.
- Siedlecki, K.L., Salthouse, T.A., Oishi, S., & Jeswani, S. (2014). The Relationship Between Social Support and Subjective Well-Being Across Age. *Social Indicators Research*, 117, 561-576. <https://doi.org/10.1007/s11205-013-0361-4>.
- Sokka, S., Ruokolainen, O., & Tohmo, T. (2023). Value of art and culture institutions: A case study of Jyväskylä, Finland. *European Journal of Cultural Management and Policy*, 13. <https://doi.org/10.3389/ejcmp.2023.11618>.
- Stachura, K., Zbieranek, P. (2022). *Biblioteki, bibliotekarze i czytelnictwo w województwie pomorskim. Diagnoza problemów*, <https://wbpg.org.pl/wp-content/uploads/2023/04/Biblioteki-bibliotekarze-i-czytelnictwo-w-województwie-pomorskim.pdf>.
- Stachura, K., Zbieranek, P. (2023). *Biblioteki, bibliotekarze i czytelnictwo w województwie pomorskim. Diagnoza problemów. Perspektywa bibliotekarzy, samorządowców i czytelników*, <https://wbpg.org.pl/wp-content/uploads/2024/02/Raportem.pdf>.
- Szejnwald Brown, H., & Vergragt, P.J. (2016). From consumerism to wellbeing: Toward a cultural transition? *Journal of Cleaner Production*, 132, 308-317. <https://doi.org/10.1016/j.jclepro.2016.05.119>.
- Vårheim, A. (2014). Trust in libraries and trust in most people: Social capital creation in the public library. *The Library Quarterly*, 84(3), 258-277. <https://doi.org/10.1086/676487>.
- Watson, D., Spicer, A., & Lawrence, T.B. (2023). Re-organising wellbeing: Contexts, critiques and contestations of dominant wellbeing narratives. *Organization*, 30(3), 441-452. <https://doi.org/10.1177/13505084231156267>.
- Węziak-Białowolska, D. (2016). Attendance of cultural events and involvement with the arts-impact evaluation on health and well-being from a Swiss household panel survey. *Public Health*, 139, 161-169. <https://doi.org/10.1016/j.puhe.2016.05.011>.
- Węziak-Białowolska, D., Białowolski, P., & Sacco, P.L. (2019). Involvement with the arts and participation in cultural events: Does personality moderate impact

- on well-being? Evidence from the U.K. Household Panel Survey. *Psychology of Aesthetics, Creativity, and the Arts*, 13(3), 348-358. <https://doi.org/10.1037/aca0000180>.
- Wojciechowska, M.D. (2021). The role of public libraries in the development of social capital in local communities – A theoretical study. *Library Management*, 42(3), 184-196. <https://doi.org/10.1108/LM-10-2020-0139>.
- Yolal, M., Gursoy, D., Uysal, M., Kim, H.L., & Karacaoğlu, S. (2016). Impacts of festivals and events on residents' well-being. *Annals of Tourism Research*, 61, 1-18. <https://doi.org/10.1016/j.annals.2016.07.008>.
- Zanal Abidin, N.S., Shaifuddin, N., & Wan Mohd Saman, W.S. (2021). Systematic Literature Review of the Bibliotherapy Practices in Public Libraries in Supporting Communities' Mental Health and Wellbeing. *Public Library Quarterly*, 42(2), 124-140. <https://doi.org/10.1080/01616846.2021.2009291>.

Artykuł w wersji poprawionej wpłynął do Redakcji 27 stycznia 2025 r.

KRZYSZTOF STACHURA
Institute of Sociology
Gdańsk University
e-mail: krzysztof.stachura@ug.edu.pl
ORCID 0000-0003-0248-3563

PUBLIC LIBRARIES BECOMING PLACES SUPPORTING THE DEVELOPMENT OF WELL-BEING

KEYWORDS: Well-being. Culture. Public libraries. Cooperation. Social change.

ABSTRACT: **Thesis/Objective** – The aim of this article is to present the role of public libraries in supporting the well-being of their users. **Research methods** – The analysis is based on data collected through in-depth individual interviews conducted with library users (n=20) and library staff (n=15) in the Pomeranian Voivodeship. **Results** – The evolution of public libraries toward the democratization of their institutional relationships with users significantly increases their attractiveness. Library staff play a crucial role in this process fostering a sense of belonging and enhancing visitors' well-being. **Conclusions** – Public libraries serve as key platforms for social change, promoting well-being through non-profit, community- and relationship-based initiatives. Despite their potential, the role of libraries in creating conditions supporting the development of well-being remains largely unused.

MARIOLA ANTCZAK
Katedra Informatologii i Bibliologii
Uniwersytet Łódzki
e-mail: mariola.antczak@uni.lodz.pl
ORCID 0000-0002-4378-7101

MONIKA WACHOWICZ
Katedra Informatologii i Bibliologii
Uniwersytet Łódzki
e-mail: monika.wachowicz@uni.lodz.pl
ORCID 0000-0002-2846-374X

PODCASTY *TRUE CRIME* W SERWISIE YOUTUBE JAKO NARZĘDZIA PROMOCJI KSIĄŻKI I BIBLIOTEK (2015-2024)

Dr hab. Mariola Antczak, prof. Uniwersytetu Łódzkiego, jest kierownikiem Katedry Informatologii i Bibliologii UŁ. Obszary badawcze: marketing biblioteczny, społeczeństwo informacyjne, kultura czytelnicza dzieci i młodzieży, biblioteki różnych typów, komunikacja naukowa. Ostatnie publikacje: Academic library research development in the context of IF of journals: bibliometric analysis of articles based on the LISTA database (2000-2019) *Przeгляд Biblioteczny* 2022; Prezentacje multimedialne w wystąpieniach naukowych (red.) 2023; Library model of community resilience during the war. Activities of selected Polish academic libraries addressed to Ukrainians (co-author) *Journal of Academic Librarianship*, 2023.

Portfolio zawodowe: <https://sites.google.com/view/mariolaantczak>

Monika Wachowicz jest adiunktem w Katedrze Informatyki, Bibliotekoznawstwa i Biblioznawstwa Uniwersytetu Łódzkiego. Jej zainteresowania badawcze obejmują media społecznościowe, ICT, biblioteki pedagogiczne. Jest współautorką (wraz z Mariolą Antczak) artykułu *Assessment of the COVID-19 Pandemic Impact on the Changes in the Operation and Structure of Polish Voivodeship Pedagogical Libraries Polish Libraries, 2022* oraz monografii *Technologie informacyjno-komunikacyjne w wojewódzkich bibliotekach pedagogicznych*.

SŁOWA KLUCZOWE: You Tube. True crime. Truecrimer. Karolina Anna. Kryminatorium. Książki. Biblioteki. Promocja.

ABSTRAKT: Teza/cel artykułu – Głównym zamysłem podjętej pracy badawczej było przedstawienie działalności polskich truecrimerów w zakresie promocji czytelnictwa, książki i instytucji ją dystrybuujących. Badaniami objęto podcasty udostępnione w serwisie YouTube. W toku badań wyodrębniono najpopularniejsze kanały *true crime*, a dwa z nich: Karolina Anna i Kryminatorium, poddano analizie jakościowej. Celem badań było odnalezienie możliwie wszystkich sposobów promocji książek i bibliotek z wykorzystaniem kanałów *true crime*. **Metody badań** – Do realizacji nakreślonych celów wykorzystano metody: bibliograficzną, analizy i krytyki piśmiennictwa, analizy zawartości mediów i heurystyczną. **Wnioski** – W toku analizy zawartości podcastów ustalono, że działalność truecrimerów i ich twórczość bibliotekarze mogą wykorzystać m.in. do: kształtowania polityki gromadzenia i selekcji zbiorów w bibliotekach; promocji konkretnych tytułów książek posiadanych przez bibliotekę; rozbudzania zainteresowań i zamiłowań czytelniczych; kreowania mody na czytanie; reklamy biblioteki w mediach społecznościowych, w których prowadzą swoje kanały truecrimerzy; poszerzania kompetencji informacyjnych czytelników, dzięki „lekcjom” truecrimerów.

WPROWADZENIE

Problematyka „prawdziwej zbrodni” była przedmiotem zainteresowania społecznego i wątkiem obecnym w literaturze już od starożytności. Zainteresowanie problematyką *true crime* w połączeniu z rozwojem technik kryminalistycznych przyczyniło się na początku XX w. do rozwoju dziennikarstwa śledczego (Kamińska, 2023, s. 169). O współczesnej popularności treści o tematyce kryminalnej w Polsce świadczą wyniki raportu Biblioteki Narodowej *Stan czytelnictwa w Polsce w 2023 roku* (Zasacka et al., 2024). Zgodnie z zawartymi w nim zapisami, najpopularniejszą lekturą polskich czytelników w 2023 r. była ta z gatunku sensacyjno-kryminalnych. Tym mianem określono różne odmiany powieści (kryminalnej, sensacyjno-awanturniczej, detektywistycznej, thrillera psychologicznego) ze szczególnymi sposobami kreowania głównego bohatera. Łączy je fa-

buła powiązana ze zbrodnią oraz wyjaśnianiem powodów jej dokonania i ujawnianiem osoby sprawcy (Zasacka et al., 2024, s. 40 cyt. za Matuszewska, 2006, s. 319; Ryszkiewicz, 2021).

Zagadnienia dotyczące podcastów *true crime* i tematów pokrewnych, np. *true crime novel*, czy działalności „fotelowych detektywów” doczekały się licznych opracowań w literaturze naukowej i popularnej. Zarówno badacze, jak i praktycy pomijali jednak zagadnienia związane z promocją książki, czytelnictwa oraz bibliotek z wykorzystaniem podcastów o tematyce *true crime*. Postanowiono zatem wypełnić tę lukę, tworząc tym samym przyczynek do rozpoczęcia dyskusji na temat współczesnych form promocji książki i jej rynku w serwisie YouTube.

METODYKA BADAŃ

Przedmiotem badań uczyniono sposoby i treści promocji książki i jej rynku w twórczości kanałów o tematyce *true crime* w serwisie YouTube¹.

Sformułowano trzy szczegółowe pytania badawcze:

1. Jakie kanały *true crime* (mierzone liczbą subskrypcji) w polskojęzycznym serwisie YouTube były w 2024 r. najpopularniejsze? Cel: ustalenie najbardziej popularnych kanałów *true crime* w Polsce.

2. Czym się charakteryzowały (pod względem treści) najpopularniejsze kanały *true crime*? Cel: charakterystyka najpopularniejszych kanałów *true crime* w polskojęzycznym serwisie YouTube.

3. Jakie sposoby i treści promocji książki i instytucji ją dystrybuujących były obecne w najpopularniejszych polskich kanałach *true crime*? Cel: ustalenie sposobów i treści promocji książki i instytucji ją dystrybuujących na kanałach *true crime* w YouTube.

Do realizacji nakreślonych celów wykorzystano metody: bibliograficzną, analizy i krytyki piśmiennictwa, analizy zawartości mediów i – do opracowania odpowiedzi na ostatnie pytanie – heurystyczną.

STAN BADAŃ

W celu wyodrębnienia piśmiennictwa na temat podcastów *true crime* w serwisie YouTube, a w szczególności dla odnalezienia wśród nich publikacji dotyczących promocji książki i jej rynku, dokonano analizy wyników wyszukiwania za pośrednictwem multiwyszukiwarki Google Scholar²

¹ Ze względów praktycznych pominięto analogiczne wersje tych samych podcastów dostępne w innych serwisach.

² Pierwsze wyszukiwanie w multiwyszukiwarce Google Scholar przeprowadzono według frazy „true crime podcast” and „book” and „library”, co pozwoliło na uzyskanie 295 wyników wyszukiwania. Wyniki wyszukiwania Google Scholar z dnia 25.06. 2024 według frazy “true crime podcast” and “book” and “library”, https://scholar.google.pl/scholar?as_vis=0&q=%22true+crime+podcast%22+and

oraz Web of Science Core Collection (platforma Web of Science, Clarivate Analytics)³.

Publikacje dotyczące problematyki podcastów *true crime* były zróżnicowane. Autorzy zwracali uwagę m.in. na wyodrębnienie ich cech gatunkowych (Kalisz, 2024; Kamińska, 2023; Dul, 2022), zawartość (Keeler, 2021, Bruzzi, 2016), popularność, wpływ społeczny czy głównych odbiorców (Steinberg et al., 2023, Gorlewska, 2022; Schulenberg, 2021; Tabaszewska, 2019).

Jak zdiagnozowano, w polskiej i zagranicznej literaturze przedmiotu funkcjonują nieliczne publikacje poświęcone problematyce książki, jej promocji oraz czytelnictwa i bibliotek w kontekście problematyki podcastów *true crime*. Jedną z nich był artykuł Elizabeth De Coster z Towson University's Albert S. Cook Library, która odwołała się do popularności treści *true crime* wśród użytkowników bibliotek, a następnie skoncentrowała się na dokonaniu przeglądu literatury na temat oszustw finansowych ostatniej dekady w postaci adnotowanego zestawienia bibliograficznego książek i dokumentów cyfrowych w wyborze (2021).

Osobną kwestię stanowiła problematyka włączania do współczesnych powieści kryminalnych problematyki podcastów *true crime* jako elementów fabuły[!]. Takim zabiegiem literackim posłużyła się Denise Mina w wydanej w 2019 r. powieści *Conviction* (Stewart, 2022, p. 160; *Conviction*).

KANAŁY TRUE CRIME OBECNE W POLSKOJĘZYCZNEJ WERSJI SERWISU YOUTUBE (stan na 29 czerwca 2024 r.)

W celu ustalenia listy autorów treści *true crime* oraz prowadzonych przez nich kanałów dokonano analizy zasobów serwisu YouTube⁴. Uży-

d+%22book%22and+%22library%22&hl=pl&as_sdt=0,5. W drugim wyszukiwaniu skoncentrowano się na dokonaniu analizy wszystkich polskojęzycznych publikacji dotyczących problematyki podcastów *true crime* (15 odnalezionych rekordów). Wyszukiwanie w multiwyszukiwarce Google Scholar przeprowadzono 2 czerwca 2024 r. według frazy „true crime” and „podcast” przy zastosowaniu filtra „Tylko język polski”, https://scholar.google.pl/scholar?hl=pl&lr=lang_pl&as_sdt=0%2C5&q=%22true+crime%22and+%22podcast%22&btnG=.

³ Wyszukiwanie w bazie Web of Science Core Collection przeprowadzono 1 czerwca 2024 r. Wyszukiwanie rozpoczęto od ustalenia najbardziej przystających do przedmiotu badań słów kluczowych. Najwyższą liczbę – 358 wyników – dało wpisanie słowa kluczowego „true crime” (All fields), jednakże, kiedy zastosowano opcję „wyszukiwanie w wynikach” według słowa „YouTube”, uzyskano zaledwie jeden opis bibliograficzny. Nieco więcej rekordów (45 opisów bibliograficznych) otrzymano po zastosowaniu frazy „true crime” (All fields) and „podcast” (All fields). Wygenerowane w ten sposób opisy publikacji przynależały do 22 obszarów badawczych. Najwyższą liczbę rekordów stanowiły prace o tematyce: komunikacji (21) i kryminologii (12). Poniżej dziesięciu wyników uzyskały: kulturoznawstwo (6), film, radio, telewizja (5), prawo (3), socjologia (3), studia nad kobietami (3), z wynikiem (2) uplasowały się: informatyka, systemy informatyczne, nauki humanistyczne interdyscyplinarne, informacja naukowa, bibliotekoznawstwo, psychologia multidyscyplinarna, nauki społeczne multidyscyplinarne.

⁴ Analizę rozpoczęto od wpisania w wyszukiwarkę wyrażenia „true crime, Polska”. Zastosowano filtry: „Data przesłania” – „Ten rok”; „Typ” – „materiał wideo”; „Sortuj według” – „trafność”.

skany w ten sposób materiał badawczy zawierał ogólnodostępne dla jego publiczności materiały „o prawdziwych zbrodniach”. Ze względu na dużą liczbę kanałów o tej tematyce zdecydowano się uwzględnić jedynie te, których liczba subskrybentów przekroczyła 100 tysięcy (stan na 29 czerwca 2024 r.). Na podstawie przeanalizowanej zawartości YouTube wytypowano przedstawicieli 11 kanałów⁵ w Polsce: Karolina Anna (533 tys.), Kryminatorium (436 tys.), Zbrodnia Ikara (368 tys.), Justyna Mazur-Kudelska (202 tys.), Stanowo (179 tys.), Kryminalny Patrol (146 tys.), Kanał Kryminalny (145 tys.), Historie Na Faktach – podcast kryminalny (144 tys.), KEZUVLOG (117 tys.), Olga Herring (106 tys.), Polskie Archiwum X (102 tys.), W zestawieniu zdecydowano się pominąć kanały: Mafia PL (410 tys.) oraz MysteryTV (142 tys.) ze względu na to, że wykraczają poza klasyczną problematykę podcastów *true crime*⁶.

Do analizy ilościowo-jakościowej wybrano dwa kanały o najwyższej liczbie subskrypcji. Były to Karolina Anna i Kryminatorium⁷. Ze względu na obfitość obecnego na tych kanałach materiału badawczego uznano, że na ich przykładzie będzie możliwe wyczerpujące poznanie i scharakteryzowanie sposobów promocji książki i bibliotek, które mają miejsce dzięki aktywności trucidatorów⁸. W badaniach planowano przyrzeć się nie tylko faktycznym działaniom na wytypowanych kanałach, ale również, za pomocą metody heurystycznej, spróbować zaproponować działania, które mogą podjąć bibliotekarze w celu promocji czytelnictwa i reprezentowanych przez siebie instytucji.

⁵ Zdaniem Ewy Gorlewskiej „kanał” oznacza fragment częściowo otwartej przestrzeni internetowej, w której dany twórca publikuje materiały audiowizualne (Gorlewska, 2021, s. 44). Jak podano na stronie *YouTube-pomoc* przy użyciu konta Google można stworzyć konto osobiste lub takie, które funkcjonuje „pod nazwą firmy lub inną nazwą”. Utworzenie drugiego rodzaju konta daje możliwość zarządzania nim przez kilka osób (*Tworzenie kanału YouTube* 2024).

⁶ Kanał Mafia PL prowadzony przez Filipa Czerwińskiego jest poświęcony przestępczości zorganizowanej w Polsce i na świecie (Informacje 2024), m.in. przedstawiono na nim sylwetki słynnych mafijnych postaci („Z małej polskiej wsi do szefowej włoskiej mafii | Edyta Kopaczyńska”, 2023, 3 listopada), gangsterów („Sylwetki polskich gangsterów #02: „Pershing”), ich brawurowych ucieczek („Jak to zrobili? | Brawurowe ucieczki polskich gangsterów, 2023, 20 października) czy ulubionych miejsc spotkań („SŁYNNNE MIEJSCA POLSKIEJ MAFII. BASZTA | MULTIPUB | ESCADA”, 2017, 28 lipca). Kanał MysteryTV jest adresowany do miłośników grozy. Znaleźć na nim można „CreepyPasty – Straszne Historie – Horror – Serie Grozy – Thrillery – Kryminały” (Informacje 2024). Jak podano w opisie: „Na naszym kanale pojawiają się historie starannie dobrane przez naszych redaktorów, nadesłane przez widzów oraz napisane specjalnie przez scenarzystów [...]” (Informacje 2024).

⁷ Liczba subskrybentów polskich kanałów *true crime* stale rośnie, według stanu na 26 listopada 2024 r. największymi kanałami tego typu w Polsce nadal są Karolina Anna (536 tys. subskrybentów), Kryminatorium (469 tys. subskrybentów) oraz Zbrodnia Ikara (417 tys. subskrybentów).

⁸ Warto podkreślić, że podobne formy promocji książki i instytucji ją dystrybuujących występują w podcastach innych polskich trucidatorów, np. zamieszczony na kanale Zbrodnia Ikara podcast „Sprawa Kajetana Poznańskiego” powstał m.in. na podstawie książki Hanny Dobrowolskiej „Taki dobry chłopak: Sprawa Kajetana Poznańskiego (2024, 31 października)”, natomiast w materiale przedstawionym na kanale Hulaj Dusza opisano kryminalną przeszłość angielskiej pisarki Anne Perry (właśc. Juliet Marion Hulme; Hulaj Dusza, 2024, 24 lipca; Anne Perry, 2023, 10 listopada).

W toku ich badania wyodrębniono i scharakteryzowano obecne na tych kanałach sposoby promocji czytelnictwa, książki, bibliotek i innych instytucji dystrybuujących książkę przez samych truecrimerów. Ustalono, że niektóre formy były zależne od charakteru powstałego podcastu, w szczególności od tego, czy powstały w ramach płatnych współprac czy w toku „zwykłej” działalności truecrimera. Współprace oznaczone jako „płatne” lub „reklamowe” zawierały informacje o konkretnej instytucji związanej z dystrybucją książki, jej ofercie, usługach, wybranych tytułach i wybranych gatunkach dostępnych dzieł. Z reguły były one opatrzone hashtagiem „reklama”, sformułowaniem „zawiera płatną promocję”, posiadały odpowiednie odniesienia/ linki informujące o reklamowanym partnerze i/ lub jego ofercie, produktach (książkach) w opisie i treści podcastu⁹.

Prace badawcze rozpoczęto od charakterystyki wytypowanych do badań źródeł.

KAROLINA ANNA: CHARAKTERYSTYKA

Jak wskazuje opis kanału zawarty w serwisie YouTube oraz informacje zamieszczone na platformie Social Blade, kanał Karolina Anna został utworzony 1 lutego 2017 r.¹⁰ Zamieszczono na nim 532 materiały wideo, kanał ma 533 tys. subskrybentów (stan na 29 czerwca 2024 r.)¹¹. Początkowo na kanale Karolina Anna publikowane były materiały niezwiązane z problematyką *true crime*, min. dotyczące sztuki makijażu (2017, 15 lu-

⁹ Na kanale „Kryminatorium” ukazywały się także podcasty promujące czasopismo „Detektyw”. Były to materiały bazujące na wybranych artykułach zamieszczonych na łamach tego periodyku: artykuł: *Sąsiedzkie porachunki* Dariusza Gizaka zaprezentowany w podcaście *Zakleń zamek pianką, aby nie mogła uciec. Kobieta nie miała szans | POLSKA SPRAWA*, 2021, 19 lipca; artykuł „Kto strzelał do komendanta” Heleny Kowalik przedstawiony w podcaście *Sprawa Marka Papaty | POLSKA SPRAWA Z DETEKTYWA*, 2021, 21 stycznia).

¹⁰ Konto w serwisie YouTube było pierwotnie jedynym medium społecznościowym, w którym obecna była Karolina Anna. Już w maju 2017 r. wspominała o chęci założenia konta w serwisie Instagram oraz Snapchat (2017, 9 maja).

¹¹ W serwisie funkcjonuje drugi kanał tej autorki, „Zagadki kryminalne – Karolina Anna”, który został utworzony 9 lipca 2017 r., to jest kilka miesięcy po tym, jak Karolina Anna zaczęła zamieszczać treści o tej tematyce. Ma on 30,9 tys. subskrybentów. Znajdują się na nim cztery archiwalne materiały wideo opublikowane od 16 lipca 2017 do 30 grudnia 2017 (stan na 3 czerwca 2024) Jak podała w zapowiedzi twórczyni, kanału „Zagadki Kryminalne – Karolina Anna”, jego powstanie było warunkowane koniecznością ze względu na zasady udostępniania materiałów publiczności w serwisie YouTube: „Cześć mam na imię Karolina i bardzo lubię robić filmy o tematyce kryminalnej, wcześniej filmy tego typu wstawałam jako jedną z serii na moim pierwszym kanale Karolina Anna, ale zaczęłam mieć problemy z cenzurą na YouTube i oznaczeniem ich właśnie przez YouTube jako nieodpowiednich dla reklamodawców i dla młodszej widowni. Dlatego wielu z moich widzów poradziło mi, że powinnam założyć oddzielny kanał, gdzie będę wrzucać filmy tylko właśnie z tej serii [...]” (*Intro* 2017, 16 lipca).

Karolina Anna wielokrotnie tworzyła materiały we współpracy z innymi twórcami, np. Paula Rodak (2019, 5 lutego). Ewa Gorlewska porównała tematykę i sposób przedstawiania historii kryminalnych na kanale Karolina Anna do reportażu. Według Gorlewskiej, chociaż „poziom przygotowania merytorycznego analizowanych nagrań i stopień szczegółowości opisu nie do końca czyni zadość wymaganiom stawianym reportażom [...], jednak elementarne cechy wskazane w definicjach, tj. przedstawienie faktów i subtelnej opinii autora na ich temat mocno zbliża analizowany wideoblog właśnie do tego gatunku” (Gorlewska, 2020, s. 201).

tego), porządkowania zawartości szafy (2017, 13 lutego) i inne. Niektóre z nich poruszały kwestie z prywatnego życia twórczyni kanału¹². Od samego początku swojej działalności w serwisie YouTube Karolina Anna angażowała się w omawianie ważnych zagadnień społecznych¹³. Styl prowadzenia narracji i sposób opisywania faktów w podcastach kryminalnych Karoliny Anny pozostał w zasadzie niezmienny i towarzyszy jej od marca 2017 r., kiedy to po raz pierwszy opublikowała podcast o tematyce „prawdziwej zbrodni”, który poświęciła tajemniczej śmierci JonBenét Ramsey (2017, 10 marca). Karolina Anna poświęcała wiele uwagi swojej publiczności¹⁴, przedstawiając historie kryminalne, dążyła do kompleksowego ujawnienia okoliczności danego zdarzenia. W swojej pracy wielokrotnie sięgała do oryginalnych zapisów rozmów uczestników lub świadków opisywanych wydarzeń, dokonując ich przekładu na język polski (Karolina Anna 2017, 10 marca). Do tej kategorii należy zaliczyć m.in. wydane drukiem relacje osób, które zostały zmuszone do przetrwania w ekstremalnych warunkach, np. wskutek udziału w zakończonych tragedią wyprawach¹⁵, czy bycia ofiarą porwania¹⁶. Kolejną grupę stanowiły spisane wspomnienia rodzin ofiar lub sprawców¹⁷.

W swoich materiałach Karolina Anna promowała wybranych twórców kryminałów i powieści detektywistycznych oraz propagowała wiedzę na temat ich życia¹⁸, popularyzowała wiedzę z zakresu kryminalistyki¹⁹ oraz

¹² Były to materiały, które np. pokazywały przygotowania autorki podcastów do wyjścia do pracy (2017, 23 lutego), operację plastyczną nosa (2017, 29 lipca; lub zdradzały jej wiek i wykształcenie (2017, 15 czerwca; 2017, 9 maja), czy dawały możliwość poznania wybranych członków rodziny influencerki (2019, 20 marca; 2017, 15 czerwca; 2017, 3 lutego) i innych domowników, np. psa Tinki (2018, 18 czerwca).

¹³ Nagrała m.in. materiał wideo o kwestii testowania kosmetyków na zwierzętach (Karolina Anna 2017, 2 marca).

¹⁴ Bezpośrednio zwracała się do niej w swoich podcastach, zachęcała do zostawiania komentarzy, like'ów pod opublikowanymi materiałami, odpowiadała na zadane pytania np. w postaci Q&A (2019, 20 marca; 2017, 9 maja) i zajmowała stanowisko wobec pozytywnych i negatywnych opinii (2017, 27 maja; 2017, 5 kwietnia). Niejednokrotnie przychyliła się do prośb publiczności tworząc podcasty na tematy o które prosili widzowie i słuchacze. Tak było m.in. w przypadku materiałów o sprawie strzelaniny w Columbine High School (Karolina Anna, 2018, 2 grudnia), zabójstwa Alice Gross (Karolina Anna, 2018, 21 grudnia).

¹⁵ Do tej kategorii należały m.in. książka Yossiego Ghinsberga *Dżungla. Marzenie, które stało się koszmarem* przedstawiona w podcaście *Sprawa Yossiego Ghinsberga* (Karolina Anna, 2023, 1 czerwca); *Wszystko za Everest* Jona Krakauera oraz *Everest. Na pewną śmierć* Stephena G. Michauda, Becka Weathersa zaprezentowane w materiale *Wyprawa na Everest 1996* (Karolina Anna, 2023, 27 marca); książka Joe Simpsona *Dotknięcie pustki* wspomniana w podcaście *Sprawa Joe Simpsona* (Karolina Anna, 2023, 5 lutego).

¹⁶ Tego rodzaju problematyka została opisana w książce Rickyego Megee *Left for Dead: How I Survived 71 Days in the Outback* wzmiankowanej w podcaście *Sprawa Ricky'ego Megee* (2022, 13 listopada).

¹⁷ Była to m.in. książka Sheltona L. Williamsa *Washed in the Blood* wymieniona w podcaście *Sprawa Betty Williams* (Karolina Anna, 2024, 16 maja).

¹⁸ Tego rodzaju problematykę zawarto, np. w podcaście *Sprawa Agathy Christie* (Karolina Anna 2021, 15 lipca).

¹⁹ Promowała chociażby książkę Neila Bradbury, *Smak trucizny*, przedstawiona w podcaście *TRUCIZNA MADELEINE HAMILTON SMITH* (Karolina Anna, 2022, 26 września).

historii²⁰, tworzyła i udostępniała na swoim kanale materiały sponsorowane, które oprócz historii o tematyce *true crime* zawierały reklamy instytucji dystrybuujących książki lub ich aplikacji (Empik, w tym Empik Go²¹ i BookBeat) oraz wybranych tytułów książek z ich oferty sprzedażowej. Pierwszy podcast oznaczony jako reklama aplikacji BookBeat pod tytułem *DOKTOR JOSEF MENGELE* został opublikowany w niecały rok po jej debiucie na polskim rynku²². Obecna w materiale audiowizualnym reklama aplikacji obejmowała treści związane z jej zawartością, dostępnymi pakietami subskrypcji, oraz zachęcała do przeczytania dostępnej w niej biografii „Mengele – anioł śmierci” Lucasa Hugo Pavetto (Karolina Anna, 2021, 22 lutego). W ciągu czterech ostatnich lat (stan na 29 czerwca 2024) opublikowano 15 postów reklamowych będących płatną współpracą z BookBeat, co oznacza, że ukazywały się one 4-5 razy w roku (2021 – w lutym, lipcu, wrześniu i grudniu; 2022 – w marcu, lipcu, wrześniu, listopadzie; 2023 – w styczniu, marcu, maju, lipcu, październiku; 2024 – w styczniu, kwietniu). Każdorazowo treści promocyjne były obecne na początku odcinka (przed rozpoczęciem głównej części) oraz zawierały reklamę konkretnego tytułu z oferty dostępnej w aplikacji BookBeat. Wśród przedstawionych tytułów znalazły się przeważnie powieści kryminalne²³, chociaż niektóre tytuły stanowiły też zbeletryzowane biografie nawiązujące do wydarzeń historycznych²⁴ lub reportaże z gatunku *true crime*²⁵. W 2021 r. dzięki współpracy autorki kanału Karolina Anna oraz Empiku Go powstała seria ośmiu dedykowanych podcastów, które zostały udostępnione za pomocą aplikacji Empik Go. Pierwszy odcinek tej serii *Zagadki Kryminalne – Odc. 1 – CAŁOŚĆ \ Lisa Montgomery i Bobbie Jo Stinnett | Zaprasza Karolina Anna* został udostępniony na kanale Empik Go: Audiobooki i Superprodukcje Audio w serwisie YouTube, a pozostałe zostały opublikowane w cotygodniowych odstępach i udostępniane za pośrednictwem aplikacji (2021,

²⁰ Promowała książkę *Kat z Płaszowa*, Maxa Czornyja, którą przedstawiła w podcaście *KAT AMON GÖTH* (Karolina Anna, 2022, 25 stycznia).

²¹ Aplikacja Empik Go zadebiutowała jesienią 2017 r. (Kozłowski 2018, 26 sierpnia; Kozłowski 2017, 14 listopada).

²² Aplikacja BookBeat została wprowadzona na polski rynek w maju 2020 r. (ET 2023, 14 czerwca; Audiobooki zdobywają serca Polaków..., 2023, 1 czerwca). Umożliwiła „dostęp do ponad 1 miliona audiobooków i e-booków w ramach subskrypcji” (BookBeat Audiobooki i E-booki 2024).

²³ Były to: *Zaginione* Nory Sand (Karolina Anna 2024, 11 kwietnia), *Wykluczona* Katarzyny Wolłowicz (Karolina Anna 2024, 10 stycznia), cykl Larysa Luboń i Bruno Wilczyński: *Wrzask, Histeria, Amok* Izabeli Janiszewskiej (Karolina Anna, 2023, 7 października; Larysa Luboń i Bruno Wilczyński 2024), *Droga 66* Becky Masterman (Karolina Anna, 2023, 14 lipca), *Dotrzeć do prawdy* Tomasza Wandzela (Karolina Anna 2023, 22 maja), *Dziewięć* Mieczysława Gorzki (Karolina Anna, 2023, 17 marca); *Pamiętnik diabła* Adriana Bednarka (Karolina Anna 2023, 11 stycznia); *Iluzja* Mieczysława Gorzki (Karolina Anna, 2022, 17 listopada); *Dawca* Pawła Pollaka (Karolina Anna, 2022, 22 września); (Karolina Anna 2022, 13 lipca); *Laleczka* Inger Gammelgaard Madsen (Karolina Anna, 2021, 8 grudnia). Karolina Anna promowała także książki wybranego autora – Agathy Christie (2021, 15 lipca).

²⁴ *Mengele – anioł śmierci* Lucasa Hugo Pavetto (Karolina Anna, 2021, 22 lutego).

²⁵ *Krwawy* Peter Jarosława Molendy (Karolina Anna 2022, 11 marca); *Pielęgniarka. Historia zbrodni, które wstrząsnęły Skandynawią* Kristiana Corfixena (Karolina Anna, 2021, 30 września).

30 marca; *Seria: Zagadki kryminalne empik go*). Karolina Anna reklamowała także aplikację i ofertę audiobooków dostępnych w Empik Go. Wśród promowanych w ramach tej współpracy dzieł, znalazły się wspomniane wcześniej podcasty stworzone dla Empik Go (2021, 10 maja; 2021, 20 kwietnia; 2021, 30 marca) czy reportaż *true crime*²⁶.

KRYMINATORIUM: CHARAKTERYSTYKA

Twórcą i głównym realizatorem projektu Kryminatorium jest Marcin Myszka, który swoje pierwsze materiały *true crime*²⁷ opublikował na kanale Niediegetyczne²⁸ w serwisie YouTube w 2015 r. Zgodnie z informacjami zamieszczonymi w serwisie i na platformie Social Blade kanał Kryminatorium powstał 3 lipca 2018 r., zamieszczono na nim 295 materiałów wideo oraz zgromadził 436 tys. subskrybentów (stan na 29 czerwca 2024). Od 5 maja 2023 r. funkcjonuje kolejny projekt M. Myszkę – kanał *Strach Story*, którego tematyka koncentruje się na prawdziwych historiach z życia jego słuchaczy²⁹. Zarówno w haśle biograficznym „Marcin Myszka” dostępnym w *Wikipedii*, jak i w piśmiennictwie naukowym z przekonaniem znajdujemy informację, że można go uznać za pierwszego podcastera³⁰, który zajął się problematyką *true crime* (Marcin Myszka, 2023, 3 grudnia; Dul 2022, s. 221). Taki sam pogląd wyraził również sam prowadzący kanał, który z okazji opublikowania setnego podcastu *Aleksander „SZACHOWNICOWY” Piczuszkin | #100 KRYMINATORIUM* przybliżył publiczności okoliczności powstania projektu Kryminatorium (2020, 22 czerwca). Podcasty wydawane w jego ramach „mają formę słuchowiska, które oscyluje na granicy audioserialu” (Dul, 2022, s. 221).

W ramach współpracy reklamowej M. Myszka wielokrotnie promował wybrane tytuły i ofertę Empik, w tym Empik Go oraz BookBeat, współpracował z wydawnictwami i redakcjami czasopism, promując określone tytuły książek i czasopism. Pierwsza promocja aplikacji BookBeat na kanale Kryminatorium miała miejsce w lutym 2022 r. W podcaście *Znalezione w wannie* Myszka omówił zasady tworzenia konta i użytkowania promocyjnej oferty w serwisie oraz zachęcał do zapoznania się z reportażem *Stulecie detektywów* Jürgena Thorwalda (Kryminatorium, 2022, 21 lutego).

²⁶ *Retrozbrodnie* Mariusza Gadomskiego (Karolina Anna, 2022, 3 listopada).

²⁷ Marcin Myszka wyraźnie uznaje za podcasty wyłącznie materiały audialne. Świadczy o tym fakt, że określa się mianem: „Marcin Myszka Youtuber, Podcaster. Twórca kanału Niediegetyczne oraz podcastu Kryminatorium” (*Intro*, 2024).

²⁸ Materiały z serii „Niediegetyczne” są obecnie dostępne w serwisie YouTube na kanale „Marcin Myszka” (stan na 30.06.2024). Pierwszy z nich *Przełęcz Diatłowa | NIEDIEGETYCZNE* został opublikowany 11 sierpnia 2015. Ostatni „pełnometrażowy” materiał wideo *Szukam kryjówki zbiega sprzed lat* zamieszczono 14 listopada 2022. Ostatni short *Typowa polska zbrodnia. Jak wygląda?*, 25 czerwca 2024.

²⁹ Twoja historia także może się tutaj znaleźć. Wejdź na strachstory.pl [strona internetowa] i opisz mi swoje wspomnienia (Strach Story, 2023, 1 czerwca).

³⁰ Jako nagrania w postaci audialnej (Kryminatorium, 2020, 22 czerwca).

W ciągu dwóch lat reklama BookBeat była obecna w podcastach na kanale 22 razy (2022 – 8; 2023 – 10; 2024 – 4; stan na 29 czerwca 2024), co daje średnio 1,3 podcastu na miesiąc i około 15 podcastów na rok. Wśród dostępnych w BookBeat i promowanych przez Myszkę audiobooków znalazła się literatura *true crime*³¹, reportaże³², powieści kryminalne³³, biografie i autobiografie³⁴; poradniki³⁵. Niektóre z reklamowanych publikacji przedstawiały te same wydarzenia, które stały się głównym tematem podcastu Myszki³⁶.

W podcastach na kanale Kryminatorium wielokrotnie reklamowano ofertę i aplikację Empik Go. W 2020 r. M. Myszka opracował sześć odcinków podcastów *true crime*, które są dostępne za pośrednictwem platformy Empik Go pod nazwą *Kryminatorium. Zbrodnie, które wstrząsnęły światem* (Gzyl, 2020, 8 czerwca; Kryminatorium, 2020, 5 czerwca). W 2023 r. we współpracy z Empik Go powstała seria podcastów *Mordercy PRL* (Kryminatorium, 2023, 11 września; Kryminatorium, 2023, 31 lipca). W ramach

³¹ Były to: książka *Idealny tata* Johna Glatta – sprawa Chrisa Watta przedstawiona w podcaście *Zagadkowe zaginięcie rodziny Schulze* | 322, 2024, 17 czerwca; książka *Dziewczyna w czarnej sukience. Historia zbrodni miłoszycznej* – sprawa Tomasza Komendy wspomniana w podcaście *Sprawca na 98%. Wyjaśnione po 50 latach* | 311, 2024, 1 kwietnia; książka *Sprawa Josefa Fritzla* Johna Glatta zaprezentowana w podcaście *Wsiadła w AUTOSTOP i zniknęła na 7 LAT* | 260. PODCAST, 2023, 1 maja; książka *Monster: Aileen Wuornos. Zrozumieć seryjną zabójczynię*, wspomniana w podcaście *Albert DeSalvo – Dusićiel z Bostonu* | SYLWETKA SPRAWCY, 2022, 5 grudnia; książka *Tajemnice Zbrodni Ewy Ornackiej* przedstawiona w podcaście *Sprawa rozwiązana po 28 latach*, 2022, 13 czerwca).

³² Książka *Sama* Katarzyny Nowak wskazana w podcaście *W tym miejscu nie rośla trawa*, 2024, 5 lutego; książka *Urodzeni mordercy? Nieznane kulisy pracy profilerów. Kto zabija i dlaczego* zawierająca zapis wywiadu Małgorzaty Fugiel-Kuźmińskiej z psychologiem i profilerem kryminalnym Janem Gołębiowskim przywołana w podcaście *Prawda odkryta po 40 latach*, 2024, 8 stycznia; książka *Umysł przestępcy. Tajniki kryminalnego profilowania psychologicznego* Jana Gołębiowskiego, wymieniona w podcaście *Melina w zakopanej ciężarówce, porwanie miało być jak z filmu*, 2023, 21 sierpnia; książka *Pudło. Opowieści z polskich więzień* Niny Olszewskiej przedstawiona w podcaście *Sprawa wyjaśniona po 30 latach* | 295, 2023, 11 grudnia; książka *Oko w oko ze śmiercią* stanowiąca zapis pracy koronera Louisa Cataldie ukazana w podcaście *Podróż poślubna zamieniła się w koszmar*, 2023, 23 października; książka *Słynne zbrodnie w ZSRR. 10 najgroźniejszych przestępstw w Związku Radzieckim* przedstawiona w podcaście *Ostatnia decyzja rodziny Owieczkinów*, 2023, 3 kwietnia; książka *PeeReL z za krat. Głośne sprawy sądowe z lat 1945-1989* zaprezentowana w podcaście *Uwiódł i oszukał tysiące kobiet – sprawa Kalibabki*, 2023, 20 lutego; książka *Potwór z Andów*. Pedro Alonso López Leone Milton przedstawiona w podcaście *Luis Garavito z Kolumbii*, 2022, 25 kwietnia; książka *Stulecie detektywów* Jürgena Thorwalda omówiona w podcaście *Znalezione w wannie* | KRYMINATORIUM, 2022, 21 lutego).

³³ Książka *Wyrwa* Wojciecha Chmielarza wzmiankowana w podcaście *Sprawca miał tatuaż z jej imieniem. Sprawa dziewczyny z wigwamu* | 272. PODCAST, 2023, 10 lipca; książka *Demony Dextera* przedstawiona w podcaście *Czy niedopalek doprowadzi do sprawcy?* | 267. ZAGINIĘCIA, 2023, 19 czerwca; książka *Wiosna zaginionych* Anny Kańtoch spopularyzowana w podcaście *Twoje sny mogą mieć znaczenie*, 2022, 12 września);

³⁴ Książka *Open. Autobiografia tenisisty* Andre Agassiego zaprezentowana w podcaście *Uczeń zakochany w nauczycielce po latach chciał spełnić fantazje*, 2023, 25 września; *Będzie bolało. Sekretny dziennik młodego lekarza* wspomniana w podcaście *Pielęgniarka seryjną sprawczynią?*, 2023, 2 stycznia; książka *Operator 112. Relacja z centrum ratowania życia* Romana Klasy zaprezentowana w podcaście *Telefon od płaczącego sprawcy*, 2022, 8 sierpnia).

³⁵ Książka *Kompendium wiedzy dla autorów kryminałów* promowana w podcaście *Śledztwo z REKINEM w tle. NAJDZIWIWSZA sprawa z Australii*, 2022, 3 października).

³⁶ Książka *Pielęgniarka. Historia zbrodni, które wstrząsnęły Skandynawią* przedstawiona w podcaście *Troskliwa pielęgniarka*, 2022, 11 lipca).

promocji oferty Empik Go Myszka promował zarówno literaturę *true crime*³⁷, jak i dostępne w aplikacji stworzone przez siebie podcasty (Kryminatorium, 2022, 18 kwietnia; 2022, 4 kwietnia; 2022, 28 marca; Kryminatorium, 2021, 25 stycznia; 2021, 4 stycznia). Na kanale Kryminatorium popularyzowano także serię sześciu podcastów *Odwilż*. Warto podkreślić, że zarówno sam autor projektu Kryminatorium, jak i Justyna Mazur-Kudelska, prowadząca truecrimowy kanał *Piąte nie zabijaj*, wzięli udział w nagraniach do tej serii jako narratorzy (2022, 18 kwietnia; 2022, 4 kwietnia; 2022, 28 marca).

Marcin Myszka zachęcał do obejrzenia serii pięciu programów telewizyjnych „Kryminalne śledztwa PRL” dostępnych na CBS Reality, w których wystąpił dwa razy (Kryminatorium, 2021, 2 sierpnia). W podcaście *Przypadek 14-letniego George'a Stinney'a | KRYMINATORIUM* reklamował serię podcastów dostępnych w serwisie *Spotify Słuchaj nie uwierzysz!*, którą stworzył wspólnie z Konradem Szymańskim (Kryminatorium, 2020, 10 sierpnia).

Prowadzący kanał Kryminatorium promował określone tytuły we współpracy z wydawnictwami: *Czwarta Strona*³⁸, *Filia*³⁹; *Nasza Księgarnia*⁴⁰; *Insignis*⁴¹; *Aktywa*⁴², *SQN*⁴³, *Znak*⁴⁴ oraz redakcją czasopisma „*Detektyw*”⁴⁵. Popularyzował w podcastach także swoją własną książkę *Zbrodnia obok ciebie*⁴⁶. W podcaście *Sierota Europy – Kaspar Hauser | KRYMINATO-*

³⁷ Książki *Miasteczko zbrodni. Dlaczego zginęła Iwona Cygan i Człowiek, który wiedział za dużo. Dlaczego zginęli Jaroszewiczowie* Moniki Góry wzmiankowane w podcaście *Dżungla włóczęgów* (2021, 5 lipca).

³⁸ Książka *Langer Remigiusza Mroza* przedstawiona w podcaście *Joanno, czemu wpuściłaś go do środka?* | 257. PODCAST, 2023, 12 kwietnia).

³⁹ Książka *Obrazy z przeszłości Remigiusza Mroza* wzmiankowana w podcaście *Wizyta w domku na wozgórzu*, 2022, 23 maja).

⁴⁰ Gra planszowa „*Niepożądani goście*” wspomniana w podcaście *Był najlepszym detektywem aż popełnił błąd* (Kryminatorium 2021, 13 grudnia).

⁴¹ Książka *Siedem wieków śmierci* wzmiankowana w podcaście *Sprawa z doliny Isdal | TAJEMNICZE ZBRODNI*, 2021, 15 listopada).

⁴² Książka *Czarny dziennik kata* Jean Ker przedstawiona w podcaście *Mężczyzna w czerwonym swetrze | KRYMINATORIUM*, 2021, 11 października).

⁴³ Książka *Ann Rule* zaprezentowana w podcaście *Ted Bundy. Bestia obok mnie. Historia znajomości z najszlachetniejszym mordercą świata* w podcaście *Wyskoczył z okna sądu i zwiął. Sprytny i groźny TED | KRYMINATORIUM*, 2021, 27 września).

⁴⁴ Książka *Na tropie węża* wspomniana w podcaście *Wąż i sprawca BIKINI – Charles Sobhray | KRYMINATORIUM*, 2021, 8 marca).

⁴⁵ Artykuł: *Sąsiedzki porachunki Dariusza Gizaka* zaprezentowany w podcaście *Zakleń zamek pianką, aby nie mogła uciec. Kobieta nie miała szans | POLSKA SPRAWA*, 2021, 19 lipca; artykuł *Kto strzelał do komendanta Heleny Kowalik* przedstawiony w podcaście *Sprawa Marka Papaty | POLSKA SPRAWA Z DETEKTYWA*, 2021, 21 stycznia).

⁴⁶ Były to podcasty: *3 największe tajemnice PRL, których możesz nie znać*, 2023, 9 grudnia, *NAJWIĘKSZA zagadka francuskich Alp | 261. NIEWYJAŚNIONE*, 2023, 8 maja; *OBSERWATOR – prawdziwa historia z serialu Netflix | 256. PODCAST*, 2023, 10 kwietnia; *Najgorszy finał wieczoru panińskiego | 254. PODCAST*, 2023, 27 marca; *Człowiek w walizkach | 253. PODCAST*, 2023, 20 marca; *Sprawa doktor Margo Prade*, 2023, 13 marca; *Miejscowy prześladowca*, 2023, 6 marca; *Jej plan na zbrodnię zszokował świat*, 2023, 27 lutego; *Sprawa z niespodziewanym zakończeniem, która Cię zaskoczy*, 2023, 6 lutego; *Sprawcy z autostrady*, 2023, 30 stycznia; *Jak NAJSZYLNIEJSZA wrestlerka została NAJWIĘKSZĄ sprawczynią*, 2023, 23 stycznia; *Jego*

RIUM omówił publikacje zaprzyjaźnionego twórcy⁴⁷. Niektóre z promowanych tytułów książek dotyczyły tych samych historii kryminalnych, które stały się tematem głównym podcastu. W tej grupie znalazły się zarówno materiały oznaczone jako oficjalne współprace⁴⁸, jak i wykorzystane w podcastach źródła informacji. W 2018 r. powstała radiowa edycja projektu *Kryminatorium* w RMF FM (Inne podcasty: <<Kryminatorium>> 2024; Dul 2022, s. 221).

SPOSOBY I TREŚCI PROMOCJI KSIĄŻKI I BIBLIOTEKI OBECNE W NAJPOPULARNIEJSZYCH POLSKICH KANAŁACH *TRUE CRIME*: WNIOSKI Z ANALIZY PODCASTÓW

Porównanie i analiza zawartości postów w najpopularniejszych w Polsce kanałach *true crime* pozwoliła na wyodrębnienie obecnych w nich głównych obszarów promocji: książki, biblioteki i czytelnictwa oraz na wskazanie głównych możliwości wykorzystania ich potencjału w tym zakresie przez bibliotekarzy. Wyodrębniono dwa typy działań: te, które czynią sami truecrimerzy, bez względu na aktywność bibliotek i bibliotekarzy oraz te, które mogą wykorzystać bibliotekarze do promocji swojej instytucji, jej zbiorów i czytelnictwa, podejmując odpowiednie aktywności w tym zakresie.

Odnotowano, iż truecrimerzy:

- rekomendowali różne książki,
- zachęcali do czytania,
- potwierdzali atrakcyjność różnych form książek, w tym audiobooków,
- bywali w bibliotekach, o czym informowali w swoich podcastach,
- lansowali postawę otwartości na czytanie, czyniąc tą czynność pożądaną, nobilitującą, informowali o sposobach docierania do źródeł i weryfikacji informacji.

Uznano, że działalność truecrimerów i ich twórczość bibliotekarze mogą wykorzystać w szczególności do:

- kształtowania polityki gromadzenia i selekcji zbiorów w bibliotekach poprzez systematyczny przegląd rekomendowanych przez nich publikacji jako inspiracji do zakupów;

obsesja zszokowała śledczych, 2023, 16 stycznia; *Każdy RODZIC powinien poznać tę historię | ZAGINIĘCIA*, 2022, 26 grudnia; *Uważaj na partnera z Tindera – sprawa Grace Millane*, 2022, 13 grudnia; *Rytuał w lesie? Teorie w sprawie Jeannette*, 2022, 28 listopada; *GABBY PETITO i tajemnicze nagranie z policyjnej kamery*, 2022, 23 listopada; *Zaginiecie w śnieżną noc | ZAGINIENI*, 2022, 21 listopada).

⁴⁷ Książka *Śladami polskich gangsterów* Filipa Czerwińskiego, 2020, 16 listopada.

⁴⁸ Książka *Na tropie węża. Prawdziwa historia seryjnego mordercy i mistrza oszustwa Charles'a Sobhraj* Richarda Neville'a, Julie Clarke przedstawiona w podcaście *Wąż i sprawca BIKINI – Charles Sobhraj | KRYMINATORIUM* (2021, 8 marca).

- promocji konkretnych tytułów książek już posiadanych przez bibliotekę (kryminalnych, historycznych, reportaży i innych) poprzez lajkowanie odpowiednich postów lub zapraszanie truecrimerów do przygotowania ich w nawiązaniu do zbiorów gromadzonych w bibliotece;
- rozbudzania zainteresowań i zamięłowań czytelniczych, tworzenia pozytywnej „aury” wokół czytelnictwa i konkretnych książek, lansowania mody na czytanie poprzez lajkowanie przez bibliotekę odpowiednich postów truecrimerów, zapraszanie ich do biblioteki na spotkania i udostępnianie im i ich fanom przestrzeni bibliotecznych;
- wykorzystania relacji z wizyt w bibliotekach truecrimerów w promocji, poprzez lajkowanie ich wpisów;
- wykorzystania kompetencji informacyjnych truecrimerów poprzez zapraszanie ich na spotkania warsztatowe z czytelnikami z zakresu wyszukiwania i selekcjonowania informacji;
- wykorzystania profesjonalnych filmów truecrimerów, w których reklamują książki i postawy otwartości na czytanie.

W poddanych badaniach podcastach truecrimerów były obecne treści promujące twórczość „topowych” autorów i „bestsellerowych” publikacji, przynależących do wielu gatunków literackich: *true crime*, powieści kryminalnych i detektywistycznych, literatury popularnonaukowej i naukowej z zakresu kryminalistyki. Dla przykładu zarówno na kanale Karolina Anna, jak i Kryminatorium popularyzowano tytuły powieści Remigiusza Mroza, który zgodnie z raportem czytelnictwa Biblioteki Narodowej, został uznany za najpopularniejszego pisarza polskiego w latach 2019-2023 (Zasacka, et al. 2024, s. 41; Remigiusz Mróz, 2024).

Warto podkreślić, że truecrimerzy nie ograniczali się jedynie do prostego przedstawienia rekomendowanej literatury. Karolina Anna, promując książkę „Smak trucizny” Neila Bradbury, nie tylko wymieniła podstawowe informacje na temat tego dzieła, przedstawiła jego streszczenie, ale też „przekartkowała” publikację w trakcie nagrania (por. Il. 1), i uczyniła głównym motywem swojej opowieści jeden z zawartych w niej wątków. Przy okazji zachęcała publiczność do przeczytania całego dzieła (2022, 26 września).

Podobnie postąpił M. Myszka, który w sponsorowanym przez wydawnictwo Czwartha Strona podcaście „Joanno, czemu wpuściłaś go do środka? | 257. PODCAST” promował powieść „Langer” Remigiusza Mroza. Podcast ukazał się 12 kwietnia 2023 r., tj. w dniu premiery powieści na polskim rynku wydawniczym (Kryminatorium, 2023, 12 kwietnia). Myszka poświęcił w nim osobny rozdział⁴⁹ na zarysowanie jej fabuły, wska-

⁴⁹ Twórcy podcastów publikowanych w serwisie YouTube mogą podzielić stworzony przez siebie materiał na tzw. rozdziały czyli sekcje, które wyświetlają się na osi czasu odtwarzanego filmu, mają

Il. 1. Prezentacja książki „Smak trucizny” Neila Bradbury [screenshot]

Źródło: Karolina Anna, 2022, 26 września.

zanie odwołań do tej powieści obecnych w polskiej kinematografii oraz wystosowanie do swojej publiczności apelu motywującego do jej przeczytania. Jak stwierdził: „Oczywiście całość dopełnia ciekawa intryga, plot twisty i wciągająca narracja, czyli wszystko to, z czego znany jest nasz najpopularniejszy polski autor. Zachęcam do sięgnięcia po ten tytuł [...]” (Kryminatorium, 2023, 12 kwietnia). Równocześnie M. Myszką rekomendował powieść Mroza na swoim profilu na Instagramie (por. Il. 2)⁵⁰ i Facebooku⁵¹.

Jak zauważyła Beata Dul, opinia truecrimera o konkretnym dziele, wyrażona w nagrywanym przez niego materiale, może mieć zasadniczy wpływ na decyzje czytelnicze i zakupowe jego publiczności. Dokonując analizy podcastu Myszką, #175 *Tajemnicze zbrodnie. Spalone szczątki kobiety z doliny*, „Kryminatorium”⁵⁶ podkreśliła, że „podcaster, wykorzystując swoje zasięgi oraz niejako autorytet – jako niekwestionowany znawca gatunku *true crime* w Polsce – poleca nowo wydaną książkę (Dul, 2022, s. 221).

osobne tytuły i oznaczenia czasu trwania poszczególnych fragmentów. Dają użytkownikowi możliwość decydowania o tym, który fragment chce pominąć, bądź powtórzyć (Por. *Rozdziały filmu*, 2024).

⁵⁰ Post w serwisie Instagram uzyskał 4506 polubień i doczekał się 22 komentarzy (stan na 27.11.2024; marcinmyszka1, 2023, 12 kwietnia).

⁵¹ Post w serwisie Facebook uzyskał 1078 reakcji (like’ów i serduszek) oraz 31 komentarzy i trzy udostępnienia (stan na 27.11.2024; Kryminatorium, 2023, 12 kwietnia).

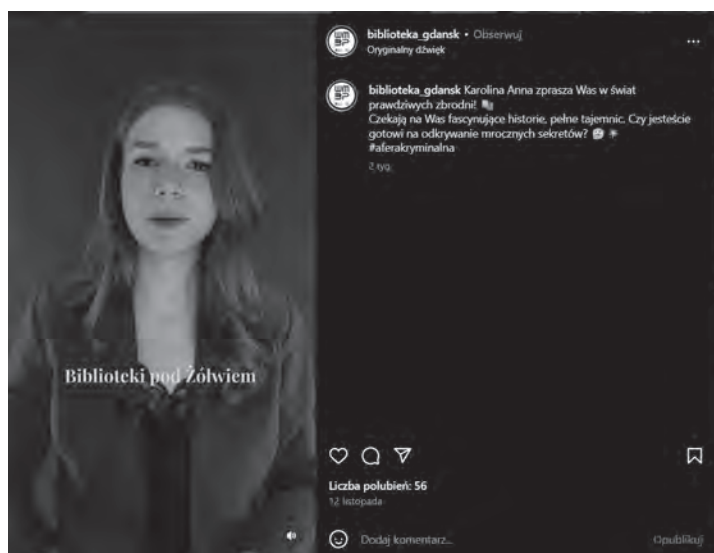
Il. 2. Promocja książki „Langer” Remigiusza Mroza na koncie marcinmyszka1 w serwisie Instagram [screenshot]

Źródło: marcinmyszka1, 2023, 12 kwietnia.

Truecrimerzy z szacunkiem wyrażali się o roli bibliotek w pozyskiwaniu informacji do tworzonych przez siebie podcastów, celebrowali święta związane z książką, prezentowali pozytywne postawy czytelnicze oraz zachęcali do odwiedzania bibliotek. Dla przykładu Marcin Myszka promując ofertę audiobooków dostępnych w aplikacji BookBeat, wspomniął o międzynarodowym święcie książki „[...] ostatnio obchodziliśmy przecież światowy dzień książki, jeżeli więc wciąż jesteście w książkowym szale, warto kontynuować ten trend, a jeżeli z jakichś powodów nie obchodziliście dnia książki, no to lepiej późno niż wcale [...]” (Kryminatorium, 2022, 25 kwietnia). Ponadto informował o tym, jakie źródła zostały wykorzystane do jego opracowania. Jak wspominał, np. w podcaście *Czarujący psychopata jest tuż obok*: „Na początku muszę wyraźnie podkreślić, że nie jestem ekspertem w dziedzinie psychiatrii. Ten odcinek powstał wyłącznie na dostępnych opracowaniach naukowych. A jest ich naprawdę sporo: książki, artykuły w prasie fachowej, publikacje dostępne w internecie (Kryminatorium, 2022, 9 kwietnia)”.

Truecrimerzy propagowali nowe formy książki, a jednocześnie z szacunkiem odnosili się do jej tradycyjnej postaci, np. Karolina Anna – prezentując aplikację BookBeat – odwołała się do zalet korzystania z audiobooków stwierdzając, że „Myślę, że nikomu nie trzeba już przedstawiać zalet audiobooków. Jest to świetna opcja na poznawanie nowych książek, gdy nie mamy wystarczająco czasu na czytanie albo w podróży [...]” (2024, 11 kwietnia)”.

Zdaniem autorek warto wykorzystać potencjał tkwiący we współpracy z przedstawicielami kanałów *true crime* do promowania czytelnictwa i bibliotek. Do takich inicjatyw z pewnością należy zaliczyć festiwal *Afera Kryminalna*, organizowany od 2011 r. przez Wojewódzką i Miejską Bibliotekę Publiczną im. Josepha Conrada Korzeniowskiego w Gdańsku (*Festiwal Afera Kryminalna 2024; Afera Kryminalna 2021*). W 2024 r., ramach kolejnej edycji festiwalu odbyły się m.in. spotkania z autorami kryminałów, przedstawicielem świata nauki, policjantami, podcasterką *true crime* Karoliną Anną. Wydarzeniu towarzyszyły seanse filmowe, gra miejska „Tajny Agent” oraz poczęstunek dla uczestników (*Festiwal Afera Kryminalna 2024*). Zaproszeni goście zaangażowali się w społecznościowe propagowanie informacji o atrakcjach festiwalu. Wyrazem tego było np. nagranie przez Karolinę Annę rolki promocyjnej do bibliotecznego Instagrama, w którym zapraszała na swoje spotkanie chętnych użytkowników książki (*Karolina Anna zaprasza...*, 2024, 12 listopada; por. Il. 3).

Il. 3. Rolka promocyjna Karoliny Anny na instagramowym profilu Wojewódzkiej i Miejskiej Biblioteki Publicznej im. Josepha Conrada Korzeniowskiego w Gdańsku

Źródło: Karolina Anna zaprasza..., 2024, 12 listopada.

Po spotkaniu Karolina Anna opublikowała w serwisie Instagram współdzielony z gdańską wojewódzką księżnicą publiczną post, który polubiło 2274 użytkowników serwisu (*Podziękowanie za zaproszenie na festiwal Afera Kryminalna 2024*, 2024, 18 listopada; por. Il. 4).

Działalność truecrimerów z pewnością przyczynia się do promocji książki i instytucji ją dystrybuujących. W pośredni i bezpośredni sposób

Il. 4. Podziękowanie Karoliny Anny dla organizatorów za zaproszenie na festiwal Afera Kryminalna 2024 na instagramowym profilu truecrimerki i gdańskiej ksiąźnicy.

reklamują oni wybrane dzieła oraz autorów, wpływają na kształtowanie się postaw czytelniczych. Współpraca z twórcami podcastów *true crime* pozytywnie wpływa na wizerunek bibliotek jako nowoczesnych instytucji, które umiejętnie odnalazły w komunikacji z użytkownikami w dobie social mediów.

BIBLIOGRAFIA

- Adamczewska, I. (2016). True crime novel – pomiędzy literaturą piękną a dziennikarstwem. W: *Apetyt na rzeczywistość. Między literaturą a dziennikarstwem – relacje, interakcje, perspektywy*. Łódź: Wydaw. Uniwersytetu Łódzkiego, s. 91-115.
- Afera Kryminalna 2021* (2021, 5 grudnia). W: *Wojewódzka i Miejska Biblioteka Publiczna im. Josepha Korzeniowskiego w Gdańsku*. <https://wbpg.org.pl/wydarzenia/afera-kryminalna-2021/>.
- Anne Perry. (2023, 10 listopada). *Wikipedia, wolna encyklopedia*. Dostęp: 17:23, listopad 26, 2024. [//pl.wikipedia.org/w/index.php?title=Anne_Perry&oldid=71788785](https://pl.wikipedia.org/w/index.php?title=Anne_Perry&oldid=71788785).
- Audiobooki zdobywają serca Polaków. Ponad 14 milionów godzin wysłuchanych w aplikacji BookBeat (2023, 1 czerwca). W: *Aktualności. BookBeat*. <https://press.bookbeat.pl/246269-audiobooki-zdobывают-serca-polakow-ponad-14-milionow-godzin-wysluchanych-w-aplikacji-bookbeat>.
- Bączek, I. (2023). *Translation Project: Translation of Criminal Podcasts Kryminatorium and This is Monsters* (praca magisterska). <https://ruj.uj.edu.pl/entities/publication/9c8147c4-2be0-42b6-bfde-c82e48b98877>.

- Bieleninik D. (2023). *Ewolucja gatunku true crime – nowe podgatunki na platformie YouTube* (praca licencjacka). <https://ruj.uj.edu.pl/entities/publication/5cbec16a-2fc2-416e-a919-5edfac671a35>.
- Boling, K.S. (2020). *Fundamentally Different Stories That Matter: True Crime Podcasts and the Domestic Violence Survivors in Their Audiences* (doctoral dissertation). <https://scholarcommons.sc.edu/etd/5959>.
- BookBeat Audiobooki i E-booki 2024 (opis aplikacji). W: *Google Play*. <https://play.google.com/store/apps/details?id=com.bookbeat.android&hl=pl>.
- Bruzzi, S. (2016). Making a genre: The case of the contemporary true crime documentary. *Law and Humanities*, 10(2), 249-280.
- Budzińska, G. (2023). *Fenomen podcastów true crime – próba diagnozy* (praca licencjacka niepublikowana). <https://ruj.uj.edu.pl/entities/publication/f7b254b2-aa00-43d8-a131-7138dd5d3d5d>.
- Clausen, L.S. i Sikjær, S.A. (2021). When Podcast Met True Crime: A Genre -Medium Coevolutionary Love Story. *Leviathan: Interdisciplinary Journal in English*, 7, 139–214. DOI: 10.7146/lev.v0i7.125213.
- Conviction. Denise Mina. Goodreads. <https://www.goodreads.com/book/show/42283333-conviction>.
- Costello, S. (2019, February 22). *History of the iPod: From the first iPod to the iPod Classic*. *Lifewire*. <https://www.lifewire.com/history-ipod-classicoriginal-2000732>.
- Crime (2024) W: *Bab.la*. <https://pl.bab.la/slownik/angielski-polski/crime>.
- De Coster (2021), E. Scams and Flimflam: The Other True Crime. *Reference&User Services Quarterly*, 59, 3-4, 165-167.
- Dul, B. (2022). Analiza genologiczna podcastu kryminalnego na wybranych przykładach. *Tematy i Konteksty*, 12(17), 214-227. <https://journals.ur.edu.pl/tematyikonteksty/article/view/4245/3954>.
- „-er” i „-ee”, (2009, 17 września; post) W: *Edoo.pl*. <https://edoo.pl/blog/28-q-erq-i-q-eeq/#:~:text=%E2%80%9E-er%E2%80%9D%20u%C5%BCywana%20jest%20w%20s%C5%82owach%20okre%C5%9Blaj%C4%85cych%20wykonawc%C4%99%20jakiej%C5%9B,zawod%C3%B3w%20%28np.%20doctor%2C%20violinist%29%2C%20ale%20%E2%80%9E-er%E2%80%9D%20jest%20najpopularniejsza>.
- ET (2023, 14 czerwca). *BookBeat – trzy lata na polskim rynku, Rynek Książki*. <https://rynek-ksiazki.pl/aktualnosci/bookbeat-trzy-lata-na-polskim-rynku/#:~:text=Aplikacja%20BookBeat%2C%20nale%C5%BC%C4%85ca%20do%20grupy%20Bonnier%2C%20w%20sk%C5%82ad,s%C5%82uchaj%C4%85c%20audiobook%C3%B3w%20i%20czytaj%C4%85c%20e-booki%20%E2%80%93%20podsumowuje%20firma>. Tekst skopiowany ze strony <https://rynek-ksiazki.pl/aktualnosci/bookbeat-trzy-lata-na-polskim-rynku/> | Rynek książki.
- Festiwal Afera Kryminalna 2024 (2024, 24 października). W: *Wojewódzka i Miejska Biblioteka Publiczna im. Josepha Korzeniowskiego w Gdańsku*. <https://wbpg.org.pl/wydarzenia/festiwal-afera-kryminalna-2024/>.
- Galilej, C. (2022). Wypowiedzi definiujące anglicyzmy w internetowych artykułach informacyjnych. *Roczniki Humanistyczne*, 70(8), 33-57.
- Gorlewska, E. (2015). Wideoblog Mówiąc inaczej jako wariant gatunkowy wirtualnego poradnictwa językowego. *Media – Kultura – Komunikacja Społeczna*, 11/4, s. 47-64.

- Gorlewska E. (2020). Językowe sygnały obecności odbiorcy w wypowiedzi wideoblogowej na przykładzie kanału Karolina Anna. Zagadki kryminalne. W: A.B. Strawińska (red.), *Ojczyzna święta mowa!... Wiąże nas twoje słowo. Polszczyzna w perspektywie diachronicznej*. Białystok: Wydaw. Uniwersytetu w Białymstoku, s. 197-213.
- Gorlewska, E. (2021). Wypowiedzi wartościujące jako istotny aspekt dyskursu wideoblogowego na przykładzie kanału „Stanowo” o tematyce kryminalnej. *Białostockie Archiwum Językowe*, 21, 43-66.
- Gorlewska, E. (2022). Kreowanie wirtualnej wspólnoty komunikacyjnej wokół dyskursu kryminologicznego na materiale podcastu Justyny Mazur Piąte: Nie zabijaj. *Białostockie Archiwum Językowe*, 22, 109-134. <https://repozytorium.uwb.edu.pl/jspui/handle/11320/14342>.
- Graham, C., & Stevenson, K. (2022). 'It doesn't feel right to say how much I enjoyed this': Listener perspectives on ethics in true crime podcasts. *Australian Journalism Review*, 44(2), 211-228.
- Gzyl, P. (2020, 8 czerwca). *Empik Go zaprasza do posłuchania <<Kryminatorium. Zbrodnie, które wstrząsnęły światem>>*. *Dziennik Polski*. <https://dziennikpolski24.pl/empik-go-zaprasza-do-posluchania-kryminatorium-zbrodnie-ktore-wstrzasnely-swiatem/ar/c13-15015392>.
- Hammersley, B. (2004). Audible revolution. *The Guardian*. <https://www.theguardian.com/media/2004/feb/12/broadcasting.digitalmedia>.
- Informacje. W: *Karolina Anna, Youtube*. <https://www.youtube.com/channel/UCxS-DfGauduMv1ezbRVRWvCA>.
- Informacje. W: *Kryminatorium, YouTube*. <https://www.youtube.com/@Kryminatorium>.
- Informacje. W: *Mafia PL*. https://www.youtube.com/channel/UC5PPyqzbdiKWO_cJhD2Sp9g.
- Informacje. W: *MysteryTV, YouTube*. <https://www.youtube.com/user/1mysterytv>.
- Informacje. W: *Zagadki kryminalne – Karolina Anna, YouTube*. <https://www.youtube.com/@zagadkikryminalne-karolina1502>.
- Inne podcasty <<Kryminatorium>> (2024) W: RMFON. <https://www.rmfon.pl/podcasty/z-kryminatorium>.
- Intro 2024 W: *Marcin Myszka* [strona oficjalna]. <https://marcinmyszka.com/>.
- Intro: *Zagadki kryminalne – Karolina Anna, YouTube*. <https://www.youtube.com/@zagadkikryminalne-karolina1502>.
- IPod. (2024, 29 maja). *Wikipedia, wolna encyklopedia*. //pl.wikipedia.org/w/index.php?title=IPod&oldid=73880511.
- Kalisz, A. (2024). Podcast, czyli od przekazu audialnego w stronę jego audiowizualnych odsłon. *Perspektywa mediolingwistyczna. Zeszyty Prasoznawcze*, 67, 1 (257).
- Kamińska, M. (2023). Podcasting true crime jako medialny gatunek hybrydyczny. *Perspektywy Kultury*, 42(3), 165-178.
- Karolina Anna. W: *Social Blade*. <https://socialblade.com/youtube/c/karolinaannayt>
- Karolina Anna zaprasza...* (2024, 12 listopada) W: *Biblioteka_gdansk. Instagram*. https://www.instagram.com/p/DCR_IyAo6F0/.
- Keeler, A. (2021). Listening to the Aftermath of Crime True Crime Podcasts. W: J. W. Morris, E. Hoyt, (ed.), *Saving new sounds. Podcast preservation and historiography*, University of Michigan Press, pp.124-134.

- Kozłowski, K. (2018, 26 sierpnia). *Abonament na ebooki i audiobooki w Empik Go – znamy pierwszą z dwóch ofert!*, *Antyweb*. <https://antyweb.pl/abonament-na-ebooki-i-audiobooki-empik-go>.
- Kozłowski, K. (2017, 14 listopada). *Tylko na Antyweb. Nowa aplikacja EmpikGO otwiera wrota do cyfrowej biblioteki Empiku. Audioteka ma nowego rywala*, *Antyweb*. <https://antyweb.pl/empikgo-aplikacja-audiobooki-ebooki>.
- Kryminatorium (2023, 12 kwietnia). (Reklama powieści „Langer” Remigiusza Mroza; post). W: *Facebook*. <https://www.facebook.com/Kryminatorium/posts/pfbid02xMhRdxmwHzHpKn3NB1zJNVprV1xu1gZt14MNwghiZaECQ2hrG-ZE7dy74VDmAcJpql>.
- Kryminatorium (2020, 5 czerwca). *Empik. Biuro prasowe*. <https://news.empik.com/98978-zbrodnie-ktore-wstrzasnely-swiatem-specjalna-seria-podcastu-kryminatorium-tylko-w-empik-go>.
- Kryminatorium W: *Social Blade*. <https://socialblade.com/youtube/c/kryminatorium>.
- Marcin Myszka [hasło] (2023, 3 grudnia). *Wikipedia, wolna encyklopedia*. [//pl.wikipedia.org/w/index.php?title=Marcin_Myszka&oldid=71995912](https://pl.wikipedia.org/w/index.php?title=Marcin_Myszka&oldid=71995912).
- Matonóg, E. (2021). *Analiza porównawcza „Tajnego Detektywa: Ilustrowanego Tygodnika Kryminalno-Sądowego” oraz serii filmów i podcastów „Zagadki Kryminalne” zamieszczonych na kanale Karolina Anna* [praca licencjacka]. <https://ruj.uj.edu.pl/entities/publication/dbf70e3d-6f04-4239-8c3c-98a544ba1752>.
- Matuszewska, M. (2006). Powieść kryminalna W: T. Żabski, (red.) *Słownik literatury popularnej*, wyd. 2. Wrocław, s. 319.
- Menduni, E. (2007). Four steps in innovative radio broadcasting: From QuickTime to podcasting. *The Radio Journal – International Studies in Broadcast and Audio Media*, 5(1), 9-18.
- Murch, A. E. (1968), *The Development of the Detective Novel*. London.
- Naser, S. (2023, 20-th of June). *True crime podcasts are popular in the U.S., particularly among women and those with less formal education*, *Pew Research Center*. <https://www.pewresearch.org/short-reads/2023/06/20/true-crime-podcasts-are-popular-in-the-us-particularly-among-women-and-those-with-less-formal-education/>.
- Noga, P. (2020). *Podkast jako nowy gatunek w przestrzeni medialnej* (praca licencjacka). <https://ruj.uj.edu.pl/entities/publication/4b0da8c2-b01a-4133-90c8-c6fc7a4dc044>.
- Ostrowski, W. (1994). Kalendarz więzienia Newgate-prototyp angielskich pitawali. *Acta Universitatis Lodzianensis. Folia Litteraria*, 36, s. 83-103.
- Podcast. (2024, 15 lutego). *Wikipedia, wolna encyklopedia*. [//pl.wikipedia.org/w/index.php?title=Podcast&oldid=72875917](https://pl.wikipedia.org/w/index.php?title=Podcast&oldid=72875917).
- Podziękowanie za zaproszenie na festiwal Afera Kryminalna 2024*, (2024, 18 listopada). W: *karolinaannayt*, biblioteka_gdansk. https://www.instagram.com/p/DChWvSstu2A/?img_index=1; https://www.instagram.com/p/DChWvSstu2A/?img_index=1.
- Przybyszewski B. (2021, 2 sierpnia). *To wciąż dobry moment, żeby założyć podcast – wywiad z Marcinem Myszką z podcastu Kryminatorium*, *Imker*. <https://imker.pl/blog/podcast-marcin-myszka-kryminatorium-wywiad/>.

- Remigiusz Mróz. (2024, czerwiec 28). *Wikipedia, wolna encyklopedia*. //pl.wikipedia.org/w/index.php?title=Remigiusz_Mr%C3%B3z&oldid=74122379.
- Rozdziały filmu (2024) W: *YouTube-Pomoc*. <https://support.google.com/youtube/answer/9884579?hl=pl>.
- Ryszkiewicz M. (2021). *Retoryka polskiej powieści kryminalnej po roku 1989*. Lublin: Wydaw. Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej.
- Steinberg, A., Brian, R. & Wyant, B.R. (2023). How True Are True Crime Podcasts? *Journal of Criminal Justice and Popular Culture*, 23(2), 126-142.
- Sawicka U., 2017, Wideoblog – przyczyny popularności (stanowisko twórcy i odbiorcy), *Media – Kultura – Komunikacja Społeczna*, 13/4, 67-81.
- Schulenberg, K. S. (2021). "You're in a Cult, Call Your Dad": *An Investigation into the True Crime Podcast My Favorite Murder and Its Online Fan Communities* [Doctoral dissertation]. Clemson University.
- Seppälä, E. (2020). *Good Cop, Bad Cop?: An Analysis of the Evaluative Language used by the Hosts of the True Crime Podcast Crime Junkie when Discussing Law Enforcement* [Master's thesis]. Abo Akademi University – The Faculty of Arts, Psychology and Theology.
- Zagadki kryminalne empik go (seria), Empik. <https://www.empik.com/szukaj/produkt?seriesFacet=zagadki+kryminalne+empik+go>.
- Stuchaj nie uwierzysz!, Spotify. <https://open.spotify.com/show/4CcQFgcQxb-cxIAypEf5BsF?si=D0pYqdg7Qu-gdrIS665Kcw&nd=1&dlsi=8a24800e07a94451>.
- Szelest G. (2023). *Rola podcastów w kreowaniu codziennych zachowań informacyjnych fanów audiowizualnych historii kryminalnych. Studium przypadku* (praca licencjacka). <https://ruj.uj.edu.pl/entities/publication/27db4237-5866-4328-931c-c83054fbb568>.
- Stewart, V. (2022). True Crime and Contemporary Crime Fiction. *Crime Fiction Studies*, 3(2), 159-174.
- Szczepańska A. (2007). Podstawowe strategie wyszukiwania informacji i ich wykorzystanie w praktyce, *Przegląd Biblioteczny*, 75(2), 233-251.
- Tabaszewska, J. (2019). Prawdziwe przestępstwa. O afektywnej karierze pewnego formatu. *Teksty Drugie*, (6), 120-140.
- True (2024). W: *Bab.la*. <https://pl.bab.la/slownik/angielski-polski/true>.
- True crime (2024). W: *Cambridge Online Dictionary*. <https://dictionary.cambridge.org/pl/dictionary/english/true-crime>.
- Watch Casting JonBenet. 2024 W: *Netflix Official Site*. <https://www.netflix.com/pl/title/80142316>.
- Zagadki kryminalne – Karolina Anna. W: *Social Blade*. https://socialblade.com/youtube/channel/UCIysafLcdbF6Q_HA4gDEUg.
- Zasacka Z., R. Chymkowski, I. Koryś (2024). *Stan czytelnictwa książek w Polsce w 2023 roku* [raport], Biblioteka Narodowa. <https://bn.org.pl/download/document/1712262172.pdf>.

PODCASTY

- Hulaj Dusza (2024, 24 lipca). Małe Zło / Pauline i Juliet - „Mogłabym zakochać się w Juliet”, YouTube. <https://www.youtube.com/watch?v=nXMSlgHnMWk>.
- Karolina Anna (2024, 11 kwietnia). SPRAWA MICKI KANESAKI, YouTube. <https://www.youtube.com/watch?v=kcTTdkKhqmo&t=693s>.

- Karolina Anna (2024, 10 stycznia). SEKTA ANT HILL, YouTube. <https://www.youtube.com/watch?v=5uiEvgzi65k&t=174s>.
- Karolina Anna (2023, 7 października). SPRAWA ALEXANDRY PESIC, YouTube. <https://www.youtube.com/watch?v=pqxtPIKoWUk&t=160s>.
- Karolina Anna (2023, 14 lipca). SPRAWA LISK I SHANNAN GILBERT, YouTube. https://www.youtube.com/watch?v=-TBqyQ__ykQ&t=99s.
- Karolina Anna (2023, 1 czerwca). Sprawa Yossiego Ghinsberga, YouTube. <https://www.youtube.com/watch?v=TZ20OdYHTAU>.
- Karolina Anna (2023, 22 maja). SPRAWA CHRISA DENOYERA, YouTube. <https://www.youtube.com/watch?v=7msMyvP3Guo&t=157s>.
- Karolina Anna (2023, 27 marca). WYPRAWA NA EVEREST 1996, YouTube. <https://www.youtube.com/watch?v=BqHWA3CFGDg>.
- Karolina Anna (2023, 17 marca). SPRAWA KIM SUE LEGGETT, YouTube. <https://www.youtube.com/watch?v=hL6qgzqFD6k&t=1039s>.
- Karolina Anna (2023, 5 lutego). SPRAWA JOE SIMPSONA, YouTube. <https://www.youtube.com/watch?v=GIJWK3Yep7M>.
- Karolina Anna (2022, 13 listopada). SPRAWA RICKY'EGO MEGEE, YouTube. <https://youtu.be/0CW3ENB0yIlg?si=A4YA0NkCQYI1j6qF>.
- Karolina Anna (2022, 3 listopada). Sprawa Marry Ann Cotton, YouTube. <https://www.youtube.com/watch?v=KreTDRleKzw&t=168s>.
- Karolina Anna (2022, 26 września). TRUCIZNA MADELEINE HAMILTON SMITH, YouTube. <https://www.youtube.com/watch?v=bfQT3NJoG-Q>.
- Karolina Anna (2022, 22 września). SPRAWA STACEY CASTOR. YouTube, <https://www.youtube.com/watch?v=JpJVbqz3hrY>.
- Karolina Anna (2022, 11 marca). SPRAWA PETERA KÜRTEA, YouTube. <https://www.youtube.com/watch?v=7liPRxnUsHc&t=168s>.
- Karolina Anna (2021, 8 grudnia). SPRAWA ALICII KOZAKIEWICZ, YouTube. <https://www.youtube.com/watch?v=V2lCXs7JPIq&t=135s>.
- Karolina Anna (2021, 30 września). SPRAWA CHRISTINY AISTRUP HANSEN, YouTube. <https://www.youtube.com/watch?v=RsxjorC70hc&t=143s>.
- Karolina Anna (2021, 15 lipca). Sprawa Agathy Christie, YouTube. <https://www.youtube.com/watch?v=Tkb3vB1vhtQ&t=197s>.
- Karolina Anna (2021, 10 maja). SPRAWA JESSIKI BOYNTON, YouTube. https://www.youtube.com/watch?v=C_6PvKITXI0&t=22s.
- Karolina Anna (2021, 20 kwietnia). SPRAWA KITTY GENOVESE, YouTube. <https://www.youtube.com/watch?v=UQfRXBxqbN4&t=160s>.
- Karolina Anna (2021, 30 marca). SPRAWA DANICI CHILDS, YouTube. <https://www.youtube.com/watch?v=uKuye9Khg1c&t=175s>.
- Karolina Anna (2021, 22 luty). DOKTOR JOSEF MENGELE, YouTube. <https://www.youtube.com/watch?v=f2bpKIfZHy0>.
- Karolina Anna (2019, 20 marca). ZNOWU GADAM O SOBIE PRZEZ *PRAWIE* PÓŁ GODZINY – Q&A, YouTube. <https://www.youtube.com/watch?v=V7cW6CIBwI8>.
- Karolina Anna (2019, 5 luty). SPRAWA SELENY, YouTube. <https://www.youtube.com/watch?v=8qHBVHdC6FY>.
- Karolina Anna (2018, 21 grudnia). SPRAWA ALICE, YouTube. <https://www.youtube.com/watch?v=kEXrsvqwUGY>.

- Karolina Anna (2018, 2 grudnia). SPRAWA DYLANA I ERICA, YouTube. <https://www.youtube.com/watch?v=IOhbSdNjv5U>.
- Karolina Anna (2018, 18 czerwca). MÓJ PIES WYBIERA MI KOSMETYKI CAŁY MAKIJAŻ PRODUKTAMI WYBRANYMI PRZEZ MOJEGO PSA, YouTube. <https://www.youtube.com/watch?v=oxboTqHz95w>.
- Karolina Anna (2017, 29 lipca), GDZIE BYŁAM?, YouTube. <https://www.youtube.com/watch?v=1pjPKpZrKy0>.
- Karolina Anna (2017, 15 czerwca). Q&A 2 : CZY JESTEM WEGANKĄ? | CZY MOJA MAMA ŻYJE? | ILE PŁACI BIEDRONKA?, YouTube. <https://www.youtube.com/watch?v=fWtJs3CgvIA>.
- Karolina Anna (2017, 27 maja). CZYTAM HEJTY | JESTEM BRZYDKA I WK*WIAJĄCA + JAK SOBIE Z TYM RADZĘ?, YouTube. <https://www.youtube.com/watch?v=NbZgmy8TWIE>.
- Karolina Anna (2017, 9 maja). Q&A : ILE MAM LAT? CZY JESTEM SIOSTRĄ JAKUBA KRÓLA? JAK EDYTUJĘ FILMY / ROBIĘ MINIATURKI? STUDIA?, YouTube. <https://www.youtube.com/watch?v=SuUsY3WEYAA>.
- Karolina Anna (2017, 5 kwietnia). CZYTAM HEJTY | MOJE BRWI | DLACZEGO TAK WYGLĄDAJĄ? | JAK JE MALUJĘ?, YouTube. <https://www.youtube.com/watch?v=CjTteh8ywbG>.
- Karolina Anna (2017, 10 marca). TAJEMNICA MORDERSTWA JONBENET RAMSEY | Kto zabił JonBenét? + Teorie spiskowe (ZAGADKI KRYMINALNE), YouTube. <https://www.youtube.com/watch?v=tB7dBHNm3mA>.
- Karolina Anna (2017, 2 marca). TESTY NA ZWIERZĘTACH | wszystko co musisz wiedzieć | kosmetyki (nie)testowane/wegańskie, YouTube. <https://www.youtube.com/watch?v=yFxpInJcPY>.
- Karolina Anna (2017, 3 luty), TATA KOMENTUJE MÓJ MAKIJAŻ! | NARRACJA DO FILMU (+GRWM), YouTube. <https://www.youtube.com/watch?v=UTz5hINeur0>.
- Karolina Anna (2017, 23 luty). GET READY WITH ME – PRACA W BIEDRONCE! (makiaż + włosy + outfit, YouTube. <https://www.youtube.com/watch?v=UTz5hINeur0>.
- Karolina Anna (2017, 15 luty). MAKIJAŻ ,NO MAKEUP' W 5 MINUT ft. SZTUCZNE PIEGI, YouTube. <https://www.youtube.com/watch?v=GfKwQkxK-s>.
- Karolina Anna (2017, 13 luty). METODA KONMARI: SKŁADANIE SKARPETEK (MAGIA SPRZĄTANIA) – minimalizm, YouTube. <https://www.youtube.com/watch?v=ljr7x91r37k>.
- Kryminatorium (2024, 17 czerwca). Zagadkowe zaginięcie rodziny Schulze | 322, YouTube. <https://www.youtube.com/watch?v=nagYm9hOaQL>.
- Kryminatorium (2024, 1 kwietnia). Sprawca na 98%. Wyjaśnione po 50 latach | 311. YouTube. https://www.youtube.com/watch?v=reV_qvECN8A.
- Kryminatorium (2024, 5 luty). W tym miejscu nie rosła trawa, YouTube. <https://www.youtube.com/watch?v=ZyGj37ujT2U>.
- Kryminatorium (2024, 8 stycznia). Prawda odkryta po 40 latach. YouTube. <https://www.youtube.com/watch?v=f9DIPLCaqwk>.
- Kryminatorium (2023, 11 grudnia). Sprawa wyjaśniona po 30 latach | 295, YouTube. <https://www.youtube.com/watch?v=-DOEHZyvA9E>.
- Kryminatorium (2023, 9 grudnia). 3 największe tajemnice PRL, których możesz

- nie znać | MARATON 5, YouTube. <https://www.youtube.com/watch?v=5K3h-G0F--TQ>.
- Kryminatorium (2023, 23 października). Podróż poślubna zamieniła się w koszmar, YouTube. https://www.youtube.com/watch?v=Hqb4zm3D_4Q.
- Kryminatorium (2023, 25 września). Uczeń zakochany w nauczycielce po latach chciał spełnić fantazje, YouTube. <https://www.youtube.com/watch?v=4y5jdtUbvM0>.
- Kryminatorium (2023, 11 września). Na TEJ DRODZE od lat dzieją się DZIWIWE RZECZY – AUTOSTOPOWICZ z autostrady łez, YouTube. <https://www.youtube.com/watch?v=huzqgWM36AQ>.
- Kryminatorium (2023, 21 sierpnia). Melina w zakopanej ciężarówce, porwanie miało być jak z filmu, YouTube. https://www.youtube.com/watch?v=V_ysXNmJ6mw.
- Kryminatorium (2023, 31 lipca). Gdy zazdrość męża przekracza granice, YouTube. https://www.youtube.com/watch?v=0wLOI_hNBk8&t=2031s.
- Kryminatorium (2023, 10 lipca). Sprawca miał tatuaż z jej imieniem. Sprawa dziewczyny z wigwamu | 272. PODCAST, YouTube, <https://www.youtube.com/watch?v=BuLh-OQvC-M>.
- Kryminatorium (2023, 19 czerwca). Czy niedopalek doprowadzi do sprawcy? | 267. ZAGINIĘCIA, YouTube. <https://www.youtube.com/watch?v=yZZfUUC2Qrc>.
- Kryminatorium (2023, 8 maja). NAJWIĘKSZA zagadka francuskich Alp | 261. NIEWYJAŚNIONE, YouTube. https://www.youtube.com/watch?v=6keN-FRbQ_o.
- Kryminatorium (2023, 1 maja). Wsiadła w AUTOSTOP i zniknęła na 7 LAT | 260. PODCAST, YouTube. <https://www.youtube.com/watch?v=S2Ww3rX=-piw&t=16s>.
- Kryminatorium (2023, 12 kwietnia). Joanno, czemu wpuściłaś go do środka? | 257. PODCAST, YouTube, <https://www.youtube.com/watch?v=RMkAXpYg-Gns>.
- Kryminatorium (2023, 10 kwietnia). „OBSERWATOR” – prawdziwa historia z serialu Netflix | 256. PODCAST, YouTube, <https://www.youtube.com/watch?v=VTdhLVYX9es>.
- Kryminatorium (2023, 3 kwietnia). Ostatnia decyzja rodziny Owieczkinów, YouTube. https://www.youtube.com/watch?v=_BIXPHS_-Hk.
- Kryminatorium (2023, 27 marca). Najgorszy finał wieczoru panieńskiego | 254. PODCAST, YouTube. https://www.youtube.com/watch?v=02fJ41z_OC8.
- Kryminatorium (2023, 20 marca). Człowiek w walizkach | 253. PODCAST, YouTube. <https://www.youtube.com/watch?v=QKg-0YzABWI>.
- Kryminatorium (2023, 13 marca). Sprawa doktor Margo Prade, YouTube. <https://www.youtube.com/watch?v=DynK33D11JY>.
- Kryminatorium (2023, 6 marca). Miejscowy prześladowca, YouTube. <https://www.youtube.com/watch?v=DeAHTlqsNH8>.
- Kryminatorium (2023, 27 lutego). Jej plan na zbrodnię zszokował świat, YouTube. <https://www.youtube.com/watch?v=6zVIM4GcdHM>.
- Kryminatorium (2023, 20 lutego). Uwiódł i oszukał tysiące kobiet – sprawa Kalibabki, YouTube. <https://www.youtube.com/watch?v=Pvr0LMgja7s>.

- Kryminatorium (2023, 6 lutego). Sprawa z niespodziewanym zakończeniem, która Cię zaskoczy, YouTube. <https://www.youtube.com/watch?v=hXWYI3zNVQ4>.
- Kryminatorium (2023, 30 stycznia). Sprawcy z autostrady, YouTube. <https://www.youtube.com/watch?v=HRv5JSwBTsg>.
- Kryminatorium (2023, 23 stycznia). Jak NAJSŁYNNIEJSZA wrestlerka została NAJWIĘKSZĄ sprawczynią, YouTube. https://www.youtube.com/watch?v=x1d_C2Qw9wM.
- Kryminatorium (2023, 16 stycznia). Jego obsesja zszokowała śledczych, YouTube. <https://www.youtube.com/watch?v=G4jIML0b8Io>.
- Kryminatorium (2023, 2 stycznia). Pielęgniarka seryjną sprawczynią? YouTube, <https://www.youtube.com/watch?v=tqifB7YrMqQ>.
- Kryminatorium (2022, 26 grudnia). Każdy RODZIC powinien poznać tę historię | ZAGINIĘCIA. YouTube, https://www.youtube.com/watch?v=n_viXJq29dQ.
- Kryminatorium (2022, 5 grudnia). Albert DeSalvo – Dusiciel z Bostonu | SYLWETKA SPRAWCY. YouTube, <https://www.youtube.com/watch?v=kv0bsLme5Lc>.
- Kryminatorium (2022, 28 listopada). Rytuał w lesie? Teorie w sprawie Jeannette, YouTube. <https://www.youtube.com/watch?v=v1fDkrn-0dA>.
- Kryminatorium (2022, 23 listopada). GABBY PETITO i tajemnicze nagranie z policyjnej kamery, YouTube. <https://www.youtube.com/watch?v=Nhe1svbrupY>.
- Kryminatorium (2022, 21 listopada). Zaginięcie w śnieżną noc | ZAGINIENI, YouTube. <https://www.youtube.com/watch?v=V9V5cHIhaqQ>.
- Kryminatorium (2022, 3 października). Śledztwo z REKINEM w tle. NAJDZIWNIEJSZA sprawa z Australii, YouTube. <https://www.youtube.com/watch?v=l-cBfeM81Epo>.
- Kryminatorium (2022, 12 września). Twoje sny mogą mieć znaczenie, YouTube. <https://www.youtube.com/watch?v=GimEWVI9yA8>.
- Kryminatorium (2022, 8 sierpnia). Telefon od płaczącego sprawcy, YouTube. <https://www.youtube.com/watch?v=0VINyIrsswo>.
- Kryminatorium (2022, 11 lipca). Troskliwa pielęgniarka, YouTube. <https://www.youtube.com/watch?v=zZM1j-bmwV4>.
- Kryminatorium (2022, 13 czerwca). Sprawa rozwiązana po 28 latach, YouTube. <https://www.youtube.com/watch?v=DALs2mQ7jVk>.
- Kryminatorium (2022, 23 maja). Wizyta w domku na wzgórzu, YouTube. <https://www.youtube.com/watch?v=DaFgnLludFU>.
- Kryminatorium (2022, 18 kwietnia). Sprawa z Wrzosowisk, YouTube. <https://www.youtube.com/watch?v=ovceyhR1j-c>.
- Kryminatorium (2022, 9 kwietnia). Czarujący psychopata jest tuż obok, YouTube. <https://www.youtube.com/watch?v=Xk0wS5Ta4d8>.
- Kryminatorium (2022, 4 kwietnia). Sprawa z Oslo Plaza, YouTube. https://www.youtube.com/watch?v=nl_g3YEI-1Q.
- Kryminatorium (2022, 28 marca). Wręczył kwiatki i poprosił o czaj | SZCZECIN ŚLEDZTWA PRL, YouTube. <https://www.youtube.com/watch?v=hmydjju-xack>.
- Kryminatorium (2022, 21 lutego). Znalezione w wannie | KRYMINATORIUM, YouTube. <https://www.youtube.com/watch?v=eJXDWaBF-pg>.
- Kryminatorium (2021, 13 grudnia). Był najlepszym detektywem aż popełnił błąd, YouTube. <https://www.youtube.com/watch?v=hIXViDsU-dc>.

- Kryminatorium (2021, 15 listopada). Sprawa z doliny Isdal | TAJEMNICZE ZBRODNI. YouTube. <https://www.youtube.com/watch?v=XykM84yWHuA&t=124s>.
- Kryminatorium (2021, 27 września). Wskoczył z okna sądu i zwiął. Sprytny i groźny TED | KRYMINATORIUM, YouTube. <https://www.youtube.com/watch?v=8P1FiTCuNBc>.
- Kryminatorium (2021, 2 sierpnia). W domu wrocławskiego wykładowcy | ŚLEDZ-TWA PRL, YouTube. <https://www.youtube.com/watch?v=NniW3wfb2pA>.
- Kryminatorium (2021, 19 lipca). Zakleił zamek pianką, aby nie mogła uciec. Kobieta nie miała szans | POLSKA SPRAWA, YouTube. https://www.youtube.com/watch?v=M_JoOLzzxow.
- Kryminatorium (2021, 5 lipca). Dżungla włóczęgów, YouTube. https://www.youtube.com/watch?v=hYF7Ly_ZX0k.
- Kryminatorium (2021, 8 marca). Wąż i sprawca BIKINI - Charles Sobhraj | KRYMINATORIUM, YouTube. <https://www.youtube.com/watch?v=DAClflAfhas>.
- Kryminatorium (2021, 25 stycznia). Byk i Maczuga z Podkarpacia | POLSKA SPRAWA, YouTube. https://www.youtube.com/watch?v=ydFwqiO_V6s.
- Kryminatorium (2021, 21 stycznia). Sprawa Marka Papaly | POLSKA SPRAWA Z DETEKTYWA, YouTube. <https://www.youtube.com/watch?v=ket4y-KxNqn0>.
- Kryminatorium (2021, 4 stycznia). Po zrobieniu tego zdjęcia zniknęły. Sprawa poruszyła cały kraj | KRYMINATORIUM, YouTube. <https://www.youtube.com/watch?v=UXIbp3rk7iE>.
- Kryminatorium (2020, 16 listopada). Sierota Europy – Kaspar Hauser | KRYMINATORIUM, YouTube. <https://www.youtube.com/watch?v=fwHA4XIYuyU>.
- Kryminatorium (2020, 14 września). Spisek kobiet z Nagyrév, YouTube. <https://www.youtube.com/watch?v=sFtVEFAzGds>.
- Kryminatorium (2020, 10 sierpnia). Przypadek 14-letniego George'a Stinney'a | KRYMINATORIUM, YouTube. <https://www.youtube.com/watch?v=QE5cb-BrWr3A>.
- Kryminatorium (2019, 23 września). Łomiarz recydywista | #59 KRYMINATORIUM, YouTube. <https://www.youtube.com/watch?v=eHIGt7nPHVo>.
- Mafia PL (2023, 3 listopada). Z małej polskiej wsi do szefowej włoskiej mafii | Edyta Kopaczyńska, YouTube. <https://www.youtube.com/watch?v=wdT-tOJQ7go>.
- Mafia PL (2023, 20 października). Jak to zrobili? | Brawurowe ucieczki polskich gangsterów, YouTube, <https://www.youtube.com/watch?v=WL3wIZZLY10>.
- Mafia PL (2017, 28 lipca). SŁYNNNE MIEJSCA POLSKIEJ MAFII. BASZTA | MULTIPUB | ESCADA, YouTube. <https://www.youtube.com/watch?v=G1y-OcAUNBSw>.
- Mafia PL (2017, 10 marca). Sylwetki polskich gangsterów #02: „Pershing”, YouTube, <https://www.youtube.com/watch?v=f5b96DPX5Do>.
- Marcin Myszka (2022, 14 listopada). Szukam kryjówki zbiega sprzed lat, YouTube. <https://www.youtube.com/watch?v=iXLXQrQydNU>.
- Marcin Myszka (2015, 11 sierpnia). Przełęcz Diatłowa | NIEDIEGETYCZNE, YouTube. <https://www.youtube.com/watch?v=c4aKxWQ86ZA>.
- Strach Story. (2023, 1 czerwca). Po latach odkryłam prawdę o dziadku | Strach

Story S01E01, YouTube. <https://www.youtube.com/watch?v=IgbM2AG-zGE&list=PL71kfWRXefz2kfCNrKR15rphkXjbSGG69>.

Zbrodnia Ikara. (2024, 31 października). Sprawa Kajetana Poznańskiego, YouTube. https://www.youtube.com/watch?v=UKd_u6WvtLs.

KSIĄŻKI WSPOMNIANE W PODCASTACH

- Agassi, Andre. *Open. Autobiografia tenisisty*. Lubimy czytać. <https://lubimyczytac.pl/ksiazka/5025204/open-autobiografia-tenisisty>.
- Bednarek, Adrian. *Pamiętnik diabła*. Lubimy czytać. <https://lubimyczytac.pl/ksiazka/5032448/pamietnik-diabla>.
- Berry-Dee, Christopher. *Monster: Aileen Wuornos. Zrozumieć seryjną zabójczynię*. Lubimy czytać. <https://lubimyczytac.pl/ksiazka/5008950/monster-aileen-wuornos-zrozumiec-seryjna-zabojczynie>.
- Bradbury, Neil. *Smak trucizny*. Empik. <https://www.empik.com/smak-trucziny-bradbury-neil,p1321108538,ksiazka-p?qa=smak+trucziny&ac=true>.
- Cataldie, Louis. *Oko w oko ze śmiercią*. Lubimy czytać. <https://lubimyczytac.pl/ksiazka/5029048/oko-w-oko-ze-smiercia>.
- Chmielarz, Wojciech. *Wyrwa*. Lubimy czytać. <https://lubimyczytac.pl/ksiazka/5058072/wyrwa>.
- Corfixen, Kristian. *Pielęgniarka. Historia zbrodni, które wstrząsnęły Skandynawią*. Lubimy czytać. <https://lubimyczytac.pl/ksiazka/5077893/pielengniarka-historia-zbrodni-ktore-wstrzasnely-skandynawia>.
- Dobrowolska, Hanna. *Taki dobry chłopak: Sprawa Kajetana Poznańskiego*. Lubimy czytać. <https://lubimyczytac.pl/ksiazka/5128493/taki-dobry-chlopak-sprawa-kajetana-poznanskiego>.
- Fugiel-Kuźmińska, Małgorzata & Gołębiowski, Jan. *Urodzeni mordercy? Nieznane kulisy pracy profilerów. Kto zabija i dlaczego*. Lubimy czytać. <https://lubimyczytac.pl/ksiazka/5086586/urodzeni-mordercy-nieznane-kulisy-pracy-profilera-kt-zabija-i-dlaczego>.
- Gadomski, Mariusz. *Retrozbrodnie*. Lubimy czytać. <https://lubimyczytac.pl/ksiazka/5040837/retrozbrodnie>.
- Ghinsberg, Yossi. *Dżungla. Marzenie, które stało się koszmarem*. Lubimy czytać. <https://lubimyczytac.pl/ksiazka/4823578/dzungla-marzenie-ktore-stalo-sie-koszmarem>.
- Glatt, John. *Idealny tata*. Lubimy czytać. <https://lubimyczytac.pl/ksiazka/5039851/idealny-tata>.
- Glatt, John. *Sprawa Josefa Fritzla*. Lubimy czytać. <https://lubimyczytac.pl/ksiazka/5056100/sprawa-josefa-fritzla>.
- Jaissanbayev, Talgat. *Słynne zbrodnie w ZSRR. 10 najgłośniejszych przestępstw w Związku Radzieckim*. Lubimy czytać. <https://lubimyczytac.pl/ksiazka/4947202/slynnne-zbrodnie-w-zsrr-10-najglosniejszych-przestepstw-w-zwiazku-radzieckim>.
- Janiszewska, Izabela. *Larysa Luboń i Bruno Wilczyński* [cykl książek] 2024, Lubimy czytać. <https://lubimyczytac.pl/cykl/30050/larysa-lubon-i-bruno-wilczynski>.
- Kańtoch, Anna. *Wiosna zaginionych*. Lubimy czytać. <https://lubimyczytac.pl/ksiazka/4937263/wiosna-zaginionych>.
- Kat z Płaszowa. *Max Czornyj*. Lubimy czytać. <https://lubimyczytac.pl/ksiazka/4999011/kat-z-plaszowa>.

- Kay, Adam. *Będzie bolało. Sekretny dziennik młodego lekarza*. Lubimy czytać. <https://lubimyczytac.pl/ksiazka/5021898/bedzie-bolalo-sekretny-dziennik-mlodego-lekarza>.
- Klasa, Roman. *Operator 112. Relacja z centrum ratowania życia*. Lubimy czytać, <https://lubimyczytac.pl/ksiazka/4917838/operator-112-relacja-z-centrum-ratowania-zycia>.
- Kott, Margota. *Kompendium wiedzy dla autorów kryminałów*. Lubimy czytać. <https://lubimyczytac.pl/ksiazka/4968250/kompendium-wiedzy-dla-autorow-kryminalow>.
- Kowalik, Helena. *PeReL z za krat. Głośne sprawy sądowe z lat 1945-1989*. Lubimy czytać. <https://lubimyczytac.pl/ksiazka/4845814/peerel-z-za-krat-glosne-sprawy-sadowe-z-lat-1945-1989>.
- Krakauer, Jon. *Wszystko za Everest*. Lubimy czytać. <https://lubimyczytac.pl/ksiazka/5054491/wszystko-za-everest>.
- Lindsay, Jeff. *Demony Dexter*. Lubimy czytać. <https://lubimyczytac.pl/ksiazka/192998/demony-dextera>.
- López, Pedro Alonso. *Potwór z Andów*. Leone Milton. Lubimy czytać. <https://lubimyczytac.pl/ksiazka/5003276/potwor-z-andow-pedro-alonso-lopez>.
- Madsen, Inger Gammelgaard. *Laleczka*. Lubimy Czytać. <https://lubimyczytac.pl/ksiazka/4983196/laleczka>.
- Megee R., *Left for Dead: How I Survived 71 Days in the Outback*, 2008, GoodReads. <https://www.goodreads.com/book/show/6326777-left-for-dead-in-the-outback>.
- Michaud, Stephen G., Beck, Weathers. *Everest. Na pewną śmierć*. Lubimy czytać. <https://lubimyczytac.pl/ksiazka/264344/everest-na-pewna-smierc>.
- Molenda, Jarosław. *Krwawy Peter*. Lubimy czytać. <https://lubimyczytac.pl/ksiazka/4974004/krwawy-peter>.
- Mróz, Remigiusz. Langer. Czwarta strona. <https://czwartastrona.pl/produkt/langer/>.
- Mróz, Remigiusz. Langer. Empik. <https://www.empik.com/langer-mroz-remigiusz,p1363809576,ksiazka-pl>.
- Mróz, Remigiusz. *Obrazy z przeszłości*. Lubimy czytać. <https://lubimyczytac.pl/ksiazka/5016998/obrazy-z-przeszlosci>.
- Myszka, Marcin. *Zbrodnia obok ciebie*. Lubimy czytać. <https://lubimyczytac.pl/ksiazka/5043796/zbrodnia-obok-ciebie>.
- Neville, Richard, Clarke, Julie. *Na tropie węża. Prawdziwa historia seryjnego mordercy i mistrza oszustwa Charles'a Sobhraj*. Znak Księgarnia. <https://www.znak.com.pl/ksiazka/na-tropie-weza-prawdziwa-historia-seryjnego-mordercy-i-mistrza-oszustwa-charles-a-sobhraj-neville-richard-clarke-julie-186314>.
- Nowak, Katarzyna. *Sama*. Lubimy czytać, <https://lubimyczytac.pl/ksiazka/4983838/sama>.
- Ornacka, Ewa. *Tajemnice zbrodni*. Lubimy czytać. <https://lubimyczytac.pl/ksiazka/4983181/tajemnice-zbrodni>.
- Pollak, Paweł. *Dawca*. Lubimy czytać. <https://lubimyczytac.pl/ksiazka/4996041/dawca>.
- Shepherd, Richard. *Siedem wieków śmierci*. Lubimy czytać, <https://lubimyczytac.pl/ksiazka/4990128/siedem-wiekow-smierci>.

Simpson, Joe, *Dotknięcie pustki*. Katowice 2011, Lubimy czytać. <https://lubimyczytac.pl/ksiazka/237356/dotkniecie-pustki>.

Thorwald, Jürgen. *Stulecie detektywów*. Lubimy czytać, <https://lubimyczytac.pl/ksiazka/4875922/stulecie-detektywow>.

Wilczyńska Ewa. *Dziewczyna w czarnej sukience. Historia zbrodni miłoszyckiej*. Lubimy czytać. <https://lubimyczytac.pl/ksiazka/5080382/dziewczyna-w-czarnej-sukience-historia-zbrodni-miloszyckiej>.

Williams, S.L., *Washed in the Blood*, 2004. GoodReads, https://www.goodreads.com/book/show/1225683.Washed_in_the_Blood.

Artykuł w wersji poprawionej wpłynął do Redakcji 3 grudnia 2024 r.

MARIOLA ANTCZAK

Department of Information and Book Studies

Łódź University

e-mail: mariola.antczak@uni.lodz.pl

ORCID 0000-0002-4378-7101

MONIKA WACHOWICZ

Department of Information and Book Studies

Łódź University

e-mail: monika.wachowicz@uni.lodz.pl

ORCID 0000-0002-2846-374X

TRUE CRIME PODCASTS ON YOUTUBE AS TOOLS FOR BOOK AND LIBRARY PROMOTION (2015-2024)

KEYWORDS: YouTube. True crime. Truecrimer. Karolina Anna. Kryminatorium. Books. Libraries. Promotion.

ABSTRACT: **Thesis/Objective** – The primary aim of this research was to explore the activities of Polish true crime content creators in promoting reading, books, and book-distributing institutions. The study focused on podcasts available on YouTube. The most popular true crime channels were identified, with two – Karolina Anna and Kryminatorium – made subject to qualitative analysis. The objective was to discover all possible ways in which true crime channels contribute to the promotion of books and libraries. **Research methods** – To achieve the afore-mentioned objectives, the authors employed a bibliographic method, literature analysis and critique, media content analysis, and a heuristic method. **Conclusions** – The content analysis of the podcasts revealed that librarians can use the work of true crime creators in several ways, including: shaping collection development and selection policies in libraries; promoting specific book titles available in libraries; fostering reading interests and habits; creating reading trends; marketing libraries through social media platforms where true crime creators operate; and enhancing readers' information literacy through the "lessons" delivered by true crime content creators.

ARTYKUŁY RECENZYJNE/RECENZJE I PRZEGLĄDY PIŚMIENICTWA

PRZEGLĄD BIBLIOTECZNY 2025 z. 1
PL ISSN 0033-202X

*Sermones et institutiones consiliorum causa
pro ordinatoribus et participantibus*

Prezentacje multimedialne w wystąpieniach naukowych. Nauka – dydaktyka – praktyka, red. Mariola Antczak, Warszawa – Łódź 2023, wyd. Uniwersytet Łódzki, Stowarzyszenie Bibliotekarzy Polskich, 310 ss.

Omawiana pozycja wiąże się z zainteresowaniami redaktor naukowej Marioli Antczak, czego wyrazem jest liczba ponad 100 opracowań i szereg wystąpień na konferencjach. Można tutaj wspomnieć, wydaną przez Nią wspólnie z Grzegorzem Czapnikiem publikację poświęconą organizacji konferencji naukowych z 2022 r.¹

Na omawiane opracowanie składają się rozdziały połączone nie tylko wspólnym tematem prezentacji multimedialnych w trakcie konferencji naukowych. Przede wszystkim stanowią one odpowiedź na określone zagadnienia, jakie zostały zaproponowane przez redaktor naukową. Propozycje te dotyczyły problemów, które do tej pory były słabo widoczne w literaturze naukowej. To podnosi wartość recenzowanej publikacji.

Główne dwa tematy omawianej pracy są następujące: sposób przygotowania dobrego wystąpienia na konferencji naukowej oraz poprawna i atrakcyjna prezentacja multimedialna stanowiąca część tego rodzaju wystąpienia (s. 12). W ramach pierwszego, głównego zagadnienia wyznaczono następujące cele pośrednie: sprawy terminologiczne dotyczące konferencji naukowych, ich organizacja i przebieg; sposoby wyznaczania celów konferencji naukowych; rodzaje i uczestnicy konferencji; różnice i podobieństwa między artykułem naukowym, referatem i wykładem; etykieta obowiązująca na konferencjach. Jeśli chodzi o drugie zagadnienie dotyczące prezentacji multimedialnych, to zgodnie z tytułem omawianej publika-

¹ *Organizacja konferencji naukowych*, red. M. Antczak, G. Czapnik, Łódź 2022, 414 ss.

cji jest ono rozbudowane. Na początek mamy podstawową terminologię dotyczącą samych prezentacji z charakterystyką stosowanego oprogramowania. Dalej poświęcono uwagę planowaniu i realizacji prezentacji naukowych z uwzględnieniem rodzaju audytorium, prób i... tremy. Następny cel, to zasady wygłaszania tekstów uzupełnionych prezentacjami multimedialnymi oraz ich ewaluacja. Zagadnienie prezentacji naukowych uzupełniono jeszcze o ewolucję prezentacji na wybranych przykładach oraz propozycje ćwiczeń służących publicznym wystąpieniom.

Struktura służy realizacji ww. celów badawczych. Na początek omówiono podstawowe zasady wystąpień na konferencjach naukowych, ich cele oraz podstawowe zagadnienia terminologiczne. Dalej mamy omówienie samych prezentacji multimedialnych z ich planowaniem, realizacją i charakterystyką oprogramowania. Wreszcie przybliżono zmiany ewolucyjne prezentacji na wybranych czterech przykładach. Całość uzupełniono o zespół ćwiczeń wystąpień publicznych. Każdy z rozdziałów rozpoczyna zestaw szczegółowych pytań badawczych i abstrakty. Dzięki temu czytelnik jeszcze przed lekturą wie, co znajdzie w danym rozdziale. Ułatwia to recepcję treści omawianej pracy.

Rozdział pierwszy „Wystąpienia na konferencjach naukowych” otwiera tekst Natalii Słaboń *Konferencja i wystąpienia naukowe: terminologia, geneza, stan badań, organizacja i przebieg* (s. 17-32), w którym przytacza definicje pojęcia konferencji naukowej oraz omawia badania poświęcone konferencjom. Autorka określiła konferencje jako wydarzenia stwarzające okazję do dyskusji naukowej i komunikacji oraz integracji środowiska naukowego (s. 30-31). Zjawisko to powstało w połowie XIX w., ale na dzień dzisiejszy stan badań nad nim jest słaby. Organizatora konferencji reprezentuje komitet organizacyjny, odbiorcy zaś dzielą się na uczestników czynnych (referentów) i biernych – słuchaczy, mogących ewentualnie zabrać głos w dyskusji. Procedura organizacji konferencji naukowych nie ma określonych ściśle zasad i zależy od zaplanowanej skali. Można jednak wyróżnić następujące etapy – programowanie (planowanie), pozyskanie środków, realizacja konferencji i działania finalne, takie jak np. publikowanie materiałów drukiem (s. 31-32).

Stosunkowo krótki tekst pióra Aleksandry Staniszewskiej i Radosława Zdaniewicza *Cele konferencji naukowych* (s. 33-43) obejmuje dwa rodzaje zagadnień badawczych. Pierwszy stanowią (zgodnie z tytułem) cele konferencji (prelegentów, słuchaczy i organizatorów oraz sponsorów), drugi – tzw. drapieżne konferencje. Jeśli chodzi o cele prelegentów, to obok prezentacji własnych osiągnięć naukowych mamy szereg celów ubocznych. Obok nawiązania kontaktów wystąpienia konferencyjne uczą umiejętności komunikowania się z publicznością. Cele słuchaczy, to poznanie dorobku naukowego na dany temat oraz nawiązanie nowych kontaktów badawczych. Cele organizatorów i sponsorów są podobne. Chodzi o promocję

i pożyteczne kontakty naukowe oraz biznesowe. Do „drapieżnych konferencji” naukowych zaliczamy zjazdy nastawione na zyski (np. z wysokich opłat konferencyjnych), organizowane często przez ośrodki niemające nic wspólnego z tematem konferencji i nierzetelnie dobierające referentów. Bywa też, że oferują publikację w wysoko punktowanym wydawnictwie po wniesieniu wcześniej opłaty (s. 41-43).

Następny rozdział „Rodzaje i uczestnicy wystąpień naukowych” został opracowany przez Magdalenę Gozdek (s. 45-61). Autorka, wśród wydarzeń naukowych, wyróżniła: konferencje, seminaria, kongresy, sympozja, warsztaty, webinaria i szkoły letnie. Seminaria, warsztaty i szkoły letnie mają na ogół charakter stacjonarny, a mieszany (hybrydowy, stacjonarny, zdalny) – konferencje, kongresy i sympozja. Webinaria są z zasady imprezami zdalnymi. Różna jest też ich długość – np. konferencje i kongresy trwają do trzech dni, sympozja i warsztaty do dwóch, a pozostałe są na ogół jednodniowe. Stosunkowo najdłużej trwają szkoły letnie – nawet kilkanaście dni. W wymienionych imprezach obok uczonych udział mogą brać eksperci i specjaliści, praktycznie wykorzystujący zdobycze wiedzy, jak też osoby niezwiązane z nauką oraz jej adepci (s. 60-61).

Barbara Hac-Rosiak przedstawiła tekst *Artykuł naukowy, referat, wykład: podobieństwa i różnice* (s. 63-78). Zdaniem autorki artykuł jest formą naukowej publikacji i, zachowując pisemną formę przekazu, może być podstawą dla oralnych wystąpień. Referat stanowi pisemne opracowanie określonego zagadnienia, które może być wygłoszone przed audytorium; stanowi rodzaj konspektu ustnej prezentacji jakiegoś tematu. Wykład zalicza się do metod dydaktyki uniwersyteckiej i w odróżnieniu od rozdziału czy referatu nie przybiera na ogół wersji pisemnej. Referat od wykładu różni się czasem trwania – pierwszy powinien ograniczyć się do 20 minut, a drugi do 90. B. Hac-Rosiak nie zapomniała podkreślić, że artykuły naukowe, zachowujące pisemną formę przekazu, mogą być podstawą do referatów i wykładów (s. 77).

Iwona Lilly w rozdziale „Konferencyjny «dress code» i etykieta” (s. 79-90) podjęła się wizualnej prezentacji referenta w czasie konferencji i obowiązujących go dobrych obyczajów. Temat nie był podejmowany w pracach naukowych ani nawet w podręcznikach właściwych manier. Tym samym już podjęcie takiej problematyki jest zadaniem niezwykle pożądanym. Szczególnie ciekawe okazuje się wyliczenie *faux pas* popełnianych w trakcie konferencji (s. 89). Zalicza się do nich nieodpowiedni strój, agresywny makijaż, niestaranną fryzurę. Autorka zwróciła też uwagę na brak przygotowania technicznego, skutkujący sprawdzaniem sprzętu w czasie obrad, gorączkowe poszukiwanie i porządkowanie materiałów oraz slajdów. Do tego dochodzi nieporadny styl komunikacji werbalnej, której poziom (nieskutecznie) próbuje się podnieść nadmiarem terminów angielskich. Sposób witania się w też może być niewłaściwy. Szkoda, że

I. Lilly nie wspomniała o sposobie przedstawiania się. To ostatnie musi precyzować imię i nazwisko, pozycję oraz zainteresowania naukowe referenta, ale nie powinno przekształcić się autopanegiryk. Za to dużo miejsca poświęciła kwestii wyglądu i stroju. Warto wspomnieć, że sprawami *savoir-vivre'u* w zakresie nauki o książce zajmowała się Stanisława Kurek vel Kokocińska².

Rozdział drugi omawianej pracy „Prezentacje w wystąpieniach naukowych” otwiera tekst Anny Sikorskiej *Wprowadzenie do zagadnienia prezentacji multimedialnych: terminologia, geneza, stan badań i charakterystyka oprogramowania* (s. 93-116). Podstawą rozważań są pojęcia terminologiczne dotyczące prezentacji multimedialnych. Omawiając dotyczący ich dorobek badawczy, wykazała, że dominują pozycje popularnonaukowe, których autorzy zajmowali się na ogół biznesem. Wykazała różnice między *prezentacją a wystąpieniem*, które – jak dowiodła – są często z sobą mylone. Najcenniejszą częścią jej opracowania jest omówienie aplikacji stosowanych do prezentacji (s. 113-116). Daje to czytelnikowi możliwość wyboru najwygodniejszego dla siebie programu służącego projektowaniu prezentacji i jej wykorzystaniu podczas wystąpień.

Następny tekst, pióra Anny Setkowicz-Ryszki, *Prezentacje naukowe: planowanie i realizacja* (s. 117-145) należy uznać za praktyczny podręcznik dla każdego szykującego swoje wystąpienie ilustrowane prezentacją. Autorka sprecyzowała cele naukowych prezentacji multimedialnych, czynniki konieczne do uwzględnienia przy ich planowaniu, strukturę prezentacji. Nie zabrakło też ogólnych zasad dotyczących ich opracowania. Szczególny nacisk położyła na komunikatywność. Ponadto przedstawiła w postaci schematu zasady konstrukcji prezentacji multimedialnych (s. 143, Il. 31). Za najważniejsze uznała stosowanie prostego języka w slajdach. Kwestia dalsza, to unikanie przeładowywania slajdów rysunkami i tekstem. Następna sprawa (powiązana z poprzednią), to zachowanie ich czytelności. Dalsze kwestie dotyczą już samego wystąpienia z prezentacją – np. zaleca się nie mówić o tym, czego nie ma na slajdach i unikać zbędnych obrazów oraz ozdobników.

Małgorzata Syrek i Jakub Sroka przedstawili problem *Przygotowanie wystąpienia naukowego: audytorium, trema i próby* (s. 147-161). Ich opracowanie jest niezwykle praktyczne, ponieważ porusza kwestię ćwiczeń przed wystąpieniem, dostosowanie go do różnych odbiorców, emisję głosu – krótko mówiąc jest to przystępny podręcznik dla osób zaczynających karierę naukową drogą pierwszych w życiu wystąpień na konferencjach. Autorzy jednak nie ograniczyli się do samych ogólnych przygotowań po-

² S. Kurek vel Kokocińska, *Wzory i wzorce osobowe w bibliotekarstwie. Szkic teoretyczno-badawczy*. W: *W poszukiwaniu wzorów i wzorców osobowych wykonawców zawodów bibliotekarskich i informacyjnych*, red. S. Kurek-Kokocińska, A. Tokarska, Łódź 2021, s. 11-44; teźże, *Przestrzenie kultury książki w publikacjach z zakresu savoir-vivre'u. Od PRL do Facebooka*, Łódź 2023, 240 ss.

tencjalnego prelegenta, uzależnionych od rodzaju odbiorców. Szczególny nacisk położyli na emisję głosu i jej związek z opanowaniem stresu. Udowodnili, że kluczową sprawą dla powodzenia wystąpienia jest panowanie nad głosem. Szczególną rolę odgrywają czynniki fizyczne, jak tempo mówienia i technika otwierania ust (s. 160-161).

Następny tekst *Wystąpienie naukowe wzbogacone prezentacją multimedialną: wygłaszanie* (s. 163-179) jest dziełem wyżej wymienionych autorów i również, jak poprzedni, stanowi praktyczny podręcznik radzenia sobie podczas konferencyjnych wystąpień. Poruszono kwestię zadbania o siebie w dniu wygłaszania prelekcji, postawy i zachowania w jej trakcie. Szczególną zaletą omawianego opracowania M. Syrek i J. Sroki jest poruszenie sprawy pozawerbalnych aspektów podczas prezentacji – postawa ze sposobem siedzenia włącznie i ułożeniem rąk. Ignacy Krasicki podkreślił: *Jako krok pierwszy resztą dzieła włada*³ – tym samym należy uznać za niezwykle cenną próbę rozwiązania problemu rozpoczęcia wystąpienia (s. 168-174). Tutaj autorzy przedstawili pięć „przykazań”, jakimi powinien kierować się prelegent na początku swojej prezentacji. Pierwsze: *Wiem kim jesteście*, drugie: *Nie zmarnuję waszego czasu*, trzecie: *Znam swój temat*, czwarte: *Jestem dobrze zorganizowany* i piąte: *Jestem przystępny* (s. 171-172). Wypełnienie tych pięciu przykazań wymaga zrealizowania zaleceń Piotra Wachowiaka. Zgodnie z nimi trzeba na początku wystąpienia przedstawić własną osobę oraz cele prezentacji, jak również reprezentowaną instytucję. Daje to szansę na wzbudzenie zainteresowania słuchaczy i wytworzenie dobrego klimatu dzięki ich zaufaniu (s. 174). Innym ważnym spostrzeżeniem Syrek i Sroki jest uwaga dotycząca umiejętności zmieszczania się w wyznaczonym czasie. Ta umiejętność świadczy, że prelegent jest profesjonalistą (s. 179).

Najciekawszy tekst w omawianej publikacji – *Wystąpienia naukowe wzbogacone prezentacją multimedialną: ocena i ewaluacja* (s. 181-204) – wyszedł spod pióra Marioli Antczak. Zawiera on wskazówki czegoś, co można określić jako samoocenę przygotowania do wystąpienia ilustrowanego prezentacją multimedialną. Autorka wskazała na elementy, które trzeba uwzględnić w autoewaluacji i jak zaplanować ten proces. Tutaj zaproponowała autorski projekt oceny wystąpienia na konferencji wzbogaconego o prezentację. Ma on charakter tabelaryczny (s. 187-190, Tab. 6), a samoocena dokonywana jest pod kątem merytorycznego opracowania tematu, prezentacji multimedialnej (struktura, zasady formalne budowy slajdów i wizualizacja) oraz wygłoszenia referatu. Ocenę tę umożliwiają elementy wystąpienia konferencyjnego (np. poprawność merytoryczna, plan wystąpienia, czytelność i kontrastowość slajdów, umiar we wprowadzaniu do nich tekstu, poprawny język prelegenta). Elementy te są oceniane pod

³ I. Krasicki, *Monachomachia czyli wojna mnichów*. Oprac. T. Mikulski, Warszawa 1954, s. 34.

kątem ich braku, niedostatku, umiarkowanej albo pełnej satysfakcji. W tabeli znajdują się miejsca podsumowujące ocenę poszczególnych elementów częściowo (np. opracowanie tematu) i całościowo z uwzględnieniem wskaźników procentowych. Zaproponowany przez Antczak schemat samooceny może być modyfikowany i wykorzystywany także w pracy dydaktycznej ze studentami. Narzędzie przydatne i wszechstronne warte wdrożenia do działalności praktycznej.

Ostatni, trzeci rozdział: „Ewolucje w przykładowych prezentacjach naukowych: autorskie case studies” zawiera cztery przykłady prezentacji naukowych, które były przygotowywane na konferencje, a ich autorzy postanowili podzielić się swoimi refleksjami. Służą one jako przykłady pozwalające rozwiązywać analogiczne problemy (s. 206). Pierwszy tekst opracowała I. Lilly i jest nim *Ewolucja prezentacji „Social division in education in 19th century England* (s. 209-219). Autorka rozważa zagadnienia praw autorskich dotyczących zawartości slajdów, dopuszczalną ilość tekstu na jednym slajdzie, optymalną liczbę slajdów w ramach prezentacji i ewentualne błędy przy ich tworzeniu. Zaprezentowany przykład dotyczy podziałów społecznych w ramach edukacji w XIX w., w Anglii. Lilly podkreśliła konieczność przestrzegania praw autorskich poprzez umieszczanie na slajdach danych dotyczących wykorzystanych źródeł i opracowań. Zaleciła także umieszczać w prezentacji wykorzystaną bibliografię. Jej zdaniem nie należy przeładowywać slajdu nadmierną ilością tekstu. Proponowana maksymalna liczba slajdów w ramach wystąpienia na konferencji powinna ograniczyć się do 20-25. Każda prezentacja powinna przejść przed wystąpieniem solidną korektę (s. 218-219).

A. Setkowicz-Ryszka w opracowaniu *Ewolucja prezentacji o wynikach porównawczego badania korpusowego* (s. 221-245) podjęła się rozważań, jak zmienia się prezentacja pod wpływem pojawienia się nowych wytycznych. Nie pominęła zagadnienia, które wytyczne należy uwzględnić przy budowie ostatecznej wersji prezentacji. Modyfikacja istniejącej prezentacji polega na zmianach strukturalnych (np. dodawanie nowych slajdów ze względu na korektę zakresu tematu), poprawie jej przejrzystości (racjonalna gospodarka tekstem i kolorami oraz grafiką). Słusznie zauważyła, że w przypadku badań nad tekstami trudno zachować równowagę między ilością tekstu a ilustracjami. Bardzo cennym spostrzeżeniem jest uwaga autorki, że korzystanie z gotowych szablonów prezentacji wymaga przestrzegania następującej zasady: *To układ slajdu ma spełniać potrzeby prelegenta (słuchaczy), a nie prelegent dopasowywać się do szablonu* (s. 244). Mamy więc tutaj nawiązanie do poglądu, że to programy komputerowe powinny być maksymalnie dostosowane do potrzeb badawczego warsztatu, a nie odwrotnie⁴. Widać to chociażby w postaci specjalistycznych

⁴ A. Wałkowski, *Zastosowanie komputerów w źródłoznawstwie historycznym*. W: *Przełomy w historii*.

programów bazowych dla rękopisów średniowiecznych⁵ oraz projektu programu z zakresu dawnej chronologii⁶.

Podobną tematykę poruszyła Aleksandra Staniszevska w tekście *Ewolucja prezentacji o podejściu ziemian do instytucji małżeństwa w XIX stuleciu w świetle literatury poradnikowej i ego-dokumentów* (s. 247-260). Omówiła zmiany prezentacji pod wpływem nowych wytycznych i ich rolę w powstaniu wersji ostatecznej. Niewątpliwym osiągnięciem autorki było wskazanie rodzajów błędów przy opracowaniu prezentacji. Do nich zaliczono m.in. brak opisu metodyki badań, wadliwy plan prezentacji, brak podsumowania, błędy w ramach strony tytułowej oraz brak bibliografii.

Analogicznie podszedł do problemu Radosław Zdaniewicz w ramach opracowania *Ewolucja prezentacji o reliktach średniowiecznego grodziska stożkowego w Ciochowicach* (s. 261-271). Jego zdaniem schemat prezentacji powinien zawierać: tablicę początkową, postawienie problemów i metod badawczych, omówienie merytoryczne tematu, wnioski końcowe oraz tablicę końcową (s. 271).

Analiza omówionych tekstów wskazuje, że osiągnięto ogół zaplanowanych celów badawczych, zaś wyniki zostały uzasadnione i udokumentowane. Zdefiniowano pojęcie konferencji naukowej, przedstawiono proces jej organizacji, a także rozróżniono podmioty w postaci organizatorów i uczestników. Zaprezentowano rodzaje celów konferencji zależnie od charakteru biorących w niej udział osób prawnych i fizycznych. Rozróżniono rodzaje wydarzeń naukowych, wskazując, na czym polegają konferencje, sympozja, seminaria, kongresy, warsztaty i webinaria. Omówiono, na czym polega artykuł, a na czym referat, akcentując różnice i punkty styczne. Szczególnie ciekawy okazał się problem etykiety konferencyjnej z zaleceniami sposobów zachowania się zwłaszcza w trakcie wystąpień. Poruszono też relacje między prezentacją, a wystąpieniem. Uwzględniono przy tym rodzaje aplikacji, które warto wykorzystać podczas przygotowania prezentacji i wystąpień. Nie zabrakło praktycznych porad dotyczących ich przygotowania wraz z propozycją ćwiczeń poprzedzających wystąpienie, sposobów panowania nad głosem oraz jak zmieścić się w wyznaczonym czasie. Z praktycznego punktu widzenia ważny oka-

XVI Powszechny Zjazd Historyków Polskich, Wrocław 15-18 września 1999 roku, t. III, cz. 1, Toruń 2001, s. 218-219.

⁵ B. Tropak, A. Wałkowski, „Diploma” – program do badań komputerowych nad średniowiecznymi kancelariami i skryptoriami. W: *Tradycje i perspektywy nauk pomocniczych historii w Polsce* [Księga Jubileuszowa Prof. dr. hab. Zbigniewa Perzanowskiego], red. M. Rokosz, Kraków 1995, s. 283-292; tychże, *Badania tekstowe formularza średniowiecznego dokumentu w oparciu o program komputerowy „Diploma”*. W: *Historia i komputery*, t. II, red. B. Ryszewski, Toruń 1997, s. 89-94; tychże, *Średniowieczna twórczość w komputerze. Codex 2” – program bazowy do badań ksiąg średniowiecznych*. W: *Ad Fontes. Studia ofiarowane Księdzu Profesorowi Alojzemu Szorcowi w siedemdziesiątą rocznicę urodzin*, red. Z. Jaroszewicz-Pieresławcew i I. Markarczyk, Olsztyn 2006, s. 423-430.

⁶ M. Pierkowski, *Projekt chronologicznego programu komputerowego*. W: *Historia i komputery*, s. 141-144.

zał się problem samooceny przygotowania prezentacji zarówno po kątem merytorycznego opracowania tematu, jak też od strony technicznej. Ważnym problemem było poruszenie praw autorskich pozycji wykorzystywanych w prezentacjach – podkreślono obowiązek zamieszczania w nich wykorzystanej bibliografii. Przedstawiono zasady modyfikacji prezentacji zależnie od bieżących potrzeb prelegenta. Wskazano na rodzaje błędów spotykanych w prezentacjach. Omówiono, jak powinien wyglądać poprawny schemat prezentacji zawierający tablicę początkową, sprecyzowanie problemów i metod badawczych, omówienie merytoryczne, końcowe wnioski jak również tablicę końcową.

Omawianą publikację zaopatrzone w obszerną „Bibliografię zbiorczą” (s. 281-303) oraz, w opracowaniu Małgorzaty Syrek, *Ćwiczenia służące wystąpieniom publicznym* (s. 305-310) obejmujące trening oddechowy, wykorzystanie szczęki, żuchwy, języka, warg, policzków oraz podniebienia. Warto dodać, że omawiana pozycja została zaopatrzone w bogatą dokumentację ilustracyjną bardzo dobrej jakości. Poziom edytorski recenzowanej książki trzeba także ocenić wysoko.

BIBLIOGRAFIA

- Krasicki, I., *Monachomachia czyli wojna mnichów*. Oprac. Tadeusz Mikulski, Warszawa 1954, 91 ss.
- Kurek vel Kokocińska, S., *Wzory i wzorce osobowe w bibliotekarstwie. Szkic teoretyczno – badawczy*. W: *W poszukiwaniu wzorów i wzorców osobowych wykonawców zawodów bibliotekarskich i informacyjnych*. Red. Stanisława Kurek-Kokocińska, Anna Tokarska, Łódź 2021, s. 11-44.
- Organizacja konferencji naukowych*. Red. Mariola Antczak, Grzegorz Czapnik, Łódź 2022, 414 ss.
- Pieńkowski, M., *Projekt chronologicznego programu komputerowego*. W: *Historia i komputery*, s. 141-144.
- Tropak, B., Wałkowski, A., *Badania tekstowe formularza średniowiecznego dokumentu w oparciu o program komputerowy „Diploma”*. W: *Historia i komputery*, t. II. Red. Bohdan Ryszewski, Toruń 1997, s. 89-94.
- Tropak, B., Wałkowski, A., *„Diploma” – program do badań komputerowych nad średniowiecznymi kancelariami i skryptoriami*. W: *Tradycje i perspektywy nauk pomocniczych historii w Polsce [Księga Jubileuszowa Prof. dr. hab. Zbigniewa Perzanowskiego]*. Red. Mieczysław Rokosz, Kraków 1995, s. 283-292.
- Tropak, B., Wałkowski, A., *Średniowieczna twórczość w komputerze. „Codex 2” program bazowy do badań ksiąg średniowiecznych*. W: *Ad Fontes. Studia ofiarowane Księdzu Profesorowi Alojzemu Szorcowi w siedemdziesięciolecie urodzin*. Red. Zoja Jaroszewicz-Pierśławcew i Irena Makarczyk, Olsztyn 2006, s. 423-430.

Wałkowski A., *Zastosowanie komputerów w źródłoznawstwie historycznym*. W: *Przełomy w historii. XVI Powszechny Zjazd Historyków Polskich, Wrocław 15-18 września 1999 roku*, t. III, cz. 1, Toruń 2001, s. 218-219.

Andrzej Wałkowski
Katedra Informatologii i Bibliologii
Uniwersytet Łódzki
ORCID: 0000-0001-5446-3885

Tekst wpłynął do Redakcji 2 lutego 2025 r.

PRZEGLĄD PIŚMIENNICTWA KRAJOWEGO

Publikacja *Biblioteka (w) transformacji. Materiały z VII ogólnopolskiej konferencji naukowej, Białystok, 14-15 września 2023* (Biblioteka..., 2024) zawiera referaty z konferencji, której jednym z celów była odpowiedź na pytanie „Czy humanistyka cyfrowa oznacza zmianę paradygmatu funkcjonowania bibliotek, czy jedynie rozszerzenie dotychczasowych usług” (s. 10). W zaprezentowanych na konferencji referatach autorzy analizowali zależności między rozwojem i potrzebami nauki a zadaniami bibliotek naukowych (Ewa Elżbieta Witkowska, Katarzyna Zimnoch), wskazywali, na przykładzie Biblioteki Uniwersyteckiej w Warszawie, na rosnącą rolę biblioteki akademickiej jako przestrzeni do pracy własnej użytkowników (Agnieszka Gańko), podejmowali temat transformacji bibliotek akademickich w kontekście sojuszy uniwersytetów europejskich (Lilianna Nalewajska). W pozostałych artykułach m.in. Dawid Kościwicz przedstawił, na przykładzie Biblioteki Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu, wykorzystanie metody *design thinking* jako innowacyjnego narzędzia wspierającego planowanie i realizację funkcjonowania biblioteki naukowej, a Paweł Dworaczek opisał bibliotekę jako centrum analiz wspierających zarządzanie uczelnią na podstawie doświadczeń Biblioteki Głównej Uniwersytetu Przyrodniczego we Wrocławiu.

Tom *Książka w mediach media w książce. Rynek książki (dla) kobiet* (Has-Tokarz, Malesa, red. 2024) stanowi pokłosie trzeciej edycji Międzynarodowej Konferencji z cyklu *Ksi@żka w mediach – Media w ksi@żce*, która odbyła się w Lublinie w dniach 29-30 czerwca 2023 r. Zbiór dwunastu artykułów autorstwa polskich i ukraińskich badaczy został podzielony na dwie części.

Część pierwszą „Branża książkowa jako obszar aktywności kobiet – perspektywa historyczna i współczesna” otwiera artykuł Ewy Maj *Książki dla kobiet w krytycznoliterackich i anonsonowanych publikacjach na łamach międzywojennej prasy dla Polek*. Wśród pozostałych tekstów tej części publikacji można wymienić przedstawienie historii almanachu *Pierwszy wianek* jako pierwszej kobiecej publikacji w Ukrainie (Oksana Levytska), omówienie działalności Marii Danilewicz-Zielińskiej w obszarze bibliotekarstwa (Anna Orłowska), czy też próba określenia zmian proporcji płci w informatologii i bibliotekarstwie na przestrzeni ostatnich 70 lat w Polsce, w Stanach Zjednoczonych i w Ukrainie (Iryna Petrowa, Eugen Gorb). Część druga „Kobięcy wymiar (ryнку) książki” zawiera m.in. tekst poświęcony Zuzannie Kawie, autorce powieści detektywistycznych dla dzieci i jej sukcesowi na rynku wydawniczym (Krystyna Leszczyńska-Wichmanowska) oraz artykuł identyfikujący tematy i motywy w książkach popularnonaukowych dla kobiet (Aleksandra Puton).

Historia czytania (Manguel, 2023) autorstwa Alberto Manguela wpisuje się w nurt książek o książkach. W eseistycznej, erudycyjnej formie autor rozważa fenomen czytania, czytelnictwa, opisując różnorodne praktyki czytelnicze, bogactwo materialnego wymiaru tekstu, skomplikowane procesy zachodzące między czytaniem a tekstem w różnych okresach historycznych i miejscach na świecie. Historia czytania pokazana jest poprzez postaci, wydarzenia, anegdota, cytaty. Jedną z refleksji dotyczących czytania zawartych w książce brzmi: „Naszą przyszłość – przyszłość historii czytania zgłębiał św. Augustyn, który próbował odróżniać tekst widziany w umyśle od tekstu wypowiedzianego na głos. [...] Czynił to również Dante, zadając pytanie o granice władzy interpretacji czytelnika, Pani Murasaki, podkreślając szczególny charakter określonych lektur, Pliniusz, który analizował czynność czytania i relację między czytającym autorem a piszącym czytelnikiem, [...] Wytwórcy pierwszych książek, którzy uznali przewijanie zbiorów (podobnie do czytania ekranu komputera) za zbyt nieporęczne” (s. [49]).

Interesujące badania nad książką dawną (XV-XVIII w.) zaprezentowała Izabela Wiencek-Sielska w opartej na rozprawie doktorskiej obszernej publikacji *Przekreśl, wytnij, zaszyj. Siedemnastowieczny cenzor – studium przypadku* (Wiencek-Sielska, 2024). Przedmiotem zainteresowania autorki stała się postać Andrzeja Obremskiego (ok. 1567-1639), jezuita, opiekuna biblioteki w kolegium jezuickim w Łomży, który pozostawił w czytanych przez siebie książkach różnorodne świadectwa – ślady cenzury (np. skreślenia), dopiski na marginesach i inne. Autorka nakreśliła perspektywy badawcze, metodologię i stan badań nad książką adnotowaną. Dokonała analizy powiązań jezuitów z książką, zagadnień cenzury, a także podjęła próbę odtworzenia biografii A. Obremskiego. W zasadniczej części pracy opisano i sklasyfikowano rękopiśmienne adnotacje autorstwa

Obrębskiego, a także ukazano większą intensywność jego działań w porównaniu z innymi tego typu praktykami w tamtym czasie. W podsumowującym rozdziale „Kim był Andrzej Obremski?” autorka napisała: „Czy zatem wnioski, które można wysnuć na podstawie przebadanego materiału, odnoszące się do przekonań, postaw i poglądów jezuitę, czyli szeroko rozumianej mentalności, powinny mieć równie jednostkowy charakter? Czy filologiczno-kulturowa hermeneutyka rękopiśmiennych adnotacji ma w ogóle sens? Na ostatnie pytanie trzeba będzie odpowiedzieć pozytywnie: Jak najbardziej – A. Obremski, równolatek Galileusza, Claudio Monteverdiego i Franciszka Salezego pozostaje dzieckiem swoich czasów, zanurzonym w obyczajach, praktykach i gustach epoki, nawet jeśli opis jego działań maluje portret nieco osobliwy” (s. 471).

W drugim tomie publikacji *Odrodzony Rycerski Zakon Bibliofilski w Krakowie w latach 1992-2020 w ilustrowanej relacji Wielkiego Mistrza* (Duda, 2023) obejmującym lata 2008-2020 w interesujący sposób, elegancką polszczyzną Jerzy Duda, Wielki Mistrz, opisuje działalność zakonu, gromadzącego osoby ze świata sztuki książki, jej wytwórców, bibliofilów, kolekcjonerów, a także naukowców i badaczy. Łączy ich miłość do książki w wielu wymiarach – kulturowym, artystycznym, naukowym, zawodowym. Przedstawione zostały bibliofilskie imprezy, w tym coroczne Imieniny Książki, z wyszukаныmi graficznie zaproszeniami i programem łączącym walory naukowe, artystyczne, zabawowe (stałym elementem menu są bibliofilskie myszki i cienkusz galicyjski). Jak wskazuje tytuł, integralnym elementem relacji autora, w układzie według lat, są ilustracje: fotografie zaproszeń, druków bibliofilskich, wydarzeń i inne.

Książnica Kopernikańska w Toruniu może pochwalić się cenną kolekcją kopernikanów znajdującą się w zbiorach ikonograficznych biblioteki. Obiekty prezentowane w albumowym wydawnictwie *Kopernikana w zbiorach ikonograficznych Wojewódzkiej Biblioteki Publicznej – Książnicy Kopernikańskiej w Toruniu. Katalog* (Męczekalska, Madajewska, 2023) obejmujące 175 pozycji pochodzą z kolekcji historycznych, księgozbiorów prywatnych, a także z wieloletnich zakupów. Różnorodny pod względem tematycznym i formalnym materiał ikonograficzny został przedstawiony w czterech częściach tematycznych: „Portrety Mikołaja Kopernika”, „Domy Mikołaja Kopernika”, „Pomniki i rzeźby Mikołaja Kopernika” oraz „Inne kopernikana”. We wprowadzeniu Aleksandra Męczekalska tak przedstawiła toruńskie kopernikana: „Zbiory graficzne dotyczące Kopernika w Książnicy Kopernikańskiej nie są może zbyt liczne i nie osiągają takich rozmiarów, jakie spotykamy w wielu wiodących bibliotekach polskich, ale posiadamy zachwycające cymelia, doceniane przez specjalistów i koneserów sztuki. Dodatkowym walorem decydującym o ich wysokiej randze jest ich regionalny charakter, pochodzą z kolekcji historycznych, takich jak XVI-wiecznej Biblioteki Rady Miasta Torunia i XIX-wiecznego

towarzystwa Copernicus-Verein fur Vissenschaft und Kunst, oraz z księgozbiorów prywatnych należących do wybitnych bibliofilów, zasłużonych działaczy społecznych i miłośników Torunia Theodora Eduarda Koenera i Tadeusza Zakrzewskiego” (s. 9-10).

W serii „Osso” Zakładu Narodowego im. Ossolińskich ukazała się publikacja *Kolekcja kartograficzna Gwalberta Pawlikowskiego w zbiorach Ossolineum* (Szynkiewicz, 2024), prezentująca jeden z najwartościowszych proveniencyjnych zespołów dokumentów kartograficznych przechowywanych w Bibliotece Zakładu Narodowego im. Ossolińskich, obejmujący 47 map i planów dawnej Rzeczypospolitej oraz krajów ościennych, wydanych od połowy XVI w. do roku 1838. Kolekcja, pochodząca ze zbiorów rodziny Pawlikowskich z Medyki, to tylko drobna część kartograficznej kolekcji, przekazanej w 1921 r., wraz z innymi zbiorami, lwowskiemu Ossolineum przez Gwalberta Pawlikowskiego. Starannym fotografiom map i planów towarzyszą opisy katalogowe zawierające tytuł, miejsce i rok wydania, twórcę mapy, skalę, technikę wykonania i wymiary, opis fizyczny mapy, komentarze, hasło terytorialne. Katalog nawiązuje koncepcją, układem i metodologią do poprzednich opracowań popularyzujących ossolińskie zbiory kartograficzne.

Jubileuszowe wydawnictwo *Człowiek jest nieskończonym źródłem inspiracji. Czterdzieści lat Ośrodka Czytelnictwa Chorych i Niepełnosprawnych w Toruniu. Wspomnienia pracowników* (Niedźwiecka-Ambroziak, red. 2024), prezentuje dorobek Ośrodka Czytelnictwa Chorych i Niepełnosprawnych, będącego ważną częścią działalności Książnicy Kopernikańskiej w Toruniu. Książka zawiera wywiady i wspomnienia jego wieloletnich pracowników, poczynając od rozmowy z inicjatorem i długoletnim kierownikiem Ośrodka, Franciszkiem Czajkowskim. Z wywiadu z pełniącymi przez wiele lat kierownicze funkcje osobami: Marią Skarżyńską i Dorotą Motylewską, wyłania się obraz działalności pełnej inicjatyw, nowoczesnych rozwiązań, bogatej oferty kulturalnej. Dopelnieniem tych wywiadów są ciekawe, pokazujące emocjonalne zaangażowanie, ale także pasję i profesjonalizm, wypowiedzi pracowników – Barbary Momot, Katarzyny Kowalskiej, Magdaleny Gogulskiej i Arlety Tulei. Na końcu publikacji dodano wersję tekstu w formacie łatwym do czytania (ang. *Easy to Read, ETR*).

Albumowe wydawnictwo *Grudziądz miastem drukarzy i wydawców książek i prasy* (Kucharczyk, 2024) autorstwa Ryszarda Bogdana Kucharczyka ukazuje historię grudziądzkich wydawnictw i czasopism poprzez różnorodne dokumenty, fragmenty z prasy, listy handlowe, umowy, fotografie, wzory pism handlowych. Większa część książki została poświęcona działalności drukarskiej i wydawniczej Wiktora Kulerskiego i jego sztandarowemu wydawnictwu prasowemu „Gazecie Grudziądzkiej”. Prezentowane w tomie dokumenty, często unikatowe, pochodzą ze zbiorów własnych

autora, innych zbiorów prywatnych i z zasobów Miejskiej Biblioteki Publicznej w Grudziądzu.

KSIĄŻKI OMÓWIONE

- Biblioteka (w) transformacji. Materiały z VII ogólnopolskiej konferencji naukowej. Białystok, 14-15 września 2023 roku* (2024). Białystok: Wydaw. Uniwersytetu w Białymstoku, 324 s., il. ISBN 978-83-7431-804-4.
- Duda, Jerzy (2023). *Odrodzony Rycerski Zakon Bibliofilski w Krakowie w latach 1992-2020 w ilustrowanej relacji Wielkiego Mistrza. T. 2, Lata 2008-2020*. Kraków: Odrodzony Rycerski Zakon Bibliofilski w Krakowie; Wydaw. i Drukarnia Towarzystwa Słowaków w Polsce, 159 s., il. ISBN 978-83- 8111-327-4.
- Has-Tokarz, Anita; Malesa, Renata, red. (2024). *Książka w mediach media w książce. Rynek książki (dla) kobiet. Przeszłość, stan obecny, perspektywy*. Lublin: Wydaw. Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej, 265 s., il. ISBN 978-83-277-9853-9.
- Kucharczyk, Ryszard Bogdan (2024). *Grudziądz miastem drukarzy i wydawców książek i prasy*. Grudziądz: Ryszard Bogdan Kucharczyk, 162 s. il. ISBN 978-83-936301-7.
- Manguel, Alberto (2023). *Historia czytania*. Tłum. Hanna Jankowska. Warszawa: Państwowy Instytut Wydawniczy, 466 s., il. Seria „Domy ze Słów”. ISBN 978-83-8196-6.
- Męczekalska, Aleksandra; Madajewska, Beata (2023). *Kopernikana w zbiorach ikonograficznych Wojewódzkiej Biblioteki Publicznej – Książnicy Kopernikańskiej w Toruniu. Katalog*. Toruń: Książnica Kopernikańska w Toruniu, 228 s., il. ISBN 978-83961547-4-3.
- Niedźwiecka-Ambroziak, Julita, red. (2024). *Człowiek jest nieskończonym źródłem inspiracji. Czterdzieści lat Ośrodka czytelnictwa Chorych i Niepełnosprawnych w Toruniu. Wspomnienia pracowników*. Toruń: Wojewódzka Biblioteka Publiczna – Książnica Kopernikańska, 107 s., il. ISBN 978-83-961547-7-4.
- Szynkiewicz, Żaklina (2024). *Kolekcja kartograficzna Gwalberta Pawlikowskiego w zbiorach Ossolineum*. Wrocław: Wydaw. Ossolineum, 114 s., il. Osso. ISBN 978-83-66257-20-7.
- Wienczek-Sielska, Izabela (2024). *Przekreśl, wytnij, zaszyj. Siedemnastowieczny cenzor – studium przypadku*. Warszawa: Instytut Badań Literackich PAN. Wydaw.; Stowarzyszenie Pro Cultura Litteraria, 653 s., il. Studia Staropolskie. Series Nova; 55 (110). ISBN 978-83-67957-37-3.

Barbara Koryś

Tekst wpłynął do Redakcji 17 lutego 2025 r.

Z LEKTUR ZAGRANICZNYCH

ZARZĄDZANIE W INFORMACJI ORAZ W BIBLIOLOGII [****]

Katarína Jašová-Kianicová Katarína: *Znalostný manažment pre knižnično-informačnú vedu*. Žilina: EDIS, 2020. Žilina: Žilinská Univerzita w Žiline EDIS – wydawateľstvo UNIZA, s. 72, ISBN 978-80-554-1706-6.

Jeszcze w epoce czechosłowackiej publikacje słowackie z zakresu informacji oraz bibliologii – jakkolwiek nieliczne – wyróżniały się wysoką jakością a także zakresowo zbieżnością (w czasie) z naukową podażą europejską. Zwracały i zwracają uwagę nazwiska takich oto autorów: prof. (już emerytowany) Jozef Kelemen, Diana Hlavacova, Dušan Katuščák, Pavol Rankov, Jela Steinerová oraz Katarína Jašová. Publikacje tamtejsze warto było – i nadal warto – śledzić, bo to grono autorów wyróżniało się i wyróżnia świeżością koncepcji oraz oryginalnością myśli. Takimi opiniami oklejam też rozprawę, o której tu teraz piszę, wydaną przez niewielki (ale solidny) prowincjonalny uniwersytet w Żilinie, a pomyślaną jako możliwie aktualne kompendium wiedzy na temat zarządzania w bibliologii oraz w informatologii. Z pełnym zestawem zalet, jakie takim inicjatywom zwykle towarzyszą – więc przede wszystkim z interdyscyplinarną odkrywczością – oraz jednak z niejakim bagażem mankamentów. Jest bowiem za dużo zbędnych detali i kłopotliwy wydaje mi się nadmiar niezrozumiałych treści.

Wiedza o zarządzaniu w informacji oraz w bibliologii jest na Słowacji wykładana w 19 uniwersytetach jako przedmiot główny, przede wszystkim w Bratysławie oraz w Koszycach. Podstawy wypracował prof. Kelemen. W sygnalizowanym tu podręczniku treści są ułożone w taki sposób, że do sformułowanych pytań każdy student musi sam znaleźć odpowiedź.

Słowacki specjalista Mikuláš Sedlák był zdania, że przez zarządzanie należy rozumieć zespół technik, reguł i metod postępowania zarządu w realizacji swoich powinności. Składa się na to teoria oraz praktyka koncepcji jako takich, a także zespół zachowań osób, uwikłanych w organizację i wykonawstwo zadań określonej instytucji. A inny słowacki znawca, Jan Truneček sugerował, że w zarządzaniu trzeba odróżniać planowanie od wykonawstwa. W planowaniu bowiem chodzi głównie o to, żeby wytyczyć rozumne cele funkcjonowania.

Początki zarządzania były tam i wtedy, gdzie i kiedy należało podejmować działania zbiorowe. To było budowanie piramid oraz kopanie głę-

bokich kanałów. Ale prawdziwe teorie zarządzania narodziły się dopiero w początkach XX stulecia.

Henri Fayol, Max Weber i Frederick Taylor to pionierzy nauki o zarządzaniu. Główne kierunki myślenia: amerykański, japoński i szwedzki. To o nich Katarína Jašová pisze. Nie będę jednak ich tu referował, są bowiem szeroko znane. To klasyczna część wiedzy o zarządzaniu, w informacji oraz w bibliologii – wykraczająca zresztą poza te dyscypliny.

Istnieje na to odpowiednie określenie: lodowiec wiedzy: *iceberg of knowledge* – bo to wiedza warunkuje ogólny rozwój organizacji, jej społeczny kontekst oraz zbiorowe rozeznanie wartości. Rozpisane pomiędzy jednostkami, ujawniają się, kiedy zbiorowość funkcjonuje razem.

Opisanie nowej wiedzy było ważne od samego początku. Na początku w postaci werbalnej, a następnie we wszystkich możliwych formach. W antyku rejestrowano ją na rozmaitych nośnikach, a w średniowieczu zajmowały się tym klasztory, więc dominującym językiem była łacina. W wytwarzaniu nowej wiedzy liczyły się głównie dyskusje.

Intensywny rozwój nauki zaznaczył się w XVI stuleciu: odtąd kładziono nacisk na wynikający z niej pożytek praktyczny. Była uprawiana głównie przez doświadczenie i eksperymenty. Pojedyncze informacje zaczęto zbierać i sortować, położono też nacisk na dostęp do zebranej wiedzy i na jej klasyfikację.

Czeszka Ludmiła Mládková twierdzi, że z końcem lat 70. XX w. w wiedzy o zarządzaniu pojawiło się szereg istotnych błędów, opóźniających rozwój tej subdyscypliny. Ale żadnych przykładów nie przedstawia.

Próbowano budować kompleksowe systemy zarządzania wiedzą: w czterech fazach – ale to nie przyniosło żadnych efektów. Pojawiło się pojęcie wiedzy niejawnej, ukrytej. Od siebie dopowiem, że wprowadził je Michael Polanyi.

Słowacki specjalista Vladimír Buráš wyszedł z założenia, że są trzy formuły zarządzania wiedzą: amerykańska – nastawiona na sztuczną inteligencję, japońska – ukierunkowana na kreatywność oraz szwedzka – nastawiona na długoterminowe zamierzenia.

Zarządzanie wiedzą ma wiele definicji, wieloznaczne jest bowiem pojęcie zarządzania, bo to wszak manipulacja informacją. Niekoniecznie jednak jednoznaczna.

Pojęcie wiedzy o zarządzaniu skonkretyzowało nie tak dawno dwoje uczonych z Indii – Apurva Anand oraz M. Singh. Według nich, istnieją trzy generacje koncepcji zarządzania wiedzą. Pierwsza to podstawy zarządzania. Druga generacja to zarządzanie systemowe oraz projekty. A generacja trzecia to programowe narzędzia, umiejętne zarządzanie w średnim biznesie oraz na studiach.

Do sprawnego zarządzania zalicza się kognitywistykę, produktywną inteligencję, eksperckie piśmiennictwo, informatykę, dokumentalistykę,

filozofię, całą sieć semantyczną. To są także informacyjne oraz komunikacyjne sposoby wsparcia zarządzania. Oraz jest jeszcze wariant organizacyjny: przez strukturę połączeń.

To nie jest inżynieria zarządzania. To jest natomiast wiedza użyteczna, służąca określonym pracownikom w osiąganiu pożądanych efektów. Inaczej: to zespół procesów, które umożliwiają wybór, organizację i koncentrację w postępowaniu, służącemu podwyższaniu efektywności działania.

Martin Vokál uznał, że teoria zarządzania rozwinęła się z początkiem XX w., zaś Alvin Toffler akcentował psychologiczne aspekty organizacji oraz zarządzania. Lista znawców, przyglądających się informacji oraz bibliologii przez pryzmat zarządzania jest zresztą długa i o wielu z nich Jašová kompetentnie pisze. Słowacka orientacja przedmiotowa wydaje mi się imponująca; to w końcu jest kraj niewielki.

Klasyfikując ujęcia amerykańskie, ogólnoeuropejskie i konkretnie szwedzkie, Jašová dopisała do nich jeszcze japońskie. Jej zdaniem tamtejsi ważni autorzy przebudowali myślenie o zarządzaniu w bibliologii oraz w informacji, sugerując potrzebę łączenia jej w całość. Długo bowiem funkcjonowały trzy jej segmenty: wiedza kierownicza, operacyjna oraz wykonawcza.

Wielu specjalistów miało i ma odmienne zdania. Karl Wiig uważał, że jest osiem zakresów przedmiotowych. Produktywna wiedza każdego pracownika, umiejętność wykorzystywania i adaptowania wiedzy nowej oraz realizacja zadań w zgodzie z istotą organizacji.

Z kolei fiński uczoney Karl-Erich Sveiby sugerował, że przesłanki wiedzy o zarządzaniu informacją pozostają ukryte i ujawniają się dopiero w relacjach zbiorowych. A potem znowu ulegają ukryciu, ale zyskują w miarę używania. Wiedza przenoszona z wewnętrznej do zewnątrz ulega bowiem wzbogaceniu.

Wśród celów zarządzania informacją jest optymalizacja jej obiegu oraz innowacyjności, zwyżka przedsiębiorczości, a także poprawa efektów finansowych. Mieści się w tym obraz ludzkiego myślenia, zespolonego do zbiorowego i uporządkowanego wykonawstwa procesów intencjonalnych.

Według teoretyków zarządzania informacją i w ogóle treścią, pracownik to intelektualny składnik struktury organizacyjnej, zobowiązany do postępowania w myśl ustalonych reguł. Nie dość na tym: musi stale rozwijać się i wzbogacać swoje umiejętności.

Niemają wkład do opinii na temat rozwoju umiejętności funkcjonowania w ramach organizacyjnych struktur informacyjnych mają uczeni czescy. Jašová zwraca uwagę na Petera Senge, który akcentował otwartość pracowników na nowe idee i myślenie systemowe – więc uczenie się na błędach. Z kolei Ivana Tichá sugerowała, że w procesach organizacyjnych zachodzi rozwój w trybie drobnych niepowodzeń.

Organizacje *uczą się* na własnych doświadczeniach i na doświadczeniach cudzych. Wiedza przedmiotowa i myślenie systemowe bierze się z badań oraz z doświadczeń praktycznych. Tak powstają koncepcje indywidualne, a w układzie grupowym – koncepcje zbiorowościowe.

Społeczeństwo informacyjne to nowa nazwa społeczeństwa przemysłowego. W 2000 r. podpisano w Warszawie program informatyzacji krajów. Wypracowano strategię informatyzacji w warunkach Unii Europejskiej oraz poszczególnych państw, w tym oczywiście również Republiki Słowackiej. To objęło także używanie internetu. Na Słowacji osoby, które nigdy internetu nie używały, stanowią 13% populacji.

Wiedza społeczeństwa informacyjnego znacząco wykracza poza ramy potocznej wiedzy społecznej. Nie da się zatem ustalić rozgraniczenia między społeczeństwem informacyjnym a ogólną wiedzą społeczną.

Wiedza społeczeństwa informacyjnego znacząco wykracza poza ramy potocznej wiedzy społecznej. Nie da się ustalić rozgraniczenia między społeczeństwem informacyjnym a ogólną wiedzą społeczną. Są jednak cechy użytkownika: rozległa świadomość zorientowania, sprawna artykulacja rozpoznanych treści, szerokie i kompetentnie praktykowane doradztwo przedmiotowe oraz powszechne nastawienie na odbiór nowych treści.

W węższym ujęciu wiedza bibliologiczna wyznacza podstawy zawodowego postępowania bibliotekarzy, bibliologów oraz informatologów. A składa się na nią orientacja bibliotekarska, informacyjna, filozofia informacji, organizacja i neuronauka poznania, bibliometria oraz informetria, inżynieria genetyczna, a także atomistyka SI.

Na Słowacji nastąpiło połączenie wiedzy o kulturowym dziedzictwie z mediagenetyką w jeden wspólny zakres treści interdyscyplinarnych. Są liczne konteksty, które poszczególne wydarzenia łączą i w świetle podręcznika Jašovej wypada to produktywnie. Jakkolwiek problematyka jest złożona.

Jeszcze w 1946 r. świat opanowała firma Sony Corporation i wraz z upływem lat ma miejsce scalanie przedmiotowej wiedzy. Jašová sugeruje, że w intencji kreowania dobra. Załóżmy, że się nie myli.

ZARZĄDZANIE SOBĄ [****]

Tomáš Kvapilík: *Mozaika duše*. Praha: Mlada fronta 2023, s. 219 ISBN 978-80-204-6238-1.

Kvapilík to psycholog i terapeuta. Opisujący wewnętrzne mechanizmy ludzkiej osobowości. Ukończył 5-letnie studia magisterskie z psychologii na Uniwersytecie im. Masaryka w Brnie oraz przeszedł 7-letnie szkolenie z psychologii Gestalt. Obecnie mieszka w Pradze, a pracuje na własną rękę w praktyce pry-

watnej. Jego pojedyncze teksty doczekały się licznych tłumaczeń na języki obce. Obszar dociekań pozostaje w zgodzie z ogólnym rejestrem rozpoznania bibliologicznych.

Kvapilík z niepokojem zwraca uwagę na psychiczne zagubienie osób młodych. Licealiści oraz studenci nie wiedzą o stresie nic, ani nie znają diagnoz psychoterapeutycznych, więc nigdzie nie znajdują wsparcia. W dorosłość muszą zatem wkraczać samotnie.

Według Maslowa dziecko rodzi się z potrzebami bezpieczeństwa oraz pewności. Od rodziców uczy się jak żyć, myśleć, rozumieć, czytać. Przy dorastaniu i dojrzewaniu przychodzi mu rywalizować z sobą samym i walczyć o swoją jedność. A są trzy obszary autorefleksji: nad emocjami, nad zachowaniami oraz nad umysłem. Za zachowaniami, emocjami oraz myśleniem zawsze kryją się potrzeby. Trzeba więc ujawnić sobie wszystkie swoje potrzeby.

Każdy sam decyduje, co się z nim dzieje, a o wyborze rozstrzyga świadomość. Nie trzeba udawać, lecz akceptować odczucia i myśli, jakimi są. Symptodem zdrowego umysłu jest chęć rozwoju i dobrego myślenia. A także gotowość podejmowania nowych wyzwań.

Czasem odzywa się wewnętrzny głos krytyczny. Do stłumienia – jeśli to możliwe. Ale porażki to też część życia. Wchodzące w ich skład emocje są jak fale. Niektóre do opanowania, a niektóre nie. Mogą być nieprzyjemne, ale nie są ani pozytywne ani negatywne. Nie da się od nich uciec, bo są wrodzone, ale wszystkie mają swoje przyczyny i wzajemnie się nie wykluczają.

Każda emocja ma cztery składniki: fizjologiczne (cielesne), subiektywne (jak czuje się dana osoba), eksplikacyjne (gesty, mimika), behawioralne (zachowania). Niekiedy to bywa radość, a więc wesołość, pogoda ducha, spokój, przyjemność, szczęście. Albo z kolei smutek, czyli konkretniej żal, przygnębienie, współczucie. Silniej – strach, obawa, panika. A jeszcze inaczej: gniew – to konkretnie złość, wściekłość lub furia.

Istnieje także ewentualnie poczucie winy: z powodu tego, co się zrobiło. Albo wstyd: jakim się jest. Trzeba więc z autoagresją postępować mądrze – reagować, gdzie i kiedy nikt nie widzi. Od najcięższych symptomów żalu uwalnia płacz.

Dobrze jest ujawnić korzenie swojego stresu. Bóle mięśniowe, zaburzenia trawienia, arytmia, kłopoty z pamięcią, huśtawka nastrojów. A jaka jest przyczyna? Przepracowanie, konflikty. Generatorami stresów nierzadko bywają rodzice, ponieważ dla dzieci wyznaczają cały świat.

Nakazy wewnętrzne? Niektóre trzeba sobie uświadomić. I tak dokonuje się wybór. Reagować szybciej i żyć z innymi w zgodzie. Oraz być silnym.

Przeciwdziałanie to dotyk oraz autodotyk. Pomocne w rozproszeniu złych emocji bywają bodźce ruchowe, ale stosowane z przerwami. Ćwi-

czenia fizyczne – szybkie i także z przerwami. No i bardzo pożyteczne bywają reakcje środowiskowe: trzeba w otoczeniu okazywać radość.

Kvapilík odnosi się też do swojej specjalności. Psychoterapeuta musi postudiować 4-6 lat, a potem w pracy wyróżnić się siłą oraz odwagą, żeby zapobiegać myślowemu nieładowi pacjentów. W praktyce liczy się w równym stopniu osobowość psychoterapeuty, co i jego zawodowe umiejętności.

W postępowaniu powinny mieć miejsce kolejne fazy. Najpierw inauguracja kontaktów. Potem wymiana doświadczeń. Kreacja modeli nowego myślenia. Które mają służyć podpieraniu siebie oraz zwalczyć obciążenia traumatyczne. Pomagają też pokonać niedobre refleksje.

W psychoterapii pacjent przestaje być sam, kiedy znajduje fachową pomoc. Jeżeli utknie w rutynie bez wyjścia. Kiedy robi błędy w rutynowej robocie albo w edukacji. Kiedy przyjdzie myśl, żeby szukać pomocy psychologa – nie czekając na przypadek ciężki.

Problem polega na niedostatku terapeutów. Trzeba więc nawiązać kontakt udany, a łatwe to nie jest. Można to zrobić telefonicznie. Jest reguła: kto ma kłopoty psychiczne, ten/ta pomoc w końcu znajdzie.

Kryzysy psychiczne wymagają empatii otoczenia, cierpliwości oraz wytrwałości. Trzeba otworzyć ciało, myśli i emocje. Oraz być miłszym dla siebie. I jeszcze: odrzucić tabu.

Strach jest reakcją na konkretne zagrożenia. A lęk nie ma konkretnej przyczyny. Strach oraz fobie wynikają z lęku, źródła tkwią więc głęboko. Lęk może powodować ucieczkę, albo gniew i napastliwość. Bywają napady lękowe – niekontrolowane. Trzeba je sobie uświadomić i rozładować, unikając okoliczności, które napięcia mnożą lub intensyfikują. Propozycje nowych okoliczności to rozwiązania dobre. Czasami mogą również być te, które już raz w przeszłości pomogły.

Nieraz zdarza się depresja. To może być odprysk agresji przeciwko samemu sobie. Świat traci wtedy barwy, a energia ulega redukcji. To jest choroba, którą trzeba leczyć: skłonność do autodestrukcji. Należy łączyć się z innymi ludźmi – z ich łącznością oraz życzliwością.

Przy samobójstwach ludzie są jakby w tunelu. Według WHO dziennie odbiera sobie życie 2200 osób, czyli jedna co 40 sekund. Myśli samobójcze to wielkie niebezpieczeństwo.

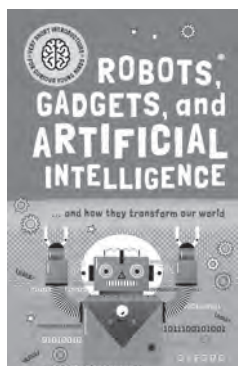
Zawsze potrzebne są dobre relacje z innymi, bo to one zapewniają bezpieczeństwo. Robert Waldinger z Harvardu określił zasady dobrego życia. Biskość z innymi osobami, ale czasem też dystans. Zaufanie do innych. Ale zachowanie granic, które wyznacza gniew. W interakcjach z innymi bywają też błędy. Czasem trzeba się przełamać i przydatne jest poczucie winy. Relacje psuje natomiast poniżanie i zastraszanie, ale także moralizowanie.

Najlepszą obroną przed depresją jest dobry sen. A zakłócają go digitalne technologie. Internet potęguje więc depresję. Trzeba to umieć regulować – konieczny jest digitalny detoks: przerwa w gapieniu się na ekran.

Są tacy, co nie chcą się bronić. Ale też odczuwają lęki przed samym sobą oraz przed odrzuceniem przez innych. Zaburzenia psychiczne dotykają 1/3 dorosłych. Ale na stosowne rozpoznanie trzeba czasem 6-8 lat.

To złożony obszar egzystencji. Psychoterapeuci leczą, ale wizyty bywają krótkie, bo ma się określić tylko leczenie. Owszem, są poradnie, kliniki, a w końcu szpitale. Ale chorująca publiczność jest nadmiernie liczna.

Dostrzegam niejake zbieżności pomiędzy praktyką psychoterapeutyczną a bibliotekarską i bibliologiczną. Ale Kvapilík nigdzie do takich podobieństw nie nawiązuje.

ZARZĄDZANIE AUTOMATYCZNE [*****]

Tom Jackson: *Robots, Gadgets, and Artificial Intelligence. Very Short Introduction for Curious Young Minds*. Oxford 2022. Oxford University Press, s. 96. Il. Adam Quest & Anna Seixas. ISBN 978-0-19-278028-7.

Mamy oto masowy wysyp publikacji na temat sztucznej inteligencji – Artificial Intelligence – z nieodmiennie apokaliptyczną konkluzją finalną. Że jest w niej ukryte zagrożenie dla wszystkiego, co w człowieku ludzkie. Nie podzielając opinii aż tak pesymistycznych, zwróciłem uwagę na książkę z rozumnej oksfordzkiej serii „A very short introduction”, która w opiniach zachowuje na ogół umiarkowanie. I tym razem nadtytułowa otoczka też na to wskazuje.

Autorem jest mieszkający w Bristolu Tom Jackson. Problematyka inżynierska oraz komputerowa od 25 lat wyznacza tematykę jego książek oraz luźnych publikacji. Tym razem do współautorstwa doprosił rysowników, Adama Questa oraz Anę Seixas i wspólnie stworzyli pomysłówą, wysoce dowcipną całość. Która częściowo rozładowuje ponure nastroje, powiązane z obawami przed AI, obecnie wzmożone w związku ze stosownym ostrzegającym oznakowaniem produktów, tworzonych przez AI, obecnie w koncernie Meta.

Gadżety to obiekty użytkowane. Dzisiejsze roboty są bliższe ludziom niż dawne. Czy mogą stać się mądrzejsze od ludzi po spotkaniu z me-duzami?

Roboty nie męczą się i nie nudzą. Za to mogą wykonywać prace niebezpieczne. W dawnej Aleksandrii Heron wymyślił mechanicznego kowala do gięcia metalu, a napędzanego parą wodną.

Z kolei ok. 1000 lat temu Ismail Al-Jazari z Syrii uchodził za pierwszego twórcę automatów. Były drewniane podawały gościom drinki, wodę do mycia rąk oraz ręczniki. W 1739 r. skonstruowano we Francji sztuczną kawkę.

W 1929 r. Karel Čapek stworzył na użytek teatru sztuczną osobę i nazywał ją ROBOTEM. W 1928 r. brytyjska firma Marconi stworzyła mówiącego robota o nazwie ERIK. W parę lat później w USA zrobiono dwumetrowego metalowego robota ELEKTRO i dorobiono mu sztucznego psa SPARKO.

Ludzie boją się robotów. Ostrzegał przed nimi już Čapek, następnie Isaac Asimov. Według niego robot jest niebezpieczny, jeżeli tak został skonstruowany.

Człowiek ma sensory reagujące na świat, więc głównie oczy. I procesor, czyli mózg. Oraz efektory: ręce i palce. Ale stepery używają czterech magnesów na każdy ruch.

Uważamy się za najmądrzejsze istoty na Ziemi. Ale skąd się ta mądrość bierze i gdzie jest zlokalizowana, żeby tworzyć inteligencję. Trzeba opanować ruchy, percepcję, uwagę i wiedzę. Ale potrzebne jest jeszcze rozumienie co to wszystko znaczy.

Ludzie uczą się łatwo i stale – od urodzenia, w szkole, w życiu. Tworom mechanicznym tak to nie idzie. Ale sztuczne umysły można wytwarzać. W 1936 r. stworzył taki Alan Turing, a w 1950 r. wymyślił test, weryfikujący zdolności maszyny.

W dyskusjach człowieka z maszyną ocenia się, które wypowiedzi pochodzą od maszyny. I przez 70 lat nie było pomyłki.

Programy przekształcają sygnały wejściowe w wyjściowe. Za sprawą spisów, dyrektyw oraz instrukcji. Czasem – bardzo rzadko – przekształceniami musi zająć się człowiek, bo nie wszystko można przewidzieć do zaprogramowania.

Komputer, inaczej niż człowiek, nic nie umie. Ma tylko spis zdarzeń do naśladowania oraz instrukcje zdarzeń do wykonania. Komputery mają urządzenia wejściowe, wyjściowe oraz procesory. Są tam też ekrany i urządzenia głosowe.

W komputerze małe czarne urządzenia to mikroczipy z przełącznikami. A impulsy w tych mikroczipach – tysiące na sekundę – są w języku komputerowym, czyli w kodzie złożonym ze słów, numerów i symboli. Lecz w ogóle są to liczby 0 albo 1, czyli znaki digitalne. Wymyślił to George Boole. Do układów logicznych Tak lub NIE wprowadził liczby 1 i 0 czyli :prawda/nieprawda. Spisy takich rozwiązań nazwano ALGORITMAMI od perskiego matematyka sprzed 1200 lat Al-Khwarizmi, znanego w Europie jako Algorithmi.

W 1837 r. Charles Babbage i jego przyjaciółka, Ada Lovelace skonstruowali urządzenie, wykonujące skomplikowane operacje.

Ludzie mają nadzorować pracę maszyn. Maszyny same siebie – też. W 1997 r. zbudowano komputer *DEEP BLUE* który wygrał w szachy z Kasparowem. W roku 2011 firma IBM stworzyła komputer *WATSON*, jeszcze sprawniejszy. Chociaż nie w pełni wiadomo skąd biorą się wszystkie jego sprawności.

Potrafi rozmawiać, samodzielnie latać, a nawet grać w tenisa. Firma General Motors stworzyła też sztucznego psa do kupienia za 55 tys. funtów dla wojska lub służb ratowniczych. Są też auta bez kierowców.

Robotem można też sterować zdalnie. Operacją chirurgiczną lub jazdą autem na szosie. Tak oto internet ludzi zmienia się w gigantyczny internet rzeczy: to 120 bilionów rzeczy, połączonych w sieć. Zatem transmisja 75 000 000 000 000 000 bajtów informacji. W przyszłości to może być zarządzanie na gigantyczną skalę.

Żyjemy wśród maszyn. Jak? To zależy jak z nimi rozmawiamy oraz jak się wobec nich zachowujemy. 70 lat temu William Grey Walter skonstruował dwa roboty, *ELMER* i *ELSIE*, wyglądające jak żółwie i reagujące na światło.

Oprócz mowy porozumiewamy się też mimiką i uśmiechami albo groźnymi spojrzeciami. Ostatnie humanoidy też to potrafią. Poza tym mają skórę i włosy oraz są ubrane. Są miłe, więc bywają pielęgniarkami w szpitalach albo nauczycielami w szkołach. Jest też astronauta, który nic nie waży. Ze sztucznych *AWATARÓW* został odtworzony muzyczny zespół *ABBA*.

Przyszłość jest niepewna. Są obawy, że ludzie oduczą się żyć bez technologii. Albo że maszyny opanują świat. Nie w pełni wiadomo jak to zadziała.

Być może zmieni się nauka. W miesięczniku „Forum Akademickie” [nr 3/2024] Marek Misiak podaje cztery sugestie powoływania się w przyszłości na współautorstwo SI w kreacjach tekstów.

- całkowity zakaz publikowania takich hybrydalnych tekstów,
- uznanie SI za współautorów,
- precyzyjne informacje w przypisie,
- stosowne powiadomienie i podziękowanie.

Jacek Wojciechowski

Tekst wpłynął do Redakcji 13 kwietnia 2024 r.

- udział w spotkaniu z partnerami SBP – Biblioteką Łódź i WBP w Łodzi w sprawie organizacji XVII Forum Młodych Bibliotekarzy – Barbara Budyńska (24 stycznia)
- przygotowanie wypowiedzi w związku z obchodami 30-lecia Stowarzyszenia Bibliotekarzy Ukraińskich – Jerzy Woźniakiewicz (24 stycznia)
- udział w pracach Zespołu powołanego przez KRB ds. bibliotek naukowych (bibliotek zaliczanych do bibliotek naukowych na podstawie Rozporządzenia MKiDN w sprawie sposobu i trybu zaliczania bibliotek do niektórych bibliotek naukowych) – Barbara Budyńska
- udział w spotkaniu stacjonarnym na temat konsultacji Narodowego Programu Rozwoju Czytelnictwa edycja 2026-2030 – Łukasz Załęski (14 marca).

Programy operacyjne MKiDN

- Wydawanie czasopisma naukowego „Przegląd Biblioteczny” w latach 2023-2025 i poprawa jego dostępności

Dofinansowanie obejmuje wydawanie czasopisma „Przegląd Biblioteczny” w wersji drukowanej i elektronicznej. Wersja elektroniczna publikowana jest w formacie PDF, który umożliwia przeglądanie zawartości czasopisma na smartfonach, iphonach, i e-czytnikach. Artykuły zamieszczone są po upływie sześciu miesięcy w otwartym dostępie, na stronie czasopisma (<http://ojs.sbp.pl/index.php/pb>), dostosowanej do wymogów WCAG. Strona oferuje także dostęp do pełnych tekstów roczników archiwalnych. Dzięki dofinansowaniu możliwe jest zwiększenie liczby artykułów publikowanych w języku angielskim, w tym prezentujących wyniki polskich badań z zakresu bibliologii i dziedzin pokrewnych.

Dofinansowano ze środków Ministerstwa Kultury i Dziedzictwa Narodowego pochodzących z Funduszu Promocji Kultury

- Wydawanie czasopisma „Poradnik Bibliotekarza” w wersji papierowej i elektronicznej w latach 2024-2026

Zadanie dotyczy wydawania ogólnopolskiego czasopisma branżowego „Poradnik Bibliotekarza” (12 numerów w roku), adresowanego przede wszystkim do bibliotekarzy z bibliotek publicznych, szkolnych, pedagogicznych oraz instruktorów z domów kultury. Miesięcznik, wydawany przez SBP od 1949 r. prezentuje różnorodne treści z zakresu szeroko po-

jętego bibliotekarstwa, jako elementu kształtowania kultury współczesnej, praktyczne aspekty zawodu bibliotekarza i jego wpływ na edukację społeczną. Od kilku lat specjalizuje się w upowszechnianiu literatury dla dzieci i młodzieży (stały dział Świat Książki Dziecięcej) oraz nowoczesnych form aktywizacji czytelników i podnoszeniu kompetencji bibliotekarzy w tym zakresie.

Dofinansowano ze środków Ministerstwa Kultury i Dziedzictwa Narodowego pochodzących z Funduszu Promocji Kultury

- Realizacja XXI i XXII edycji programu Tygodnia Bibliotek

Stowarzyszenie Bibliotekarzy Polskich od 2004 r. organizuje w maju ogólnopolską akcję promocji czytelnictwa i bibliotek – Tydzień Bibliotek. Program ma na celu podkreślanie roli czytania i bibliotek w poprawie jakości życia, edukacji oraz zwiększanie prestiżu zawodu bibliotekarza i zainteresowania książką szerokich kręgów społeczeństwa.

Tegoroczna edycja odbywa się w dniach 8-15 maja 2025 r. pod hasłem „Biblioteka. Lubię tu być”. W marcu ogłoszono konkurs na plakat. Zadaniem wyłonionej w konkursie pracy będzie promocja wydarzenia w bibliotekach, czasopiśmie Wydawnictwa SBP oraz na stronie internetowej Stowarzyszenia w celu popularyzacji Święta Bibliotekarzy i Bibliotek w atrakcyjnej, jednolitej graficznie formie.

Dofinansowano ze środków Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego pochodzących z Funduszu Promocji Kultury

Kursy, szkolenia

- Kursy online

– Format MARC 21

Kurs przeznaczony jest dla wszystkich, którzy planują rozpoczęcie katalogowania w Formacie MARC 21 lub zamierzają doszkolić się w zakresie jego stosowania. Uczestnicy kursu poznają pola, podpola i wskaźniki formatu MARC 21 oraz dowiedzą się, które z nich muszą znaleźć się w opisie, a które są opcjonalne. Będą także mogli zobaczyć, w jaki sposób elementy formatu przekładają się na poszczególne strefy opisu biblio-

graficznego oraz jak pozwalają klasyfikować treść dokumentu. W trakcie ośmiu spotkań omówione i przećwiczone zostaną kolejne pola formatu z przykładami ich zastosowania, a materiały edukacyjne pomogą korzystać z MARC 21 w codziennej pracy bibliotekarskiej.

Rejestracja i szczegóły: <https://szkoleniadlabibliotekarzy.sbp.pl/format-marc21-kurs-online-4-edycja/>

– DBN-y i format MARC 21 w pigułce

Kurs powstał z myślą o bibliotekarzach, którzy chcą szybko i efektywnie zgłębić najnowsze standardy opracowania zbiorów, szczególnie zaś dla tych, którzy czują się niepewnie w opracowaniu i chcą „podszlifować” wiedzę. W trakcie czterech dwugodzinnych spotkań online, uczestnicy dowiedzą się, jak stosować Deskryptory BN i format MARC 21, aby tworzyć precyzyjne opisy bibliograficzne, spełniające wymagania współczesnych systemów katalogowych. Każde spotkanie obejmuje przystępne omówienie kluczowych zasad i przykładów, które pomogą zastosować wiedzę w praktyce – od opisu podstawowych elementów po rzadziej używane szczegóły.

Rejestracja i szczegóły: <https://szkoleniadlabibliotekarzy.sbp.pl/dbn-y-i-marc-21-w-pigulce/>

- Szkolenia online

Oferta szkoleniowa na początek 2025 r. obejmuje następujące tematy:

- Standardy ochrony małoletnich i rekrutacja pracowników bibliotek – nowe wymogi prawne

- Prowadzenie mediów społecznościowych biblioteki zgodnie z aktualnymi wymogami prawnymi

- Doręczenia elektroniczne w bibliotece

- Literatura w procesie budowania zdrowia i odporności psychicznej dzieci i młodzieży

- Metody wspierania dobrostanu i sprężystości psychicznej czytelników i pracowników bibliotek

- Podstawy stosowania przepisów prawa w bibliotece

- Instrukcja kancelaryjna (IK) i Jednolity Rzeczowy Wykaz Akt (JRWA) w bibliotece

- Kreatywne formy promocji książki i czytelnictwa w bibliotekach

- Bibliotekarz menadżerem projektu

- Razem możemy więcej. Biblioteka inkluzywna, dostępna i integrująca

Oferta jest na bieżąco aktualizowana na stronie <http://www.szkoleniadlabibliotekarzy.sbp.pl/>

Wydawnictwo Naukowe i Edukacyjne SBP

Nowości wydawnicze:

- *Zapomniany księgozbiór z Honfleur. Witold Kazimierz Czartoryski (1876-1911) i jego pasje* (Katarzyna Seroka)

Witold Kazimierz Czartoryski (1876-1911) to członek jednego z najważniejszych polskich rodów arystokratycznych – mimo to jego życie i dorobek pozostają szerzej nieznanymi. Choć żył krótko, stworzył imponującą bibliotekę o charakterze naukowym. We francuskim miasteczku Honfleur w Normandii zgromadził ponad 25 tys. starannie dobranych książek. Jego budząca podziw bibliofilską kolekcja, z troską przechowywana i pielęgnowana, miała wysoką wartość indywidualną i przedmiotową. Stanowiła odzwierciedlenie szerokich zainteresowań intelektualnych Czartoryskiego, była też wyjątkowym przykładem europejskiego kolekcjonerstwa.

- *Biblioteki muzealne i teatralne w systemie kultury* (Anna Tokarska, Marlena Gęborska)

W publikacji analizowany jest status, zawartość i rola zasobów bibliotecznych w muzeach i teatrach. Przedstawiono, jak te instytucje, mimo różnic, realizują swoje misje w różnych przestrzeniach kulturalnych, wypełniając zadania interakcji i komunikacji z odbiorcami poprzez obiekt, obraz, dźwięk i słowo. Muzea, z ich cennymi kolekcjami sztuki i artefaktów oraz teatry – jako przestrzenie kreatywności i integracji społecznej – odgrywają kluczową rolę w zachowaniu i prezentacji dziedzictwa kulturowego.

- *Świadomość algorytmiczna a ewolucja widowni* (Anna Miotk)

Książka ukazuje, jak mechanizmy filtrowania treści kształtują widownię social mediów. Niektóre teorie twierdzą, że użytkownicy stają się bierną masą, poddaną działaniu reklam i propagandy. Czy jednak mogą zachować choć odrobinę kontroli? Autorka analizuje te zagadnienia na podstawie wyników sondażu reprezentatywnej grupy internautów. Przedstawia także genezę algorytmów filtrujących i wyjaśnia koncepcję algorytmicznej widowni, opisując rozwój mediów i towarzyszące im nadzieje, narodziny masowej widowni oraz relacje mediów z odbiorcami. Książka jest obowiązkową lekturą dla medioznawców, socjologów cyfrowych i wszystkich, którzy chcą lepiej zrozumieć działanie mediów społecznościowych. Autorka, uznana badaczka, proponuje również rozwiązania, które mogą uczynić te media bardziej przyjaznymi dla użytkowników.

W przygotowaniu:

• *Nowe przestrzenie. I co dalej? Warto czy nie modernizować biblioteki?* (red. Andrzej Buck, Przemysław Bartkowiak, Monika Simonjetz)

Opracowanie:

Małgorzata Dargiel-Kowalska, Marta Lach, Aldona Zawalkiewicz

Tekst wpłynął do Redakcji 6 marca 2025 r.

Prof. Jacek Wojciechowski
Źródło: (Kocójowa, red.,2008)

Prof. zw. dr hab. Jacek Wojciechowski jako uczony w Uniwersytecie Jagiellońskim

Wspomnienie

Jacek Wojciechowski został zatrudniony na Uniwersytecie Jagiellońskim 1 października 1977 r., w wieku 39 lat. Był absolwentem filologii polskiej Wyższej Szkoły Pedagogicznej w Krakowie oraz Studium Podyplomowego Akademii Ekonomicznej w Krakowie (Kocójowa, 2000c, s. 240). W roku 1977 dołączył do zespołu naukowo-dydaktycznego ówczesnego Zakładu Bibliotekoznawstwa i Informacji Naukowej, utworzonego w roku akademickim 1974/1975 w Instytucie Filologii Polskiej Uniwersytetu Jagiellońskiego. Do współpracy zaprosił Go prof. Stanisław Grzeszczuk, kierownik Zakładu w latach 1974-1978. Jacek Wojciechowski, który w tamtym czasie pełnił funkcję zastępcy dyrektora ds. merytorycznych Miejskiej Biblioteki Publicznej w Krakowie (od 1 czerwca 1975 r.), miał najlepsze

rekomendacje, by zasilić kadre Zakładu, cieszył się bowiem uznaniem w środowisku bibliotekarskim jako organizator i innowator, a ponadto miał bogate doświadczenie w zakresie nauczania z uwagi na swoją działalność instrukcyjno-szkoleniową. Od początku prowadził w Zakładzie, przekształconym w 1992 r. w Katedrę (nadal w IFP UJ), przedmiot „Czytelnictwo”, a później także „Zarządzanie i marketing w bibliotekarstwie i praktyce informacyjnej”, „Biblioteka w komunikacji publicznej”, a także seminarium magisterskie i doktoranckie. Wszystkie Jego zajęcia odbierane były jako emocjonujące, niezwykle treściwe, przygotowane według skrupulatnych konspektów i nowoczesne względem zakresie stosowanych pomocy dydaktycznych. Według wspomnień studentów z lat 70. XX w. Profesor był jednym z pierwszych nauczycieli, którzy w swoich wykładach wykorzystywali przezroczą udostępniane za pomocą rzutnika diaskopowego. Kolejnym pokoleniom absolwentów kojarzy się jednak przede wszystkim z pionierskim, w skali kraju przedmiotem „Czytelnictwo”, który z biegiem lat stał się znakiem rozpoznawczym, a także wyrazem Jego nauczycielskiego temperamentu. Przyswajanie materiału, a był on stosunkowo obfity, ułatwiło wszystkim wydanie w 1981 r. *Poradnika metodycznego do nauki przedmiotu metodyka i organizacja czytelnictwa*, dwa lata później skryptu *Czytelnictwo. Poradnik metodyczny do nauki przedmiotu*, a następnie, w 1985 r., słynnego, znanego na wrywki kolejnym pokoleniom studentów kierunku „Bibliotekoznawstwo i informacja naukowa”, a później, po zmianie nazwy, „Informacja naukowa i bibliotekoznawstwo” (Kocójowa, 2004, s. 275), skryptu pt. *Czytelnictwo*, który doczekał się łącznie sześciu wydań (1989, 1992, 1994, 1999, 2000). Maria Kocójowa podkreśla, że w pierwszych latach istnienia studiów bibliotekoznawczych na Uniwersytecie Jagiellońskim to właśnie Profesor wykazywał największą aktywność w tworzeniu materiałów tego rodzaju, będących „wyrazem dbałości o studentów” młodego kierunku (Kocójowa, 2023, s. 20). Podręcznik *Czytelnictwo*, z którym studenci zawsze stykali się na drugim roku najpierw pięcioletnich jednolitych studiów magisterskich, a po reformie bolońskiej studiów I stopnia (jest tak zresztą dalej), był i pozostaje źródłem skondensowanej wiedzy o całokształcie procesu odbioru przekazów pisemnych, w szczególności literackich, z licznymi nawiązaniem do teorii literaturoznawczych. Jest nadal wykorzystywany w dydaktyce przedmiotu „Czytelnictwo i recepcja informacji” prowadzonego przez byłą studentkę Profesora, dr Barbarę Krawczyk, na kierunku „Zarządzanie informacją” w Instytucie Studiów Informacyjnych UJ. Będąc studentką lub studentem, należało podręcznik znać dobrze, a treści w nim zawarte zapamiętywać dokładnie, gdyż Profesor nie odznaczał się pobłażliwością na egzaminach. Lektura skryptu i notatek z wykładów zapoznawała odbiorcę z charakterystyczną cechą całej Jego twórczości naukowej, ale też stylu wypowiedzi ustnych, tj. precyzją, rygiorem semantycznym i tym,

co Andrzej Nowicki nazwał „gęstością zamyślenia” (Nowicki, 1989), czyli, parafrazując żartobliwie, ilorazem kwantów informacji na centymetr kwadratowy tekstu. Jeśli ktoś, starym studenckim obyczajem, próbował ołówkiem zaznaczać tzw. najważniejsze rzeczy, to szybko dochodził do wniosku, że musiałby podkreślić wszystko, od pierwszej litery do ostatniej kropki. W związku ze swoją pracą dydaktyczną i m.in. na jej potrzeby Profesor wydał jeszcze kilka innych publikacji, także w ramach dwóch indywidualnych grantów KBN i grantu Fundacji im. Batorego (Kocójowa, 2000a, s. 70; *Ludzie nauki*, b.d.): *Podstawy pracy z czytelnikiem* (1991), *Marketing w bibliotece* (1993), *Organizacja i zarządzanie w bibliotekach* (1997, 1998), *Bibliotekarstwo: kontynuacje i zmiany* (1999, 2001), *Praca z użytkownikiem w bibliotece* (2000), *Idee i rzeczywistość: bibliotekarstwo pragmatyczne* (2002), *Biblioteczna wartość naddana* (2006), *Biblioteka w komunikacji publicznej* (2010) oraz *O bibliotekach po mojemu* (2012). Wszystkie one były wskazane jako literatura obowiązkowa lub uzupełniająca w sylabusach prowadzonych przez Profesora przedmiotów.

W roku 1979, dokładnie 12 stycznia, Jacek Wojciechowski obronił na Wydziale Filologicznym Uniwersytetu Jagiellońskiego rozprawę doktorską pt. *Współczesna recepcja prozy literackiej. Między teorią a praktyką*, napisaną pod kierunkiem S. Grzeszczuka, zrecenzowaną przez Stanisława Jaworskiego i Krzysztofa Migonia (Koziański, 1988, s. 63; Kocójowa, 2000a, s. 59). Był to pierwszy doktorat w Zakładzie BiIN IFP UJ (Kocójowa, 2000b, s. 256). Wkrótce potem objął pierwsze seminarium magisterskie. W latach 1982-2007 wypromował łącznie 51 prac magisterskich, przyporządkowanych do działów bibliotekoznawstwo, historia książki oraz informacja naukowa. Z moich ustaleń, zapewne niepełnych w związku z ochroną danych osobowych, wynika, że w gronie magistrantek i magistrantów Profesora znajdują się co najmniej trzy osoby ze stopniem naukowym doktora związane obecnie zawodowo z Uniwersytetem Jagiellońskim. Absolwentów Jego seminarium można też z łatwością znaleźć w kadrze polskich bibliotek akademickich. Tematy prac magisterskich zestawione w tabeli 1 obrazują rozległość zainteresowań Profesora oraz Jego otwartość na zagadnienia podejmowane przez samych studentów.

Tabela 1. Prace magisterskie wypromowane przez Jacka Wojciechowskiego w latach 1982-2007

Tytuł pracy magisterskiej	Rok obrony
1. Funkcja książki i jej sytuacja w życiu kulturalnym żołnierzy	1982
2. Potrzeby informacyjno-lekturowe uczniów szkół średnich (na przykładzie populacji szkolnej Jasła)	1982
3. Motywacje zainteresowań czytelniczych uczniów klas VI-VII	1984
4. Typy umysłu a realizacja funkcji literatury w procesie odbioru	1994

5. System informacyjny w wojewódzkiej sieci bibliotek publicznych: rzeczywistość i model perspektywiczny	1994
6. Zakładowe biblioteki beletrystyczne – specyfika, model i perspektywy istnienia	1994
7. Zadania sieci bibliotek publicznych w gminie – model a praktyka	1994
8. Biblioteka w szkole podstawowej – funkcje postulowane i rzeczywistość	1995
9. Organizacja udostępniania zbiorów w bibliotekach publicznych	1996
10. Zainteresowania czytelnicze uczniów szkół średnich – na przykładzie środowiska krośnieńskiego	1996
11. Model sieci bibliotek publicznych w mieście średniej wielkości	1998
12. Funkcje Biblioteki Naukowej w środowisku nieakademickim	1998
13. Promocja biblioteki publicznej	1998
14. Zadania gminnej biblioteki publicznej – na przykładzie gminy Biały Dunajec	1998
15. Relacje biblioteki głównej i filii w sieci bibliotek publicznych	1998
16. Bibliotekarskie czasopisma zawodowe w rozwijaniu wiedzy profesjonalnej	1998
17. Powinności biblioteki publicznej i szkolnej wobec uczniów szkół podstawowych w środowisku wiejskim	1998
18. Model publicznej biblioteki osiedlowej	1998
19. Funkcje czytelnicy w bibliotece publicznej	1998
20. Zadania biblioteki publicznej w małym mieście	1999
21. Przygotowanie do czytania uczniów klas młodszych szkoły podstawowej	2000
22. Literatura piękna na rynku wydawniczym i w obiegu bibliotecznym w latach 1988-1998	2000
23. Informatory elektroniczne i drukowane w obiegu bibliotecznym	2000
24. Inicjacje czytelnicze dzieci wieku przedszkolnego	2000
25. Odbiór piśmiennictwa przez abiturientów szkoły podstawowej	2000
26. Literatura <i>fantasy</i> w obiegu bibliotecznym	2000
27. Sensacyjna powieść angielska i amerykańska w polskich przekładach – w obiegu w latach 1989-1998	2000
28. Miejska Biblioteka Publiczna w Przeworsku w latach 1979-1998	2000
29. Nowe koncepcje bibliotek w świadomości pracowników bibliotek publicznych	2000

30. Kryzys druku – fakty i mity	2000
31. Kierownik biblioteki publicznej – wiedza, osobowość, powinności	2002
32. Model sieci bibliotek publicznych w małym mieście i gminie	2002
33. Organizacja usług bibliotecznych w mieście średniej wielkości – model	2002
34. Promocja biblioteki publicznej w środowisku miasta średniej wielkości	2002
35. Model usług małej biblioteki publicznej	2002
36. Biblioteka publiczna dla dzieci: specyfika oferty	2005
37. Potoczny obieg książki w Polsce po 1989 roku	2005
38. Przystosowanie czytelnicze dla dzieci w bibliotekach publicznych: propozycja programu	2005
39. Potoczne stereotypy osobowe bibliotekarza: skutki dla zawodu	2005
40. Promocja biblioteki publicznej w środowisku: zasady, formy, propozycja programu	2005
41. Tworzenie kolekcji zbiorów w bibliotece szkoły wyższej	2005
42. Seria „Nauka – Dydaktyka – Praktyka”: cechy, zakresy tematyczne, adresaci	2005
43. Biblioteka publiczna w małym mieście: zadania	2005
44. Model biblioteki gimnazjalnej	2005
45. Formy literackie w polskim Internecie oraz biblioteczne możliwości promocyjne i mediacyjne	2005
46. Warianty bibliotekarstwa dziedzinowego w bibliotekach szkół wyższych	2007
47. Promocja literatury pięknej w bibliotece publicznej	2007
48. Współdziałanie bibliotek w małym mieście	2007
49. Biblioteka akademicka wobec studentów niestacjonarnych	2007
50. Przystosowanie biblioteczno-informacyjne studentów w bibliotekach akademickich	2007
51. Wyobrażenia biblioteki i profesji bibliotekarza wśród adeptów zawodu	2007

Źródło: (Instytut Informacji Naukowej i Bibliotekoznawstwa UJ, 2009, 21 lutego).

Równolegle do intensywnej pracy dydaktycznej bardzo prężnie rozwijała się kariera naukowa Jacka Wojciechowskiego. W roku 1990 uzyskał habilitację w dziedzinie nauk humanistycznych w dyscyplinie literaturoznawstwo na podstawie książki *Powieść historyczna w świadomości potocznej: zarys problematyki* (recenzenci w przewodzie habilitacyjnym: Stanisław Burkot, S. Jaworski, K. Migoń) (Kocójowa, 2000a, s. 62; Wojciechowski,

Prof. Jacek Wojciechowski i Współpracownicy z Instytutu Informacji Naukowej i Bibliotekoznawstwa UJ

Źródło: (Kocójowa red., 2006)

1989). W 1994 r. wygrał konkurs na stanowisko profesora nadzwyczajnego Uniwersytetu Jagiellońskiego (recenzenci: Wiesław Bienkowski, Tadeusz Bujnicki, S. Burkot i Krzysztof Dmitruk) (Kocójowa, 2000a, s. 65), zaś w 24 kwietnia 1996 r. uzyskał tytuł profesora w dziedzinie nauk humanistycznych, z takim samym kolegiumm recenzenckim (Kocójowa, 2000a, s. 65; *Ludzie nauki*, b.d.). Jako autorytet dziedzinowy recenzował pracę habilitacyjną *Studium zastosowania kompleksowego zarządzania jakością (TQM) w bibliotekoznawstwie i informacji naukowej* Ewy Głowackiej (2000) oraz dwie prace doktorskie: *Dostępność informacji samorządowej a działalność bibliotek publicznych* Agnieszki Joanny Strojek (2009, promotor: Anna Sitarska) i *Strony internetowe polskich bibliotek uniwersyteckich w świetle badań z wykorzystaniem narzędzia Google Analytics* Michała Marka Żytmirskiego (2023, promotor: Mariola Antczak) (*Ludzie nauki*, b.d.). W 2005 r. wypromował doktorat Palomy Korycińskiej *Informacyjny kontekst komunikacji literackiej*, obroniony na Wydziale Filologicznym UJ (recenzentki: Teresa Walas, Danuta Ulicka) (*Ludzie nauki*, b.d.).

Kolejne etapy ścieżki zawodowej Profesora spletały się z losami Jego macierzystej jednostki, które również przybrały korzystny obrót. Otóż w 1994 r. dotychczasowa Katedra BiIN, działająca w ramach IFP UJ, usamodzielniała się i przekształciła w Instytut Bibliotekoznawstwa i Informacji Naukowej, który od roku akademickiego 1996/1997 został włączony do nowo utworzonego Wydziału Zarządzania i Komunikacji Społecznej UJ. Było to wydarzenie bezprecedensowe w skali kraju (Kocójowa, 2004, s. 267), a Profesor był jednym z jego architektów (Wydział Zarządzania..., 2025). Nowoczesny model wydziału wzorowany na uczelniach anglosaskich (m.in. na uniwersytetach w Sheffield, Liverpoolu, Aberdeen, Brighton, Rutgers University czy Buffalo State University) obejmował, obok IBiIN, także Instytuty: Zarządzania, Sztuk Audiowizualnych, Dziennikarstwa i Komunikacji Społecznej, Spraw Publicznych, Wynalazczości

i Ochrony Własności Intelektualnej, Psychologii Stosowanej (Kocójowa, 2000a, s. 67). Tak wyprofilowane środowisko naukowe, spajane pokrewieństwem obszarów badawczych, a w ich ramach nastawieniem m.in. na obserwację i prognozowanie przemian infosfery pod wpływem nowych mediów, doskonale korespondowało ze spektrum zainteresowań prof. Wojciechowskiego. W setkach publikacji, które ogłosił w następnych latach, uwydatniała się w szczególności perspektywa komunikologiczna w rozważaniach nad społecznymi funkcjami bibliotek, skrytykował się wątek ich zadań mediacyjnych, padały diagnozy dotyczące odbioru komunikatów zapośredniczonych przez media cyfrowe. Objawiały się też talenty publicystyczne i polemiczne Profesora, które wykorzystywał w rzecznictwie interesów bibliotek i zawodu bibliotekarskiego, a także imponujący zasięg Jego naukowych i fachowych lektur, które sprawozdawał m.in. w wieloletniej rubryce „Z lektur zagranicznych” w „Przeglądzie Bibliotecznym”. Wszystkie te działania przyczyniły się do ugruntowania pozycji Instytutu jako ważnego ośrodka badań naukowych z zakresu informacji naukowej i bibliotekoznawstwa. Z chwilą utworzenia Wydziału, w 1996 r., Jacek Wojciechowski został członkiem pierwszej Rady WZiKS UJ, obejmując stanowisko przewodniczącego Komisji Rektorskiej ds. Zmówień Publicznych (po raz drugi w roku 1999), a także przewodniczącego Komisji ds. Kadry Naukowej i Awansów w 2000 r. (Kocójowa, 2004, s. 280). W 2012 r., w ramach poszerzania uprawnień Wydziału ZiKS UJ do nadawania stopnia doktora, został przewodniczącym Wydziałowej Komisji dla bibliologii i informatologii (Kuklo i in. & Polska Komisja..., 2012, s. 33). Udzielał konsultacji podczas planowania budowy Biblioteki WZiKS UJ. Do 2012 r. był również przewodniczącym Wydziałowej Komisji Wyborczej WZiKS UJ. Jednocześnie pełnił służbę w swoim Instytucie, który od czasu powstania dwukrotnie zmieniał nazwę: po raz pierwszy 2 kwietnia 2002 r., kiedy to na mocy uchwały Senatu UJ stał się Instytutem Informacji Naukowej i Bibliotekoznawstwa UJ (Kocójowa, 2002, s. 307), i po raz wtóry w 2019 r., odkąd funkcjonuje jako Instytut Studiów Informacyjnych UJ (Instytut Studiów..., 2025).

W roku 1996 prof. Jacek Wojciechowski zasiadł w pierwszej Radzie Instytutu BiIN UJ, której w latach 1999-2012 nieprzerwanie przewodniczył. Przewodniczył także Radzie Naukowej IBiIN UJ i był członkiem Komisji Dydaktycznej Instytutu (Kocójowa, 2000c, s. 138, 140). Przez 15 lat (1997-2012) kierował jednostkami wyodrębnionymi w strukturze Instytutu: Zakładem Bibliotekoznawstwa, potem Katedrą Bibliotekoznawstwa i wreszcie Katedrą Bibliotekarstwa. Pod Jego przewodnictwem prowadzone były badania w zakresie: czytelnictwa, zasięgu piśmiennictwa w bibliotekach w Polsce, baz danych w działalności informacyjnej szkół wyższych, systemów komputerowych w bibliotekach polskich, zarządzania i marketingu w bibliotekach, języków informacyjno-wy-

szukiwawczych, rozwoju kolekcji bibliotecznych i ich roli w komunikacji społecznej. W zespole Zakładu i Katedry z Profesorem współpracowali prof. dr hab. Wiesław Babik (przed objęciem własnej Katedry), dr Irena Gruchała oraz – przez cały czas istnienia obu jednostek – dr Piotr Lechowski i dr P. Korycińska (Kocójowa, 2000; Kocójowa, red., 2005-2010).

Od nieodżałowanej śmierci prof. Jacka Wojciechowskiego minęło niepełna dwa miesiące, toteż na pełny dostęp do źródeł archiwalnych Jego dotyczących trzeba jeszcze poczekać. W odtwarzaniu Jego biografii zawodowej w Instytucie BiIN/INiB UJ wielce pomocna okazuje się jednak seria prac dokumentujących szczegółowo dzieje Instytutu autorstwa prof. M. Kocójowej. Jest zasadne, by cytować właśnie Jej słowa, opisując osobistą rangę i naukowe promieniowanie prof. Jacka Wojciechowskiego w ośrodku bibliotekoznawczo-informatologicznym Uniwersytetu Jagiellońskiego. I tak, wśród Jego osiągnięć pomnażających aktywa Instytutu (a wcześniej jeszcze Zakładu i Katedry IFP UJ) M. Kocójowa wymieniła: Nagrodę Prezydenta Miasta Krakowa (1985), Nagrodę Funduszu Literatury (1986), wydanie książki *Marketing w bibliotece*, pierwszego w Polsce studium poświęconego tej tematyce (1993), kierowanie grantem KBN „Organizacja i zarządzanie bibliotekami” (1996), Medal Komisji Edukacji Narodowej (1998) (Kocójowa, 2000b). Ponadto, w jednym z artykułów podsumowujących działania kadry Instytutu na rzecz umocnienia jego wiarygodności i prestiżu naukowego, wskazywała główne dźwignie rozwoju dydaktyki, umiędzynarodowienia badań, jak też zacieśniania związków z otoczeniem społeczno-gospodarczym uczelni. Wiele z tych dźwigni w swoich rękach dzierżył prof. Jacek Wojciechowski (choć, rzecz jasna, pozwalał sobie w tym wysiłku sekundować innym). Lansował mianowicie nowe tematy badawcze, nowe rozwiązania pragmatyczne i nowe „wzorce metodologiczno-metodyczne” w bibliotekoznawstwie i bibliotekarstwie, zaznaczając swój głos w naukowych „dyskursach ogólnościowych” (Kocójowa, 2004, s. 270). Uczestniczył w kolejnych reformach programu nauczania, uzasadniając ich celowość wynikami własnych badań i refleksji teoretycznej, a także wnosząc wiedzę o nowoczesnych trendach w bibliotekarstwie i potrzebach rynku pracy – od 1 czerwca 1996 r. był dyrektorem Wojewódzkiej Biblioteki Publicznej w Krakowie (Wojewódzka Biblioteka..., 2025). Dzięki swoim rozlicznym kontaktom prowadził lobbying na rzecz macierzystego Instytutu i Wydziału. Wreszcie, co niezwykle istotne, a o czym zaświadczam jako studentka, wychowanka i podwładna Profesora swoją postawą, słowem i czynem przyspieszał, jak pisze Maria Kocójowa, „zmiany mentalne oraz docenienie znaczenia informacji i bibliotek. Opcja krajowa, z pokutującymi jeszcze stereotypami negatywnymi, przekształca[ła] się w szerszą wizję międzynarodową, ważną dla kształtowania osobowości i cech intelektualnych bibliotekarzy na miarę trzeciego tysiąclecia” (Kocójowa, 2004, s. 270).

Profesor Jacek Wojciechowski zakończył pracę w UJ 30 września 2013 r., równo po 36 latach. Zmarł 30 grudnia 2024 r. i spoczął na Cmentarzu Batowickim w Krakowie. Był postacią wybitną – złożoną i wielowymiarową, więc każdy, kto Go poznał, zapamięta Go inaczej. Oto reminiscencja moja. Kiedyś, w końcu lat 90. XX w., na zajęciach w IBiIN UJ Profesor napomknął, na zasadzie anegdoty, o Kawiarni Szkockiej w przedwojennym Lwowie, miejscu codziennych spotkań matematyków szkoły lwowskiej. Przypomniałam to sobie, będąc na początku lutego 2025 r. w Kawiarence Szkockiej w Bibliotece Głównej Politechniki Śląskiej w Gliwicach. Na jednej z jej ścian umieszczono, w łańciskim oryginale, sentencję Owidiusza „Kropla draży skałę nie siłą, lecz częstym padaniem, pierścień się ściera od noszenia, zakrzywiony lemiesz zużywa się od nacisku ziemi, tak też człowiek nie staje się uczonym gwałtownie, lecz przez to, że często się uczy”. Pomyślałam, że Profesor był jak ów *vomer aduncus* – zakrzywiony lemiesz, który w ludziach pozostawiał użyźniające bruzdy, lecz w przeciwieństwie do tego Owidiuszowego nie tępił się od nacisku nikogo i niczego.

BIBLIOGRAFIA

- Instytut Informacji Naukowej i Bibliotekoznawstwa UJ (2009, 21 lutego). *Spis tytułów prac magisterskich obronionych w Instytucie Informacji Naukowej i Bibliotekoznawstwa UJ w latach 1978-2007*. <https://web.archive.org/web/20090221000708/http://www.inib.uj.edu.pl/>.
- Instytut Studiów Informacyjnych UJ (2025). *Podstawowe informacje. Historia*. <https://isi.uj.edu.pl/o-instytucie/podstawowe-informacje>.
- Kocójowa, M. (2000). Informacja o Instytucie Bibliotekoznawstwa i Informacji Naukowej UJ (rok akad. 2000/2001). W: M. Kocójowa (red.), *Użytkownicy informacji elektronicznej. Materiały Edukacyjne Bibliotekoznawstwa i Informacji Naukowej*, 11 (s. 191-196). Wydaw. UJ. <https://ruj.uj.edu.pl/xmlui/handle/item/267624>.
- Kocójowa, M. (2000a). Rozwój badań naukowych w Instytucie Bibliotekoznawstwa i Informacji Naukowej UJ (1974-2000). W: M. Kocójowa (red.), *Biblioteka i informacja w komunikowaniu: jubileusz 25-lecia studiów Bibliotekoznawstwa i Informacji Naukowej w Uniwersytecie Jagiellońskim Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Jagiellońskiego*, 1243 (s. 55-74). Wydaw. UJ. <https://ruj.uj.edu.pl/xmlui/handle/item/58976>.
- Kocójowa, M. (2000b). Kalendarium (1974-2000). W: M. Kocójowa (red.), *Biblioteka i informacja w komunikowaniu: jubileusz 25-lecia studiów Bibliotekoznawstwa i Informacji Naukowej w Uniwersytecie Jagiellońskim. Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Jagiellońskiego*, 4[6], (s. 253-267). Wydaw. UJ. <https://ruj.uj.edu.pl/xmlui/handle/item/157752>.
- Kocójowa, M. (2000c). Instytut BIN i jego pracownicy: rok akad. 1999/2000. W: M. Kocójowa (red.), *Biblioteka i informacja w komunikowaniu: jubileusz 25-lecia studiów Bibliotekoznawstwa i Informacji Naukowej w Uniwersytecie Jagiellońskim. Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Jagiellońskiego. Prace z Bibliotekoznawstwa i Infor-*

- macji Naukowej, 1243 (s. 235-252). Wydaw. UJ. <https://ruj.uj.edu.pl/xmlui/handle/item/157745>.
- Kocójowa, M. (2002). Informacja o Instytucie Bibliotekoznawstwa i Informacji Naukowej UJ (rok akad. 2001/2002). W: M. Kocójowa (red.), *Elektroniczne publikacje w bibliotekach. Materiały Edukacyjne Bibliotekoznawstwa i Informacji Naukowej Uniwersytetu Jagiellońskiego*, 13 (s. 307-312). Wydaw. UJ. <https://ruj.uj.edu.pl/xmlui/handle/item/165785>.
- Kocójowa, M. (2004). Priorytety w zarządzaniu „public relations” Instytutu Informacji Naukowej i Bibliotekoznawstwa Uniwersytetu Jagiellońskiego w trzecim tysiącleciu. W: M. Kocójowa (red.), *Public relations: biblioteki, wydawnictwa, informacja naukowa, uczelnie. Materiały Edukacyjne Bibliotekoznawstwa i Informacji Naukowej*, 15 (s. 265-283). Wydaw. UJ. <https://ruj.uj.edu.pl/xmlui/handle/item/60123>.
- Kocójowa, M. (2023). Meandry studiów bibliotekoznawstwa i informacji naukowej w Krakowie. W: D. Rak (red.), *50 lat studiów informacyjno-bibliotekoznawczych na Uniwersytecie Jagiellońskim* (s. 13-28). Uniwersytet Jagielloński. <https://ruj.uj.edu.pl/xmlui/handle/item/326379>.
- Kocójowa, M. (red.). (2005). *Informacja o obiektach kultury i Internet. Seria III: ePublikacje Instytutu Informacji Naukowej i Bibliotekoznawstwa*, 1. IINiB UJ.
- Kocójowa, M. (red.). (2006). *E-wyłączenie czy e-wyobcowanie? E-inicjatywy bibliotek, archiwów, muzeów i uczelni w walce z alienacją społeczną w Polsce i na świecie. Seria III: ePublikacje Instytutu Informacji Naukowej i Bibliotekoznawstwa*, 2. IINiB UJ.
- Kocójowa, M. (red.). (2007). *Przenikanie i rozpowszechnianie idei oraz doświadczeń. Zagadnienia międzynarodowego bibliotekoznawstwa porównawczego. Seria III: ePublikacje Instytutu Informacji Naukowej i Bibliotekoznawstwa*, 4. IINiB UJ.
- Kocójowa, M. (red.). (2008). *Biblioteka – klucz do sukcesu użytkowników. Seria III: ePublikacje Instytutu Informacji Naukowej i Bibliotekoznawstwa*, 5. IINiB UJ.
- Kocójowa, M. (red.). (2009). *Biblioteki i ich klienci między płatnym a bezpłatnym komunikowaniem się w erze zasobów cyfrowych i sieci. Seria III: ePublikacje Instytutu Informacji Naukowej i Bibliotekoznawstwa*, 6. IINiB UJ.
- Kocójowa, M. (red.). (2010). *Biblioteki, informacja, książka: badania interdyscyplinarne i praktyka w 21. wieku. Seria III: ePublikacje Instytutu Informacji Naukowej i Bibliotekoznawstwa*, 7. IINiB UJ.
- Koziński, Z. (1988). *Katalog rozpraw kandydackich i doktorskich Uniwersytetu Jagiellońskiego 1956-1985 przechowywanych w Bibliotece Jagiellońskiej*. Uniwersytet Jagielloński.
- Kuklo, C. i in. (oprac.) & Polska Komisja Akredytacyjna (2012). *Raport z wizytacji (ocena instytucjonalna) na Wydziale Zarządzania i Komunikacji Społecznej Uniwersytetu Jagiellońskiego w Krakowie dokonanej w dniach 17 -19 grudnia 2012 r.* www.pka.edu.pl/raporty/2013/10/15/Raport_kocowy_WZiKS_UJ_po_uwagach.pdf.
- Ludzie nauki (b.d.). [P]rof. dr hab. Jacek Wojciechowski. <https://ludzie.nauka.gov.pl/ln/profiles/XpuAowRnIhX>.
- Nowicka, A. (1989). O mierzeniu gęstości zamyślenia. *Studia o Książce*, 18, 77-94.
- Wojciechowski, J. (1981). *Poradnik metodyczny do nauki przedmiotu metodyka i organizacja czytelnictwa*. Uniwersytet Jagielloński.

- Wojciechowski, J. (1983). *Czytelnictwo: poradnik metodyczny do nauki przedmiotu* (Wyd. 2). Uniwersytet Jagielloński.
- Wojciechowski, J. (1989). *Powieść historyczna w świadomości potocznej: zarys problematyki*. Uniwersytet Jagielloński.
- Wojciechowski, J. (1991). *Podstawy pracy z czytelnikiem*. Stowarzyszenie Bibliotekarzy Polskich.
- Wojciechowski, J. (1993). *Marketing w bibliotece*. Wydaw. SBP.
- Wojciechowski, J. (1997). *Organizacja i zarządzanie w bibliotekach*. Wydaw. Naukowe PWN. Oddział.
- Wojciechowski, J. (1998). *Organizacja i zarządzanie w bibliotekach*. Wydaw. SBP.
- Wojciechowski, J. (1998). *Organizacja i zarządzanie w bibliotekach*. Wyd. 2. Wydaw. Naukowe PWN. Oddział.
- Wojciechowski, J. (1999). *Bibliotekarstwo: kontynuacje i zmiany*. Wydaw. Uniwersytetu Jagiellońskiego.
- Wojciechowski, J. (2000). *Praca z użytkownikiem w bibliotece*. SBP.
- Wojciechowski, J. (2000). *Praca z użytkownikiem w bibliotece*. SBP.
- Wojciechowski, J. (2001). *Bibliotekarstwo: kontynuacje i zmiany*. Wyd. 2. Wydaw. Uniwersytetu Jagiellońskiego.
- Wojciechowski, J. (2002). *Idee i rzeczywistość: bibliotekarstwo pragmatyczne*. SBP.
- Wojciechowski, J. (2006). *Biblioteczna wartość naddana*. Wydaw. UJ.
- Wojciechowski, J. (2010). *Biblioteka w komunikacji publicznej*. Wydaw. SBP.
- Wojciechowski, J. (2012). *O bibliotekach po mojemu*. Wydaw. SBP.
- Wojewódzka Biblioteka Publiczna w Krakowie (2025). *Odszedł prof. dr hab. Jacek Wojciechowski*. <https://www.rajska.info/odszedl-prof-dr-hab-jacek-wojciechowski>.
- Wydział Zarządzania i Komunikacji Społecznej UJ (2025). *Wspomnienie o Profesorze Jacku Wojciechowskim (1938-2024)*. https://wzks.uj.edu.pl/aktualnosci/wiadomosci/-/journal_content/56_INSTANCE_tMGj4W8Ped7O/41653/157703834.

Paloma Korycińska
paloma.korycinska@uj.edu.pl

WSKAZÓWKI DLA AUTORÓW

„Przegląd Biblioteczny” drukuje materiały oryginalne i tylko takie, których autor nie zamierza opublikować w innych czasopismach lub pracach zbiorowych.

Teksty artykułów są recenzowane zgodnie z zasadami *double-blind peer review*. Każdy artykuł recenzowany jest przez dwóch recenzentów dobieranych spośród specjalistów problematyki w nim poruszanej na podstawie jednolitego formularza. Podstawowymi kryteriami oceny artykułu są: zgodność tematu z profilem czasopisma, wartość merytoryczna tekstu, jego organizacja logiczna i forma językowa. O przyjęciu tekstu do publikacji autorzy informowani są w ciągu 6-10 tygodni od otrzymania go przez Redakcję.

Redakcja „Przeglądu Bibliotecznego” uprzejmie prosi autorów o przestrzeganie przedstawionych poniżej zasad przygotowania i przesyłania materiałów do publikacji.

1. ZASADY OGÓLNE

Teksty powinny być napisane w programie WORD w formacie RTF. Artykuł nie powinien przekraczać 36 000 znaków (ze spacjami), a recenzja, sprawozdanie itp. – 14 000 znaków (ze spacjami). Teksty należy nadsyłać w formie elektronicznej na adres e-mail redakcji: przeglad.biblioteczny@uw.edu.pl

Do każdego artykułu należy dołączyć streszczenie autorskie w języku polskim o objętości ok. 100 wyrazów (ok. 1000 znaków) oraz zestaw 5-8 słów kluczowych. Streszczenie powinno zawierać następujące informacje: teza/cel artykułu, metody badań, najważniejsze wyniki, wnioski.

Wydawnictwo SBP i Redakcja „Przeglądu Bibliotecznego” podpisała porozumienie z redakcją „The Central European Journal of Social Sciences and Humanities” (CEJSH) w sprawie elektronicznej publikacji streszczeń prac naukowych ukazujących się w „Przeglądzie Bibliotecznym”. Przedsięwzięcie to nie ma charakteru komercyjnego, a służyć ma popularyzacji polskiego dorobku naukowego. Jeśli Autor nadsyłał do „PB” artykułu nie wyraża zgody na publikację jego abstraktu w CEJSH, prosimy o wyraźne określenie na piśmie swego stanowiska.

Autorzy artykułów proszeni są o przygotowanie odrębnej strony tytułowej, zawierającej tytuł artykułu, nazwisko autora oraz adres e-mail. Zgodnie z zasadami przeciwdziałania zjawiskom *ghostwritingu* i *guest authorship* Redakcja prosi również, aby na tej stronie ujawnione zostały nazwiska i afiliacje wszystkich osób, które przyczyniły się do powstania artykułu, ich rola i udział w przygotowaniu publikacji (kto jest autorem koncepcji, założeń, metod itp. wykorzystywanych w pracy zgłoszonej do druku; procentowy udział w przeprowadzonych badaniach i opracowaniu artykułu). Redakcja zobligowana jest do poinformowania, iż *ghostwriting* i *guest authorship* są przejawem nierzetelności naukowej, a wszelkie wykryte przypadki muszą być przez Redakcję demaskowane, włącznie z powiadomieniem odpowiednich podmiotów (instytucje zatrudniające autorów, towarzystwa naukowe, stowarzyszenia edytorów naukowych itp.). Redak-

cja prosi także o podanie informacji o źródłach finansowania publikacji, wkładzie instytucji naukowo-badawczych, stowarzyszeń i innych podmiotów (*financial disclosure*).

Na pierwszej stronie artykułu powinien być umieszczony jedynie tytuł oraz oświadczenie Autora/Autorów, że tekst przedstawiany redakcji „Przeglądu Bibliotecznego” nie był dotychczas opublikowany ani zgłoszony do publikacji w żadnym innym czasopiśmie. Jeśli tekst był prezentowany na konferencji, należy podać jej szczegółowe dane wraz z ewentualnymi informacjami o publikacji materiałów konferencyjnych. Jeśli artykuł jest częścią przygotowywanej do druku książki, należy podać jej dane oraz planowany termin publikacji. Zapewnienie anonimowości tekstów przekazywanych do recenzji wymaga, aby w tekście artykułu w żadnym miejscu nie była umieszczona informacja umożliwiająca identyfikację autora.

2. ZASADY SZCZEGÓŁOWE OPRACOWANIA ARTYKUŁU

Tekst artykułu powinien być podzielony na nienumerowane podrozdziały zaopatrzone w tytuły. W pierwszej części zaleca się umieścić informacje wprowadzające w problematykę prezentowaną w artykule. W części ostatniej – wnioski końcowe i podsumowanie przedstawionych rozważań.

Tytuły czasopism, wystaw, konferencji, programów itp. powinny być zapisane w cudzysłowie; tytuły publikacji (książek, artykułów itp.) należy wyróżnić kursywą.

Fragmety cytowane powinny być zapisane w cudzysłowie, czcionką prostą.

Materiały ilustracyjne (tabele, wykresy itp.) powinny być przygotowane w odcieniach szarości lub kolorystyce czarno-białej, z zaznaczeniem ich miejsca w tekście; wszystkie ilustracje powinny mieć własną numerację oraz tytuły.

Przypisy terminologiczne lub dygresyjne powinny być umieszczone na dole strony i ponumerowane liczbami arabskimi; zaleca się ograniczenie liczby przypisów do niezbędnego minimum.

Przypisy bibliograficzne zastępuje się odesłaniem do bibliografii załącznikowej, którą należy opracować zgodnie z zasadami *The Publication Manual of the American Psychological Association*, Seventh Edition. W razie wątpliwości i w przypadkach nieujętych w tych wskazówkach należy odwołać się do oryginalnego tekstu zasad APA, 7th Edition.

W artykułach napisanych w języku polskim stosuje się skróty polskie („w”, „s.”, „Red.”, „i in.” itd.), natomiast w przypadku prac przygotowanych w języku angielskim – angielskie („in”, „p.”, „pp.”, „Ed.” lub „Eds.”, „et al.” itd.).

Odesłanie w tekście umieszcza się w nawiasie okrągłym wg poniższych zasad.

Ogólne powołania na literaturę w tekście należy podawać w formie:

– odesłanie do jednego dzieła: (Dembowska, 1991), (Taradejna & Taradejna, 2003) lub (Wojewódzka Biblioteka Publiczna i Książnica Miejska im. M. Kopernika, 1976);

– odesłanie do kilku dzieł: (Abramowicz, 2001; Kowalski, 1990, 1995) lub (Berners-Lee et al., 2001; Jankowska & Majewski, 2004; Wojewódzka Biblioteka Publiczna i Książnica Miejska im. M. Kopernika, 1976).

Odwołania do określonych stron cytowanych tekstów należy podawać w formie: (Augustyniak, 2004, s. 15), (Taradejna & Taradejna, 2003, s. 231-233) albo (Stoltz et al., 2018, p. 17).

Opisy bibliograficzne wykorzystanych źródeł należy umieścić na końcu tekstu w bibliografii załącznikowej w układzie alfabetycznym autorów. Prace zbiorowe należy umieszczać pod nazwiskiem redaktora. Jeśli brak w źródle nazwy autora lub redaktora pracy zbiorowej, na pierwszym miejscu umieszcza się tytuł. Opisy prac tego samego autora powinny być uporządkowane według chronologii wstępującej, a w każdym z nich należy powtórzyć nazwisko i inicjał imienia (imion) autora. Prace tego samego autora opublikowane w tym samym roku należy oznaczać wg zasady: Dembowska, Maria (1976a), Dembowska, Maria (1976b), itd.

W opisach należy podać inicjały imion. W przypadku stron WWW bez podanej nazwy autora jako hasła opisu należy użyć nazwy instytucji, do której należy witryna WWW. Należy uwzględnić nazwy wszystkich wydawców, rozdzielone średnikiem, w kolejności, w jakiej zostali wymienieni w książce.

Numer DOI, poprzedzony nazwą protokołu (http://), ew. adres URL należy podać na końcu opisu. Po numerze DOI lub URL opis nie kończy się kropką. Nie należy podawać nazw naukowych baz danych (EBSCO, Proquest itd), z których pochodzą artykuły.

W przypadku stron WWW należy podać możliwie jak najdokładniejszą datę. Jeśli opisywane źródło nie zostało zarchiwizowane lub zawiera często zmieniającą się treść, należy podać datę dostępu do źródła.

Przykłady redagowania opisów bibliograficznych przedstawiono poniżej.

KSIĄŻKA

Dembowska, M. (1991). *Nauka o informacji naukowej (informatologia): Organizacja i problematyka badań w Polsce*. IINTE.

Taradejna, R., & Taradejna, M. (2003). *Dostęp do informacji publicznej a prawna ochrona informacji dotyczących działalności gospodarczej, społecznej i zawodowej oraz życia prywatnego*. Wydaw. Adam Marszałek.

Zeng, M.L., & Qin, J. (2022). *Metadata* (3rd ed.). ALA; Neal-Schuman.

Stoltz, D., Griffith, G., Kelly, J., Smith, M., & Wheeler, L. (2018). *Transform and thrive: Ideas to invigorate your library and your community*. ALA Editions.

PRACA ZBIOROWA

Zybert, E. B. (Red.). (2002). *Książka i biblioteka w środowisku edukacyjnym*. Wydaw. SBP.

Czapnik, G., Gruszka, Z., & Ladorucki, J. (Red.). (2014). *Jan Muszkowski: Ludzie, epoka, książki: Tradycje i kontynuacje*. Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego; Wydawnictwo Stowarzyszenia Bibliotekarzy Polskich.

Chen, C., & Larsen, R. (Eds.). (2014). *Library and information sciences*. Springer. <https://doi.org/10.1007/978-3-642-54812-3>

Golub, K., & Liu, Y.-H. (Eds.). (2021). *Information and knowledge organisation in digital humanities: Global perspectives*. Routledge. <https://doi.org/10.4324/9781003131816>

ARTYKUŁ W CZASOPIŚMIE NAUKOWYM

Augustyniak, A. (2004). Międzynarodowa Federacja Informacji i Dokumentacji. *Przegląd Biblioteczny*, 72(1/2), 3–21.

Buitrago Ciro, J. (2022). How are academic libraries in Spanish-speaking Latin America responding to new models of scholarly communication and predatory publishing? *Journal of Librarianship and Information Science*, 54(3), 373–388. <https://doi.org/10.1177/09610006211016533>

Frederickson, B.L. (2000). Cultivating positive emotions to optimize health and well-being. *Prevention & Treatment*, 3(1), Article 1. <https://doi.org/10.1037/1522-3736.3.1.31a>

Lamers, W. S., Boyack, K., Larivière, V., Sugimoto, C. R., van Eck, N. J., Waltman, L., & Murray, D. (2021). Investigating disagreement in the scientific literature. *ELife*, 10, Article e72737. <https://doi.org/10.7554/eLife.72737>

ROZDZIAŁ W KSIĄŻCE

Gawrysiak, P. (2000). W stronę inteligentnych systemów wyszukiwawczych. W Cz. Daniłowicz (red.), *Multimedialne i sieciowe systemy informacyjne: materiały konferencyjne* (s. 59–69). Oficyna Politechniki Wrocławskiej.

Sadowska, J. (2021). Misja współczesnej biblioteki. W M. Wojciechowska (red.), *Zarządzanie biblioteką* (Wyd. 2 popr. i uzup., s. 19–31). Wydawnictwo Naukowe i Edukacyjne Stowarzyszenia Bibliotekarzy Polskich.

Hartley, J. T., Harker, J. O. & Walsh, D. A. (1980). Contemporary issues and new directions in adult development of learning and memory. In L. W. Poon (Ed.), *Aging in the 1980's: Psychological issues* (pp. 239–252). American Psychological Association.

Zittrain, J. & Palfrey, J. (2008). Internet filtering: the politics and mechanisms of control. In R. Deibert, J. Palfrey, R. Rohozinski & J. Zittrain (Eds), *Access denied: the practice and policy of global Internet filtering* (pp. 29-56). The MIT Press. <https://doi.org/10.7551/mitpress/7617.003.0005>

ARTYKUŁY PRASOWE (DZIENNIKI, TYGODNIKI, PRASA FACHOWA)

Berners-Lee, T., Hendler, J. & Lassila, O. (2001, May 1). The semantic web. *Scientific American*, 284(5), 34-43. <https://www.scientificamerican.com/article/the-semantic-web/>

Głapa, J. (2002). Informacja gospodarcza w Książnicy Pomorskiej. *EBIB Elektryczny Biuletyn Informacyjny Bibliotekarzy*, 40(11). <http://www.ebib.pl/2002/40/glapa.php>

Szymielewicz, K. (2020, 3-8 czerwca). Wtyczka z krainy krzemowców. *Polityka*, (23), 56-57.

Burda, E. (2022, 15 marca). Biblioteka otworzyła się na uchodźców. *Dziennik Wschodni*, 9.

Grant, N. (2022, September 28). Google to make search and maps more 'immersive'. *The New York Times*. <https://www.nytimes.com/2022/09/28/technology/google-maps-immersive-search-on.html?searchResultPosition=1>

Grant, N. (2022, September 29). Google says it will make its searches more visual. *The New York Times*, B5.

DOKUMENT Z WITRYNY INSTYTUCJI, ORGANIZACJI LUB OSOBY PRYWATNEJ

Chou, L., McClintock, R., Moretti, F., & Nix, D. H. (1993). *Technology and education: New wine in new bottles: Choosing pasts and imagining educational futures*. Columbia University, Institute for Learning Technologies. <https://web.archive.org/web/20020209053108/http://www.ilt.columbia.edu/publications/papers/newwine1.html>

Ministerstwo Edukacji i Nauki (2019, 3 grudnia). *Polscy uczniowie wśród najlepszych na świecie – wyniki badania PISA 2018*. <https://www.gov.pl/web/edukacja-i-nauka/pisa2018-wyniki>

Smith, B. (n.d). *Ontology and information systems*. Retrieved October 6, 2022, from <http://ontology.buffalo.edu/ontology.doc>

National Library of Medicine (2021, March 10). *Unified Medical Language System (UMLS)*. <https://www.nlm.nih.gov/research/umls/index.html>

Drózd, R. (2022, 11 lipca). Calibre 6.0 i nowa funkcja: wyszukiwanie pełnotekstowe wszystkich e-booków! *Świat Czytników*. <https://swiatczytnikow.pl/calibre-6-0-wyszukiwanie-pelnotekstowe-wszystkich-e-bookow/?pod>

Po przyjęciu artykułu do druku autorzy proszeni są o przesłanie swojej fotografii o dobrej rozdzielczości (elektronicznie, w formie pliku JPG lub TIF) oraz krótkiej informacji biograficznej (do 70 słów), która powinna zawierać następujące elementy: tytuł/stopień naukowy lub zawodowy autora, numer ORCID, aktualne miejsce pracy i zajmowane stanowisko; specjalności naukowe lub zawodowe, najważniejsze publikacje (max. 3).

Redakcja nie przyjmuje tekstów, które nie są opracowane zgodnie z powyższymi wskazówkami i zastrzega sobie prawo skracania tekstów oraz wprowadzania zmian w uzgodnieniu z autorem. Redakcja nie zwraca przesłanych materiałów.

GUIDELINES FOR AUTHORS

The editors of „Library Review“ accept only manuscripts that have not been published before and are not planned to be published in other journals or collective works.

Papers are reviewed through a double-blind peer review process. Each paper is reviewed with a standard review form filled in by two referees selected from professionals with expertise in appropriate domain. The reviewers use the following evaluation criteria: compatibility of the subject discussed with the journal profile, scientific merit, appropriate text arrangement and correct language use.

The editors of „Library Review“ kindly requests Authors to follow the journal guidelines while preparing and sending papers for publication.

1. GENERAL GUIDELINES

Papers should be submitted as RTF (Rich Text Format) files with maximum of 36,000 characters including spaces per paper and 14,000 characters including spaces per review, report, etc. Papers saved as RTF files should be sent by e-mail to: przeglad.biblioteczny@uw.edu.pl.

Each paper should be accompanied by keywords and an abstract maximum 100 words/1000 characters long prepared by the author. The abstract should present a thesis/objective of the paper, research methods applied, most important results and conclusions.

Wydawnictwo SBP (Polish Librarians Association Publishing House) and the editors of „Library Review“ have signed an agreement with the editors of „The Central European Journal of Social Sciences and Humanities“ (CEJSH) concerning electronic publishing of abstracts of papers published in „Library Review“. This agreement is non-commercial and focused on the promotion of Polish scientific achievements. The Authors of papers sent to „Library Review“ who do not give their consent to the publication of their abstracts in CEJSH are kindly asked to express their view in written form.

Authors are expected to prepare a separate title page including the title of the paper, the Author's name, mailing and e-mail address. Furthermore, in compliance with the policy against ghostwriting and guest authorship Authors are requested to reveal names and affiliations of all persons who contributed to the paper and the extent of their contribution (the author of the concept, assumptions, methods, etc. used in the submitted manuscript; the percentage of the author's contribution to the research and the paper preparation). Ghostwriting and guest authorship are the mark of scientific dishonesty and all their occurrences have to be brought to public attention by the editors even if appropriate institutions need to be informed (institutions employing authors, scientific associations, associations of scientific editors, etc.) Authors are also requested to describe sources of founding that have supported the work and the financial involvement of research institutes, associations and other entities (financial disclosure).

First page of the submitted paper should include only the title and Authors' statement that the text presented to "Library Review" has neither been published nor considered for publication in any other journal. If the paper was presented at a scientific meeting, Authors should provide detailed information about the event and the conference proceedings. If the paper is planned as a part of a book, Authors should provide its metadata and planned publishing date. In order to ensure the anonymity of the review process, Authors are asked not to place any information in the text that could be used to identify the author.

2. DETAILED GUIDELINES FOR PAPER PREPARATION

The text should be organized into unnumbered subtitled sections. It should start with an introductory overview and end with conclusions and the summary of the discussion.

Titles of journals, exhibitions, conferences, programs, etc. should be put in double quotation marks; titles of publications (books, journal papers, etc.) should be italicized.

Quoted fragments should be written in quotation marks, in simple font.

Illustrative content (tables, graphs, etc.) should be saved as greyscale or black-white pictures and their place within the text should be clearly marked; all illustrations should be numbered and entitled.

Terminological or digressive footnotes should be placed at the bottom of appropriate pages and numbered with Arabic numerals; it is recommended to limit the number of footnotes to the most indispensable ones.

Bibliographic footnotes should be replaced with references to the end-of-work bibliography prepared according to APA Style (Seventh Edition). References within the body of the paper should be placed in brackets according to the rules provided below. General references to literature within the body of the paper should be formed as follows:

- the reference to one work: (Dembowska, 1991) or (*Library...*, 1976);
- the reference to several works: (Abramowicz, 2001; Kowalski, 1990; 1995) or (Berners-Lee et al., 2001; Jankowska & Majewski, 2004; *Library...*, 1976).

The references to the specified pages of publications cited in the text should be written as follows: (Augustyniak, 2004, p. 15), (Taradejna & Taradejna, 2003, pp. 231-233) or (Stoltz et al., 2018, p. 17).

Bibliographic descriptions of the sources cited in the paper should be placed in the end of the text as a bibliography ordered alphabetically by authors. Collective works should be ordered by the name of the editor. If the work lacks the name of the author or the editor, it should be ordered by title. The descriptions of foreign publications should include page numbering, numbers and abbreviations in the language of the text (e.g. "W" in Polish "In" in English, "s." in Polish "p." in English). The descriptions of several works by the same author should be ordered by the year of publication, ascending, and each of these descriptions should include the last and first name of the author. Several works of the same author published in the same year should be additionally marked with letters added to the year of publication, e.g. Dembowska, Maria (1976a)..., Dembowska, Maria (1976b)..., etc.

The descriptions should include the initials of the first names. For web pages without an author's name, use the name of the institution to which the web site belongs as the main entry of description. Include all publishers, separated by a semicolon, in the order in which they are listed in the book.

The DOI number, preceded by the protocol name (<http://>), or the URL address, should be given at the end of the description. The description does not end with a full stop after the DOI or URL. Do not include the names of the scientific databases (EBSCO, Proquest, etc.) from which the articles come.

In the case of websites, the date should be given as precisely as possible. If the described source has not been archived or contains frequently changing content, the date of access to the source should be provided.

See below the examples of correct bibliographic descriptions.

BOOKS

Dembowska, M. (1991). *Nauka o informacji naukowej: organizacja i problematyka badań w Polsce*. IINTE.

Zeng, M.L., & Qin, J. (2022). *Metadata* (3rd ed.). ALA; Neal-Schuman.

Stoltz, D., Griffith, G., Kelly, J., Smith, M., & Wheeler, L. (2018). *Transform and thrive: Ideas to invigorate your library and your community*. ALA Editions.

COLLECTIVE WORKS

Zybert, E. B. (Ed.). (2002). *Książka i biblioteka w środowisku edukacyjnym*. Wydaw. SBP.

Czapnik, G., Gruszka, Z., & Ladorucki, J. (Eds.). (2014). *Jan Muszkowski: Ludzie, epoka, książki: Tradycje i kontynuacje*. Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego; Wydawnictwo Stowarzyszenia Bibliotekarzy Polskich.

Chen, C., & Larsen, R. (Eds.). (2014). *Library and information sciences*. Springer. <https://doi.org/10.1007/978-3-642-54812-3>

Golub, K., & Liu, Y.-H. (Eds.). (2021). *Information and knowledge organisation in digital humanities: Global perspectives*. Routledge. <https://doi.org/10.4324/9781003131816>

JOURNAL PAPERS

Augustyniak, A. (2004). Międzynarodowa Federacja Informacji i Dokumentacji. *Przegląd Biblioteczny*, 72(1/2), 3–21.

Buitrago-Ciro, J. (2022). How are academic libraries in Spanish-speaking Latin America responding to new models of scholarly communication and predatory publishing? *Journal of Librarianship and Information Science*, 54(3), 373–388. <https://doi.org/10.1177/09610006211016533>

Frederickson, B.L. (2000). Cultivating positive emotions to optimize health and well-being. *Prevention & Treatment*, 3(1), Article 1. <https://doi.org/10.1037/1522-3736.3.1.31a>

Lamers, W. S., Boyack, K., Larivière, V., Sugimoto, C. R., van Eck, N. J., Waltman, L., & Murray, D. (2021). Investigating disagreement in the scientific literature. *ELife*, 10, Article e72737. <https://doi.org/10.7554/eLife.72737>

PAPERS IN COLLECTIVE WORKS

Gawrysiak, P. (2000). W stronę inteligentnych systemów wyszukiwawczych. In Cz. Daniłowicz (Ed.), *Multimedialne i sieciowe systemy informacyjne: materiały konferencyjne* (pp. 59–69). Oficyna Politechniki Wrocławskiej.

Sadowska, J. (2021). Misja współczesnej biblioteki. In M. Wojciechowska (Eds.), *Zarządzanie biblioteką* (Ed. 2, pp. 19–31). Wydawnictwo Naukowe i Edukacyjne Stowarzyszenia Bibliotekarzy Polskich.

Hartley, J. T., Harker, J. O. & Walsh, D. A. (1980). Contemporary issues and new directions in adult development of learning and memory. In L. W. Poon (Ed.), *Aging in the 1980's: Psychological issues* (pp. 239–252). American Psychological Association.

Zittrain, J. & Palfrey, J. (2008). Internet filtering: the politics and mechanisms of control. In R. Deibert, J. Palfrey, R. Rohozinski & J. Zittrain (Eds), *Access denied: the practice and policy of global Internet filtering* (pp. 29–56). The MIT Press. <https://doi.org/10.7551/mitpress/7617.003.0005>

PRESS ARTICLES (DAILY NEWSPAPERS, WEEKLIES, PROFESSIONAL PRESS)

Berners-Lee, T., Hendler, J. & Lassila, O. (2001, May 1). The semantic web. *Scientific American*, 284(5), 34–43. <https://www.scientificamerican.com/article/the-semantic-web/>

Głapa, J. (2002). Informacja gospodarcza w Książnicy Pomorskiej. *EBIB Elektroniczny Biuletyn Informacyjny Bibliotekarzy*, 40(11). <http://www.ebib.pl/2002/40/glapa.php>

Szymielewicz, K. (2020, 3-8 czerwca). Wtyczka z krainy krzemowców. *Polityka*, (23), 56–57.

Burda, E. (2022, 15 marca). Biblioteka otworzyła się na uchodźców. *Dziennik Wschodni*, 9.

Grant, N. (2022, September 28). Google to make search and maps more 'immersive'. *The New York Times*. <https://www.nytimes.com/2022/09/28/technology/google-maps-immersive-search-on.html?searchResultPosition=1>

Grant, N. (2022, September 29). Google says it will make its searches more visual. *The New York Times*, B5.

DOCUMENT FROM THE WEBSITE OF AN INSTITUTION, ORGANIZATION OR INDIVIDUAL

Chou, L., McClintock, R., Moretti, F., & Nix, D. H. (1993). *Technology and education: New wine in new bottles: Choosing pasts and imagining educational futures*.

Columbia University, Institute for Learning Technologies. <https://web.archive.org/web/20020209053108/http://www.ilt.columbia.edu/publications/papers/new-wine1.html>

Ministerstwo Edukacji i Nauki (2019, 3 grudnia). *Polscy uczniowie wśród najlepszych na świecie – wyniki badania PISA 2018*. <https://www.gov.pl/web/edukacja-i-nauka/pisa2018-wyniki>

Smith, B. (n.d). *Ontology and information systems*. Retrieved October 6, 2022, from <http://ontology.buffalo.edu/ontology.doc>

National Library of Medicine (2021, March 10). *Unified Medical Language System (UMLS)*. <https://www.nlm.nih.gov/research/umls/index.html>

Drózd, R. (2022, 11 lipca). Calibre 6.0 i nowa funkcja: wyszukiwanie pełnotekstowe wszystkich e-booków! *Świat Czytników*. <https://swiatczytnikow.pl/calibre-6-0-wyszukiwanie-pelnostekstowe-wszystkich-e-bookow/?pod>

When the paper is accepted for publication, the Authors are asked to send in their high resolution photographs (by e-mail, as JPG or TIF files) and short biographical notes of maximum 70 words which should include the Authors' scientific/professional titles, ORCID id, current employers and positions occupied, scientific/professional specializations and most important publications (max. 3).

The editors do not accept texts which do not follow the guidelines listed above and stipulate the right to reduce texts and introduce changes accepted by the authors. The editors do not return materials sent to "Library Review".

PRZEGLĄD BIBLIOTECZNY

Warunki prenumeraty

Zamówienia na „Przegląd Biblioteczny” prosimy kierować na adres:

Wydawnictwo Naukowe i Edukacyjne Stowarzyszenia Bibliotekarzy Polskich
Dział Sprzedaży 02-086 Warszawa
Al. Niepodległości 213

lub

przez stronę: wydawnictwo.sbp.pl
telefonicznie: (22) 608-28-26
mailowo: sprzedaz@sbp.pl; wydawnictwo@sbp.pl

Sprzedaż odręczna (w godz. 9⁰⁰ – 15⁰⁰)

– w siedzibie SBP (Al. Niepodległości 213)

– w Wydawnictwie Naukowym i Edukacyjnym SBP (ul. Konopczyńskiego 5/7, 00-335 Warszawa
tel/fax (22) 827-52-96)

Nasze konto: Credit Agricole Bank Polska S.A. 46 1940 1076 3122 4176 0000 0000

„Przegląd Biblioteczny” można otrzymywać:

- składając zamówienie na dowolny okres lub na poszczególne zeszyty zarówno archiwalne, jak i bieżące; odbiorca wnosi wówczas opłatę po otrzymaniu przesyłki (zeszytu) wraz z rachunkiem
- za gotówkę bezpośrednio w Dziale Sprzedaży Wydawnictwa Naukowego i Edukacyjnego SBP

Cena prenumeraty na 2025 r. – 196 zł

Wydawnictwo Naukowe i Edukacyjne SBP. Warszawa 2025

Łamanie: Ewa Majewska

Druk i oprawa: Fabryka Druku Sp. z o.o.

www.fabrykadruku.pl

